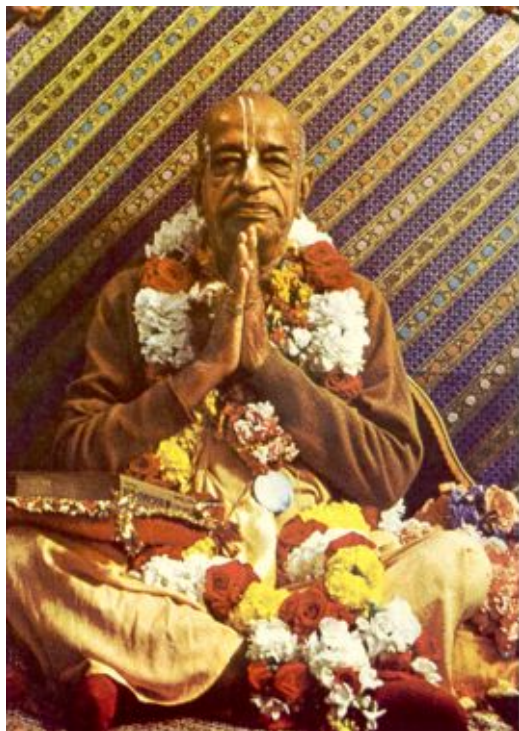

Ҳақдоо А.х. Аҳаёеёааааг да Њааг ё г дааҳогг ааа.
Ёеёг аг ё аг аёаё Оаёкадг æаг еудег ег а аггг-е-а-адуе

Путь к совершенству

Камолотга
эришиш йули

Урганч - 2002

Ҳазрат А.С. Бхактиведанта Свами Прабхупада мазкур асарда инсон ҳаётининг энг комил ҳолати - бхакти-йога ёрдамида рухий ўзлигини англаб етиш ҳақида гапириб беради.

Шрила Прабхупадани бутун жаҳон олимлари қадимий Ҳиндистон рухий маданиятининг энг буюк намоёндаси, ведавий донишмандлик илмининг билимдони деб тан олганлар. Унинг маорузаларидан иборат бўлган бу рисолада ҳар бир инсон ҳаётида энг муҳим бўлган онг, мууроқаба, карма, ажал, рух, у дунёдаги ҳаёт каби тушунчаларнинг чуқур маъноси тушунтириб берилган.

Асарда кўрсатилган жуда осон усул ёрдамида ҳар бир инсон ўзининг онгини, қалбини поклаб, илоҳий поғонага кўтарила олади. Бу эса инсоннинг қалбига хотиржамлик, осойишталик келтирибгина қолмасдан, ҳар бир одамга ҳаётда дуч келадиган турли азоб-уқубатларга, қутилмаган мусибатларга бардош беришга, сабр-тоқатли бўлишга ёрдам берадиган илоҳий қудрат ато этади.

А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада

Путь к совершенству

Áõàêòèääááí òà áóê òðàñò

ISBN 91-7149-433-2

Перевод на узбекский язык

(í à ì ðàààð ðóêîí ì êñè)

Êðèøí àí è àí ãèàø - ýí ã áóðê èí ãà

“Øàøñèé èóóáóí í à”

Ҳақдоҳ А.х. Аҳаёвèääááí òà Ñààì è Ì ðàáõóí àáàí èí ã
ýçááè òèèèää í àøð кèèèí ààí àñàðèàðè

Ì àõí áõí ðàò - Áõàääää Æèòà

Í àñèõàøèàð èáççàøè

Øðè Ëøí ì àí èøää

Áí øқà ñàé ðàèàðàá àí àèè ñà ÷àò

Ýçèèè è àí àèàø òàñèè ì òè

Ëí àà èàí ì èí òè

Ó áóí ÷àáè çà ò

Ì óèàì ì àè ñàâí èàð àà ì óèàì ì àè æàâí áèàð

Ҳà ò çà òàáí ì àéâí áýèàèè

Сўзбоши

Мазкур асарнинг “Камолотга эришиш йўли” деб аталишини кўрган захоти миямизга одатда дарров, истехзо билан шундай фикр келиши мумкин: “Оҳо, ҳаётда ҳамма муаммоларни ҳал қилишга, изланувчан одамни қийнаб юрган барча саволларга жавоб беришга ваъда берадиган яна битта китоб чиқибди-да!” Охирги пайтларда маданиятли одамларнинг китобларга бўлган бундай ишончсиз муносабатда бўлишини тушуниш мумкин, чунки ҳозирги даврда ҳар хил қаллоблар ҳар хил сохта ваъдалар бериш билан одамларнинг айнан ҳақиқий ўзлигини англашга, ҳаётда ўз ўрнини топиб, бахт ва озодликка эришишга бўлган табиий интилишидан ўзларининг шахсий манфаатида фойдаланиб қолишга кўпроқ уринадилар. Замонавий теологлардан бири мана шу ҳолни “руҳиятнинг, маънавиятнинг ҳалокатли тубанликка юз тутиши” деб атаган эди. Руҳиятнинг, маънавиятнинг тубанликка юз тутиши - одамларга зулм ўтказишнинг энг бешафқат, энг ёвуз кўринишидир. Бу ҳол жамиятдаги одамлар қалбида мағрурликни, манманликни юзага келтиради, бундай иллатларга чалинган одамлар қалбида эса инсон ҳаётининг олий мақсадига қизиқиш бутунлай йўқолиб кетади, натижада одамлар улғвор мақсадга интилиб яшашни бутунлай тарк этиб, тобора бемақсад, иймон-эътиқодсиз, виждонсиз, фақат еб-ичиш билан кун кўрадиган ҳайвонсифат одамларга айланиб кетаверадилар.

Ҳозирги пайтда китоб магазинларининг пештоқлари одамларга бир пасда руҳий ва маънавий камолотга эришишнинг ҳар хил сохта, сунъий равишда осонлаштирилган усулларини тавсия қиладиган турли китобларга тўлиб кетган. Аммо ана шундай сохта, юзаки китобларга дуч келавериб ҳафсаласи пир бўлган, чуқур мулоҳаза юрита оладиган одам учун “Камолотга эришиш йўли” асари тақдирнинг қутилмаган ва ёқимли совғаси бўлади. Ўқувчи бу асарда руҳий камолотга эришишнинг энг қадимий усулининг - ҳаёт фалсафаси ва йога жараёнининг замонавий ва қизикарли, энг муҳими амалий талқини билан танишади.

“Йога” деган иборани эшитганда одатда баъзи одамларнинг тасаввурида дарров озиб-тўзиб кетган, танасини ҳар хил шаклга келтириб жисмоний машқ қилаётган одам гавдаланади, баъзи бировлар эса спортчиларнинг қора триколарини кийиб олиб, соғлигини яхшилаш, семизликдан қутулиш ёки жинсий фаоллигини ошириш учун оёгини осмонга кўтариб калласида тик туришни

ўрганаётган семиз аёлларни кўз олдига келтирадилар. Лекин аслида “йога” деганда биз умуман бошқа нарсани тушунамиз. Йога ҳақида гапирганда биз қадим замонлардан бери миллионлаб донишманд одамлар ҳаётда руҳий камолотга эришиш учун қўлланиб келаётган энг қадимий фалсафага асосланган мууроқаба усулини назарда тутамиз. Ҳозирги кунга келиб шунчаки соғломлаштириш гимнастикасига ва сохта мууроқаба усулига айланиб, баъзи бир фирибгар қаллоблар кўлида фақат пул топиш воситасига айланиб қолган йога жараёни қадимда энг мукамал ва ҳамма бирдай қўллана олиши мумкин бўлган руҳий юксалиш усули бўлган.

“Камолотга эришиш йўли” асари Илоҳий Ҳазрат А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупаданинг муқаддас “Бхагавад Гита” бўйича қилган тарихий маърузалари асосида ёзилган бўлиб, унда Шрила Прабхупада ўзининг қадимий хинд донишмандлик асари “Бхагавад Гита”га ёзган изоҳларида айтган ғояларини узвий давом эттиради. Ўзининг қизиқарли маърузаларида Шрила Прабхупада “Бхагавад Гита”нинг олтинчи ва саккизинчи бобида баён этилган йога фалсафасини чуқур таҳлил қилади ва бу мангу таълимотни ҳозирги кунда ҳам бемалол амалда қўллаш мумкин ва зарур эканини ишонарли қилиб исботлаб берган. Шрила Прабхупада ўзининг маърузаларида инсон онгининг табиати, мууроқаба усуллари, карма, ажал, руҳнинг бир танадан иккинчи танага ўтиши ва ҳатто жазавали руҳий лаззат ҳақида мулоҳаза юритади.

“Бхагавад Гита” - Худонинг Олий Шаҳси, Парвардигор Шри Кришна билан Унинг шогирди, жангчи Аржун орасида бўлиб ўтган ғайритабиий суҳбат, савол-жавобдан иборат. Бир машҳур психолог врач бу суҳбатни “одамни депрессия ҳолатидан чиқаришнинг ажойиб усули” деган эди. Ғофиллиги сабабли ўзининг аслида ким эканини, ҳаётда ўзининг асосий бурчи, мақсади нимадан иборат эканини англай олмай қолган Аржун ёрдам сўраб Кришнага муурожаат қилади, шунда Парвардигор Кришна Ўзининг қобилиятли шогирдига “Руҳий камолотга эришиш йўли”ни кўрсатади. Кришнанинг Аржунга берган насихатларининг мазмун-моҳияти шундан иборатки, инсон ўзининг бутун ҳаётини йога билан машғул бўлишга бағишлаши, яъни йог бўлиши лозим. Йога дегани нима? Санскрит тилида “йога” ибораси “бирлашиш”, “боғланиш” деган маънони билдириб, алоҳида онг билан Олий онгнинг, алоҳида руҳ билан Олий Руҳ - Худои Таолонинг ўзаро муҳаббатга асосланган бузилмас бирлигини англатади. Йогани ҳақиқатан ҳам камолотга эришиш йўли деб аташ мумкин, чунки инсон йога жараёни ёрдамида ҳаётнинг энг юксак, олий мақсадга эришади.

“Бхагавад Гита”дан биз йоганинг асосий тўрт тури мавжуд эканини биламиз. Инсоннинг ҳаётдаги ўз бурчини, ҳар бир ишини

эвазига ҳеч нарса таъма қилмасдан Худого садоқат билан холис хизмат қилиш сифатида бажариши Карма-йога деб аталади. Гйана-йога билан шуғулланаётган одам чуқур фалсафий фикрлаш, мулоҳаза юритишлар орқали онгини руҳий поғонага кўтаришга эришади. Аштанга-йога ёрдамида эса одам ҳар хил жисмоний машқлар бажариш ёрдамида ўзининг сезгиларини, ақлини жиловлаб олиб, ўзининг бутун диққат-эътиборини Худои Таолода жамлашга ўрганади, ҳозирги замонда кенг тарқалган хатха-йога Аштанга-йоганинг энг соддалаштирилган оддий кўриниши ҳисобланади. Йоганинг мана шу уч тизими охир-оқибатда одамни бхакти-йогага, яъни Худои Таолога, ягона Парвардигор Кришнага садоқат ва муҳаббат билан хизмат қилиш даражасига кўтаради. Парвардигор Кришнанинг Ўзи "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобининг охириги шеърда шундай дейди: “Барча йоглар орасида ҳамиша ўзининг қалбида мавжуд бўлган Мен ҳақимдаги фикрларга фарқ бўлиб юрган, Менга чуқур иймон билан ишонадиган, Менга сажда қиладиган, Менга садоқат билан хизмат қилиб юрган одам Мен билан энг мустаҳкам ришталар билан боғланган ва камолотнинг энг олий поғонасига эришган йогдир”.

“Руҳий камолотга эришиш йўли” асарида Шрила Прабхупада бхакти-йога - энг содда ва айни пайтда барча йога усулларининг ҳаммасини ўз ичига олган бу усулдан ҳар қандай одам ҳам фойдаланиши мумкинлигини тушунтирар экан, унинг асосларини усталик билан баён этади. Ҳатто ҳозирги замондаги худобехабар дунёвий ҳаёт гирдобига тушиб, ҳаётда бутунлай адашиб қолган омадсиз одам ҳам, йоганинг мана шу осонгина йўлидан фойдаланиб, ақлини барча ҳаёт ташвишларидан халос қилиши ва Худои Таоло билан боғланиши мумкин.

Балки Шрила Прабхупаданинг энг юксак ютуғи ҳам мана шундадир. Шрила Прабхупада Ҳиндистоннинг қадимий руҳий маданиятининг ҳамда қадимий санскрит тилининг ҳамма тан олган машҳур билимдони эди. Лекин у шунчаки оддий филолог ёки файласуф, кизиқарли фалсафий ва теологик ғоялар кашф этган билимдон руҳоний эмас эди. У ҳаётнинг барча соҳаларини қамраб олган қадимий Ҳиндистон илоҳий донишмандлик илмини ҳар бир замонавий одамга тушунарли тилда изоҳлаб, уни инсониятга ҳозирги замон шароитида ҳам бемалол қўллаш мумкин бўлган амалий таълимот кўринишда тақдим этган ҳақиқий илоҳий гений, донишманд инсон, руҳий устоздир. Шрила Прабхупаданинг ғайритабиий талантини тан олиб, Ҳиндистоннинг собиқ премьер-министри Шри Лал Баҳодур Шастри унинг асарларини “инсониятни мусибатлардан қутқариш йўлида қўшилган буюк ҳисса” деб атаган эди. Шрила Прабхупаданинг асарларидаги инсон қалбини бутунлай ўзгартириб

юбориш хусусиятини машхур социолог Элвин Г. Поуэлл ҳам тан олган эди. Шрила Прабхупада таржима қилган "Бхагавад Гита" асарига тақриз ёзиб, у шундай деган эди: “Шарқнинг илоҳий сеҳргарлик илми Ғарбий давлатларнинг ғофиллик ботқоғига ботган худобехабар маданиятига келиб чуқур томир отиб, жуда кўп одамларга инқирозга йўл тутаётган ҳозирги замон маданиятидан қандай халос бўлиш йўлини кўрсата бошлади... Агар Ҳақиқатни ҳақиқатан ҳам амалда синаб кўриш мумкин бўлса, унда "Бхагавад Гита" асарида ҳақиқатан ҳам қандайдир илоҳий бир ҳақиқат мавжуд, чунки унга амал қилиб яшаб юрган одамлар одатда ҳамиша юзларидан нур сочиб, беғубор, шодон юрадилар. Ҳар куни бир хил турмуш ташвишлари билан банд бўлиб кун кечираётган замонавий сўниқ, нурсиз одамлар орасида бундай бахтиёр одамларни учратиш жуда қийин”.

Нашриётдан.

Баркамоллик йўли

Биринчи боб. Йоганинг фаолият сифатида кўриниши.

"Бҳагавад Гита"нинг олтинчи ва саккизинчи бобларида Худонинг Олий Шахси, Парвардигор Шри Кришна тушунтириб айтганки, саккиз поғонали йога жараёни - ақл ва ҳиссиётларни жиловлаш йўлидир. Лекин йоганинг бу тури жуда мушкул йўл, айниқса ғофиллик ва пала-партишликлар даври бўлган ҳозирги Кали югада яшаётган одамлар учун бу жуда мураккаб усул.

Гарчи "Бҳагавад Гита"нинг олтинчи бобида Худои Таоло Аржунга саккиз поғонали йога усулини тавсия қилган бўлса ҳам, айна пайтда У таъкидлаб айтяптики, карма-йога, яъни Кришна онгида қилинган фаолият бу усулдан анча устун туради. Моддий оламда ҳар бир одам ўзининг оиласини таъминлаш учун меҳнат қилади ва бунда ҳамиша таъмагирлик билан шахсий манфаат кўзлаб меҳнат қилади: ўзининг ёки яқинларининг эҳтиёжларини қондириш билан лаззатланишга интилади. Аммо, ҳар қандай фаолият Кришна онгида бажарилсагина, яъни натижаларига боғланмаган ҳолда, холис бажарилсагина мукамал ҳисобланади.

Кришна онги билан ҳаракат қилиш - бизнинг бурчимиз, чунки бизлар Парвардигори оламнинг ажралмас бўлаклари, зарраларимиз. Тананинг ҳар хил аъзоларининг ҳар қайсиси ўз ҳолича алоҳида эмас, балки бутун танага хизмат қиладилар. Худди шунга ўхшаб, тирик мавжудот ўзининг шахсий манфаатини кўзлаб, фақат ўзи лаззатланиши учун эмас, балки тўла бутун - Худонинг Олий Шахсини рози қилиш, мамнун қилиш учун ҳаракат қилиши керак. Ҳаётини ана шундай ҳаракатлар билан ўтказаяётган кишини ҳақиқий санйаси ёки йог деб атайдилар. "Бҳагавад Гита"нинг санкхйа йогага бағишланган олтинчи бобининг биринчи шеърида Худои Таоло Шри Кришна шундай дейди:

анаширтаҳ карма-пхалам карйам карма кароти йаҳ

са саннийаси ча йоги ча на нирагнир на чакрийах

"Меҳнатининг натижаларига боғланиб қолмаган, аммо ўз бурчига содиқ ҳолда вазифасини холис бажараётган киши ҳақиқатан ҳам таркидунё қилиб яшаётган одамдир. Муқаддас олов ёкишни тарк қилган ва ўз бурчини бажаришни тарк этган одам эмас, айнан ана шундай одам ҳақиқий йогдир".

Баъзида саннийасилар(қаландар-зоҳидлар) адашиб, энди барча дунёвий ишларнинг барчасидан қутулдик, биз энди *агни-хотра*, яғйа ўтказиб юришимизнинг ҳожати йўқ деб ўйлайдилар. Лекин бу хато фикр. Шундай яғйалар, ёки қурбонликлар борки, уларни ҳар бир одам ўз ҳаётини поклаши учун, қалби покланиши учун албатта бажариши шарт. Одатга кўра саннийаси яғйа ўтказиши шарт эмаслиги сабабли, саннийасиларнинг баъзилари ўйлайдиларки, қурбонлик маросимини ўтказишни тарк этиб, улар озодликка эришадилар. Аммо, аслида, то Кришна онгида ҳаракат қилиш даражасига кўтарилмагунча озодликка чиқиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Яғйа ўтказишдан бош тортадиган саннийасилар аслида ўзларининг шахсий ҳулосаларидан келиб чиқадилар, шахсий манфаат кўзлайдилар, чунки улар шахсиятсиз Брахманга қўшилиб кетишга интиладилар. Мана шу майвадиларнинг, имперсоналистларнинг асосий мақсадидир. Лекин Худонинг содиқ хизматкорига бундай истаклар мутлақо ёғ, бегона. У ўзининг холис хизмати билан Худони, Кришнани мамнун қилаётганидан бахтиёр, ва бунинг эвазига Худодан ҳеч нарса таъма қилмайди. Мана шу соф садоқат белгисидир.

Худованд Чайтанйа Махапрабху содиқнинг кайфиятини қуйидагича таърифлайди:

*на дханам на джанам на сундарим кавитам ва джгадиша камайе
мама джанмани джанманишваре бхаватад бхактир ахайтуки тваи*
"Эй қудратли Парвардигор, Мен Сендан мол-мулк, гўзал аёллар, кўплаган издошларим бўлишини тиламайман. Уларнинг Менга мутлақо кераги йўқ. Мен Сендан фақат бир нарсани - англаш қийин бўлган Ўзингнинг чексиз марҳаматинг билан Менга умрлар оша Сенга садоқат билан хизмат қилиш имкониятини беришингни илтижо қиламан". Бхакти-йога жараёнининг маъноси шундан иборат. Худога соф садоқатнинг намоён бўлишига бошқа жуда кўп мисоллар бор. Худованд Нрисимхадева бир куни Прахлад Махаражга шундай деди: - Ўғлим, Мен сабабли сен ҳаётингда шунча азиятлар чекдинг. Мен сенинг ҳар қандай истагингни бажаришга тайёрман". Лекин, Худонинг содиқ хизматкори бўлган Прахлад Махараж Ундан ҳеч нарса сўраб ўтирмади. У шундай дейди: - Эй Парвардигор, менинг сенга бўлган муҳаббатим ҳар қандай таъмагирликдан пок. Қилаётган хизматим учун Сендан ҳеч қандай муқофот таъма қилаётганим йўқ.

Мен Сендан ҳеч нарса қабул қилмайман". Мана сизга соф садоқат намунаси!

Йоғлар ва ғиянилар Худо билан қўшилиб кетишга интиладилар, чунки моддий дунёдаги ҳаёт уларни чидаб бўлмас изтиробга солиб қўяган. Улар моддий оламдаги шартланган шахсий ҳаёт келтирадиган оғир изтироблардан кутулиш учун Худонинг борлиғига сингиб, йўқолиб кетишни истадилар. Аммо, Худонинг содиқ хизматкори ҳеч қачон бундай кайфиятга тушмайди. Ҳатто у Худо билан бирга бўлмаса ҳам, у Худога хизмат қилиш билан қалбида тўла мамнуният ҳосил қилади. Албатта, ғияниларнинг шахсиятсиз Брахман билан қўшилишга ёки Худонинг борлиғига сингиб кетишга интилишлари ҳар қандай моддий истаклардан устун туради, лекин бу ҳолат ҳам барибир таъмағирлик асосида қурилган. Сеҳргар-йоғалар ҳақида ҳам шу гапни айтиш мумкин, улар лаззатланиш мақсадида кўзларини юмиб, ҳар қандай моддий фаолиятни тарк этиб, йога мууроқабасига фарқ бўладилар. Бу йоғалар моддий қудратга эга бўлишга интиладилар, ва шу мақсадига эришиш йоганинг камолотидир деб ҳисоблайдилар. Аслида бундай мууроқабанинг йога камолоти билан ҳеч қандай алоқаси йўқ. Улар шунчаки оддий моддий фаолиятдир, холос.

Йогнинг ҳаётини тартибга солувчи қонун-қоидаларига амал қилар экан, инсон сеҳр қудратининг саккиз турига эга бўлиши мумкин. Уларни эгаллаган киши энг энгил нарсадан энгил ёки энг оғир нарсадан оғир бўла олади. У истаган нарсасига дарров эга бўлиши ва ҳатто бутун бир сайёрани ярата олиши мумкин. Гарчи ундай қудратли йоғлар ҳозир жуда кам бўлса ҳам, барибир улар мавжуд. Қунларнинг бирида масалан, Вишвамित्रа деган йог одамларни палма дарахтида яратмоқчи бўлди. "Одамлар онасининг қорнида шунча вақт қийналиб ётадилар, - ўйлаганди у, - нега уларни худди мевалардек дарахтда ўстириш мумкин эмас?" Шунда Вишвамित्रа одамларни худди кокос ёнғоқлари сингари, дарахтда етиштира бошлади. Баъзи йоғлар шунга ўхшаган мўъжизалар яратишга қодир, аммо, уларнинг сеҳр қудрати барибир моддий сифатга эга. Эртами-кечми ундай йоғлар барибир ўз қудратидан маҳрум бўладилар, чунки уларнинг таналари мангу эмас. Бҳакти-йоғаларга келсак, уларни ҳеч қандай сеҳр қудратига эга бўлиш қизиқтирмайди.

Кришна онгида Худонинг истагига мос ҳаракат қилар экан, бҳакти-йог ҳеч қандай манфаат кўзламасдан, тўла бутуннинг манфаати учун хизмат қилади. Қалбида Кришна онгини ривожлантирган киши ҳеч қачон ўз манфаатини ўйламайди. У агар қилаётган хизматидан Кришна мамнун бўлса, Худо рози бўлса, ҳаётда ўзининг мақсадига эришган деб ҳисоблайди: шунинг учун уни ҳақиқий саннийаси ва комил йог деб ҳисоблайдилар.

Худонинг содиқ хизматкори ҳатто озодликка эришишга ҳам интилмайдди. Озодликка эришишга интилиб юрган одам кейинги туғилишлардан ҳалос бўлишни истайдилар. Чексизлик(бўшлиқ) фалсафаси тарафдорларининг ҳам мақсади шундай: моддий оламдаги мавжудлик ҳолатидан қутулиш. Аммо Чайтанья Махапрабху Худои Таолодан, Парвардигор Шри Кришнадан умрлар оша Унга садоқат билан хизмат қилиш имкониятини сўрайди. Чайтанья Махапрабху моддий азоб-укубатларга такрор ва такрор дучор бўлаверишга тайёр. Нима мақсадда У бунга рози бўляпти? У бунга фақат Худога садоқат билан хизмат қилиш учун рози бўляпти, чунки йоганинг камолоти - Худога ана шундай ҳолис, садоқат билан хизмат қилишдир.

Рухий оламда ҳам, моддий оламда ҳам руҳ ўзининг мангу табиатини сақлаб қолади. Айтишларига қараганда, руҳнинг ўлчами майда соч толаси учининг ўн мингдан бир бўлагига тенг. Демак, биз жуда ҳам ингичка, кичкинамиз. Лекин руҳ катталаша олади. Худди моддий оламда бизнинг танамиз каттайгани сингари, руҳий оламда бизнинг руҳий танамиз ҳам ривожланиб каттаяди. Моддий дунёда тана моддий унсурлар эвазига каттаяди, руҳий оламда эса - руҳнинг юксалиши ривожланади.

"Бҳагавад Гита"нинг бизга очиб берадиган биринчи ҳақиқат шундан иборатки, аслида биз руҳмиз. Бизнинг асил ўзлигимиз, "мен"имиз танадан фарқ қилади. Биз аслида "ҳаёт кучи"миз, танани "ҳаёт кучи" деб айта олмаймиз. Тана - шунчаки моддалар йиғиндиси, уни биз, яъни "руҳий қувват", "ҳаёт кучи" ҳаракатга келтираемиз. Рухий оламда ҳамма нарса ана шундай руҳий қувватдан иборат, у ерда моддий унсурлар йўқ. Рухий оламда яшайдиганларнинг таналари бутунлай, мутлақо руҳий табиатга эга. Рухни ёғ билан, танани эса сув билан қиёслаш мумкин. Агар сувнинг устига ёғ қуйсангиз ҳам, у сув билан аралашиб кетмайди. Аммо, руҳий оламда руҳнинг модда билан қўшилиб кетиши ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. У ерда ҳамма нарса пок руҳий табиатга эга.

Имперсоналистлар руҳий танага эга бўлишни истамайдилар. Улар руҳнинг зарраси бўлиб қолаверишни афзал биладилар, чунки уларнинг бахт ҳақидаги тасаввурлари шундан иборат. Аммо бизлар, яъни бҳакти-йог(вайшнав)лар Кришнага, Худога садоқат билан хизмат қилишни истаймиз, ва бунинг учун бизга қўллар, оёқлар ва бошқа органлар керак. Рухий тананинг вазифаси ҳам шундан иборат: - Кришнага хизмат қилиш. Худди онамизнинг қорнида моддий тана яратганимиз сингари, биз руҳий оламда руҳий тана ярата оламиз. Одамнинг руҳий танаси Кришнани англаш, яъни бҳакти-йога жараёнида ривожланади. Бу жараён моддий танани руҳлантириш, тананинг моддий табиатини руҳий табиатга ўзгартириш имконини

беради. Агар темир бўлагини оловга қўйсангиз, у худди оловдек куйдирадиган бўлади. Қип-қизил бўлиб қизарган темир парчаси оловнинг барча сифатларига эга бўлади. Ана шундай темирга қўлингиз тегса, куйиб қолади. Шунга ўхшаб, гарчи ҳозир танамиз моддий табиатга эга бўлгани билан, уни Кришна онгида бўлиш билан рухий табиатли қилиш мумкин, шунда у рухнинг барча сифатларига эга бўлади. Мис - шунчаки бир металл, аммо, мис сим орқали электр токи ўтса, у электр токининг барча сифатларига эга бўлади. Агар уни ушласангиз, сизни ток уради.

Агар моддий танангизнинг табиатини руҳлантурсангиз, сиз моддий фаолиятни бутунлай тарк этасиз. Моддий ҳиссиёт талабларини кондириш учун қилинаётган ҳаракатлар моддий фаолият деб аталади. Танангизнинг табиатини руҳийлаштира борган сари сизнинг моддий истакларингиз камая боради, кейинчалик эса сизда ҳеч қандай моддий истак қолмайди. Бунга қандай эришса бўлади? Темир бўлаги оловнинг сифатларига эга бўлиш учун ҳамиша оловнинг ичида бўлиши керак. Худди шунга ўхшаб, моддий танани рухий табиатга эга қилиш учун инсон кундалик турмушда ҳамиша Кришна онгида бўлиб ҳаракат қилиши лозим, яъни ҳамиша Худони ўйлаб юриши керак. Агар моддий тана бутунлай рухий фаолият билан машғул бўлса, у ўзидан ўзи рухий табиатга эга бўлади.

Ведавий одатларга кўра, табаррук авлиёларнинг ёки саньясиларнинг танасини ёкмайдилар, ерга кўмайдилар. Саньясининг танаси рухий тана ҳисобланади, чунки у моддий фаолиятни бутунлай тарк этган одамдир. Агар ҳар бир одам Худони англаб, Кришна онгида ҳаракат қилса ва фақат ҳиссиётларининг талабини кондириш ниятида ҳаракат қилмаса, бутун олам рухий табиатга эга бўлади. Биз ҳаётимизда ҳар бир ишни Кришна онгида, Худони рози қилиш учун бажаришни ўрганишимиз лозим. Буни тушуниш унчалик қийин эмас. Худони рози қилиш учун, Кришнани мамнун қилиш учун ишлатиладиган ҳар бир нарса рухий табиатга эга бўлади. Биз Кришна ҳақида гапириш, ёзиш учун микрофон, машинка ва бошқа нарсаларни ишлатаётганимиз сабабли, бу нарсаларнинг барчаси рухий табиатга эга бўлади. Прасаднинг оддий таомдан фарқи нимада? Кимдир савол бериши мумкин: - "Сизлар ҳам худди бизникидай таом ейсизлар. Нимага уни "прасад" деб атайсизлар?" Биз уни Кришнага таклиф этганимиз учун унинг табиати ўзарди, рухий сифатга эга бўлди, шунинг учун биз уни *прасад* деймиз.

Аслини олганда моддий нарсанинг ўзи йўк. Ҳамма нарса рухий табиатга эга. Кришна рухий табиатга эга, модда ҳам Кришнанинг қувватларидан бири бўлгани сабабли, у ҳам рухийдир. Рух руҳдан пайдо бўлади. Аммо, тирик мавжудотлар ана шу рухий қувватдан

нотўғри, Худонинг ниятларини ҳисобга олмаган ҳолда фойдаланганида, - у моддий табиатга эга бўлади, моддага айланади. Кришнани англаш ҳаракатининг мақсади - бу моддий оламда ана шу рухий кувватнинг табиатини қайта тиклашдан иборат. Биз барча одамларнинг, давлатларнинг ҳаётини рухий фаолият билан тўлдириб, бутун оламни рухий табиатга айлантиришни истаймиз. Албатта, бундай мақсадга эришиш осон иш эмас, лекин бу биз интилаётган энг олий мақсад. Ҳаётимизни рухий табиатни қайта тиклашга бағишлаб, ҳеч бўлмаса ўзимиз рухий камолотга эришамиз.

"Бҳагавад Гита"да Кришна айтадики, У Ўзининг содик хизматкорининг бор нарсаларини асраш ва улар муҳтож бўлган барча нарсаларни етказиб бериш билан уларга ғамхўрлик қилади. Ўзига ёрдам беришга интилган кишига Худо ҳам ёрдам беради, деб одамлар кўп айтадилар, аммо улар ўзига ёрдам бериш дегани - Кришна бизга ғамхўр эканига ишониш, Унга ўз ихтиёрини бутунлай топшириш эканини билмайдилар. Фақат аҳмоқ одамгина: - "Мен ўз кунимни ўзим кўриб юрибман, ўзимга ҳаёт учун зарур бўлган ҳамма нарсани ўзим яратиб юрибман" - деб айтиши мумкин. Токи бармоғим танамнинг бир бўлаги экан, у биз учун керак, уни эҳтиёт қиламан, унга жароҳат етса, қанча пул сарфлаб бўлса ҳам уни даволайман. Лекин, агар шу бармоқ бутунлай кесиб ташланса, энди унинг мен учун мутлақо кадри йўқ, унинг менга кераги йўқ. Худди шундай, бизлар ҳам Худонинг, Кришнанинг ажралмас бўлақларимиз, ва ўзимизга ёрдам бериш учун ўзимизнинг ҳақиқий вазифамизни бажаришимиз, ўзимизнинг асл ҳолатимизда бўлишимиз: Кришнанинг хизматкори бўлишимиз лозим. Акс ҳолда, бизнинг мавжудлигимизнинг, ҳаётимизнинг ҳеч қандай маъноси бўлмайди. Бармоқ фақат қўлнинг ажралмас бир бўлаги бўлиш ва бутун тананинг манфаатларига хизмат қилиш билангина ўзига ёрдам бера олади. Агар бармоқ танадан ажралишга қарор қилса ва фақат ўзи, мустақил ҳаракат қилмоқчи бўлса, у ҳалокатга учрайди. Биз "Мен Худога, Кришнага қарам бўлиб, боғланиб қолишни истамайман" - деб ўйлаган пайтда биз рухий жиҳатдан ўлик ҳолатда бўламиз. Худонинг ажралмас бир бўлаги сифатида Кришнага хизмат қилганимизда бизнинг рухий ҳаётимиз қайта тикланади. Шу боис, инсоннинг ўзига ўзи ёрдам бериши - ўзининг ҳақиқий ҳолатини англаб етиши ва шунга мос ҳолда ҳаракат қилишдир. Ўзимизнинг ҳақиқий ҳолатимизни англаб олмай туриб, биз ўзимизга ёрдам бера олмаймиз.

Хизмат қилиш деганда қандайдир фаолиятни тушуниш керак: одам бировга хизмат қилаётганида у қандайдир бир иш қилаётган бўлади. Кришнага хизмат қилиб, биз бошқаларга У тўғрисида тарғибот қиламиз, Кришна ҳақида китоблар ёзамиз, уларни

тарқатамиз, эҳромларни тозалаймиз, ҳар хил озиқ-овқат маҳсулотлари харид қилиб, улардан Кришна учун таомлар тайёрлаймиз. Хизмат қилишнинг турлари кўп. Кришнага хизмат қилиш - бир жойда (медитация баҳонасида) қотиб ўтириш эмас, балки Худо учун қандайдир иш қилиш демакдир. "Кришна онгида бўлиш" деганда қандайдир фаолият билан машғул бўлишни тушуниш керак. Ўзимизда бор нарсаларнинг ҳаммасидан Кришна учун фойдаланишимиз лозим. Бхакти-йога усулининг мазмуни шундан иборат. Кришна бизга ақл бериб қўйибди, биз ундан Кришна ҳақида фикр юритиш учун фойдаланишимиз лозим. Қўлларимиз бизга Кришна учун таом тайёрлаш ёки Унинг эҳромини тозалаш учун керак. Оёқларимиз Кришнанинг эҳромига бориш учун берилган. Бурнимиз Кришнага таклиф этилган гулларни ҳидлаш учун берилган. Бхакти-йога усулидан фойдаланиб, биз сезгиларимизни Кришнага хизмат қилиш билан машғул қиламиз ва шу тарзда улар рухий табиатга эга бўлади.

"Бҳагавад Гита"да Аржун ўз бурчини бажаришдан бош тортади, аммо Кришна уни ҳаракат қилишга ундайди. "Бҳагавад Гита" бошидан охиригача ҳаракат қилишга ундов, чақириқдир: у бизни бутун умримизни Кришна онгига бағишлашни ва Кришнанинг манфаатларини кўзлаб ҳаракат қилишга чақиради. Кришна ҳеч қачон Аржунга: - "Азизим, урушда иштирок этишдан бош торт. Ҳеч иш қилма, шунчаки Мени ўйлаб ўтир!" - демайди. "Бҳагавад Гита"нинг хабари бутунлай бошқа. Биз ҳар қандай фаолиятдан эмас, фақат Худони, Кришнани эсдан чиқаришга олиб келадиган, Уни англашга халақит берадиган фаолиятдан юз ўгиришимиз лозим. Мурукаба - маъносиз фаолиятни тарк этиш деганидир. Кришнани, Худони тўла англаб етган киши Кришна учун тиним билмай хизмат қилади.

Онаси одатда қулоқсиз боласини бир жойда тинч ўтиришга мажбур қилади. Агар боласининг қиладиган иши фақат оёқнинг тагида ўрмалашиб, онасига халақит бериш бўлса, онаси: - "Илтимо, бир ерда тинч ўтир, менга халақит берма!" - дейди. Лекин, агар боласи бирор фойдали иш қила оладиган бўлса, онаси унга: - "Менга ёрдам бериб юбор! Илтимо, фалон ерга бориб, фалон ишни қил!" - деб айтади. Фақат қўлидан бирор фойдали иш келмайдиган болага бир ерда тинч ўтиришни буюрадилар. Бола бир жойда тинч ўтирар экан, у ҳеч кимга халақит бермайди. Бир жойда тинч ўтириш - бемаъни ҳаракатлардан тийилиш демакдир; бунинг ҳеч қандай ижобий томони йўқ. Ҳаракатсиз ўтириш ўлим билан баробар. Фақат Худо йўлида ижобий фаолият билан машғул одамгина ҳақиқатан ҳам тирик одамдир, "Бҳагавад Гита"нинг хабарининг асл маъноси шундан иборат. Рухий ҳаёт - "Бу мумкин эмас, у мумкин эмас, ундай қилмаслик керак, бундай қилмаслик керак!" - деган тасаввур эмас. Аксинча, унинг

маъноси - "Ҳаракат қил! Хизмат қил!" - деган чақириқдан иборат. Албатта, тўғри ҳаракат қилиш учун биз аввало қандай ишлар қилмаслик кераклигини билиб олишимиз лозим, шунинг учун ҳам руҳий ҳаётда ҳар хил таъқиқловчи қоидалар бор. Лекин, умуман олганда "Бхагавад Гита" инсонни ҳаракат қилишга, хизмат қилишга ундайди. Кришна Аржунга: - "Мен учун жанг қил!" - дейди. "Бхагавад Гита"нинг бошида Аржун жанг қилишдан бош тортганида Шри Кришна унга шундай жавоб берди:

*кутас тва кашмалам идам вишаме самупастхитам
анарйа-джуштам асваргйам акирти-карам арджуна*

"О Аржун, қандай қилиб сен бундай ботқоққа ботиб юрибсан? Ҳаётнинг асл маъносини биладиган киши учун бундай гаплар ярашмайди. Бундай қилиш инсонни жаннатга эмас, шармандаликка олиб келади".(Б.г., 2.2). Шри Кришна тўғридан тўғри Аржунга айтяптики, инсон бўлиб яшашнинг маъносини биладиган киши учун, "арий" учун бундай гапларни гапириш тўғри келмайди. Шунинг учун Кришна онггида бўлган киши ҳеч қачон ҳаракатсиз бўлмайди.

Кришнанинг Ўзи ҳам ҳеч қачон ҳаракатсиз ўтирмайди. Унинг барча кароматлари ҳаракатдан иборат. Руҳий оламга борганда биз Кришна ҳамиша бирор фалият билан машғул эканини кўрамиз. У рақсга тушади, ширин ширин таомлардан ейди, ёки бошқа ишлар билан лаззатланиб яшайди. Кришнани мууроқаба қизиқтирмайди. Гопилар ҳақида ҳам шуни айтиш мумкин. Сиз бирон жойда гопиларнинг мууроқаба билан машғул бўлиб, ишсиз ўтиргани ҳақида ўқиганмисиз? Ёки Худованд Чайтаня Махапрабху: У бирон марта мууроқаба қилиб ўтирганми? Йўқ! У ҳамиша Харе Кришна мантрасини куйлаб рақсга тушган. Руҳ ўзининг табиатига кўра ҳаракатчан. Сизлардан қайси бирингиз бирор иш қилмасдан жим ўтира олади? Ҳеч ким. Шунинг учун, "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида санкхя йога усулини тушунтириб бўлгандан кейин Аржун шуни тан олиб Кришнага шундай дейди: *йо 'йам йогас твайя проктаҳ самйена мадхусудана*

этасйахам на пашйами чанчалатват стхитим стхирам

"О Мадхусудана, менимча Сен таърифлаган йога усулини қўлланиб бўлмайди, чунки менинг ақлим нотинч ва ҳаракатчан"(Бг. 6.33). Гарчи Аржун Кришнанинг яқин дўсти ва юксак руҳий поғонада турган одам бўлса ҳам, у санкхя йога тизимини дарров рад қилди. Аслини олганда у "бу усул менга тўғри келмайди" дейди. Аржун жангчи, оилали одам, бунинг устига салтанатни бошқариш учун ҳозирланаётган эди. Унинг мууроқаба қилиб ўтиришга вақти бормиди? У ақлни жиловлаш шамолни тўхтатишдан ҳам мушкул деб, мууроқаба йогасининг бу усулини мутлақо рад этди(Бг.6.34). Ҳақиқатан ҳам шундай.

Қандайдир моддий, жисмоний усуллар билан ақлни жиловлаб, тўхтатиб бўлмайди. Биз ақлимизни Кришна онгидаги фаолият билан машғул қилишимиз лозим; шунда уни бошқариш, жиловлаш осон бўлади. Агар ҳатто Аржун ақлни жиловлаш шамолни тўхтатишдан ҳам қийин деб ҳисоблаган бўлса, бизлар нима дейишимиз мумкин? Аржун оддий одамлардан эмасди. У Худои Таолонинг Ўзи, Шри Кришна билан юзма-юз шахсан гапириша оларди, шунга қарамай у ақлни қудратли шамолга ўхшатади. Биз шамолни тўхтата оламизми? Ақлни фақат Кришнанинг нилуфар қадамлари пойида жамлабгина жиловлаш мумкин. Мууроқабанинг мукамаллиги, моҳияти шундан иборат.

Аслини олганда кўзғалмасдан ўтириб мууроқоба қилиш ҳеч кимга ёқмайди. Шундай экан бундай қилишнинг нима кераги бор? Биз ижобий фаолият билан машғул бўлишимиз ва бундан ўзимиз қувонч ва лаззат олишимиз лозим. Кришна онгида хизмат қилиб, биз рақс тушиб, қўшиқ айтиш билан лаззатланамиз, чарчаганда эса, прасад тановул қиламиз. Наҳотки шу қийин иш бўлса - қуйлаш ва рақсга тушиш? Одамлар эҳромга келиб, биз билан қуйлаб, бирга рақс тушганларида биз улардан пул олмаймиз. Бошқа рақсга тушадиган залларга кирмасингиздан олдин пул сўрашади, лекин биз ҳаммани текинга киритамиз. Одамларнинг ёқимли музика, рақслар ва ширин таомлар билан лаззатланишга интилиши табиий ҳолат. Бизнинг лаззатланиш йўлимиз, айна пайтда мууроқоба қилиш усулимиз шундан иборат. Йоганинг мана шу йўли жуда оддий. Бундай йога билан шуғулланиш - ҳақиқий лаззат, *сусукхам*. "Бҳагавад Гита"нинг тўққизинчи бобида(9.2) Парвардигор бу йога усулини *сусукхам* - лаззатли деб атаган. "У мангу ва шуғулланаётган одамга лаззат бағишлайди". Бу табиий ва ўз ўзидан рўй берадиган машғулот. Бизнинг руҳий оламдаги ҳақиқий ҳаётимиз ана шундай фаолиятдан иборат.

Руҳий оламда, Вайкунтҳада ҳеч қандай ташвиш йўқ. *Вайкунтҳа* сўзи "ташвишлардан холи жой" деган маънони англатади. У ерда моддий ғуборлардан пок руҳлар ҳамиша қўшиқ қуйлайдилар, рақсга тушадилар ва ширин ширин прасад ейдилар. Руҳий оламда ҳар ҳил завод-фабрикалар йўқ, у ерда ҳеч ким қора терга ботиб машаққат билан ишлаб юрмайди. У ерда руҳнинг табиатига зид бўлган бундай оғир ишларга ҳеч қандай зарурат йўқ. "Веданта-сутра"да *анандамайо бхйасат* деб айтилган. Худо Шахси анандамайя, лаззат ва бахтга тўла. Унинг ажралмас бўлаклари бўлганимиз учун бизлар ҳам ана шундай сифатларга эгамиз. Бизларнинг йога билан шуғулланишимиздан мақсад - лаззатнинг энг олий манбаи Шри Кришна билан боғланиш ва У билан бирга рақсга тушиш. Ана шунда биз ҳақиқатан ҳам бахтли

бўламиз. Бу дунёда асл табиатимизга зид бўлган бахтга интиламиз, шунинг учун ҳамиша пушаймон бўламиз. Аммо, Кришнани англаб етганимизда биз қайтадан ўзимизнинг азалий ҳолатимизга - лаззат ва бахтга тўла ҳолатимизга эришамиз. Чунки асл табиатимизга кўра бизнинг қалбимиз лаззатга тўла, анандамайя, шу боис биз ҳаётда ҳамиша бахтга интиламиз. Шаҳар кўчалари ресторанларнинг, кафе, барларнинг, клуб ва ҳар хил томоша ва ўйингоҳларнинг рекламалари билан тўла: "Бу ерга келинг, лаззат оласиз!" Бу шундан далолат берадики, ҳамма лаззатланишга интилади. Кришнани англаш жамияти ҳам барчани таклиф этади: "Сизни бу ерда ананда, лаззат кутяпти!" Аммо биздаги лаззат умуман бошқача. Ҳар ҳолда ҳар бир одамнинг ҳаётда интилаётган мақсади бир хил - лаззатланиш.

Кўпчилик одамлар ҳаётда фақат кўпол моддий, жисмоний лаззат излайдилар. Юксалишнинг юқорироқ поғонасига кўтарилган кишилар эса, ўзининг чуқур фикрлашларидан, фалсафий изланишлардан, шеърятдан ёки санъатдан лаззатланишни истайди. Улардан фарқли ўлароқ, бхакти-йог фақат руҳий лаззатга интилади. Одамлар кеча-ю кундуз нима мақсадда машаққат билан меҳнат қиладилар? Чунки, улар меҳнатининг натижасидан лаззатланишни ўйлайдилар: "Бугун кечқурун севган қизимнинг олдига бораман" ёки "Хотиним билан ресторанга бораман". Ана шундай озгина лаззат олиш учун одамлар ҳар хил қийинчиликларга дуч келиб, оғир меҳнат қиладилар. Уларнинг ҳаётдаги ягона нияти - лаззатланиш, аммо, бахтга қарши, алданиш таъсири остида, улар ҳақиқий лаззатни қаердан излашни билмайдилар. Лаззатнинг жамланган мангу, туганмас манбаи - Кришнанинг илоҳий қиёфасидир.

Агар сиз Кришнанинг қиёфасини кўрган, сезган бўлсангиз керак, У ҳамиша қувнок. Унинг даврасига тушиб қолсангиз сизнинг ҳам қалбингиз қувончга тўлиб юради. Сиз ҳеч қачон Кришнанинг трактор ҳайдаётганини ёки оғзига сигарета қистириб турган қиёфасини кўрганмисиз? Йўқ. У ҳамиша лаззатга тўла, агар сиз руҳий танангизни ривожлантирсангиз, сиз ҳам ҳамиша ана шундай лаззат оғушида бўласиз. Ҳақиқий лаззатга сунъий йўллар билан эришиб бўлмайди.

*ананда-чинмайя-раса-пратибхавитабхис
табхир йа эва ниджа-рупатайя калабхих
голока эва нивасати акхилатма-бхуто
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджами*

"Мен азалий Худованд Говиндага сажда қиламан. У Ўзининг руҳий даргоҳида, Голокада Радҳа билан бирга яшайди. Радҳа ҳам Унинг Ўзи сингари илоҳий фазилатларга эга ва Унинг лаззатланиш қуввати бўлган ҳолда санъатнинг 64 турини мукамал намоён этади. Бу ёш ошиқларни Радҳанинг тенгдошлари, унинг намоён бўлган

киёфалари ўраб олган. Улар Говинданинг мангу, рухий тотли лаззатларига фарқ бўлганлар. (Бс.5.37.)

раса сўзи "тотли" ёки "ширали" маъносини англатади. Биз сўроққанд ёки конфет еймиз, чунки улар ширин. Бизларнинг ҳар биримиз у ёки бу ширадан тоғиб кўришга интиламиз. Жинсий алоқа ҳам одамларни ўзига жалб қилади, чунки унда ҳам ўзига хос лаззат бор. Уни *ади-раса* деб атайдилар. Моддий лаззатлар рухий лаззатлардан ўткинчилиги, вақтинчалиги билан фарқ қилади. Моддий лаззат атиги бир неча минут давом этади. Конфет еганда оғзингизда ширин лаззат сезасиз, уни давом эттириш учун сиз яна, яна конфет ейишингиз керак. Моддий лаззат чекланган, лекин ҳақиқий лаззатнинг чегараси бўлмайди. Рухий лаззат ҳеч қачон йўқолмайди, аксинча у тобора кучайиб бораверади. *Анандамбудҳивардханам*. Чайтаня Махапрабху шундай деган: "Бу лаззат ҳамиша кучайиб боради. Рухий лаззатнинг чегараси бўлмагани учун, уни океанга қиёслайдилар. Тинч океани ҳамиша кўпириб туради, аммо унинг суви тошиб кетмайди. Худонинг амри билан океан қирғоғидан чиқиб кетмайди, чунки бу ҳар хил офатларга олиб келиши мумкин. Худованд Чайтаня Махапрабху айтадики, трансцендент, илохий лаззат океани ҳам мавжуд, лекин бу океан ҳамиша кенгайиб боради. *Анандамбудхи-вардханам пратипадам пурнамритасваданам\сарватма снапанам парам виджайате шри*

кришна санкиртанам. Биз Харе Кришна мантрасини зикр қилганимизда, бизнинг олаётган лаззатимиз шубҳасиз ортиб боради.

Кришна онгида юрган одам ҳеч қачон Вриндаванни, ёки Вайкунтҳани тарк этмайди. Гаррчи Худонинг содиқ хизматкори Вриндавандан узоқда юргандек кўринса ҳам, у ҳамиша Вриндаванда яшайди, чунки биладикки, Кришна ҳар ерда, ҳар бир атомда ҳам мавжуд. Парвардигори олам энг катта нарсадан катта ва энг кичик нарсадан кичик. Ўзимизнинг ҳақиқий табиатимизни англаб ва Кришна онгида мустаҳкам ўрнашиб олиб, биз ҳеч қачон Кришнадан ажралмаймиз ва Унга хизмат қилишдан тобора кўпроқ, тобора чуқурроқ лаззат ола бошлаймиз. Шри Кришнанинг Ўзи айтиб берган "Бхагавад Гита"да тушунтирган ҳақиқий йоганинг, ёки бхакти-йоганинг мақсади шундан иборат.

Иккинчи боб

Ақл ва ҳиссиётларни жиловлаш

*йам санниасам ити прахур йогам там виддхи пандава
на хи асанниаста-санкалпо йоги бхавати кашчана*

"Аслида бу дунё лаззатларидан воз кечишнинг ўзи - йога, яъни Парвардигори олам билан боғланишдир, чунки инсон ҳиссий лаззатларга интилиш дардидан халос бўлгандан кейингина йог бўла олади "(Б.г. 6.2.)

Бу ерда йоганинг асл мақсади ҳақида гап борапти. Йога сўзи "боғланиш, қўшилиш, бирикиш" маъносини англатади. Гарчи табиатимизга биноан биз ягона Парвардигорнинг ажралмас заррачалари бўлсак ҳам, моддий оламдаги шартланган ҳолатда биз Ундан ажралганмиз. Худодан ажралган ҳолда биз Уни билишга ёки У билан ўзаро муносабатларимиз қандайлигини билиб олишга интилмаймиз, ҳатто бундай ҳаракатларни "бекорга вақт ўтказиш" деб ҳисоблаймиз. Черковларда, масжидларда ёки Кришнанинг англаш жамиятининг эҳромларида Худо ҳақида гапирадилар, аммо аксарият одамларни бундай ерларга бориш қизиқтирмайди. Улар бундай жойларга боришни "бекорга вақт ўтказиш" ёки "руҳий юксалиш нуқотидаги остидаги шунчаки ҳордиқ чиқариш" деб ўйлайдилар. Уларнинг фикрича бундай ишларга кетказган вақтни пул топиш учун ёки ресторан ва бошқа жойларда лаззат олиш учун сарфлаган афзал.

Айнан ҳиссий лаззатларга боғлиқлигимиз бизга қалбимизда Худого боғланишни ривожлантиришга халақит беради, шунинг учун ҳам, агар одам ҳиссий лаззатларга берилиб кетган бўлса, у йог бўла олмайди, деб айтилган. Шунчаки у йога билан шуғулланишга тайёр эмас. Ким ўз ҳиссиётларининг қули бўлиб, уларнинг талабларини қондириб яшаш билан бир вақтнинг ўзида мураккаб, яъни йога билан шуғулланиб юрган бўлса, ундай одам йоганинг ҳеч бир турида муваффақиятга эриша олмайди. Бу шунчаки кўпол фарс, бекорга вақт йўқотиш, ўзини ўзи алдаш бўлади, холос. Бундай фаолият инсон ҳаётининг мақсадига зид ва ҳеч қандай маънога эга эмас. Йога, энг аввало ҳиссиётларни жиловлаш деганидир - *яма-нияма*. Йоганинг саккиз поғонаси мавжуд - *яма, нияма, асана, дхБяна, дхарана, пранаяма, пратБяхара ва самадхи*. Санкхя йога тизими ҳақида таълим бериладиган "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобининг энг бошида Худои Таоло айтадики, фақат ҳиссий лаззатланишга интилишдан халос бўлган кишигина йог бўла олади. Агар одам ҳаётда ҳиссиётининг қули бўлиб юрган бўлса, уни йог деб бўлмайди. Йога

билан шуғулланиш учун жинсий алоқани тарк этишга қасам ичиш керак. Йогада жинсий алоқа таъқиқланган. Жинсий ҳаёт билан шуғулланиб юрган киши йог бўла олмайди. Хиндистондан жуда кўп сохта йоглар Америкага йога илмини ўргатишга келишади: - "Хохлаган ишингизни қилаверинг. Хохлаганча жинсий алоқа қилаверинглар. Энг муҳими мууроқаба қилингллар. Менга фалонча пул тўласангллар, мен сизларга махсус мантра бераман". Бу шунчаки кўзбўямачилик. Шри Кришнанинг нуфузли, ишонарли гапларига биноан, инсон ҳиссиётларини жиловламай туриб йог бўла олмайди. Бу - йога билан шуғулланишнинг асосий шарти, бу ҳақда тўғридан-тўғри айтилган:

*арурукшиор мунер йогам карма каранам учйате
йогарудхасйа тасаива шамаҳ каранам учйате*

"Саккиз поғонали йога билан энди шуғуллана бошлаган киши учун фаолият мақсадга эришиш воситасидир, аммо камолотга эришган инсон учун моддий фаолиятни бутунлай тарк этиш восита ҳисобланади".(Б.г.6.3). Бу шеърдан кўриниб турибдики, бировлар камолотга эришишга интиладилар, бировлар эса камолотга аллақачон эришган. Биз камолотга эришгунга қадар ҳар хил фаолият билан машғул бўлишга мажбурмиз. Ғарбий давлатларда ҳар хил йога жамиятлари кўп, уларнинг аъзолари ҳар хил мууроқаба ҳолатларида, "асана"ларда ўтиришга тиришадилар. Бундай машғулотлар одамга қандайдир фойда бериши мумкин, аммо улар камолотга элтувчи йоганинг пастки поғоналаридан бири, холос. Ҳақиқий, мукамал йога тизими унга ўхшаган жисмоний машқлардан умуман фарқ қилади.

Шуни англаб етиш лозимки, Кришнани, Худони англаб етган, Кришна онгида бўлган киши руҳий юксалишнинг мууроқаба поғонасига эришган ҳисобланади, чунки у ҳамиша Кришна ҳақида ўйлаб юради. У ҳамиша Кришнага хизмат қилиш билан машғул, демак, у ҳар қандай моддий фаолиятни тарк этган ҳисобланади.

*йада хи нендрийартхешу на кармасв анушаджджате
сарва-санкалта-саннаси йогарудхас тадоҷйате*

"Яна айтадиларки, йог моддий истаклардан буратўла халос бўлиб, ҳиссий лаззатланишга интилишни ва моддий фаолият билан шуғулланишни тарк этса, камолотга эришади".(Б.г.6.4).

Йоганинг олий поғонаси шундан иборат ва ана шу поғонага кўтарилган кишини йогада камолотга эришган деб ҳисоблайдилар. Бошқача қилиб айтганда, у тўла бутун билан алоқа ўрнатган, Худога эришган ҳисобланади. Қандайдир катта механизмнинг айрим бўлақлари ўз ҳолича ҳеч қандай қийматга эга эмас, аммо, агар унинг ҳар бир қисмини ўзининг жойига ўрнатиб қўйсангиз, улар ҳар бири ўзининг вазифасини бажариб, ўзининг кадрига, қандайдир аҳамиятга

эга бўлади. Йоганинг мақсади ҳам тўла бутун билан боғланиб, бутуннинг бир қисми сифатида, унга мос равишда ҳаракат қилишдир. Ҳозир бизнинг тўла бутун билан боғлиқлигимиз бузилган, ва биз оқибат(карма) келтирадиган моддий фаолиятга бекорга вақт сарфлаб юрибмиз. "Бҳавад Гита"да шундай одамлар *мудха*, нодонлар деб аталади. Ҳатто одам кунига минг доллар пул ишлаб топаётган бўлса ҳам, "Бҳавад Гита"да таърифланишича ундай одамни *мудха*, аҳмоқ деб ҳисоблаш керак, чунки у ўзининг вақтини еб-ичиш, ухлаш, ўзини муҳофаза қилиш ва жисмоний лаззатларга сарфлаш билан бекорга ўтказиб юрибди.

Корхонада машаққат билан бекорга меҳнат қилиб юрганини одамлар ҳечам тушунмайдилар. Жон-жаҳди билан ишлаб, кунига минг доллар пул топаётган одам, кунига атиги ўн доллар пул ишлаётган одамдан кўпроқ еб билмайди. Кунига миллион доллар топаётган одам миллион хотинга уйланиб, жинсий ҳаёт билан лаззатлана олмайди. У ҳам худди кунига ўн доллар пул топадиган киши билан тенг овқатланиш ёки жинсий ҳаёт билан лаззатланиш имкониятига эга. Бошқача қилиб айтганда, бизнинг моддий лаззатланиш имкониятимиз чекланган. Шундай экан, фаросати бор ҳар бир одам фикр юритиши лозим: - "Мен ҳам кунига атиги ўн доллар пул ишлаб юрган одам билан бир хил лаззатланиш имкониятига эгаман. Шундай экан, минг доллар топиш учун елиб-югуришнинг нима кераги бор? Нимага мен ўз кучимни бекорга сарфлаб юрибман? Бунинг ўрнига вақтимни Худони англашга сарфласам бўлмайдими? Ахир ҳаётда инсон бўлиб яшашнинг мақсади ҳам шу эмасми?" Молиявий муаммолари бўлмаган киши Худои Таоло, Парвардигор Кришна ҳақидаги илмни ўрганиш учун етарли вақт ажратиши керак. Аммо, агар у ўзининг нодир умрини бекорга хазон қилиб юрган бўлса, уни *мудха* - нодон, ёки эшак деб атайдилар.

Аввал айтилганидек, барча моддий истаклардан халос бўлганида инсон йоганинг юқори босқичига эришади. Агар биз йогада мукамалликка эришсак, қалбимиз осойишталикка эришиб, тўла таскин топади. Шунда бизнинг қалбимизда ҳеч қандай моддий истак-орзулар қолмайди. Биз ҳиссиётимизнинг қули бўлиб қолмаймиз, оқибат келтирувчи ҳар қандай моддий фаолиятларни тарк этамиз. Ҳиссиётларнинг талабини қондириш учун мўлжалланган ҳар қандай фаолият "кармали фаолият" деб аталади. Унинг маъноси - ишлаб пул топиш ва топган пулини ҳар хил лаззат келтирувчи нарсаларга сарфлаш. Агар одам саховатли, тақводор киши бўлса, у топган пулини эзгу ишларга сарфлайди: хайрли ишлар қилиш билан шуғулланувчи идораларга хайр-эхсон қилади, шифохоналар очади, мактаблар куради. Албатта бундай ишлар хайрли, савоб ишлар ҳисобланади, лекин улар

хам, охир-окибатда ҳиссиётни лаззатлантириш ҳисобланади. Масалан, мен ҳозирги ҳаётимда бирор таълим берувчи корхонага кўпроқ пул садақа қилсам, кейинги ҳаётимда яхши маълумот олишим мумкин, бу эса жамиятда катта обрўга эга бўлиб, яна ҳам кўпроқ пул топишга ёрдам беради. Аммо, шу пулларни мен нимага сарфлайман? Яна ҳиссиётимни лаззатлантиришга. Демак, кармали ва саховатли ишларнинг аслида маъноси бир.

Биз кўпинча "яшаш даражаси баланд" деган гапни эшитамиз, бунинг маъноси нима? Ҳиндистонниқига нисбатан Американинг яшаш даражаси юқори деб айтадилар, аммо ҳар икки мамлакатда ҳам одамлар еб-ичадилар, ухлайдилар, ҳаётини ҳимоя қиладилар ва болачақа қилиб кўпаядилар. Албатта, балки Америкадаги овқатнинг сифати Ҳиндистондагига қараганда яхшироқ бўлиши мумкин, аммо ҳар иккала мамлакатда ҳам одамлар бир хил иш қиладилар, яъни овқатланадилар. "Яшаш даражаси юқори" дегани ҳали "руҳий юксалиш даражаси юқори" дегани эмас, бу фақат еб ичиш, ухлаш, ўзини ҳимоя қилиш ва болачақа қилиш учун яратилган шароит яхшироқ деганини билдиради, холос. Буларнинг барчаси "кармали фаолият" деб аталади, ва уларнинг асосини нафснинг талаби, ҳиссиётларни лаззатлантириш ташкил қилади.

Йоганинг ҳиссиётларни лаззатлантириш билан ҳам, кармали фаолият билан ҳам ҳеч қандай алоқаси йўқ. Йога - Худо билан боғланиш йўлини билдиради. Дхрува Махараж Худои Таолони яққол кўриш мақсадида каттиқ риёзатларга берилган эди, ва ниҳоят у Худони яққол кўрганида, шундай деди: свамин вaram на йаче - "Эй Худойим, мен энди тўла қаноат ҳосил қилдим, менга ҳеч нарсанинг кераги йўқ. Менга Сенинг бошқа ҳеч қандай марҳаматинг керак эмас". Нимага Дхрува Махараж Худодан ҳеч нарса сўрамади? Худонинг марҳамати дегани нима ўзи? Одатда Худонинг марҳамати деганда одамлар катта салтанатни, чиройли хотинга уйланишни, ширин-ширин таомларни, ва шу каби моддий нарсаларни тушунадилар. Аммо, одам Худога ҳақиқатан ҳам боғланганида у Худодан бунга ўхшаган марҳаматларни тиламайди. У Худога боғланганидан тўла қаноат ҳосил қилади. *Свамин кртартха сми вaram на йаче.*

Аввалига Дхрува Махараж отасининг салтанатига эга бўлиш мақсадида Худога сиғинган эди. Дхруванинг онаси шоҳнинг суюкли хотини эмас эди. Шу сабабли Дхрува Махаражнинг отасининг тиззасида ўтиришга уриниши ўгай онасининг ғашини келтирганди. У ўзининг ўгли бўлмагани учун, Дхрува Махаражга эрининг тиззасида ўтиришни ман қилди. Дхрува Махараж ўша пайтда атиги беш ёшда эди, лекин кшатрий сифатида, у бундай ҳақоратни кўтара олмас эди. Онасининг олдига келиб, у шундай деди: - "Отанинг тиззасида

ўтиришни ман қилиб, ўгай онам мени қаттиқ хафа қилди!" Бу гапларни айтиб, Дхрува Махараж йиғлаб юборди. Онаси унга шундай деди: - "Азиз болажоним, мен сенга ҳеч қандай ёрдам беролмайман. Отанг мендан кўра ўзининг биринчи хотинини яхши кўради". "Мен отамнинг салтанатига эга бўлишни истайман! - деди Дхрува Махараж. - Бу ниятимга қандай эришсам бўлади?" Шунда онаси унга шундай деди: - "Ўғлим, инсон фақат Худонинг, Кришнанинг хоҳиши билан салтанатга эга бўлиш мумкин!" - "Уни, Худони қаердан топсам бўлади?" - сўради Дхрува Махараж.

- "Айтишларига қараганда, - деди онаси, - Худо ўрмонда бўлармиш, буюк донишмандлар Худога эришиш учун ўрмонга кетиб риёзат чекадилар."

Бу гапларни эшитган Дхрува Махараж ўрмонга жўнади ва қаттиқ риёзат чека бошлади. Ниҳоят кичкина шахзода Худони юзма-юз кўришга муяссар бўлгандан кейин, унга салтанатнинг ҳеч қандай кизиғи қолмади. Махараж Дхрува шундай деди: - "Эй Худойим, мен шишанинг синиғини излаб юрган эканман, бунинг ўрнига энг қимматбаҳо гавҳар топдим. Энди менга отамнинг салтанати керак эмас. Мен энди тўла бахтиёрман!" Ҳақиқатан ҳам Худо билан боғланган киши ўз ҳаётидан тўла мамнун, бахтиёр бўлади. Ана шу лаззат бу дунёнинг барча ҳиссий лаззатларидан устун туради. Унинг асосида Парвардигори оламни англаб етиш ётади ва йоганинг камолоти шундан иборат.

Агар одам Худога муҳаббат билан ҳолис хизмат қилишга ҳаётини бутунлай бахшида қилган бўлса, унинг қалби лаззат олиб, ўзи бундан тўла қаноат ҳосил қилади ва шунинг учун ҳам у ҳиссий лаззатларга интилмади ва кармали фаолият билан машғул бўлмади. Акс ҳолда, агар одам Худога ҳолис хизмат қилиш билан машғул бўлмаса, у ўз ҳиссиётининг талабларини қондириш учун яшашга мажбур бўлади, чунки ҳеч бир иш, ҳаракат қилмасдан яшашнинг иложи йўқ. Ҳар қандай фаолиятдан бутунлай воз кечишнинг иложи йўқ. Аввал айтганимиздек, бизлар, яъни тирик мавжудотлар, асл табиатимизга кўра фаол, ҳаракатчанмиз. Бекорчилик барча гуноҳларнинг илдизи, деб айтадилар. Худога хизмат қилиш йўлида "инсон" деган номга муносиб бирор иш билан машғул бўлмай, биз ҳиссиётимизнинг қули бўлишга ёки кармали фаолият билан машғул бўлишга мажбурмиз. Фарзандимизга яхши тарбия бермасак, унинг ҳаётини барбод қилишимиз мумкин. Агар одам йога билан шуғулланмаса, йога ёрдамида ҳиссиётини жиловлаб олмаса, у албатта ҳиссиёти(нафси)нинг қули бўлиб, унинг талабини қондиришга мажбур бўлади. Ҳиссиётларига, нафсига кучи етмаган кишининг йога билан шуғулланиши ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас.

Кришнани, Худони англаб етмаган одам албатта, ёки ўзининг, ёки яқинларининг ҳиссиётини қаноатлантириш ниятида, шахсий манфаат кўзлайдиган ишлар билан банд бўлишга мажбур бўлади. Кришнани тўла англаб етган киши эса, ҳар бир ишни Худонинг розилиги учун қилади, ва шунинг учун ҳар қандай ҳиссий лаззатлардан бутунлай воз кечади. Агар одам ҳали Худони тўла англаб етмаган бўлса, то йоганинг олий поғонасига етмагунча, у ўзининг истагига, иродасига қарши ҳиссий лаззатлардан тийилиб туриши керак бўлади.

Йога тизимини зинапояга қиёслаш мумкин. Баъзи бир йоглар бешинчи поғонада, бошқалари эллигинчи поғонада, яна бировлари беш юзинчи поғонада бўлиши мумкин. Албатта уларнинг барчаси зинапояннинг энг баланд поғонасига интиладилар. Гарчи бу зинапояннинг ўзи умуман олганда йога деб аталса ҳам, унинг бешинчи поғонасида турган йогнинг ҳолати ундан юқорироқда турган йогнинг ҳолатидан фарқ қилади. "Бҳагавад Гита"да Шри Кришна йоганинг бир неча турини таърифлайди - *карма-йога*, *гьяна-йога*, *дхяна-йога* ва *бхакти-йога*. Худди, зинапояннинг ҳар бир поғонаси унинг юқорисига олиб борувчи оралиқ ҳолатлар бўлгани сингари, йоганинг ҳар хил турлари ҳам Худого эришиш йўлидаги ҳар хил босқичлардир. Йога билан шуғулланиб юрган одамларнинг барчасини йоганинг энг олий поғонасида деб ўйламаслик керак; фақат қалбида Кришна онгини тўла ривожлантирган одамлар ҳақидагина шундай деб айтиш мумкин. Бошқалар эса, йога зинапояннинг ҳар хил поғоналарида турган одамлардир.

уддхаред атманатманам натманам авасдайет
атмаива хи атмано бандхур атмаива рипур атманах

"Инсон ақли ёрдамида ҳаётнинг қуйи турларига қулаб кетмасдан, моддий олам тутқунлигидан озод бўлиши керак. Ақл шартланган руҳнинг дўсти бўлиши ҳам мумкин, душмани ҳам"(Б.г.б.5.). Гапдаги маъносига қараб *атма* ибораси танага, ақлга ёки руҳга тааллуқли бўлиши мумкин. Йога тизимида ақл ва шартланган руҳ муҳим аҳамиятга эга. Йога тизимида асосий унсур ақл бўлгани сабабли, бу ерда *атма* сўзи ақлни ифодалайди. Йоганинг мақсади ақлни жиловлаш ва уни ҳиссий лаззат берувчи нарсаларга боғланганликдан қутқаришдир. Бу шеърда алоҳида таъкидланганидек, ақлни шундай ўргатиш, чиниктириш керакки, токи у шартланган руҳни ғофиллик боғқоғидан олиб чиқишга қодир бўлсин.

Аштанга йоганинг саккиз поғонаси ақлни жиловлаб олиш учун мўлжалланган. Шри Кришна бу ерда аниқ кўрсатма бериб айтяптики, инсон ўзининг ақлини онгини юксалтириш учун ишлатиши керак. Агар одам ақлини ўзига бўйсундира олмаса, онгини юксалтириш

хақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Инсоннинг танасини аравага киёслайдилар, уни ақл бошқариб туради. Агар сиз жиловдорга сизни эҳромга олиб боришни буюрсангиз, у сизни эҳромга олиб боради; агар сиз унга “мени (ресторан)трактирга олиб бор!” - десангиз, у сизни трактирга олиб боради. Жиловдорнинг вазифаси - сиз буюрган жойга олиб бориш. Агар сизнинг жиловдорга гапингиз ўтса, унга хукмингизни ўтказа олсангиз, у сизга бўйсунди. Акс ҳолда у сизни ўзи истаган жойга олиб боради. Агар жиловдор сизга бўйсунмаса, у сизнинг душманингиз, агар у сизнинг амрингизни итоаткорона бажариб юрадиган бўлса, у сизнинг дўстингиздир.

Йоганинг мақсади - ақлни жиловлаб олиш ва уни ўзингизга дўст қилишдир. Баъзида ақл ўзини сизга дўст қилиб кўрсатади, баъзида эса душманингиз бўлади. Бутунлай мустақил бўлган Худои Таолонинг ажралмас бўлаклари бўлган ҳолда, биз ҳам озгина мустақилликка эгамиз, лекин жуда-жуда кам миқдорда. Бизнинг ана шу мустақиллигимиз ақлнинг қўлида, шунинг учун ақлимиз бизни Кришнанинг эҳромига олиб бориши ҳам мумкин, ёки бошқа бир хиссий лаззат оладиган жойга олиб бориши ҳам мумкин.

Кришнани англаш ҳаракатининг асосий мақсади - одамларга ўз ақлини Кришнада, Худода жамлаб олишни ўргатишдан иборат. Агар ақлим бутунлай Кришнада мужассам бўлса, у менинг дўстим бўлишга мажбур бўлади. Унинг шундай қилишдан бошқа иложи ҳам бўлмай қолади. Худди куёш ўз нурлари билан тун зулматини ёритгани сингари, Кришна бизнинг ақлимизда пайдо бўлган заҳоти, Ўзининг ёғдуси билан ақлимизни равшан қилиб юборади. Кришна куёшга ўхшайди: Кришна қаерда бўлса, у ерда зулматга жой қолмайди. Агар бизнинг ақлимиз Кришна нури билан ойдинлашган бўлса, унда ғафлатга, алданишга, майя зулматига жой қолмайди. Ақлни Кришнада мужассам қилиш - йогада камолотга эришиш демакдир. Агар одамнинг бутун фикру-хаёли Парвардигори олам ҳақидаги ўйлар билан банд бўлса, у ўзининг ақлини бемаъни фикрлардан ва ўзини тубанликка юз тутишдан сақлаши мумкин. Агар тана-аравасининг жиловдори - ақл кучли, бақувват бўлса, у билан хоҳлаган манзилингизга боришингиз мумкин. Барча йога тизимининг мақсади - ақлни мустаҳкамлаш, уни Парвардигори оламдан, Кришнадан бошқа ҳеч нарсага силжимасликка ўргатишдан иборат.

Са вай манаҳ кришна-падаравиндайох. Худди буюк аштанга-йог Дурваса Муни билан жанжаллашиб қолган Амбариша Махараж сингари, биз ҳам ақлимизни бутунлай Кришнада мужассам қилишимиз лозим. Махараж Амбариша оилали одам бўлгани учун хамиша пул ишлатишга мажбур эди. Бунинг устига Амбариша Махараж катта салтанатни бошқарди, лекин шунга қарамай, у

Худонинг содиқ хизматкори эди. Буюк йог Дурваса Муни Амбариша Махаражга ҳасад қиларди. У шундай мулоҳаза юритарди: - "Мен йога илмида камолотга эришдим ва фазода учиб юра оламан. Бу одам - шунчаки дунёвий шоҳ, унинг меникидай қобилияти ҳам йўқ. Нимага одамлар менга нисбатан уни кўпроқ ҳурмат қиладилар? Мен унинг яхшилаб таъзирини бериб қўйаман." Шундан кейин Дурваса Муни Амбариша Махараж билан жанжаллашиш учун баҳона қидира бошлади, аммо, шоҳ ҳамиша Кришна ҳақидаги ўйлар билан банд бўлгани сабабли, қудратли рақиби устидан ғалаба қозонишга муваффақ бўлди. Кейин Худои Таоло Нараянанинг Ўзи Дурваса Мунига Амбариша Махаражнинг нилуфар қадамлари пойидан нажот излаши лозимлигини айтди. Дурваса муни ғайритабиий қудратга эга йог эди: у бир йил ичида бутун моддий коинотни айланиб чиқиб, руҳий оламга етиб борган эди. У ҳатто Худонинг даргоҳида, Вайкунтҳада бўлган, у ерда Худонинг Ўзини - Шри Кришнани кўрган эди. Барибир Дурваса Мунининг шунчалик қудрати Худонинг содиқ хизматкорининг қудрати олдида арзимас қийматга эга, чунки у яна ерга қайтиб келишга ва Амбариша Махаражнинг қадамлари пойига бош егишга мажбур бўлди. Махараж Амбариша оддий шоҳ эди, аммо шу билан бирга битта ажойиб фазилатга эга эди: у ҳамиша Кришна ҳақида ўйлаб юрарди. Шу тарзда у ҳамиша ақлини жиловлаб олган зот эди, ва шунинг учун комил йог эди. Биз ҳам ақлимизни қалбимизда мавжуд бўлган Кришнанинг нилуфар қадамлари пойида мужассам қилиб, ҳеч қийналмасдан ақлимизни ўзимизга бўйсундиришимиз мумкин. Шунчаки, ҳамиша Кришна ҳақида ўйлаб юриш ёрдамида биз ўз нафсимизни енгиб, комил йог бўлишимиз мумкин.

Йога индрийа самйамах. Йога тизими ҳиссиётларни ўзимизга бўйсундиришга мўлжалланган, ҳиссиётларимиз ақлимизга бўйсунгани сабабли, ақлимизни жиловлаш билан ҳиссиётларимизни ҳам жиловлаб олган бўламиз. Тилимиз номаъкул бир таомни егиси келиши мумкин, аммо, агар ақлимиз етарли даражада кучли, мустаҳкам бўлса, у тилга шундай дейди: - "Буни ейиш мумкин эмас. Фақат Кришна-прасад ейиш мумкин". Шу тарзда ақл тил ва бошқа сезги органларининг хуружини босиб туриши мумкин. *Индрийани парани ахур индрийебхйах парам манах.* Моддий тана сезги органларидан иборат, шунинг учун тананинг фаолияти - сезги органларининг фаолиятидир. Аммо сезги органларини, ҳиссиётни ақл бошқариб туради, ақли - тафаккур, тафаккурни эса - руҳ бошқариб туради. Инсон ўзининг руҳ эканини англаб етиб, шунга муносиб ҳаракат қилганида руҳий сатҳга кўтарилган бўлади ва унинг тафаккури, ақли ва ҳиссиётлари бутунлай руҳий сифатларга эга бўлади. Кришнанинг англаш жараёнининг

максади ана шундан иборат. Рухнинг вазифаси - ҳиссиётни, ақлни, тафаккурни бошқаришдир, аммо, у ҳали мудраб юргани сабабли ўз вазифаларини бетайин ақлга топшириб қўйган. Рух ғафлат уйқусидан уйғониб, жиловни ўз қўлига олганида, ақл унинг амридан чиқа олмайди ва фақат унга бўйсуниб ҳаракат қила бошлайди. Инсон ўзида Кришна онггини қайта тиклаб, ғафлат уйқусидан уйғонганида унинг тафаккури, ақли ва ҳиссиётлари бемаъни фаолият билан шуғулланишни тарк этади. Энди улар фақат рухнинг амрини бажарадилар. Тафаккурни, ақлни ва ҳиссиётларнинг табиатини рухий табиатга айлантириш мана шундан иборат. *Хришкена хришкеша-севанам бхактирр учйате*. Ўз сезги органларимизни биз ҳиссиётлар султониغا хизмат қилишга ишлатишимиз лозим. Парвардигори оламни *Хришикеша* деб ҳам атайдилар. Бунинг маъноси - "ҳиссиётлар ҳукмдори" деганидир. Худди шох давлатнинг ҳақиқий ҳукмдори бўлгани сингари, Худо ҳам бизнинг ҳиссиётларимизнинг ҳақиқий хўжайинидир: фуқароларнинг ҳукми шохнинг ҳукмига нисбатан иккинчи даражали аҳамиятга эга.

Бхакти деганда Хришикешани мамнун қиладиган рухий фаолиятни тушуниш керак. Лекин биз қандай ҳаракат қиламиз? Биз сезги органларимиз билан ҳаракат қиламиз. Шунинг учун, ўзимизнинг фаолиятимизни тўғри йўлга солиш учун уларни рухлантириш, рухий даражага кўтариш керак. Аввал айтиб ўтганимдек, ҳаракатсиз муроқабача - номаъқул фаолиятни тарк этиш демакдир, лекин, Кришна онгида қилинган фаолият ҳаракатсиз муроқабачадан устун туради. Камолотга эришиш учун шунчаки номаъқул фаолиятдан бош тортишнинг ўзи камлик қилади. Мукаммал, рухий фаолият билан машғул бўлиш керак. Агар биз ўзимизнинг сезги аъзоларимизни Хришикешанинг, Худонинг амрини бажаришга ўргатмасак, улар барибир яна номаъқул фаолият билан машғул бўлиб кетаверадилар, ва биз яна тубанликка юз тутамиз. Шундай экан, биз сезги аъзоларимизни ҳамаша Кришнага хизмат қилишга ишлатишимиз лозим: шунда биз Кришна онгида ҳамаша мустаҳкам тура оламиз.

Моддий оламга тушиб қолгандан кейин рух ақл ва ҳиссиёт(нафс)нинг ҳукми остига тушиб қолади. Сохта ўзлик таъсири остида ақл моддий табиат устидан ҳукмронлик қилишни истагани сабабли рух моддий оламда тутқунликка тушиб қолган. Бу моддий оламнинг алдамчи, ўткинчи гўзллигига маҳлиё бўлиб, алданиб қолмасликка ақлни ўргатиш керак. Шартланган рух шундагина бу тутқунликдан халос бўла олади. Ҳиссий лаззат берувчи объектларга боғланиб қолиш одамни бу дунёга боғлаб қўяди, шу сабабли улардан йироқ бўлишга ҳаракат қилиш керак. Одам ҳиссий лаззат объектларига қанчалик интилса, боғланиб қолса, моддий ҳаёт

ботқоғига шунчалик ботиб кетаверади. Бундай ботқоқлик чангалидан кутулишининг осон йўли - ақлни ҳамиша Кришна онггидаги ишлар билан билан машғул қилиб қўйишдир. "Бҳагавад Гита"нинг олтинчи бобининг бешинчи шеърида ишлатилган *хи* ибораси буни алоҳида таъкидлайди - инсон шундай қилиши керак. Бундан ташқари,

*мана эва манушийанам каранам бандха-мокшайоҳ
бандхайа вишайасанги муктйаи нирвишайам манаҳ*

"Инсоннинг бу оламда тутқун бўлишининг сабабчиси ҳам, уни озодликка чиқаришига ёрдам берадиган ҳам - унинг ақлидир. Ҳиссий лаззат келтирувчи нарсаларга боғланиб қолган ақл инсонни тутқунликка олиб келади, ҳиссий лаззат объектларини тарк этган ақл эса, унинг озодликка эришишига ёрдам беради". (Вишну-пурана.6.7.38.) Агар ақлимиз ҳамиша Кришна онггидаги ўйлар билан банд бўлса, биз энг юксак озодликка эришамиз. Кришна ҳақидаги ўйлар билан банд бўлган ақл *майя* ҳақида ўйлай олмайди. Ақлу-хаёли ҳамиша Кришна онгида бўлган киши ёруғликда юрган бўлади ва зулмат уни қоплаб ололмайди.

Ўз хоҳишимизги қараб, мустақил ҳаракат қилиш ҳуқуқига эга бўлганимиз сабабли: қоронғу хонада қоламизми ёки ёруғликка чиқамизми ўзимиз танлаймиз? Нур зулматни тарқатиб юборишга қодир, аммо зулмат нурни қамраб ололмайди. Агар қоронғу хонага шамчирок олиб кирсангиз, у жой ойдинлашиб кетади. Аммо зулматни ёруғликка чиқариб бўлмайди. У дарров тарқалиб, йўқолиб кетади. *Кришна сурйя-сама майя хайа андхикара*. Кришнани куёшнинг нурига, майяни эса зулматга қиёслайдилар. Ёруғлик бор ерда зулмат бўла оладими? Агар биз ҳамиша ёруғликда юрсак, ҳеч қачон бизни зулмат қоплаб олмайди. Кришнани англаш фалсафасининг моҳияти шундан иборат: ҳамиша Кришна онггидаги фаолият билан машғул бўлинг, шунда худди нур келиши билан чекинган зулмат сингари, майя сизни безовта қилмайди. Бу қонун "Шримад Бҳагаватам"да (1.7.4.) ҳам тасдиқланади:

*бхакти-йогена манаси самйак пранихите мале
апашйат пурушам пурнам майам ча тад-апаширайам*

"Рухий устози, Нарада Мунининг насихатларига амал қилиб, донишманд Вясадева моддийлик иллатларидан биратўла қутулганида ва ақлини Худога муҳаббат билан садоқатли хизмат қилиш(бхакти-йога)билан мукамал машғул қилганида, Худонинг Мутлақ Шахсини ва бутунлай Унинг амрига бўйсуниб ҳаракат қилаётган Худонинг ташқи қувватини кўрди".

Манаси сўзи ақлни билдиради. Бхакти-йога билан машғул бўлиб, инсон ўзининг рухий табиатини англаб етаганида унинг ақли барча иллатлардан покланади, *самйак пранихите мале*. Худонинг Олий

Шахсини кўриб, Вясадева Унинг ортида турган майяни ҳам кўрди. *Майам ча тадапаширайам.* Агар нур бор бўлса, қаердадир зулмат, соя ҳам бўлиши керак. Зулмат ёруғликнинг акси ва бутунлай унга боғлиқ. Агар мен кафтимни ёруғликка олиб чиқсам, унинг усти ёритилган бўлади, пастки қисми эса, сояда бўлади. Бошқача қилиб айтганда, соя нурга боғлиқ. Вясадева Парвардигори олам Кришнани кўрганида, у бутунлай Кришнанинг ҳукми остида бўлган майяни ҳам кўрди.

Майя нима экани "Шримад Бхагаватам"нинг қуйидаги шеърда таърифланган:(1.7.5.)

*йайа саммохито джива атманам три-гунатмакам
паро пи мануте нартхам тат-критамчабхипадйате*

"Гарчи тирик мавжудот моддий табиатнинг уч гунасига нисбатан трансцендент, илоҳий бўлса ҳам, Худонинг ташқи қуввати таъсири остида, у ўзини модданинг хоссаси(тана) деб ҳисоблайди ва моддий азоб-уқубатларга мубтало бўлади". Шу тарзда алдамчи қувват шартланган руҳни вақтинча қоплаб олади. Шартланган руҳлар деганда нимани тушунамиз? Гарчи шартланган руҳ жуда кичик бўлса ҳам, у Кришнанинг Ўзи сингари, ўзидан нур таратиб туради. Лекин, бахтга қарши, у ўзини моддий танага, моддий дунёга қиёслайди. Ҳаётда унинг адашганлиги ҳам шунда. Гарчи алоҳида руҳ трансцендент, илоҳий табиатга эга бўлса ҳам, майя таъсири остига тушиб қолиб, нотўғри ҳаракатлар қилади ва шу ҳаракатлар унинг шартланиб, тутқунликка тушиб қолишига сабаб бўлади. Бу мавзу "Шримад Бхагаватам"нинг биринчи кўшиғининг еттинчи бобида батафсил тушунтирилади.

Демак, бизларнинг ҳар биримиз руҳий зарралармиз. Аммо ҳозир, бизлар вақтинчалик алданиш, сароб - Худонинг "майя" деб аталадиган қуввати таъсири остига тушиб қолганмиз. Унинг таъсири остида ҳаракат қилар эканмиз, биз моддий ҳаёт ботқоғига тобора ботиб бораверамиз. Йога тизими бизга ана шу тутқунликдан халос бўлишда ёрдам беради, ва йоганинг энг мукамал усули - бхакти йога, Кришнани англаш йогасидир. Кришна онгида яшаш - моддий қувват таъсиридан қутулишда бизга ёрдам берадиган энг самарали воситадир.

Учинчи боб

Худони кўришга ўрганиш

*бандхур атматманас тасйа йенатмаиватмана джиттах
анатманас ту шатрутве вартетатмаива шатруват*

“Ақлини жиловлаб олган одамнинг ақли ўзига энг яқин дўст, жиловлай олмаган киши учун эса, ақли ўзининг энг ашаддий душмани бўлиб қолаверади”(Бг.6.6).

Йоганинг мақсади ҳозирча ўзимизга душман бўлган ақлни дўст қилиб олишдан иборат. Токи ақл моддий олам билан боғлиқ экан, у ўзига хос сармастлик ҳолатида бўлади. "Чайтаня-чаритамрита"да(Мадхя-пила.20.17) шундай дейилади:

*кришна бхули сеи джива - анадй бахирмухха
атаева майа таре дейа самсара-духкха*

“Кришнани унутган тирик мавжудот қадим замонлардан бери Худонинг ташки қувватига маҳлиё бўлиб, алданиб келади. Тирик мавжудотни ўзига авраб, алдаб, бу қувват(майя) уни моддий ҳаётда учрайдиган ҳар хил азоб-уқубатларга дучор этади”. Асл табиатига кўра тирик мавжудот - мангу рух, Худои Таолонинг ажралмас бир бўлагидир. Тирик мавжудот арзимас мустақилликка эга, шунинг учун, ақли моддий олам билан аралашиб ғуборлаганида, у Кришнанинг амрига қарши чиқади. Бузилган ақл: - "Нимага мен Кришнага, Худога хизмат қилишим керак? Мен - ўзим Худоман!" - деб ўйлайди. Шу тарзда биз ҳаёт ҳақидаги нотўғри тасавурлар алдовига тушиб қоламиз ва бутун умримиз бекорга ўтиб кетади. Биз бошқалар устидан ҳукмронлик қилишга интиламиз - баъзида ҳатто катта салтанатга ҳукмрон бўлгимиз келади. Аммо, биз энг аввало ақл(нафс)имизни енга олмасак, ҳатто бутун салтанатни қўлга олсак ҳам, ҳаётда барибир ютқазган бўламиз. Ҳатто энг баланд зафар чўққисида туриб ҳам, биз барибир катта хавф остида бўламиз, чунки бизнинг энг яқинимизда ашаддий душманамиз - жиловланмаган ақлимиз турган бўлади.

*житатманах прашантасйа параматма самахитаҳ
шиттошна-сукха-духкхешу татха манапаманайох*

"Ақлини жиловлаб олган одам Олий Рухни таниган ҳисобланади, чунки унинг қалби осойишта бўлади. Ундай инсон учун бахт ва бахтсизлик, иссиқ ва совуқ, шуҳрат ва шармандалиқ орасида ҳеч қандай фарқ қолмайди".(Бг.6.7.).

Барча тирик мавжудотлар ҳар кимнинг қалбида мавжуд бўлган Параматма кўринишидаги Худонинг Олий Шахсига бўйсундилар. Худонинг ташқи қуввати ақлни чалғитиб, адаштирганида инсон моддий фаолият чангалига илиниб қолади. Шунинг учун агар йоганинг қайсидир усули ёрдамида инсон ўз ақлини жиловлаб олишга муваффақ бўлса ундай одамни ўз мақсадига эришган деб айтадилар. Ҳар бир фаросатли одам олий ҳукмга бўйсунуши керак. Инсоннинг ақли ҳамиша олий табиатда мужассам бўлса, ҳаётда унинг Худои Таолонинг олий ҳукмини бажаришдан бошқа иши бўлмайди. Ақл кимнингдир ҳукмига бўйсунуши керак. Ақлимизни жиловлаш билан биз табиий равишда Параматманинг, ёки Олий Рухнинг амрини бажарамиз. Кришна онгида бўлган одам дарров ана шундай илоҳий даражага кўтарилади, шунинг учун Худонинг содиқ хизматкорларини бахт ва мусибат, иссиқ ва совуқ сингари дунёвий ҳаётнинг қарама-қаршиликлари безовта қилмайди. Ана шу ҳолат самадҳи - Парвардигори олам онгига бутунлай ғарқ бўлиш деб аталади.

*дженана-виджнана-тритатма кута-стхо виджитендриях
йукта ити учйате йоги сама-лоштрашма-канчанаҳ*

"Ҳақиқий илмга эга бўлиб, уни амалда қўллаб, ўзлигида қаноат ҳосил қилиб, ҳаётда тўла осойишталикка эришган кишини ҳақиқий ўзлигини англаган одам ва йог, ёки сеҳргар деб атайдилар. Шундай одам руҳий сатҳда бўлади ва ҳамиша хотиржам юради. Ундай одам харсанг, кесак ва олтинга бир хил кўз билан қарайди. (Бг.б.8.)

Парвардигори оламини тушуниш билан мустаҳкамланмаган назарий билимнинг ҳеч фойдаси йўқ. Бу ҳақиқат "Падма-пурана"да шундай тасдиқланади:

*атах шри-кришна-намади на бхавед грахйам индриях
севонмукхе хи джихвадау свайам эва спхурати адаҳ*

"Шри Кришнанинг муқаддас номи, қиёфаси, сифатлари ва кароматларининг илоҳий табиатини моддият билан булганган хиссиётлар ёрдамида англаб бўлмайди. Худои Таолонинг номи, қиёфаси, сифатлари ва кароматлари трансцендент, илоҳий садоқат билан Худога хизмат қилишга бутун ҳаётини бағишлаган одамгагина очилади".

Ҳар бир одам моддий табиатнинг уч гунасининг қайсидир устивор таъсири остида бўлади: эзгулик, эҳтирос ва ғофиллик. Шу тарзда шартланиб қолган руҳларни тўғри йўл, ҳақиқат йўлига бошлаш учун ўн саккиз Пурана бор. Уларнинг олтитаси эзгулик гунасида бўлганлар учун, олтитаси эҳтирос гунаси таъсири остида бўлганлар учун ва яна олтитаси ғафлат гунаси таъсири остидаги одамлар учун мўлжалланган. "Падма-пурана" эзгулик гунаси таъсири остида бўлган одамларга мўлжалланган. Ҳар хил табиатли одамларга Ведаларда ҳар хил

сиғиниш маросимлари кўрсатилган. Масалан, Ведаларда эчки қурбонлик қилиш маросимини қандай ўтказиш кўрсатилган. Бу маросим Кали фариштаси олдида ўтказилади, маросимнинг барча тафсилотлари "Маркандея-пурана"да келтирилган, аммо бу Пурана ғофиллик гунасида бўлган одамларга мўлжалланган.

Одам ўрганган одатларини дарров ўзгартириши жуда мушкул. Умр бўйи гўшт ейишга ўрганиб қолган одам дарров гўшт ейишни тарк этолмайди. Шароб ичишга муккасидан кетган одамга "шароб ичишни ташла!"- десангиз, у сизнинг айтганингизни бажаролмайди. Шунинг учун Пураналарда рухсат берувчи кўрсатмалар учрайди: - "Майли, гўшт ейишинг мумкин. Агар гўшт егинг келса, Кали фариштасига сажда қил ва унга эчки қурбонлик қил, кейин унинг гўштини есанг бўлади. Аммо, сен шунчаки магазиндан гўшт сотиб олиб емаслигинг керак. Ҳар қандай ишнинг маълум қоидалари бор. Фақат қурбонлик қилинган гўштни ейиш мумкин". Кали фариштасига эчки қурбонлик қилишни истаган киши бунинг учун белгиланган кунни кутиши, маросим учун барча зарур нарсаларни ҳозирлаши лозим. Бундай маросимни янги ой туғилган кечаси, ярим тунда, яъни ҳар ойда бир марта ўтказиш мумкин. Бунинг устига эчкини қурбонлик қилаётиб белгиланган мантраларни тиловат қилиш керак. Бундай маросим ўтказаётган киши эчкининг қулоғига: - "Мен сени фаришта Калига қурбон қиляпман, бунинг эвазига кейинги ҳаётингда одам танасига эга бўласан!". Маълумки, одатда тирик мавжудот эволюцион(тадрижий) ривожланиш жараёнида узок вақт бошқа ҳаёт туридаги таналарда юргандан кейингина одам танасига эга бўлади, аммо эчкини Кали фариштасига қурбонлик қилганда, у дарров, инсон танасига эга бўлади. Айтиладиган яна бир мантранинг маъноси шундай: - "Кейинги ҳаётингда Сени қурбон қилаётган кишини ўлдириш имкониятига эга бўласан". *Мамса* ибораси шундан далолат берадики, кейинги ҳаётида эчки ҳозир ўзини қурбонлик қилаётган кишининг ўзини ейди. Эчки гўштини ейишни яхши кўрадиган кишининг ақлини жойига солиб қўйиш учун, шунинг ўзи етарли бўлса керак. Инсон шу гаплардан кейин ўйлашиб кўриши керак: - "Мен нимага гўшт еяпман ўзи? Ахир, оқибатда мен кейинги ҳаётимда танамдан маҳрум бўлиб ҳалок бўламан-ку". Бу маросимнинг мақсади одамларга гўшт ейишни тарк этишда ёрдам беришдан иборат.

Шундай қилиб, ҳар хил одамлар учун уларнинг онгига мос равишда, ҳаётда қўлланишлари учун ҳар хил қонунлар кўрсатилган ўн саккиз Пурана мавжуд. Ведавий битикларнинг мақсади фақат айрим одамларни эмас, ҳаммани моддий тутқунликдан қутқаришдир. Ведалар ароқ ичишга муккасидан кетганларга ёки гўшт ейдиганларга ёрдам бермайди, деб ўйламаслик керак. Ҳақиқий врач ҳаммани қабул

килади ва ҳар кимнинг касалига мос равишда, у ёки бу дорини тавсия килади. Врач ҳаммага бир хил дори тавсия килади, ёки фақат битта касалликни даволайди, деб ўйлаш умуман хато бўлган бўларди. Мутлақо ундай эмас. У ҳар бир касалга алоҳида, фақат унга тўғри келадиган дорини беради, ва касал одам ҳам шунга мувофиқ даволаш курсини ўтади. "Падма-пурана" ва шу турдаги пураналар эзгулик гунаси таъсири остида бўлган ва Худонинг Олий Шахсига бевосита сиғинишга қодир бўлган одамлар учун мўлжалланган.

"Брахма-самхита"да шундай дейилган: *ишвараҳ парамаҳ кришнаҳ сач-чид-ананда-виграҳаҳ*: - "Кришна - олий ҳукмдор. Унинг руҳий танаси мангу ва лаззатга тўла". Ведалар шунинг тасдиқлайди, шунинг учун бизлар Кришнани Худонинг Олий Шахси деб тан оламиз. Эҳтирос ва гафлат гуналари таъсири остидаги одамлар Худонинг қандай кўринишга эга эканини тасаввур қилиб кўришга уринадилар, бунинг уддасидан чиқолмаганларидан кейин, улар "Худонинг шахс қиёфаси бўлиши мумкин эмас. Унинг шакл-шамойили йўқ. У бўшлиқ, чексизликдир", - дейдилар. Аммо бундай хулоса - шунчаки ҳафсаласи пир бўлган одамларнинг хулосасидир. Аслида Худонинг Ўзига хос сиймоси бор. Нимага Унинг сиймоси бўлмас экан? "Веданта-сутра"да шундай дейилган: *джанмадй асйа йатаҳ* - "Мутлақ Ҳақиқат - бутун борлиқнинг манбаидир". Ҳар биримизда мавжуд бўлган тананинг ўзига хос қиёфаси, шакли бор эканини англаш қийин эмас. Ўйлашиб кўрсангиз, шунча ранг-барангликка эга бўлган турли қиёфадаги таналар қаердан чиққан? Уларнинг манбаи нима? Бу ерда шунчаки бироз мулоҳаза юритиш керак. Агар Худонинг Ўзи шахсиятсиз бўлса, унинг яратган фарзандлари шахс кўринишига эга бўла оладими? Агар сизнинг отангиз шахс сифатига эга бўлмаса, агар у бўшлиқ, чексизлик бўлса, сиз ўзингиз қаердан шахс қиёфасига эга бўласиз? Агар отангизнинг маълум бир кўриниши, қиёфаси бўлмаса, сизнинг ўзингизда қиёфа, шакл қаердан пайдо бўлди? Бу ҳақиқатни англаб етиш қийин эмас: бу шунчаки мантиқан келиб чиқадиган оддий ҳақиқатдир. Аммо, бахтга қарши, ҳафсаласи пир бўлган одамлар Худои Таолонинг қиёфасини ўзлари ўйлаб топишга уринадилар, ёки ўзларининг моддий таналари уларга чексиз азоб-уқубатлар келтираётгани учун, "Худо танага эга бўлмаслиги керак", деб хулоса чиқарадилар. Барча моддий таналар ўлимга маҳкум экан, мангу бўлган Парвардигор ҳеч қандай танага эга бўлмаслиги керак, деб ўйлайдилар.

"Брахма-самхита" таъкидлаб айтадики, бундай хулоса нотўғри. *Ишвараҳ парамаҳ кришнаҳ сач-чид-ананда-виграҳаҳ*. Худонинг танаси бор, аммо Унинг танаси *сач-чид-ананда-виграҳаҳ*. *Сат* - "мангу" деган маънони, *чит* - илм, *ананда* эса - лаззат деган

маъноларни англатади. Худонинг танаси бор, аммо Унинг танаси мангу, илм ва лаззатга тўла. Биз Унинг танасини ўзимизнинг тана билан тенглаштирмаслигииз керак. Бизнинг танамиз ўткинчи, тўла билим ва лаззатдан маҳрум, шунинг учун Худонинг танаси бизникидан фарқ қилади.

Унинг сиймоси ёки танаси ҳақида гап кетганда, биз одатда ўзимизникига ўхшаган танани тасаввур қиламиз, ва шунинг учун мангу, ҳамма нарсани билувчи ва лаззатга тўла "Худонинг танаси бўлмаслиги керак", деб хулоса чиқарамиз. Лекин бундай хулоса илм асосида эмас, мукамалликдан йироқ бўлган аклий мулоҳазалар натижасида қилинган хулосадир. "Падма-пурана"да шундай дейилган: *атаҳ шри кришна намади на бхавед грахйам индрийаих* - Худои Таолонинг қиёфасини, номини, сифатларини ва Унинг атрофидаги нарсаларни моддий хиссиётлар ёрдамида сезиб бўлмайди". Сезгиларимиз мукамал бўлмагани сабабли, мутлақо мукамал бўлган Зотни биз тасаввур қилишга қодир эмасмиз. Бунинг мутлақо иложи йўқ.

Лекин, у ҳолда қандай қилиб Худони таниш мумкин? *Севонмукхе хи джихвадау*. Худои Таолони таниш ва Уни кўриш учун инсон хиссиётларини жиловлаб олиши керак. Ҳозир биз ўзимизнинг мукамал бўлмаган, моддийлик билан булганган сезги органларимиз орқали Худои Таолони кўришга интиляпмиз. Бу худди кўзи катаракта касалига учраган одамнинг атрофини кўришга уринаётганига ўхшайди. Агар одам катаракта билан касалланган ва ҳеч нарса кўрмаётгани сабабли, "менинг атрофимда ҳеч нарса йўқ", деб ўйламаслиги керак. Худди шунингдек, ҳозир бизнинг сезги органларимиз булганган ҳолда бўлгани сабабли Худои Таолони кўра олмаймиз, Уни тасаввур қила олмаймиз, аммо, агар катарактани олдириб ташлаб "даволансак", Худони юзма-юз, яққол кўришга қодир бўламиз. "Брахма-самхита"да шундай дейилган: *преманджана-ччхурита-бхакти-вилочанена сантаҳ садаива хридайешу вилокайанти* - "Кўзларига Худога бўлган илоҳий муҳаббат балзами сурилган Худонинг содиқ хизматкорлари Худони ҳамиша ўзларининг қалбида кўриб юрадилар". Биз ўзимизнинг сезгиларимизни поклашимиз лозим; шунда Худои Таолонинг номларини, қиёфасини, сифатларини ва кароматларини англаб етамиз ва Уни ҳамиша ва ҳар ерда кўриб юра оламиз.

Бу мавзу Ведавий битикларда батафсил таърифлаб берилган. Масалан, шундай дейилган: гарчи Худои Таолонинг қўллари, оёқлари бўлмаса ҳам, У биз таклиф қилган нарсаларнинг ҳаммасини қабул қила олади, *апани-падо джавано грхита*. Бундан ташқари, гарчи Худои Таолонинг кўзлари, қулоқлари бўлмаса ҳам, У ҳамма нарсани кўриб, эшитиб туради. Бир қараганда бу гаплар карама-қарши маънога

эгадай бўлиб кўринади, аммо, аслида бу бизга жуда муҳим ҳақиқатни очиб беради. Кўриш деганда биз моддий жиҳатдан кўришни тасаввур қиламиз. Ҳаёт ҳақидаги моддий тасаввурларимиз бизни "Худонинг кўзлари ҳам, бизникига ўхшаган бўлиши керак", деган фикрга боришга мажбур қилади. Шунинг учун, ана шу ногўгри дунёкарашни инкор этиш учун Ведавий битикларда Худонинг кўллари, оёқлари, кўзлари, қулоқлари ва ҳоказолар йўқ дейилган. Аслида Худои Таолонинг кўзлари бор, лекин унинг кўриш қобилияти чексиз. У коронғуда ҳам кўра олади, нигоҳи билан У бутун борлиқни камраб олишга ҳам қодир, шундай экан, Унинг кўзлари бизникидан фарқ қилади. Худои Таолонинг қулоқлари бор ва Худои Таоло ҳам эшитишга қодир. Ҳатто биздан йироқда, Ўзининг илоҳий даргоҳида ўтириб ҳам, бизнинг ҳатто шивирлаб айтган гапимизни ҳам эшитади, чунки У айна пайтда бизнинг юрагимизда ҳам мавжуд. Биз Худога сездирмасдан, кўрсатмасдан ёки эшиттирмасдан бирон нарса қила олмаймиз.

*патрам пуштам пхалам тойам йо ме бхактия прайаччхати
тад ахам бхакти-упахритам ашнами прайататманах*

"Агар одам Менга муҳаббат ва садоқат билан япроқ, гул, мева ва ёки бироз сув таклиф қилса, Мен унинг эҳсонини албатта қабул қилиб ейман"(Бг.9.26). Агар Худои Таолонинг сезги органлари бўлмаса, У биз тақдим қилган таомни қандай қилиб еган бўларди? Кришнага сиғинар эканмиз, биз ҳар куни Унга ҳар хил ширин таомлар таклиф қиламиз, шунда уларнинг мазаси бирданига ўзгариб кетади. Бу амалда ҳар куни синаб кўриладиган мисол. Худои Таоло ея олади, лекин У ҳеч нарсага муҳтож бўлмагани учун, эҳсон қилган таомни бизларга ўхшаб емайди. Агар мен сизнинг олдингизга тарелкада бирор ширин таом келтириб қўйсам, сиз уни еб қўясиз, тарелкада ҳеч нарса қолмайди. Гарчи Худои Таоло ҳеч қачон оч бўлмасада, У ҳам барибир ейди, лекин бунда У тарелкадаги овқатни аввалги ҳолатида қолдиради, энди бу таом "прасадам", яъни "Худонинг марҳамати"га айланди. *Пурнасия пурнам адайя пурнам эвавашишияте.* Худои Таоло ҳеч нарсага муҳтож эмас, аммо айна пайтда У биз муҳаббат билан таклиф қилган ҳамма нарсани қабул қилади. Бунда Худо тарелкадаги таомни ўзгаришсиз қолдиради, чунки У кўзлари билан ея олади. "Брахма-самхита"да айтилганки, *ангани йасйя сакалендриья-вриттиманти* - Худои Таолонинг ҳар бир сезги аъзоси бошқа барча сезги органларининг вазифасини бажара олади". Биз кўзимиз ёрдамида фақат кўра оламиз, аммо биз кўзимиз билан овқат еб билмаймиз. Худои Таолонинг сезги аъзолари чексиз кудратга эга, ва шунинг учун бизнинг сезгилардан фарқ қилади. Худои Таоло Ўзига таклиф қилинган таомга шунчаки нигоҳ ташлаш билан уни тановул қилади.

Ҳозир биз буни англаб ета олмаймиз, шунинг учун "Падма-пурана"да айтилганки, Худо Шахсининг номи, киёфаси, сифатлари ва кароматлари фақат Унга илоҳий хизмат қилишга ҳаётини бағишлаган одамларгагина очилади. Биз Худои Таолони ўзимизнинг уринишларимиз билан англаб ета олмаймиз. Аммо, Унинг Ўзи марҳамат кўрсатиб, бизга Ўзини аён этиши мумкин. Агар сиз тунда куёшни кўришга уринсангиз, ҳатто катта чирок билан изласангиз ҳам, бунинг уддасидан чиқа олмайсиз. Сиз тонгни кутишингиз лозим. Эрталаб, куёшнинг ўзи осмонда пайдо бўлганида сиз уни бемалол кўра оласиз. Бизнинг сезгиларимиз мукамал бўлмагани сабабли, уларнинг ёрдами билан биз Худони кўра олмаймиз. Биз сезгиларимизни, ҳиссиётимизни поклашимиз ва Худонинг Ўзи марҳамат кўрсатиб бизга Ўзини намоён қилишини кутишимиз лозим. Худони англаб етишнинг йўли ана шундай. Ҳеч ким Худога ўзининг амрини, ҳукмини ўтказа олмайди. Биз Унга: - "Эй Худойим, азизим Кришна, менинг олдимга кел, мен Сени кўришни истайман!" - деб айта олмаймиз. Худони ўзимизнинг барча буйруқларимизни бажарувчи зот деб тушунмаслик керак. У бизга хизмат қилишга мажбур эмас. Лекин, агар Худонинг Ўзи биздан рози, мамнун бўлса, биз Уни албатта кўра оламиз. Шунинг учун, ҳаётда Кришна онгида яшаш билан Худони мамнун қилиш лозим, шунда Унинг Ўзи бизнинг кўз олдимизда намоён бўлади.

Одамлар Худони кўра олмаганлари сабабли, "Мен - Худоман!" - деган ҳар қандай одамнинг гапига ишониб кетаверадилар. Одамлар Худонинг қандай киёфаси борлиги ҳақида ҳеч қандай тасаввурга эга эмаслар, шунинг учун биринчи учратган фирибгарнинг гапларига ишониб, уни Худо деб алданиб қоладилар. Баъзилар "Мен Ҳақиқат излаб юрибман!" - дейди. Аммо ҳақиқатни излаб топишдан олдин ҳақиқатнинг қандай эканини билиш керак. Акс ҳолда биз уни қандай излаймиз? Масалан, олтин харид қилиш учун биз ҳеч бўлмаса, назарий жиҳатдан, олтин қандай бўлишини билишимиз лозим, бўлмаса бизни алдаб кетадилар. Одамларнинг ҳақиқат ҳақида, Худо ҳақида ҳеч қандай илми, ҳатто ҳеч қандай тасаввури бўлмагани сабабли, улар ўзларини "Худо!" деб эълон қиладиган ҳар қандай фирибгарнинг гапига ишониб кетаверадилар. Алдоқчилар жамиятида бир алдоқчи ўзини худо деб эълон қилади, бошқа алдоқчилар унга ишонадилар. Аммо бунга ўхшаган фирибгарчиликларнинг ҳақиқий Худога, Ҳақиқатга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Худони кўра билаш, Худони англай олиш ҳуқуқига эришиш керак. Ана шундай ҳуқуққа эришиш усули Кришнани англаш йўли, Кришна онгги деб аталади. *Севонмукхе хи джихвадау свайам эва спхурати адаҳ:* фақат ўз ҳаётини Худога трансцендент хизмат қилишга бахшида қилган кишигина

Худони кўра олади. Бунинг бошқа йўли йўқ. Биз катта олим ёки зиёли, билимдон бўлишимиз мумкин, аммо ҳеч қандай дунёвий билимдонлик бизга Худони кўриш ҳуқуқини бера олмайди.

"Бхагавад Гита" - Кришна онггини, Худони ўргатувчи таълимот ҳисобланади, ва Кришнани таниб олишимиз, Уни англаб етишимиз учун биз соф Кришна онггида бўлган Унинг содик хизматкори билан учрашиш бахтига муяссар бўлишимиз керак. Шунчаки олимлик унвонини олиш билан "Бхагавад Гита" тушуниб бўлмайди. "Бхагавад Гита"да илоҳий таълимот берилган, ва Худони фақат рухий, илоҳий ҳиссиёт билангина англаб етиш мумкин. Биз ўз ҳиссиётимизни олимлик унвонини олиш билан эмас, балки Худога садоқат билан холис хизмат қилиш ёрдамида поклашимиз лозим. Жаҳонда Кришнани тушуна олмайдиган фан докторлари жуда кўп. Шунинг учун гарчи Кришна туғилмаган бўлса ҳам, *аджо ти санн авйайатма*, У Ўзини бизга намоён қилиш учун бу моддий оламга ташриф буюриб туради.

Шундай қилиб, Кришнани, Худони фақат Унинг марҳамати билан ёки Кришна онггига эга бўлган, Унинг марҳаматига сазовор бўлиб, Худони англаб етган одамнинг марҳамати билан англаб етиш мумкин. Академик, дунёвий билим ёрдамида Кришнани, Худони тушуниб, англаб етишнинг илоҳи йўқ. Худонинг Ўзи марҳамат кўрсатган одамгина Уни англаб ета олади. Худонинг розилигига эришгач, биз Уни, Кришнани яққол кўра оламиз, гапириша оламиз, ўзимиз истаганча У билан мулоқотда бўла оламиз. Кришнанинг қиёфаси йўқ, У шахс эмас, деб ўйламаслик керак. У - шахс, Худонинг Олий Шахси, ва биз У билан маълум муносабатда бўла оламиз. Ведавий битикларда шундай ёзилган. *Нитйо нитйанам четанаш четананам*: - "Бизларнинг ҳар биримиз шахсмиз, Худо эса - олий мангу шахсдир". Биз ҳаммамиз мангумиз, аммо Худони, "олий мангу Зот" деб атайдилар. Ҳозир бизлар моддий тана ичида қамалганимиз сабабли, туғилиш ва ўлишга маҳкуммиз. Бизлар мангу руҳлармиз, аммо ўз ҳаракатларимиз ва истакларимиз натижасида ҳар хил таналарда туғилишга мажбурмиз. Бу "Бхагавад Гита"нинг иккинчи бобида тушунтирилади(2.20):

*на джайате мрийате ва кадачин найам бхутва бхавита ва на бхуйаҳ
аджо нитйах шашивато йам пурано на ханйате ханйамане шарире*
"Руҳ туғилмайди ва ўлмайди. У ҳеч қачон пайдо бўлган эмас ва пайдо бўлмайди ҳам. У туғилмаган, мангу, ҳамиша мавжуд ва азалий. Тана ҳалок бўлганда у ўлмайди".

Худо мангу, ва Унга ўхшаб бизлар ҳам мангумиз. Олий мукамал мангу Зот билан ўзимизнинг муносабатларимизни қайта тиклаш натижасида биз ҳам ўзимизнинг мангу табиатимизга эришамиз. *Нитйо нитйанам четанаш четананам*. Худо - олий тирик мавжудот;

барча мангу зотларнинг мангу ҳукмрони. Кришнани англаш усулини қўллаб, ўз ҳиссиётимизни поклаш ёрдамида биз ана шу ҳақиқатни англаб олишга ва Худони кўришга қодир бўламиз.

Худони англаб етган одам Унинг марҳамати билан руҳий илмнинг ҳақиқийлигига ишонч ҳосил қилади, чунки Худога муҳаббат билан садоқатли хизмат қилиш жараёни унга мамнуният олиб келади. Тажриба ёрдамида мустаҳкамланган илм инсонга камолотга эришиш имкониятини беради. Руҳий илм ёрдамида инсон чуқур, эгилмас эътиқодга эга бўлади, аммо, агар одам шунчаки дунёвий илм эгаллаган бўлса, у тезда йўлдан адашиб кетиши ва ҳаётда учрайдиган алдамчи қарама-қаршиликлар олдида довдираб қолиши мумкин. Ўзининг руҳий табиатини англаган киши ҳақиқатан ҳам ўзининг ҳиссиётини жиловлаб олган ҳисобланади, чунки у ҳар бир нарсада фақат Кришнага боғланган. У руҳий даражага кўтарилган ҳисобланади, ва шунинг учун уни дунёвий илмлар қизиқтирмайди. Бошқалар олтиндай қадрлайдиган дунёвий билимдонлик ва фалсафий сафсатабозликнинг унинг учун ҳатто тош ва кесакчалик қадри бўлмайди.

Агар итоаткорлик ва муҳаббат билан Худога хизмат қилса, ҳатто энг саводсиз киши ҳам Худони англаб етиши мумкин. Худо ҳеч қандай моддий шарт-шароит билан чекланмаган. У олий Рух, ва Уни англаш жараёни ҳаёт ҳақидаги моддий тушунчалардан анча устун туради. Шунинг учун, ҳатто дунёвий илмга, кенг дунёқарашга эга бўлган одам ҳам, Худони англаб етишга қодир бўлмаслиги мумкин. Камбағаллик, қашшоқлик одамга Худони англаб етишга халақит беради, деб ҳам ўйламаслик керак: худди шунингдек, бойлик ёрдамида Худони англаб етаман, деб ҳам ўйламаслик керак. Худони ҳатто энг билимсиз одам ҳам англаб етиши мумкин, айти пайтда буюк олим ҳам Уни англай олмаслиги мумкин. Худони англаб етиш ҳам, худди Худои Таолонинг Ўзи сингари ташқи шарт-шароитларга боғланган эмас(апратихата). "Шримад Бхагаватам"да 1.2.6. шундай ёзилган:

*са ваи нумсам паро дхармо йато бхактир адхокшадже
ахаитуки апратихата йайатма супрасидати*

"Трансцендент Худои Таолога нисбатан чуқур муҳаббат билан садоқатли хизмат қилиш даражасига эришиш йўлида ёрдам берадиган машғулот барча одамлар учун энг олий машғулот(дхарма) ҳисобланади. Рух тўла мамнуният ҳосил қилиши учун садоқат билан хизмат қилиш жараёни ҳолис ва узлуксиз бўлиши керак". Бу ерда диннинг мукамаллигини аниқловчи мезон таърифланган: у инсонда Худога нисбатан муҳаббат уйғотиш имконини бериши керак. Моддий олам уч гунадан, ёки уч сифатдан иборат, ва уларнинг одамларга

кўрсатадиган таъсирига мос равишда диннинг ҳар хил кўринишлари мавжуд. Биз уларни таҳлил қилиб ўтирмоқчи эмасмиз, чунки биз учун диннинг охириги мақсади муҳимроқ: Худони англаб етиш ва Уни севишни ўргатиш. Ҳар қандай диний таълимотнинг ҳақиқий вазифаси шундан иборат. Худого нисбатан муҳаббатга, Худони севишга ўргатмайдиган дин - дин эмас, ундай диннинг маъноси йўқ. Агар одам қандайдир диннинг барча қонун қоидаларига батафсил амал қилса-ю, аммо, унинг қилиб юрган амаллари ўзининг қалбида Худого нисбатан муҳаббат уйғотмаса, ундай дин ҳеч қандай кучга эга эмас. "Шримад Бхагаватам"(1.2.6.) мукаммал динни қуйидагича таърифлайди: *ахайтуки* ва *апратихата* - "у ҳеч қандай шахсий манфаат кўзламаслиги керак ва унга ҳеч бир нарса, шароит халақит беролмаслиги, тўсқин бўлмаслиги керак". Ана шундай динга амал қилсак, биз ҳар томонлама, ҳамиша бахтли бўламиз.

Са ваи пумсам паро дхармо йато бхактир адхокшадже. Худонинг номларидан бири - Адхокшаджа. Бунинг маъноси шуки, Уни моддий кўзлар билан кўриб бўлмайди. Бошқача қилиб айтганда, Худои Таоло бизнинг Уни кўришга бўлган барча моддий интилишларимизни чиппакака чиқаради. *Акшаджа* ибораси илмий тажриба ёрдамида олинадиган билимни англатади, *адхаҳ* ибораси эса, "англаб бўлмас" деган маънони англатади. Худои Таолони моддий илмий тажриба ёрдамида англаб бўлмайди. Биз Худои Таоло билан бошқача алоқа қилиш йўлини танлашимиз лозим - Унинг қонунларига итоат қилган ҳолда, камтарин бўлиб, Худо ҳақидаги ҳикояларни тинглашимиз ва Унга муҳаббат ва садоқат билан хизмат қилишимиз лозим.

Ҳақиқий дин инсонга қалбида Худого нисбатан ҳолис муҳаббат уйғотиш йўлини ўргатади. Ҳақиқий дин "лаззатланиб яшашимиз учун Худонинг бериб қўйган неъматлари эвазига биз Уни севишимиз лозим" - деб ўргатмайди. Бундай муҳаббат муҳаббат эмас. Худои Таоло буюк, У - бизнинг мангу отамиз, ва Уни севиш бизнинг вазифамиз. Муҳаббатимиз эвазига Худодан қандайдир ҳақ сўраш ҳақида гап бўлиши мумкин эмас. Худони фақат бизга ризқ-рўз бериб қўйгани учунгина севиш нотўғри. Ҳатто ит ва мушукларни ҳам Худои Таоло ҳар куни ризқ билан таъминлайди. Барча тирик мавжудотларнинг отаси бўлгани учун У ҳар бир тирик мавжудотни ризқ-рўз билан таъминлайди. Шунинг учун, Худони фақат у бизга ризқ бериб қўйгани учунгина севиш - ҳақиқий севиш, ҳақиқий муҳаббат эмас. Муҳаббат таъмагирлик асосида бўлмаслиги керак. Ҳатто, агар Худои Таоло ризку-рўзимизни қирқиб қўйса ҳам биз барибир Уни севишимиз лозим. Ана шундай муҳаббат ҳақиқий муҳаббат бўлади. Чайтаня Махапрабху шундай деган эди: *ашлиший ва пада-ратам пинашту ма адаршанан марма-хатам кароту ва*, яъни

"Менинг Кришнадан бошқа сиғинадиган Худойим йўқ. Ҳатто агар У мени кўполлик билан бағрига босса ҳам, ёки кўзимга кўринмай, юрагимни қон қилиб юборса ҳам, барибир У мангу Худойимдир. Кришна мени ҳаётда хоҳлаган кўйига солиши мумкин, барибир ҳамин ва ҳеч нарсага боғланмаган ҳолда, мени нима қилишидан қатъий назар - У мен сиғинадиган ягона Худойим бўлиб қолаверади". Худого нисбатан қалбида пок муҳаббат уйғота олган одамнинг кайфияти ана шундай бўлади. Ана шу даражага етгандан кейин биз ҳаётда бутун борлиқ лаззатга тўла эканини сезамиз; Худои Таоло лаззатга тўла, биз ҳам асл ҳолатимизда лаззатга тўламиз.

*сухрн-митрари-удасина-мадхйастха-двешйа-бандхушу
садхуше апи ча папешу сама-буддхир вишишйате*

"Хоҳ самимий яхшилик қилувчилар бўлсин, ёки ҳаминша ёрдам берувчи яхши одамлар бўлсин, хоҳ сиртдан лоқайд кузатиб турувчилар бўлсин, ёки ўзи ва душманлари ўртасидаги одамлар бўлсин, хоҳ ҳасадгўй кишилар бўлсин, хоҳ дўстлаври ёки душманлари бўлсин, хоҳ гуноҳкор осийлар ёки тақводорлар бўлсин барчага бир хил муносабатда бўладиган инсон ундан ҳам юқори поғонада турган ҳисобланади"(Бг.б.9). Бу сифатларнинг барчаси рухий ҳаёт чўққисига кўтарилган кишининг аломатларидир. Моддий дунёда биз ўз танамизнинг манфаатларига асосланиб, яъни ўз ҳиссиётларимизни қаноатлантириш қоидаси асосида одамларни дўст ва душманларга ажратамиз. Агар кимдир бизни мамнун қилган бўлса, биз уни ўзимизга дўст деб биламиз, акс ҳолда душман деб қараймиз. Худони, Мутлақ Ҳақиқатни англаб етганда эса, бунга ўхшаган моддий тасаввурларнинг бизга тарикча ҳам аҳамияти қолмайди.

Моддий дунёда барча шартланган руҳлар алданиш таъсирига тушиб қолган, адашган. Одатда врач унинг ёрдамига муҳтож бўлган ҳар бир одамни даволайди, гарчи ўзининг касаллигидан эсини йўқотиб, бемор врачни сўкса, ҳақоратласа ҳам, у барибир унга керакли дорини ёзиб беради. Иисус Христос айтгани сингари, гуноҳқордан эмас, гуноҳдан ҳазар қилиш керак. Гуноҳқордан эмас, гуноҳдан нафратланиш керак. Қанчалик доно насиҳат. Чунки гуноҳқор алданиш тузоғига тушиб қолган, у ўзи нима қилаётганини тушунмайди. У ақлдан озган. Агар биз гуноҳқордан нафратлансак, қандай қилиб уни даволай оламиз? Шунинг учун Худонинг ҳақиқий хизматкорлари, буюк содиқлар ҳеч кимга нисбатан нафрат кўзи билан қарамайдилар. Гуноҳқорлар Ийсо пайғамбарни қатл қилаётганларида у шундай деган эди: -"Эй Худойим, уларнинг гуноҳларини кечир, чунки улар нима қилаётганларини ўзлари билмайдилар". Етук содиқнинг дунёқарashi, фикрлари ана шундай бўлиши керак. У бу дунёдаги шартланган руҳларга нисбатан нафрат кўзи билан қараш мумкин эмаслигини тушуниб етиши керак:

улар шунчаки ўзларининг ҳаёт ҳақидаги моддий тасаввурлари таъсири остида адашиб юрган рухлардир. Кришнани англаш халқаро жамиятида ҳеч бир тирик мавжудотга нисбатан ҳеч қандай нафрат кўзи билан қарашга ўрин йўқ. Биз барчани ўзимиз билан Харе Кришна мантрасини куйлашга, бирга прасадам тановул қилишга, "Бхагавад Гита" фалсафасини ўрганишга ва ўзларининг ҳаёт ҳақидаги моддий, дунёвий тасаввурларини ўзгартиришга уриниб кўришга таклиф қиламиз. Кришнани англаш ҳаракатининг асосий дастури мана шундан иборат. Худованд Чайтаня Махапрабху шундай деган эди:

*йаре декха, таре каха кришна-упадеша
амара аджнайя гуру хана тара эи деша*

"Ҳар бир одамдан Худои Таоло Шри Кришнанинг "Бхагавад Гита" ва "Шримад Бхагаватам"да баён этилган насиҳатларига амал қилишни илтимос қил. Рухий устоз бўл ва шу ўлкада яшаётган ҳар бир одамни азоб-уқубатдан халос этишга ҳаракат қил!"(ч.ч.Мадхя.7.128.).

*йоги йунджита сататам атманам рахаси стхитах
экаки йата-читтатма нирашир апариграхах*

"Йогнинг танаси, ақли ва руҳи ҳамиша Худои Таоло билан боғлиқ фаолиятда машғул бўлиши лозим. У хилват жойда танҳо яшаш, ҳамиша ўзининг ақлини назорат қилиб юриши, ва ҳар қандай истақлардан ва бирор нарсага эғалик қилишга интилишдан озод бўлиши керак".(бг.6.10).

Ана шу бобда, йога қонун-қоидаларини тушунтирар экан, Худои Таоло таъкидлаб айтадики, йог ақлини ҳамиша Олий Рухда мужассам қилиб юришга ҳаракат қилиши керак. Олий Рух бу - Парвардигори олам, Кришнанинг Ўзидир. Аввал айтиб ўтганимиздек, *нитйо нитйанам четанаиш четананам*, Худои Таоло олий мангу, олий тирик мавжудот, Олий Рух. Йоганинг барча тизимларининг мақсади - инсонга ақлини Олий Рухда мужассам қилишда ёрдам беришдан иборат.

Биз ўзимиз олий рух эмаслигимизни тушунишимиз керак. Худои Таоло - Олий Рухдир. *Двайта-вада* - дуализм фалсафаси шуни тасдиқлайди. Дуализм деганда шуни тушуниш керакки, биз Худодан фарқ қиламиз. У - ҳукмдор, биз эса - Унинг хизматкорлари. У - буюк, биз эса - кичик. У - чексиз, биз - чекланганмиз. Худо билан бўлган муносабатимизни айнан шундай тушунишимиз лозим. Биз чекланган бўлганимиз учун, ақлимизни чексиз Олий Рухда жамлашимиз лозим. Бунга эришиш учун ёлғиз яшашимиз лозим. "Ёлғиз яшаш" деганда Худони, Кришнани англашдан йироқ бўлган кимсалардан узоқ яшашни тушуниш керак. Бунинг учун яхшиси ўрмонда яшаш керак, аммо, ҳозирги даврда хилват жой топиш амри маҳол. Шунинг учун

"ёлғиз яшаш" - "Худо ҳақида илм ўрганиш мумкин бўлган жойда яшаш" демакдир.

Бундан ташқари, илоҳиётчи киши ақлини ҳамиша ўзининг назорати остида тутиши лозим. Бу - бутун фикру-хаёлини ҳамиша Олий Рух, Кришнада мужассам қилиш демакдир. Аввал тушунтирганимиздек, Кришна Қуёшга ўхшайди, агар биз ақлимизни Кришнада мужассам қилсак, унга, демак ҳаётимизга зулматнинг таъсир қилиши ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Ҳамиша Кришна ҳақидаги ўйлар билан банд бўлган ақл майянинг, алданишнинг таъсирига тушиб қолмайди. Мана шундай ҳолат ақлини Худога жамлаш деб аталади.

Илоҳиёт кишиси ҳар қандай истаклардан ва эғалик қилиш туйғуларидан озод бўлиши керак. Одамлар моддийлик, дунёвийлик касалига мубтало бўлган, бу шунда намоён бўладики, улар ҳар хил нарсаларга эғалик қилишга тинмай, жон-жаҳди билан интиладилар. Биз ҳамиша ўзимизда йўқ нарсага эғалик қилишга интиламиз ва бирор нарсдан айрилганимиздан афсусланиб юрамиз. *брахма бхута прасаннатма*. Ўзида Худо, Кришна онгини ривожлантирган, Худони англаб етган киши дунёвий нарсаларга эғалик қилишга интилмайди. У ҳаётда фақат бир нарсани - Кришнага, Худога хизмат қилишни истайди. Орзу-истаклардан бутунлай воз кечиб бўлмайди, аммо, уларни аста-секин поклаш мумкин. Бирор нарсани иташ тирик мавжудотнинг табиий ҳолати, аммо у шартланган ҳолатда бўлар экан, унинг истаклари булганган, нопок. Шартланган руҳ моддий нарсаларга эғалик қилиб лаззатланишни истайди. Пок истак эса - Кришнани, Худони рози қилиш, мамнун қилиш истагидир. Агар биз Кришнани мамнун қилишни истасак, бизнинг моддий истакларимиз ўз-ўзидан ғойиб бўлади.

*шучау деше пратишхтапйа стхирам асанам атманаҳ
натй-уччхритам нати-ничам чаиладжина-кушоттарам
татраикаграм манах кртва йата-читтендрийа-крийаҳ
упавишиясане йунджйад йогам атма-вишуддхайе*

"Йога билан шуғулланиш учун хилват, пок жой топиш, ерга куша майсасидан қилинган тўшак ташлаб, унинг устидан кийик териси ёки юмшоқ мато тўшаш керак. Ўриндиқ жуда ҳам баланд, ёки жуда ҳам паст бўлмаслиги керак. Яхшилаб ўрнашиб ўтириб олиб, йога билан шуғулланишга киришиш мумкин. Ақл ва ҳиссиётларни жиловлаб олиб, тананинг фаолиятини назорат остига олиб ва нуқтаи-назарни бир нуқтага мужассам қилиб, йог қалбини дунёвий иллатлардан поклаши лозим.(Бг.6.11-12). Бу шеърларда йог қаерда ва қандай ўтириши кераклиги тушунтирилган. Америка ва бошқа ғарбий давлатларда жуда кўп йога жамиятлари мавжуд, аммо бу жамиятларнинг аъзолари йога билан шуғулланар экан, бундай

қоидаларга риоя қилмайдилар. "Муқаддас жой" деб муқаддас зиёратгоҳларни айтадилар. Ҳиндистонда йоғлар, илоҳиёт кишилари ва Худонинг содиқ хизматкорлари уйларини тарк этиб, Праяг, Матхура, Вриндаван, Хришикеш ёки Хардвар сингари муқаддас жойларга бориб, у ерларда муқаддас Ямуна, Ганга дарёлари қирғоғида йога билан машғул бўладилар. Ҳозир биз яшаб турган даврда шу тарзда йога билан шуғулланиш имкони борми? Ана шундай муқаддас жойларга кетишга тайёр одамлар борми? Ҳозир одамлар тирикчилик қилиш учун гавжум шаҳарларда яшашга мажбур бўляптилар. Шаҳарда хилват жой топиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Бинобарин, йога билан шуғулланишнинг энг биринчи шарт - хилват жой топиш дейилган.

Шунинг учун ҳам, бхакти-йогада эҳром - муқаддас, хилват жой ҳисобланади. Эҳром *ниргуна*, яъни трансцендент, илоҳий жой ҳисобланади. Ведавий битикларда айтилишича, шаҳарларга эҳтирос гунаси таъсир қилади, ўрмонга эса - эзгулик гунаси. Лекин эҳром гуналарга нисбатан трансцендент, илоҳий ҳолатда бўлади. Шаҳарда яшаганда биз эҳтирос гунаси таъсири остида бўламиз, бундан кутулиш учун эзгулик гунаси таъсир қилиб турган ўрмонга кетишимиз мумкин. Лекин Худонинг эҳроми ғафлат, эҳтирос ва эзгулик гуналари таъсиридан устун туради, шунинг учун ҳозирги даврда Кришнанинг эҳромлари жаҳондаги ягона хилват жойлар ҳисобланади. Ҳозир биз ўрмонга хилват жой излаб кетолмаймиз; ҳаётда хоҳлаган ишларини қилиб юриб, кўзбўямачилик билан кўр-кўрона йога муроқабасига берилиб ўтирган одамлар тўпланган ҳар хил йога жамиятларининг клубларига боришнинг ҳожати йўқ.

Шунинг учун, "Брихан-нарадия-пурана"да айтиладики, одамлар асосан узоқ умр кўрмайдиган, руҳий жиҳатдан жуда секин ривожланадиган ва ҳамеша бирор ташвиш билан юрадиган Кали-юга даврида руҳий ўзликни англашнинг энг самарали усули Худонинг муқаддас номларини зикр қилишдир. *харер нама харер нама харер намаива кевалам*

калау насти эва насти эва насти эва гатир аниятха

"Қарама-қаршилик ва иккиюзламачилик даври бўлган ҳозирги даврда фақат Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш билан, фақат зикр қилиш билан, фақат зикр қилиш билангина озодликка эришиш мумкин. Бундан бошқа йўл йўқ. Бошқа йўл йўқ. Бошқа йўл йўқ".

Ягона нажот йўли шундай. Шри Чайтанья Махапрабху бизга бериб кетган бебаҳо, буюк совға ана шундан иборат. Ҳозирги биз яшаб турган даврда йоганинг бошқа усулларини қўллаш имконияти йўқ, Худонинг номларини зикр қилиш усули эса, шунчалик осон ва

хаммабопки, хатто ёш бола ҳам ундан фойдаланиб ҳаётда энг буюк бахтга эришиши мумкин.

Тўртинчи боб. Йога жараёнида ҳиссиётларни жиловлаш.

"Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида санкхя-йога, яъни муҳофаза усулига катта эътибор берилган, бу усул аштанга-йога деб ҳам аталади. Ўз навбатида гяна-йога, фалсафий фикрлашга, таҳлил қилишга катта эътибор беради. Бу усул билан одам нимани Брахман деб айтиш мумкин, нимани Брахман деб айтиш мумкин эмаслигини билиб олиш имкониятига эга бўлади. Фикрлашнинг ана шу йўсинда бориши *нетти нетти*, яъни "бу эмас, бу эмас" усули деб аталади. "Веданта-сутра"нинг аввалида шундай дейилган: *джанмади асйа йатах* - "Бутун борлик Олий Брахмандан, Мутлақ Ҳақиқатдан пайдо бўлган". Бу биз учун ўзига хос туртки, кўрсатма. Барча сабабларнинг сабабчиси бўлган Олий Брахманнинг табиатини тушуниб олиш учун шу турткидан фойдаланишимиз лозим. Мутлақ Ҳақиқатнинг табиати "Шримад Бхагаватам"да батафсил таърифланган. "Шримад Бхагаватам"нинг биринчи шеърида шундай дейилган:

ом намо бхагавате васудевайа

*джанмади асйа йато нйавад итараташ чатрхешив абхиджнах сварат
тене брахма хрда йа ади-кавайе мухйанти йат сурайах
теджо-вари-мрдам йатха винимайо йатра три-сарго мрша
дхамна свена сада нираста-кухакам сатйам парам дхимахи*

"Эй Парвардигор, Шри Кришна, Васудеванинг ўғли, эй хар ерда мавжуд бўлган Худо Шахси, мен Сенинг олдинда эҳтиром билан бош эгаман. Мен Парвардигор Шри Кришнани муҳофаза қиламан, чунки У Мутлақ Ҳақиқат ва моддий борлиқнинг яралиш, мавжудлик ва емирилишининг азалий сабабчисидир. У бевосита ва билвосита бутун мавжудотни биледи ва мутлақо мустақил, чунки Унинг Ўзидан бошқа ҳеч қандай сабаб мавжуд эмас. Биринчи тирик мавжудот Брахманинг қалбига айнан Унинг ўзи ведалар илмини жойлаб қўйган. Худди оловда акс этаётган сув акси, ёки сувда акс этаётган қуруқлик акси одамнинг ақлини ҳайрон қилгани сингари, У, хатто буюк донишмандларни ва фаришталарни ҳам адаштириб қўяди. Гарчи аслида ўткинчи, сароб бўлса ҳам, моддий табиатнинг уч гунасининг

ўзаро фаолияти натижасида вақтинча пайдо бўлган моддий коинотлар фақат Худои Таолонинг шарофати билан бизга ҳақиқийдай бўлиб туюлади. Шунинг учун мен Худои Таолони, моддий оламнинг алдамчи кўринишларидан холи бўлган Ўзининг руҳий даргоҳида мангу мавжуд бўлган Шри Кришнани муруқаб қиламан. Мен Уни муруқаб қиламан, чунки У - Мутлақ Ҳақиқатдир".

Шундай қилиб, "Шримад Бхагаватам"нинг энг бошидаёқ Парвардигори олам, ёки Мутлақ Ҳақиқат илмга эга деб эълон қилинади. Уни ўлган ёки шакли йўқ, чексизлик деб ўйламаслик керак. Парвардигори олам қандай илмга эга? *Анвайад итараташ чатрхешу*: - "У бутун борлиқни бевосита ва билвосита билади". Қандайдир микдорда ҳар бир тирик мавжудот билимга эга, аммо бизлардан ҳеч биримиз тўлиқ илмга эга эмасмиз. Мен ўзимнинг каллам бор эканини биламан, лекин сиз унда неча дона соч толаси бор деб сўрасангиз, мен сизга жавоб бера олмайман. Албатта, бу руҳий илм эмас, аммо "Шримад Бхагаватам" таъкидлаб айтяптики, Олий Мутлақ Ҳақиқат ҳамма нарсани билвосита ва бевосита билади. Мен овқатланаётганимни биламан, лекин танамдаги овқат ҳазм қилиш билан боғлиқ бўлган жуда кўп жараёнлардан умуман хабарим йўқ; ошқозоним қандай қилиб овқатни ҳазм қилиши, уни қандай қилиб қонга, қувватга айлантириши ва бошқа жараёнлар менга мутлақо номаълум. Мен танамнинг тириклигини ва ҳаракат қилаётганини биламан, аммо унда бир вақтнинг ўзида рўй бераётган барча узлуксиз жараёнларни англаб етолмайман. Бунинг сабаби шундан иборатки, менинг илмим чекланган.

Ўзининг белгисига кўра Худо - ҳамма нарсани билувчи Зот. У Ўзи яратган борлиқнинг ҳар бир бурчагида бўлаётган нарсаларни билади. Шунинг учун "Шримад Бхагаватам"нинг бошидаёқ таъкидланадики, Олий Ҳақиқат, бутун борлиқнинг азалий манбаи, мукамал илмга эга, *абхиджнах*. Кимдир фараз қилиши мумкин: Агар Парвардигори олам, Мутлақ Ҳақиқат чексиз кудратга, доноликка ва илмга эга бўлса, демак У шу илмни Ўзига ўхшаган бировдан ўрганган бўлса керак". Бундай эмас. Бировдан илм ўрганадиган Худо Худо эмас. Худои Таоло мустақил, *сварат*, ва шунинг учун У Ўзидан Ўзи ҳамма нарсани билади.

"Шримад Бхагаватам" асари бутун борлиқнинг бирламчи манбаи бўлган Худо Шахсининг табиатини батафсил таҳлил қилгани сабабли, бу муқаддас асар гяна-йога ва бхакти-йоганинг энг олий бирикмасидир. Гяна-йога инсонга Мутлақ Ҳақиқатнинг табиатини англаб етиш имконини беради. Бхакти-йоганинг ҳам мақсади шу, аммо унда бу мақсадга эришишнинг йўли гяна-йоганикидан бошқачарок. Гяна-йог фалсафий изланишлар ёрдамида ақлини

Парвардигори оламда мужассам қилишга уринади, бхакти-йоғ эса, Парвардигори оламга хизмат қилиш билан банд, ва Худои Таолонинг Ўзи унга намоён бўлади. Гяна усули илм олишнинг ўсиб боровчи(индуктив) йўли деб аталади, бхакти - юқоридан келувчи(дедуктив) усули. Агар биз кечаси куёшни кўрмоқчи бўлсак, қандайдир кудратли ракетада баланд осмонга учишга уриниб кўришимиз мумкин. Илм олишнинг юқоридан келувчи, дедуктив усулини қўллаб, эрталаб куёшнинг ўзи горизонтда пайдо бўлишини кутишимиз мумкин.

Индуктив илм олиш тарафдорлари, индукцияси усули ёрдамида Парвардигори оламини ўз кучларига ишониб англашга интиладилар. Индукция усули дегани шундан иборатки, масалан, мен инсон ўлиши ёки ўлмаслигини аниқламоқчи бўлсам, минглаб одамларни кузатишим керак - улар ўладими ё йўқми? Албатта бу анча вақтни талаб этади. Аммо, агар мен ишончли одамнинг гапига ишониб, унинг “ҳамма ўлади” деган гапини қабул қилсам, шу заҳотиёқ мукаммал илмга эга бўламан. Шунинг учун "Шримад Бхагаватам"да шундай дейилади(10.14.29): - "Эй Худойим, Сенинг тариқча марҳаматингга сазовор бўлган одам дарров Сени англаб ета олади. Аммо, ўзларининг дунёвий илми ёрдамида Сенга яқинлашишга интилаётган кишилар, ҳатто миллион йиллар давомида излансалар ҳам, ҳеч қачон Сени англаб ета олмайдилар".

Фалсафий фикрлашлар одатда одамни чалғитади ва ниҳоят, охир оқибатда ҳафсаласини пир қилади; шунда у "Худо - йўқликдир, чексизликдир!" деган хулосага келади. Лекин Худо йўқлик бўлса, қандай қилиб Ундан шунча нарса мавжуд бўлган? "Веданта-сутра"да айтилганки, *джанмади асйа йатаҳ* - "Бутун борлик Парвардигори оламдан чиққан". Шундай экан, Парвардигори олам йўқлик бўлиши мумкин эмас. Фикр юритиб, қандай қилиб Парвардигори оламдан шакл қиёфаларнинг ранг-баранг турлари ва шунча тирик мавжудотлар пайдо бўлганини тушуниш керак. Буларнинг барчаси "Веданта-сутра"да, олий илм манбаида тушунтирилган. “Веда” сўзи “илм” деганни билдиради, “анта” ибораси эса - “олий, якуний” деган маънони англатади. Олий илм - бу Худои Таоло, Парвардигори олам ҳақидаги илмдир.

Кришнани, Худони қандай англаб етса бўлади? Худонинг кўзлари, кўл-оёқлари ва бошқа ҳиссиёт органлари бизларникидан фарқ қилади, деб айтадилар: биз шунда Унинг илоҳий сезги органларини, илоҳий қиёфасини қандай қилиб англай оламиз? Бунда бизга фалсафий фикр юритишлар ёрдам бермайди. Биз шунчаки Худога садоқат билан холис хизмат қилишимиз лозим, шунда Унинг Ўзи марҳамат кўрсатиб

бизнинг олдимизда пайдо бўлади. "Бхагавад Гита"нинг ўнинчи бобида шундай дейилган:

*тешам эванукампартахам ахам аджнана-дхам тамаҳ
нашайами атма-бхава-стхо джнана-дипена-бхасвата*

"Содиқларга алоҳида марҳамат кўрсатиш учун, уларнинг юрагида ҳам мавжуд бўлган Мен, илм нури билан қалбларидаги зулмат пардасини тарқатиб юбораман"(10.11). Кришна бизнинг қалбимизда, агар биз холис хизмат қилиш билан шуғулланиб, Унга самимий интилсак, У албатта бизга намоён бўлиб, Ўзини кўрсатади. "Бхагавад Гита"нинг ўн саккизинчи бобида яна айтадики,

*бхактия мам абхиджанати йаван йаиш часми таттватах
тато мам таттвата джнатва вишате тад-анантарам*

"Худонинг Олий Шахсини фақат садоқат билан холис хизмат қилиш ёрдамидагина тўлиқ англаб етиш мумкин. Ўзининг муҳаббати ва садоқатининг қудрати ёрдамида инсон Парвардигори оламни тўла англаб етганида Худонинг даргоҳига кириши мумкин". Шундай қилиб, Худони англаб етиш учун бхакти-йога йўлига кириш керак. Бу йўл *шраванам, киртанам вишноҳ* - Вишну, Худои Таоло ҳақидаги ҳикояларни тинглаш ва бошқаларга гапириб беришдан бошланади. Бу бхакти-йоганинг биринчи босқичи. Кришна ҳақидаги ҳикояларни итоаткор, камтар ва жиддий ҳолда тинглаш орқали биз Уни англаб ета оламиз. Унинг Ўзи бизга намоён бўлади. *Шраванам киртанам вишноҳ смаранам падасеванам арчанам ванданам дасйам*. Бхакти-йоганинг тўққиз усули мавжуд. Илтижо қилиш - шу усуллардан бири ҳисобланади. *Ванданам* - илтижо қилиш деганидир. "Бхагавад Гита", "Шримад Бхагаватам" ва бошқа шастраларда, муқаддас китобларда ёзилган Кришна ҳақидаги ҳикояларни тинглаш *шраванам* деб аталади. Худои Таоло Шри Кришнани шарафлаш ва Харе Кришна мантрасини зикр қилиш *киртанам* деб аталади. *Шраванам киртанам вишноҳ* - бхакти-йоганинг бошланиши, асосий поғонасидир. Бутун борлиқ Вишнудир, ва шунинг учун Вишну - сиғинишга, муроқабат қилишга муносиб ягона Зот. Вишнусиз, Худосиз бхактининг бўлиши мумкин эмас. Кришна - бошланғич Вишну, *кришнас ту бхагаван свайам*: "Кришна - Худонинг азалий, бошланғич Олий Шахсидир". Бхакти-йога йўлига кириб, биз Парвардигори оламни англаб етишимиз ва барча шубҳалардан, гумонлардан бутунлай халос бўлишимиз мумкин.

"Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида(6.13-14) аштанга-йоганинг батафсил таърифи келтирилган:

*самам кайа-ширро-гривам дхарайанн ачалам стхирах
сампрекийя насикаграм свам дишаиш чанавалокайан
прашантатма вигата-бхир брахмачари-врате стхитах
манах самйамйа мач-чито йукт асита мат-парах*

"Танани, бўйинни ва каллани бир чизикда тутиб, йог нигоҳини бурнининг охирида жамлаши керак. Ақлини хотиржам қилиб жиловлаб, кўркувдан халос бўлиб ва жинсий алоқани бутунлай тарк этиб, фикрий назарини ўзининг қалбидаги Менинг қиёфамга қаратиши ва Мени ҳаётининг олий мақсади қилиб олиши керак". Йога билан шуғулланиш - пул тўлаб кириладиган қандайдир жисмоний машқлар ўтказиладиган залларга бориш, у ерда ҳар хил жисмоний машқлар қилиш, кейин, уйга келиб ароқ ичиш, сигарета чекиш ва жинсий алоқа қилиш билан машғул бўлиш дегани эмас. Бунақа йога усули билан фақат алдоқчи ва алданганлар орасида шуғулланиш мумкин. "Бхагавад Гита"нинг шу бобида энг ишончли Зот, Худои Таоло Шри Кришна йоганинг ҳақиқий тизими ҳақида гапириб берган. Йога ҳақида Худонинг Олий Шахси, Шри Кришнадан ҳам яхшироқ биладиган бирор зот бор эканми? Йога билан шуғулланиш учун энг аввало муқаддас жойга танҳо кетиш, тана, бўйин ва каллани тик тутган ҳолда тўғри ўтириш ва нигоҳни бурун асосига тикиш керак. Нимага шундай қилиш керак? Буларнинг ҳаммаси фикрни бир жойга жамлаш учун керак. Йоганинг ҳақиқий мақсади - қалбимизда ҳам мавжуд бўлган Парвардигори оламини, Кришнани ҳамиша эслаб юриш.

Одам ҳамма вақт бир жойда қимирламай ўтираверса хоҳлаган пайтда ухлаб қолиши мумкин. Ана шундай мувоқабат қилиш ниятида йога ҳолатларида ўтириб олиб, уйқуга кетган, ва ҳатто хуррак ота бошлаган йогларни бир неча бор кўришимга тўғри келган. Одам кўзини юмиши биланоқ табиий равишда уни уйқу боса бошлайди; шунинг учун йог кўзларини ярим юмган ҳолда нигоҳини қошлари ўртасига, бурнининг асосига тикиб ўтириши керак. Нигоҳни бир жойга тўплаш билан ақлини жиловлаб, хотиржам ҳолатга келтириш мумкин. Яқка ёлғиз ҳолда мувоқабатга берилиш учун, Ҳиндистонда йоглар кўпинча қалин ўрмонзорларга кириб кетадилар. Аммо, қалин ўрмон ичида ҳам йог безовта бўлиши мумкин: - "Нима экан бу шитирлаган? Илон ёки йўлбарс бўлиб қолса-я?" Шу каби ўйлар ақлини безовта қилиши мумкин; шунинг учун "Бхагавад Гита"да таъкидлаб айтилганки, йог кўркув ҳиссидан халос бўлиши керак. Йога-асана, йога тўшаги сифатида кийик терисини ишлатиш мақсадга мувофиқ, чунки ундан илонларни узоклаштирувчи хид таралиб туради. Шундай ўриндикда ўтирган йогни илонлар безовта қилмайди. Лекин, йогни ким безовта қилса ҳам, - илонми, йўлбарсми ёки арслонми, - йог фақат Кришна онгида мустаҳкам турганидагина ҳақиқатан ҳам ҳеч нарсадан кўркмайдиган, кўркув ҳиссидан биратўла халос бўлган бўлади. Шартланган руҳда кўркув ҳиссининг мавжудлиги - унинг Кришна билан ўзаро муносабатларини эсидан чиқаргани оқибатидир. "Шримад Бхагаватам"да(11.2.37) шундай дейилган: *бхайам*

द्वितीयबखिनिवेशतां स्याद ष्याद अपेतस्या विपर्यायो स्मृतिः.
Фақат Кришнани, Худони англаш ёрдамидагина одам кўркув хиссидан халос бўлиб, ҳақиқий кўркмас, жасур бўлиш мумкин; шунинг учун агар инсон ўзида Кришна онггини ривожлантирмаса, у ҳеч қачон ҳам мукамал йог бўла олмайди.

Бундан ташқари, йог биратўла жинсий ҳаётни тарк этиши керак дейилган. Жинсий ҳаёт билан шуғулланиб юрган киши бирор нарсада ўз фикрини жамлай олмайди; шунинг учун, ақлни жиловлаб олиш учун, одам жинсий ҳаётдан тийилиши, брахмачарйа қонунларига амал қилиши лозим. Жинсий ҳаётни тарк этиш инсонга қатъиятли бўлиш имконини беради. Бизнинг замондошларимиз орасида одамларни беозор яшашга чакириб, Британия босқинчиларига қарши курашган Махатма Ганди ана шундай қатъиятга эга эди. Ўша пайтларда Ҳиндистон Инглизлар ҳукми остида эди, хиндларнинг ўзида ҳеч қандай қурол йўқ эди. Ҳар қандай кўзғолонни инглизлар қурол кучи билан дарров бостирар эдилар. Шунинг учун Махатма Ганди халоскорлик курашини бўйсунмаслик ва зулм қилмаслик сиёсати ёрдамида амалга оширишга қарор қилди. "Биз инглизлар билан жанг қилмаймиз, - деди у, - Ҳатто улар зўравонлик қилсалар ҳам биз кўлимизга қурол олмаймиз. Шу билан дунёнинг бошқа халқлари бизни тан олишларига эришамиз". Бундай сиёсатни амалга ошириш учун чуқур эътиқод ва қатъият зарур эди, ва Ганди брахмачарйи бўлгани сабабли кучли қатъият соҳиби эди. Гарчи унинг хотини ва болалари бўлса ҳам, у ўттиз олти ёшида жинсий ҳаётни бутунлай тарк этди. Айнан жинсий ҳаётни тарк этгани унинг Ҳиндистон халқини бошқариш ва инглизлардан озод қилиш учун зарур бўлган қатъиятга эга бўлишини таъминлаган эди.

Шундай қилиб, биргина жинсий ҳаётни тарк этишнинг ўзи ҳам одамни қатъиятли ва кучли иродали қилади. Афсуски, ҳозирги одамлар бунга билмайдилар. Агар сиз ҳаётда қатъият билан бирор иш қилмоқчи бўлсангиз, жинсий ҳаётни тарк этишингиз лозим. Йога тизимларининг бирортаси - *хатха*-, *бхакти*- *ёки гьяна-йога* - жинсий ҳаёт билан шуғулланишни маъқулламайди. Фақат муносиб фарзандларни дунёга келтириш ва уларни Кришнани англаш руҳида тарбиялашни ният қилган оилали одамларгагина жинсий алоқа қилиш руҳсат этилган. Гарчи, табиатига кўра инсонга ҳиссий лаззат келтиришига қарамай, жинсий алоқа аслида лаззат олиш учун яратилган эмас. Агар жинсий алоқа кишига лаззат бермайдиган бўлса, ким ҳам фарзандларни дунёга келтириб, уларни тарбия қилишни ўз зиммасига оларди? Бизга табиат ато этиб қўйган жинсий алоқа қилиш қобилятининг асл вазифаси ана шундан иборат, лекин биз уни суъистемол қилиб, жинсий алоқадан лаззат олиш воситаси сифатида

фойдаланмаслигимиз керак. Ҳаётнинг сири ҳам мана шунда. Ҳиссий лаззатларга муккамиздан кетиб, бизлар ўз умримизни хазон қилиб юрибмиз. "Хоҳлаганча жинсий алоқа қилиб юриб ҳам йога билан ҳам шуғулланавериш мумкин" деган одам - фирибгар, алдоқчи одамдир. Агар қандайдир сохта гуру, унга озгина пул тўлаб, мантра олганингиздан кейин, сиз хоҳлаган бемаъни ишингизни қилишингиз ва мукамалликка эришингиз мумкин деса, билингки у - ҳақиқий фирибгар, алдоқчи, қаллобдир. Жуда қадрли, қиммат нарсага иложи борича осон йўл билан, арзонгина эришишга интилиб, биз ўзимизни алдашларига имкон яратиб берамиз. Тўғриси айтганда биз ўзимиз алданишни истаймиз. Қадрли, зарур нарсани сотиб олар эканмиз, биз албатта унга муносиб баҳо беришимиз, бадал тўлашимиз лозим. Заргарлик дўконига кириб, сотувчидан энг катта бриллиантни арзимаган пулга сотишини талаб қила олмаймиз. Биз унинг учун катта пул тўлашимиз лозим. Худди шунингдек, йогада мукамалликка, рухий юксалишга эришиш учун жинсий ҳаёт лаззатидан воз кечишимиз керак. Бу бизнинг тўлаган бадалимиз бўлади. Йогада камолотга эришиш - ёш болаларнинг эрмаги эмас: "Бхагавад Гита" бизни огоҳлантириб айтадики, йога машғулотига жиддий эътибор бермасак, алданиб қолишимиз мумкин. Атрофимизда бизнинг пулимизни ўмариб олиб, эвазига ҳеч нарса бермасдан ғойиб бўлишни истайдиган фирибгар, қаллоблар ивирсиб юрибди. Йоганинг энг олий билимдони, Шри Кришна эса, "Бхагавад Гита"да таъкидлаб айтадики, ҳақиқий йог жинсий ҳаётни бутунлай тарк этиши керак. "Жинсий ҳаётни тарк этиб, - давом этади Шри Кришна - у ўз қалбида мавжуд бўлган Менда бутун ақлини жамлаши ва Мени ҳаётининг олий мақсади қилиб олиши керак". Мана шу ҳақиқий медитация, ҳақиқий мууроқабадир.

Кришна бизни бўшлиққа мууроқаба қилишга ундамайди. Аксинча, У таъкидлаб айтяпти: - "Ақлини Менда жамлаши керак". Йоганинг мақсади ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида мавжуд бўлган вишну-муртини мууроқаба қилишдир. Бу усулни *санкхья-йога* деб айтадилар, ва унинг асосчиси Худованд Капиладева, Худонинг тўла намоён бўлган кўриниши. Тик ўтирган ҳолда, нигоҳни бурун асосига тикиб, ақлини жиловлаб ва жинсий ҳаётни бутунлай тарк этиб, инсон ўзининг қалбидаги вишну-муртида фикрини мужассам қила олади. Вишну-мурти ёки Вишнунинг қиёфаси деганда биз Шри Кришнани назарда тутамиз.

Кришнани англаш ҳаракатида биз бевосита Шри Кришнага мууроқаба қиламиз. Бизнинг мууроқаба усулимиз амалий мууроқабадир. Кришнани англаш ҳаракатининг аъзолари қандай иш қилмасинлар, уларнинг ақллари хамиша Кришнада мужассам бўлади. Боғда ишлар

экан, - "Мен бу чиройли атир гулларни Кришна учун ўстираман, кейин Унга таклиф қиламан!" - деб ўйлайди. Ошхонада улар: "Мен бу ширин таомларни Кришна учун тайёрляпман" - деб ўйлайдилар. Эҳромда куйлаб рақсга тушганимизда ҳам биз Кришнани мамнун қилиш учун ҳаракат қиламиз. Кришнани англаш ҳаракатига кўшилган йигит-қизлар кеча-ю-кундуз Кришнани, Худони ўйлаб юрганлари, Кришнага муруқаба қилиб юрганлари сабабли уларни ҳақиқий йогалар деб ҳисоблаш керак. Биз одамларни ўзимиз тўқиб чиқарган сохта нарсаларга эмас, "Бхагавад Гита"да кўрсатилган ишонарли, мукамал йога усулига ўргатамиз. Биз ўзимиздан ҳеч бир нарса ўйлаб чиқармаймиз ва бу таълимотга ўзимиздан бирор янги нарса қўшмаймиз. Бунга "Бхагавад Гита"нинг хоҳлаган бобини ўқиб амин бўлишингиз мумкин. Бизнинг жамиятдаги йоглар ўзларини ҳамиша Кришна ҳақида ўйлаб юришга мажбур қиладиган фаолият билан бандлар. "Инсон қалбида ҳамиша Мени ўйлаб, Мени ҳаётининг олий мақсади қилиб олиши керак" - дейди Шри Кришна. Мана шу йоганинг мукамал усулидир: унга амал қилар экан одам Кришналокага қайтишга ҳозирланади.

*йунджанн эвам садатманам йоги нийата-манасах
шантим нирвана-парамам мат-самстхам адхигаччхати*

"Ўзининг танаси ва ақлининг фаолиятини ҳамиша назорат қилиш билан сеҳргар-йог ақлини ўз ҳукмига тўла бўйсундиради ва, моддий мавжудликни тарк этиб, Худонинг даргоҳига эришади.(Бг.6.15.).

Бу ерда айтилганки, инсон моддий фаолиятни тарк этганида у осойишталикка эришади, *шантим нирвана-парамам*. *Нирвана* сўзи бўшлиқни эмас, балки моддий фаолиятни тарк этишни билдиради. Осойишталикка эришишнинг бошқа йўли йўқ. Хиранякашипу беш яшар ўғлидан "мактабда ўрганган нарсаларнинг энг яхшиси ҳақида гапириб бер" деб сўраганида, Прахлада ҳеч иккиланмасдан шундай жавоб беради: *тат садху манйе "сура-варйа дехинам сада самудвижна-дхийам асад-грахат* - "Отажон, эй иблисларнинг аълоси, ҳаёт ҳақида дунёвий тасаввурга одамлар ҳамиша хавотирда юрадилар, чунки бу ўткинчи нарсаларни ҳақиқий деб билдилар". Бу ерда ишлатилган *асад-грахат* ибораси катта аҳамиятга эга. Бу шунга ишора қиладики, дунёвий одамлар ўткинчи нарсаларга эга бўлишга интиладилар. Инсоният тарихида бунга жуда кўп мисоллар бор. Жаноб Кеннеди жуда бадавлат эди, ва у Америка президенти бўлишга, юксак обрўга эришиш учун шунча катта маблағ сарфлади. Унинг ҳамма нарсаси бор эди: ҳокимияти, чиройли хотини, болалари, лекин у буларнинг барчасида бир зумда маҳрум бўлди. Бахтга қарши бу дунёда яшаётган одамлар ўткинчи нарсаларга эришишни истайдилар.

Улар, ўзлари мангу рух бўлган ҳолда, ўткинчи нарсаларга интилишнинг ҳожати йўқлигини ҳеч тушунгилари келмайди.

Инсон ҳаётда ўзининг танаси учун иложи борида яхшироқ шарт-шароит яратишга интилади, аммо ўзининг танаси бугун, эртага ёки яна юз йилдан кейин барибир ҳалок бўлиб кетиши ҳақида ҳатто ўйлагиси ҳам келмайди. Ҳаёт ҳақида моддий, дунёвий тасаввурга эга бўлиб яшар эканмиз, биз инсон сифатида ўз вазифамизни бажармаётган ҳисобланамиз, шунчаки ўткинчи тананинг талабларини қондириш билан умримизни зое кетказамиз; шунинг учун Прахлада Махараж айтадики, одамларнинг бу дунёда ҳамиша хавотирда юришларининг боиси шундан иборатки, уларнинг бутун фаолияти ўткинчи нарсаларга эришишга қаратилган. Хоҳ одамлар бўлсин, хоҳ ҳайвонлар ёки қушлар - барча тирик мавжудотлар ҳамиша нимадандир хавотирда юрадилар, мана шу уларнинг моддийлик, дунёвийлик касалига мубтало бўлганларининг аломатидир. Агар инсон ҳамиша хавотирда юрса, унинг қалби осойишта бўла оладими? Катта саройда яшайдиган бадавлат одамлар дарвозасига "Эҳтиёт бўлинг, копағон ит бор!", ёки "Бегоналар кириши мумкин эмас!" - деган эълон осиб қўядилар. Гарчи ундай одамлар ўзларига ҳар хил қулайликлар яратиб қўйган бўлсалар ҳам, барибир биров келиб тинчлигини бузиб қўйишдан қўрқиб, хавотирда яшайдилар. Каттароқ маош оладиган ҳар қандай хизматчи ўзининг эгаллаб турган ишдан ажралиб қолишдан қўрқади. Америка жуда бой давлат, аммо, ўзларининг бойлигини ҳимоя қилиш учун улар катта армия сақлаши керак. Шундай қилиб, ким "мен бехавотир яшайман", деб айта олади? Агар биз барча хавотирлардан халос бўлишни, ҳамиша хотиржам, осойишта ҳаёт кечиришни истасак Кришна онгида яшашимиз лозим. Бунинг бошқа йўли йўқ.

Осойишталикка эришиш учун Кришнага мувоқабат қилиш лозим, ўз навбатида Кришнани мувоқабат қилиш эса, бизга танамизни бошқаришга ёрдам беради. Энг аввало тилни, ундан кейин жинсий аъзоларни жиловлаш лозим. Шунда биз бошқа хиссиёт аъзоларини жиловлай оламиз. Тилни жиловлаш учун Худонинг муқаддас номларини такрорлаш ва Кришнанинг прасадини ейиш керак. Тилни жиловласак, биз нафсимизни, қорнимизни кейин жинсий аъзоларимизни ҳам жиловлаган бўламиз. Аслини олганда тана ва ақлни жиловлаш мушкул эмас. Шунчаки ақлни ҳамиша Кришнада, Худои Таолода мужассам қилиш ва унинг бошқа нарсаларга чалғиб кетишига йўл қўймаслик керак. Шунда биз табиий равишда уни жиловлаб олган бўламиз. Нима билан машғул бўлсак ҳам - боғда ишлаймизми, машинкада ёзамизми, овқат тайёрлаймизми ёки пол ювамизми - ҳамма ишни Кришна учун, Худо учун қилиш керак.

Ўзининг танасини, аклини ва бутун фаолиятини Кришнага бағишлаган киши манбаи Кришнанинг Ўзи бўлган энг юксак осойишталик ҳолатига, нирванага эришади. Бутун борлиқ Кришнада мужассам, шунинг учун фақат Кришна онгги билан ҳаракат қилиш орқалигина ҳақиқий, мустаҳкам осойишталикка эришиш мумкин.

Шундай қилиб, "Бхагавад Гита"нинг бу шеърларида йоганинг мақсади аниқ равшан қилиб кўрсатилган. Йога ўткинчи моддий нарсаларга эришиш учун мўлжалланмаган; йога - моддий мавжудликдан халос бўлиш имконини берадиган йўлдир. Агар бизга моддий нарсалар керак бўлса, уларга эришиш мумкин, аммо улар ўз ҳолича ҳаёт муаммоларини ҳал қила олмайди. Мен бутун дунёни айланиб чиқдим, айта оламанки, бошқа ҳар қандай давлатга қараганда Америкада яшаш шароити жуда яхши, аммо бу билан биз америкалик йигит қизлар беҳавотир, беташвиш яшаяпти деб айта оламизми? Уларнинг бирортаси мен ҳаётда бутунлай ҳаловатда, осойишта, беҳавотир яшаяпман деб айта оладими? Агар шундай бўлса, нима сабабдан америкалик ёшлар ҳаётдан ҳафсаласи пир бўлиб, қийналиб, аросатда яшаяпти?

Ҳар хил моддий нарсаларга эришиш учунгина йога билан шуғуллансак, биз ҳеч қачон ҳам осойишталикка эриша олмаймиз. Йога билан фақат Кришнани англаб етиш ва У билан ўзимизнинг азалий муносабатимизни қайта тиклаш учун шуғулланиш лозим. Аксарият одамлар соғлигини тиклаш ёки озиш учун йога машғулотларига қатнашадилар. Бадавлат мамлакатларнинг одамлари керагидан кўп овқат еганлари сабабли тез семириб кетадилар, ва улар озиш учун йога усулларини ўргатувчи сохта гуруларга катта пул тўлашлари керак. Одамлар ўйлаб топилган ҳар хил гимнастик машқлар ёрдамида озишни истайдилар, лекин, агар фақат мева ва сабзавотлар, дон маҳсулотлари билан овқатланиб юрсалар ҳеч қачон семирмасликлари ҳақида ҳатто билмайдилар ҳам. Одамлар ўзларининг нафслари касофатидан, нафсига кучи етмай гўшт егани сабабли семирадилар. Одатда кўп овқат ейдиган одам диабет касалига, семиришга, юрак касалликларига мубтало бўладилар, жуда кам овқатланадиган кишилар эса, туберкулез ва бошқа касалликларга учрайди. Шунинг учун биз овқатланишда камсукум бўлишимиз, меъёрида овқатланишимиз керак. Яъни, руҳни танада сақлаб туриш учун қанча зарур бўлса, шунча микдорда овқатланишимиз лозим. Агар биз меъёридан кўп ёки кам овқатлансак, албатта бирор касалликка учраймиз. Буларнинг ҳаммаси куйидаги шеърларда тушунтирилган:

*натй-ашнатас ту його "сти на чаикантам анашнатах
на чати-свапна-шиласйа джаграто наива чарджуна*

"О Аржун, жуда кам, ёки жуда кўп овқатланадиган, жуда кам ёки жуда кўп ухлайдиган одам ҳеч қачон йог бўла олмайди.(Бг.616)

*йуктахара-вихарасйа йукта-чештасйа кармасу
йукта-свапна-вабодхасйа його бхавати духкха-ха*

"Меъёрида овқатланиш, ухлаш, меҳнат қилиш ва дам олиш билан бирга йога билан шуғулланиб юрган одам ҳаётда барча моддий азоб-укубатлардан халос бўлиши мумкин".(6.17). Биз ўзимизни очликка солиб қийнамаслигимиз лозим. Қандай иш билан машғул бўлишидан қатъий назар одам ўзининг танасини соғлом ҳолатда сақлаши лозим; бунинг учун эса, тўғри овқатланиш керак. Шунинг учун Кришнани англаш ҳаракати аъзолари фақат Кришна-прасад билан овқатланадилар. Агар организмгиз талаб қилиб турган бўлса, сиз кунига беш килограмм овқат ҳам ейишингиз мумкин. Аммо, агар сиз фақат очкўзлигингиз сабаблигина шунча овқат есангиз касал бўласиз.

Шундай қилиб, амалда Кришна онгига эришиш жараёни ҳар хил кўринишдаги фаолиятлардан иборат, ва улар ҳамиша руҳий даражадаги фаолият ҳисобланади. Моддий фаолиятни тарк этиб, биз ҳеч қачон "бўшлиққа қўшилиб кетмаймиз", бу шунчаки хом ҳаёл. Худонинг даргоҳининг ҳеч бир жойида бўшлиқ йўк. Мен бўшлиқ эмасман, мен - руҳман. Агар мен бўшлиқ бўлсам, бўшлиқда менинг танам ривожланмаган бўлар эди. Ерга ўтқазилган кичкина уруғдан катта дарахт ўсиб чиқади. Худди шунингдек, отанинг уруғидан онанинг қорнида боланинг танаси ривожланади. Шундай экан, бўшлиқ ҳақида қандай гап бўлиши мумкин? "Бхагавад Гита"нинг ўн тўртинчи бобида Шри Кришна шундай дейди:

*сарва-йонйшу каунтейа муртайах самбхаванти йах
тасам брахма махад йонир ахам биджа-прадаҳ нита*

"О Кунтининг ўғли, билгинки, ҳаётнинг ҳар хил турлари моддий табиат қорнида пайдо бўлади, Мен эса - уларга уруғлик берувчи Отаман". Кришна моддий табиатни уруғлантиради, ва натижада турли-туман тирик мавжудотлар дунёга келади. Бунга ҳеч қандай шубҳа қилиб бўлмайди. Агар бутун борлиқнинг манбаи бўшлиқ бўлса, ана шу таналар қандай қилиб ривожланган бўларди?

Аслини олганда нирванага эришиш - "бирор моддий танада қайта туғилишдан қутулиш" деганидир. *Нирвана* дегани биз ўзимизнинг танамизни бўшлиққа алмаштириш, йўққа чиқариш дегани эмас. Нирвана бошқа нарсани билдиради: биз азоб-укубатларга тўла дунёвий ҳаётни йўққа чиқаришимиз керак, ёки бошқача қилиб айтганда, ўзимизнинг моддий танамизни руҳийлаштиришимиз лозим. Инсон руҳий танага эга бўлганида у аслида, "Бхагавад Гита"нинг ўн бешинчи бобида таърифланган Худонинг даргоҳига кирган бўлади(15.6).

*на тад бхасайате сурйо са шашанко на паваках
йад гатва на нивартанте тад дхама парамам мама*

"Менинг олий даргоҳим на куёш, на Ой, на электр нури билан ёритилмайди. Унга эришган одам ҳеч қачон бу моддий оламга қайтиб тушмайди".

Шундай қилиб, Худо яратиб қўйган оламнинг ҳеч бир жойида бўшлиққа ўрин йўқ. Рухий оламнинг барча сайёралари худди куёшдек ўзидан нур таратиб туради. Худонинг салтанати ҳар ерда мавжуд, аммо рухий олам ва унинг сайёралари олий даргоҳ, парам дхамадир. Аввал айтиб ўтилганидек, *парам дхама* на куёш, на ой ва на электр нурига муҳтож эмас. Биз яшаётган оламда унга ўхшаган жой йўқ. Космик кемада қанчалик узоққа учмайлик, ҳамма вақт бизга куёш нурлари ҳамроҳ бўлади. У бутун коинотга сингиб, унинг ҳамма ерини камраб олган, шунинг учун на куёш, на Ой ва на электр нури билан ёритилмайдиган даргоҳ моддий коинотдан ташқарида бўлиши керак. Моддий табиат тамом бўлган жойдан рухий табиат бошланади. Тўғриси айтганда, биз ҳали моддий табиат ҳақида ҳам ҳеч нарса билмаймиз, биз ҳатто унинг қандай пайдо бўлгани ҳақида ҳеч нарса билмаймиз. Шундай экан, моддий борлиқдан ташқарида ётган рухий табиат ҳақида нимани ҳам била олардик? Бунинг учун, ўша оламда яшайдиган Кришнага мурожаат қилишимиз лозим, акс ҳолда биз гофиллигимизча қолаверамиз.

Рухий оламнинг қисқача таърифи "Бхагавад Гита"да берилган. Биз ҳиссиётларимиз қабул қила олмайдиган нарсани қандай била олишимиз мумкин? Бизнинг сезги аъзоларимиз шунчалик номукамал, яроқсиз экан, биз қандай қилиб илм ўрганишимиз мумкин? Бунинг учун шунчаки тинглашимиз ва эшитганимизга ишонишимиз лозим. Агар биз отамизнинг ким эканини билишни истасак, ўтказган тажрибаларимиз, ва изланишларимиз бизга ёрдам бера олмайди. Биз буни фақат онамиздан сўраб билишимиз мумкин. Онамиз бизга - "Мана шу сенинг отанг!" - дейди, ва биз унга ишонишимиз лозим. Худди шундай, агар биз рухий олам ҳақида, Худонинг даргоҳи ҳақида билишни истасак, ишонарли манбаларга - Ведаларга мурожаат қилишимиз лозим. Ведаларни она деб ҳисоблайдилар (*веда-мата*), чунки ундаги илмлар худди биз онамиздан ўрганадиган илмга ўхшайди. Илм олиш учун уни ишониб қабул қилишимиз лозим. Ўзимизнинг мукамал бўлмаган сезги органларимизга ишониб ва тажриба ўтказишлар ёрдамида рухий илм олишнинг иложи йўқ.

Худони, Шри Кришнани мукамал англаб етган йог, Худои Таолонинг Ўзининг айтишига кўра, *шантим нирвана-парамам мат-самстхам адхигаччхати*, - ҳақиқий осойишталик ҳолатида бўлади ва охир оқибатда Кришналока, ёки Голока Вриндавана деб аталадиган

Худонинг олий даргоҳига эришади. "Брахма Самхита"да аниқ равшан айтилганки, гарчи Худои Таоло Ўзининг даргоҳи, Голокани ҳеч қачон тарк этмаса ҳам (*голока эва нивасати акхилатма-бхутах*), Ўзининг олий руҳий қуввати ёрдамида бутун борлиққа Брахман сифатида сингиб кетган ва Параматма кўринишида ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида ҳам жойлашган. Биз Вайкунтханинг руҳий сайёраларига ёки Худонинг мангу даргоҳи, Голока Вриндаванага фақат Кришнанинг ким эканини ва Унинг тўлиқ экспансияси Вишнунинг ким эканини тушунганимиздагина эриша оламиз. "Брахма Самхита"да таъкидланишича биз бу илми ишонарли манбадан - веда-матадан олишимиз лозим. "Брахма Самхита"да айтилганки, Парвардигори олам фақат Ўзининг даргоҳи, Голока Вриндавандагина мавжуд эмас; У ҳамма ерда мавжуд: *голока эва нивасати акхилатма-бхутах*. У худди куёшга ўхшайди - гарчи куёш биздан миллиард километрлар узоқда бўлса ҳам, айна пайтда бизнинг ёнимизда, бизнинг хонамизда ҳам мавжуд.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Кришна онггида ҳаракат қилиб яшовчи инсон комил йог ҳисобланади, чунки унинг ақли ҳамиша Кришнанинг кароматлари ҳақидаги ўйлар билан банд. *Са ваи манах кришна-падаравиндайох*. Ведаларда яна айтилганки: *там эва видитвати мритйум эти* – "Туғилиб-ўлишларнинг чексиз такрорланишидан фақат Шри Кришнани, Худонинг Олий Шахсини англаб етган киши халос бўла олади". Шундай қилиб, йоганинг камолоти бегуноҳ одамларни алдаб, ҳар хил жисмоний машқлар ёки турли сеҳр-мўъжизалар кўрсатишда эмас, моддий ҳаёт тутқунлигидан халос бўлишдан иборат.

Аввал айтиб ўтганимиздек, йога билан шуғулланиш учун инсоннинг овқатланишида, ухлашида ва меҳнат қилишида маълум меъёр, ўлчам бўлиши керак. Биз овқат ёки уйқудан бутунлай воз кеча олмаймиз, чунки йога жараёнидаги ҳар бир ҳаракатни биз танамиз ёрдамида бажарамиз. Бошқача қилиб айтганда, биз ўзимизнинг ногаҳон тушиб қолган ҳаётдаги ҳозирги ҳолатимиздан иложи борича унумлироқ, самаралироқ фойдаланишимиз лозим. Ҳозирги моддий танамиз ноўрин, ногаҳон, билмасдан эга бўлган нарсамиздир, чунки у ҳаётдаги барча азоб-уқубатларимизнинг манбаи ҳисобланади. Лекин бу азоб-уқубатлар мангу руҳга таъсир қилмайди, ва ўзининг азалий, асл ҳолатида тирик мавжудот соғлом, руҳий ҳаёт билан яшайди. Бизнинг азоб-уқубатларимиз ва касалликларимизнинг сабаби шундан иборатки, биз моддий олам билан қўшилиб, нопок ҳолатга тушиб қолганмиз. Моддий мавжудлик ҳолатидаги руҳ ўзининг табиатига хос бўлмаган касал ҳолатида ҳисобланади. Бу касаллик нимада намоён бўлади? Бунга жавоб ўз-ўзидан кўриниб турибди. Бизнинг касаллигимиз

шундан иборатки, биз моддий тана ичига тушиб қолганмиз. Аслини олганда танамизнинг бизга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Мен ўзимнинг танам ҳақида “Менинг танам”, дейман, аммо, аслини олганда, у менинг касаллигимнинг белгисини, ташқи намоён бўлишини билдиради. Бу дунёда ҳар бир одам ҳар хил кийим кийиб олган. Танасининг рангига қараб - қизилми, буғдойрангми, оқми, қорами ёки сариқми - биз ўзимизни ҳиндистонлик, америкалик, индус, мусулмон, христиан ва ҳоказо деб ҳисоблаймиз. Бундай тасаввурларнинг барчаси бизнинг касаллигимизга, ўзимизнинг асл табиатимизга хос бўлмаган ҳолатга тегишлидир. Йога, - Парвардигори олам билан ўзимизнинг азалий муносабатимизни қайта тиклаб, ана шу ғайритабиий ҳолатдан қутулишимиз, озодликка чиқишимиз учун мўлжалланган.

Бизнинг вазифамиз - худди қўлларимиз бутун тана билан боғлиқ бўлгани сингари, ҳамиша Парвардигори олам, Худои Таоло билан боғланган ҳолатда бўлишдир. Биз Парвардигори оламнинг ажралмас бўлақларимиз, қўл эса тананинг ажралмаган бир бўлаги. Қўл тана билан боғланган экан, у кадрли, аммо, агар уни танадан ажратиб олсак, унинг ҳеч қандай кадр-қиймати қолмайди. Худди шунингдек, моддий оламга тушиб қолиш натижасида биз Худо билан муносабатимизни алоқамизни узиб қўйганмиз. Тўғриси айтганда, Худои Таоло билан алоқани узишнинг ҳам иложи йўқ, чунки бу алоқа мангу. Худо бизнинг ҳаётимиз учун зарур бўлган ҳамма нарсани муҳайё қилиб қўйибди. Ҳеч ким бу дунёда Кришнасиз яшай олмагани сабабли, биз У билан ҳамиша боғланганмиз. Шунинг учун, биз ўзимизнинг Кришна билан ҳамиша боғлиқ эканимизни унутиб қўйганмиз, деган тўғрироқ бўлади. Шу сабабли биз, борлиқнинг Худонинг қонунларини бузадиган зотлар учун ажратилган қисмига тушиб қолганмиз. Давлат қамокхонадагиларга ҳам ғамхўрлик қилишда давом этаверади, лекин уларни бошқа фуқаролардан ажратиб қўяди. Биз ҳиссиётларимизни Кришна онгидаги вазифаларимизни бажаришда ишлатиш ўрнига, уларни ҳар хил бемаъни фаолият билан машғул бўлиш билан банд қилганимиз сабабли Худои Таоло бизни бошқалардан ажратиб қўйибди.

Ўзимизни Худои Таоло, Шри Кришнанинг мангу хизматкорлари деб ҳисоблашнинг ўрнига, биз миллатга, давлатга, эримизга, хотинимизга, итимизга ёки яна кимларгадир хизмат қилишни "ўз бурчимиз" деб биламиз. Ана шу Кришна, Худои Таоло билан ўзимизнинг мангу муносабатларимизни унутиш, инсон сифатида ҳаётдаги асл вазифамизни эсдан чиқариш деб аталади. Бундай унутишнинг сабаби нимада? Нима сабабдан биз ўзимизнинг мангу бурчимизни унутиб қўямиз? Бунинг сабаби биз моддий тана шароитига тушиб, шартланиб қолганимиздир. Агар Америкада

туғилсам, ўзимни америкалик деб ҳисоблайман. Ҳар қандай мамлакат фуқароси ҳам ҳаёт ҳақида, ўзи ҳақида ана шундай тасаввурга эга бўлади. Мен ўзимни америкалик деб ҳисоблаганим учун, Америка ҳукумати мени Америка учун жонимни беришга чақиради. Буларнинг ҳаммаси инсон ўзини тана деб ҳисоблагани сабабли рўй беради; аммо, агар одамнинг ақл-идроки, тафаккури етарли ривожланган бўлса, у ўзининг барча азоб-уқубатларининг сабабчиси моддий танаси эканини тушуниши ва ўзини кетма-кет ўлиб-тирилишлар давомида моддий таналарнинг ичида қамалиб яшашга мажбур қиладиган номаъқул ҳаракатлар қилмасликка ҳаракат қилиши керак. "Падма-пурана"да таъкидланишига қараганда моддий оламдаги ҳаёт шаклларининг ёки моддий таналарнинг 8.400.000 тури мавжуд. Уларнинг барчаси - хоҳ у америкаликнинг, хоҳ индуснинг, хоҳ ит ёки чўчқанинг танаси бўлсин - ҳар хил даражада моддийлик билан булганганликни акс эттиради. Шунинг учун, йога билан шуғулланиш йўли - биз аслида моддий тана эмаслигимизни тушунишдан бошланади.

Энг аввало, "Бхагавад Гита"да айтилишига кўра, моддий танамизнинг бизга кўрсатадиган нопок таъсиридан қутулишимиз лозим. "Бхагавад Гита"нинг иккинчи бобида, Аржун жангда қатнашишдан бош тортгандан кейин, Худо Шахси Шри Кришна унга шундай деди: - "Бундай доно гапларни гапира туриб, сен ачинишга арзимайдиган нарсаларни қайғуриб, қийналяпсан. Доно одамлар на ўликларни, на тирикларни қайғурмайдилар".(Бг.2.11). Аржун ҳаёт ҳақида тана нуқтаи-назаридаги тасаввур билан фикр юритарди. У ўзининг қариндошлари билан жанг қилиши керак бўлгани учун, жанг майдонини тарк этиб кетмоқчи эди. Унинг ҳаёт ҳақидаги барча фикрлари, тасаввурлари ўзини моддий тана деб тушуниш билан чекланган эди. Шунинг учун, Аржун Шри Кришнани ўзига руҳий устоз қилиб танлаган заҳоти, худди шогирдига яхшилаб танбех бераётган устоз сингари, Худои Таоло уни қаттиқ койиди. Шри Кришна Аржунга шундай деди: - "Сен худди кўп нарса биладиган кишига ўхшаб гапиряпсан, аммо аслида гапларингнинг ҳеч қандай маъноси йўқ, чунки сенинг ҳаёт ҳақидаги тасаввуринг моддий тана тушунчаси билан чекланган". Аржун сингари, жаҳонда жуда кўп одамлар, гарчи ҳаёт ҳақида ўзларини моддий тана деб ҳисоблаган ҳолда фикр юритсалар ҳам, ўзларини машҳур билимдон, файласуф ва сиёсатчи деб ҳисоблайдилар.

Бургут ердан жуда катта баландликка - ўн-ўн бир километр баландликка кўтарилиш қобилиятига эга. Бунинг устига у шу қадар кучли кўриш қобилиятига эгаки, ана шундай катта баландликдан ҳам ўзининг ердаги кичкина ўлжасини - ерда ётган бирор ўлакساني аниқ кўра олади. Лекин, унга ана шундай ўткир қобилиятнинг нима кераги

бор? Унга бу қобилият фақат ўзига емиш топиш учун, бирор ўлакани топиш учун керак. Худди шунингдек, бизлар ҳам жуда кўп илмга эгамиз, лекин биз улардан қандай мақсадда фойдаланамиз? Ҳиссий лаззат олиш учун, улардан фақат моддий танамизга лаззат келтириш учун фойдаланамиз. Космик кемаларда биз жуда катта баландликка кўтариламиз - нима мақсадда? - Фақат ҳиссиётимизнинг талабларини қондириш учун. Демак, инсон сифатида илм-фан соҳасида шунча ривожланганимизга, шунча кўп илмга эга бўлганимизга қарамай, фақат ҳиссиётимиз, нафсимиз талабинигина қондириб, биз ҳалигача хайвонлар даражасида юрибмиз.

Шунинг учун биринчи навбатда шуни тушунишимиз лозимки, ҳаётдаги барча азоб-уқубатларимизнинг, муаммоларимизнинг сабабчиси - бизнинг моддий танамиз ҳисобланади. Яна шуни ҳам англаб етиш лозимки, танамиз мангу эмас. Мен ўзимни танамга, оиламга, миллатимга, мамлакатимга, ватанимга ва бошқа кўп нарсаларга қиёслашим мумкин, аммо бу қиёслашлар қанча давом этади? Бундай кадрятларнинг барчаси ўткинчи. *асат* ибораси "эртами-кечми барибир йўқ бўлиб, ўз аҳамиятини йўқотиб кетадиган" деган маънони англатади. *асанн апи клешади аса дехах* - "моддий тана ўткинчи ва бизга ҳар хил ноқулайликлар келтиради".

Кўпчилик одамлар менинг олдимга келиб шундай мурожаат қиладилар: - Свамиджи, мен жуда катта муаммоларга дуч келиб турибман! Лекин мен уларга барча муаммоларини бартараф қиладиган йўлни таклиф қилсам, улар бу йўлдан бош тортадилар. Демак, улар муаммоларни ҳал қилишнинг ўзлари истаган усулини ихтиро қилишни хоҳлайдилар. Агар биз ўзимиз даволанмоқчи бўлсак, унда врачнинг олдига боришнинг нима кераги бор? Одамлар фақат ўзларига ёқадиган, ўзларининг фикрича, ўзига мос келадиган усулни истайдилар.

Гарчи биз, танамиз бефойда, ўткинчи, у шунчаки моддий унсурлар тўплами деб айтсак ҳам, тана ҳақида умуман ўйлашнинг кераги йўқ, уни авайлашни бас қилинг, демаймиз. Масалан, ишга бориш учун биз автомашинадан фойдаланамиз. Биз машина эмасмиз, бу унга бефарқ қараш керак дегани эмас. Машинани ҳамиша ишга яроқли ҳолатда сақлаш лозим, лекин бунга жуда берилиб кетиш, бутун вақтимизни ҳар куни ўн марта машина ювиш билан ўтказиш керак эмас. Худди шунингдек, моддий танамизни Кришна онгидаги фаолият билан машғул қилиш учун биз уни ҳамиша соғлом, ишга яроқли ҳолда сақлашимиз, айни пайтда бутун вақтимизни уни парваришлашга кетказиб, унга қаттиқ боғланиб қолмаслигимиз лозим. Ана шундай муносабат *юкта-вайрагя* деб аталади. Биз танамизни эътиборсиз қолдирмаслигимиз керак. Танамиз ва ақлимизнинг соғлом ҳолатини

сақлаб туриш учун гигиена қоидаларига амал қилиш ва овқатланиш ва ухлашни тартибга келтириш керак. Баъзи бир одамлар моддий танадан воз кечишни, уни наркотик моддалар билан заҳарлашни таклиф қиладилар, аммо бундай усулларнинг йога усулларига ҳеч қандай алоқаси йўқ. Кришна бизга ажойиб ризқ-рўз бериб қўйибди - мевалар, дон маҳсулотлари, сабзавотлар ва сут маҳсулотлари - улардан Худои Таоло учун юзлаб, минглаб ширин таомлар тайёрлаш мумкин. Биз тилимизнинг, нафсимизнинг талабини Кришнанинг марҳамати, Унинг қолдирган табаррук сарқити билан қондиришимиз лозим. Лекин очкўзлик билан ўнлаб самоса, ўнлаб ширин шарик ва расагуллаларни бирданига еб қўймаслик керак. Тананинг соғлом ҳолатини сақлаб туриш учун қанча керак бўлса шунча ейиш керак. "Бхагавад Гита"да шундай дейилган:

*йуктахаря-вихарасйа йукта-чештасйа кармасу
йукта-сванвабодхасйа його бхавати духкха-ха*

"Овқатланиш, ухлаш, меҳнат қилиш ва дам олишни меъёрида қиладиган киши йога билан шуғулланиб ҳаётдаги барча моддий азоб-қубатлардан халос бўлиши мумкин"(Бг.6.17).

Гарчи биз овқатланишни ва ухлашни чеклашга ҳаракат қилсак ҳам, бу ишларни бирданига, шошилиб қилишнинг ҳолати йўқ, акс ҳолда касалланиб қолиш мумкин. Одамлар кўпроқ овқат ейишга ўрганиб кетганлари сабабли белгиланган кунларда рўза тутиш, яъни оч юриш тавсия қилинади. Биз кам еб, кам ухлашимиз мумкин, аммо руҳий юксалишимизни, руҳий машғулотларимизни, руҳий ҳаётимизни таъминлаб турувчи соғлигимизни биринчи ўринда қўйишимиз лозим. Овқатланиш ва ухлашни бир меъёрга келтириш ғайритабиий ва шошилиш йўллари билан амалга ошмаслиги керак. Руҳий юксалишда юқори поғонага кўтарилгандан кейин биз Рагхунатха дас Госвами сингари, ҳеч қийналмасдан танамизнинг эҳтиёжларини камайтиришимиз мумкин. Гарчи унинг отаси жуда бадавлат одам бўлса ҳам, Рагхунатха Худованд Чайтаня Махапрабху олдига бориш учун уйини тарк этиб кетди. Рагхунатха оилада ёлғиз фарзанд эди ва отаси уни қаттиқ севарди. Рагхунатханинг Жаганнатха-пурига, Чайтаня Махапрабху олдига кетганини билиб, отаси унга тўрт хизматкор ва жуда кўп пул бериб юборди. Аввалига Рагхунатха бу пулларни олди ва шаҳарда яшайдиган барча саннийасилар учун зиёфатлар уюштириб турди.

Орадан анча вақт ўтгандан кейин, зиёфатлар тўхтаб қолганини кўриб, Худованд Чайтаня Махапрабху котиби Сварупа Дамодарадан сўради: - Рагхунатха анчадан бери Мени зиёфатга таклиф қилмай қўйди. Нима бўлди экан?

- Рагхунатха энди отаси юбораётган пулларни олмасликка қарор қилибди.

- Жуда яхши иш қилибди, - деди Чайтаня Махапрабху.

Рагхунатха шундай мулоҳазага борган эди: - Мен иккиюзламачиман. Мен таркидунёлик қилдим десам ҳам, ҳалигача отамнинг мол-дунёсидан фойдаланиб юрибман.

Шунинг учун у отасининг юбораётган пулларидадан воз кечди ва хизматкорларини уйига жўнатди.

- Энди у қандай кун кечиряпти? - деб сўради Чайтаня Махапрабху.

- У кун бўйи Жаганнатха эҳромининг зинапояларида туради ва диндорларнинг уйларига кетаётиб берган прасад-садақалари билан кун кечиряпти.

- Жуда яхши. - деди Чайтаня Махапрабху.

Шундан кейин Чайтаня Махапрабху ҳар куни Рагхунатхани эҳром зиналарида учратиб юрди. Бу ҳол анча вақт давом этди. Лекин, Рагхунатха яна кўзга кўринмай қолди, Чайтаня Махапрабху яна ўзининг қотибидан сўради: - Нимага Мен Рагхунатхани учратмайман?

- Рагхунатха ўзининг аввалги одатини тарк этди, - деди Сварупа Дамодара, - у "мен бу ерда худди фоҳишалардек, қачон менга биров овқат берар экан, деб кутиб тураман. Бу яхши эмас." - деб ўйлабди.

- Жуда яхши. - деди Чайтаня Махапрабху - лекин у нима билан тирикчилик қиляпти?

- Ҳар куни ошхонанинг ортида, ахлатга ташланган ачиган гуруч билан тирикчилик қилиб юрибди.

Рагхунатхани илҳомлантириш учун Чайтаня Махапрабху бир куни уни кўргани борди.

- Рагхунатха, - деди Худои Таоло, - сенинг жуда ширин таом еб юрганингни эшитдим. Нимага сен бу таомга Мени ҳам таклиф қилмаяпсан?

Рагхунатха ҳеч нарса деб жавоб бермади, аммо Чайтаня Махапрабху унинг гуручларни кўйган жойини дарров топди ва озгина гуруч олиб ея бошлади.

- Эй Худойим, - илтижо қилди Рагхунатха, - илтимос, бунга тегма! Сен бундай таомни емаслигинг керак! Бундай таом Сенга муносиб эмас.

- Нимага? Бу таомнинг нимаси ёмон? Бу ахир Худованд Жаганнатханинг табаррук саркити-ку!

Рагхунатха "мен шунчаки оддий, ачиган гуруч билан кун кўриб юрибман", деб ўйламаслиги учун Худованд Чайтаня Махапрабху атайлаб шундай қилди. Шу ҳодисадан кейин Рагхунатха дас Госвами овқатланишни яна ҳам камайтирди ва икки кунда бир марта озгина

катиқ(творог)нинг суви - пахта билан озиклана бошлади. Бунинг устига у ҳар куни юз марталаб сажда қилар, ва Худонинг муқаддас номларини бетиним зикр қилар эди. *санкхйя-пурвака-нама-гана-натибхих калавасанй-қртау.*

Гарчи Рағхунатха дас Госвамининг бу иши моддий эҳтиёжларни чеклашни қандай амалга ошириш учун энг яхши ўрнак бўлса ҳам, биз ҳаётда худди шундай қилиб ҳаракат қилишга уринмаслигимиз керак. Оддий одам Вриндаванлик машхур олти Госвамининг бири ва Худои Таоло Чайтаня Махапрабхунинг буюк ҳамроҳларидан бири бўлган Рағхунатха дас Госвамига тақлид қила олмайди. Олти Госвамининг ҳар бири Кришна онгига эришишнинг юксак намуналарини кўрсатиб кетганлар, лекин биз уларга тақлид қилмаслигимиз, худди улардек ҳаракат қилмаслигимиз керак. Бизнинг бурчимиз - қудратимиз етганча уларнинг изидан боришга ҳаракат қилишдир. Агар бизлар ҳам, тезроқ Рағхунатха дас Госвамидай бўлиш учун унга тақлид қила бошласак, албатта омад биздан юз ўгиради ва эришган барча натижаларимиздан маҳрум бўлиб қоламиз. Шунинг учун Парвардигор "Бхагавад Гита"да(6.16) айтадики, агар одам жуда кўп овқат еса, ёки жуда кам овқат еса, йога билан шуғуллана олмайди.

Шундай талаб уйкуга ҳам қўйилган. Фараз қилайлик, одатда мен кунига ўн соат ухлайман. Лекин ҳамиша сергак ва соғлом бўлиб юришим учун беш соатлик уйку етарли бўлса, шунча кўп ухлашнинг нима ҳожати бор? Тирик мавжудотнинг моддий танаси тўрт нарсага эҳтиёж сезади - овқатланиш, ухлаш, жинсий алоқа ва ҳимоя. Ҳозирги замон цивилизациясининг нуқсони шундан иборатки, у тананинг мана шу эҳтиёжларини камайтириш ўрнига уларни кўпайтиришга, ривожлантиришга, узайтиришга интилади. Ўзингизга қанчалик зарур бўлса, шунча энглар, шунча ухланглар - шунда сиз соғлом бўласиз. Аммо, Худонинг буюк содиқларига тақлид қилманг.

Ўзининг моддий танасининг эҳтиёжларини камайтирган, чеклаб қўйган киши қандай натижаларга эришади?

йада внийатам читтам атмани эваватиштхате

нисприхах сарва-камебхйо йукта ити учйате тада

"Йог ақлининг фаолиятини қаттиқ назорат остига олиб, уларни тартибга солганида, ва моддий истаклардан бираўла халос бўлиб, руҳий борлиққа эришганида, уни йога машғулотида мустаҳкам ҳолатга эришган деб ҳисоблайдилар."(Бг. 6.18).

Йогада камолотга эришиш - ақлни ҳамиша бир хил ҳолатда, мувозанатда тутиб туриш демакдир. Моддий жихатдан бунинг иложи йўқ. Оддий бадий адабиётни, масалан бирорта романни бир марта ўқиб чиққандан кейин, сиз уни бошқа ўқигингиз келмайди, аммо, "Бхагавад Гита"ни ҳар куни такрор ва такрор ўқийверишингиз мумкин,

у сизнинг жонингизга тегиб кетмайди. Агар сиз бирор одамнинг номини ярим соат давомида такрорласангиз, ёки оддий дунёвий кўшиқларни бир неча марта такрорлаб куйласангиз, у дарров сизнинг жонингизга тегиб кетади. Аммо, Харе Кришна мантраси, ҳатто уни кечаю-кундуз такрорласангиз ҳам жонингизга тегиб кетмайди. Демак, фақат руҳий, илоҳий товуш ёрдами билангина ақлни мувозанатга келтириш мумкин. Шу тарзда ақлини мувозанатга келтира олган одамни йоганинг олий поғонасига эришган одам деб атайдилар.

Йога машғулотига камолотга эришган зотлардан бири Амбариша Махараж эди; у ўзининг бутун ҳиссиётини Худога хизмат қилиш билан машғул қилган эди. "Шримад Бхагаватам"(9.4.18-20)да шундай дейилган:

*са ваи мана кришина-падаравиндайор
вачамси ваикунтха-гунануварнана
карау харер мандира-маррджанадишу
шрутим чакарачйута-сат-катходайе
мукунда-лингалайя-даршане дришау
тад-бхритйя-гатра-спарше "нга-сангамам
гхранам ча тат-пада-сарожда-саурабхе
шримат-туласйа расанам тад-арпите
падау харех киштра-паданусарпане широ
хришкеша-падабхивандане
камам ча дасйе на ту кама-камййайя
йатхоттамашлока-джанашррайя ратиҳ*

"Шоҳ Амбариша энг аввало ақлини Парвардигор Шри Кришнанинг нилуфар қадамлари пойида мужассам қилди. Кейин у ўзининг гапириш қобилиятини Худои Таолонинг илоҳий сифатларини шарафлашга бағишлади, кўллари билан Худонинг эҳромларини тозалади, кулоқларини Худонинг ғаройиб кароматларини тинглаш билан банд қилди; кўзлари билан Парвардигорнинг илоҳий қиёфасини томоша қилди, танаси билан Худонинг содиқларини бағрига босарди; бурни билан у Худонинг нилуфар қадамлари пойига тақдим қилинган Туласи гулининг баргларини хидларди; оёқларидан у муқаддас кадамжоларни ва Худонинг эҳромларини зиёрат қилиш учун фойдаланарди, бошини у Худонинг олдида эгарди, ўз истакларини эса, Худонинг хизматини қилишга бахшида қилган эди. Мана шу ишларнинг барчаси - Худонинг соф содиқ хизматкорлари шуғулланадиган ишлардир".

Инсонни барча моддий истаклардан халос қиладиган йоганинг юксак поғонаси ана шундан иборат. Агар биз барча истакларимизни Кришнага бағишласак, қалбимизда моддий истакларга ўрин қолмайди. Улар ўз-ўзидан йўқолиб кетади, ва сунъий равишда ақлимизни

жиловлашга уриниб юришга ҳожат қолмайди. Кришнани англаш жараёни мукамал, чунки унда ҳеч қандай моддий сифатга эга бўлган амал йўқ. Мутлақо руҳий бўлган ҳолда, йоганинг бу олий усули мангу, лаззат ва илмга тўла жараёндир. У ҳар қандай нуксонлардан холи ва бу усулга амал қилган, бу йўлга кирган кишига ҳеч қандай моддий тўсиқлар ҳалакит бера олмайди.

Бешинчи боб

Йога билан шуғулланишда

қатъият ва шижоат

*йатха дипо нивата-стхо ненгате сопама смрита
йогино йата-читтасйа йунджато йогам атманаҳ*

"Сокин, шамолсиз жойда шамчирок бир текис ёниб тургани сингари, ақлини жиловлаб олган йог ҳам, ўзининг ички назарини ҳақиқий ўзлиги - "Мен"ига қаратган ҳолда ҳамиша муроқабага берилган, осойишта ҳолатда хотиржам қолади"(Бг. 6.19).

Кришна онгига ғарқ бўлган ақл, эшиклари ёпилган хонадаги шамчирок сингари ҳамиша хотиржам, осойишта ҳолатда бўлади. Шунинг учун, агар инсон ҳақиқатан ҳам Кришна онгида юрса, ҳамиша Худои Таолога, илоҳий Олий Рухга муроқаба қилиш билан банд бўлса, - у шамолсиз жойдаги шамчирок сингари ўзгармас, хотиржам ҳолатда бўлади, деб айтадилар. Текис, бир маромда ёниб турган шамчирок сингари, ундай одамнинг ақли ҳам ҳамиша фароғатда, мувозанатда бўлади, ва ақлининг ана шундай осойишталигига эришган киши йогада камолотга эришган ҳисобланади.

Илоҳий Рухга, ёки Худои Таолога муроқабада мукамалликка эришган кишининг ҳолатини Шри Кришна "Бхагавад Гита"да шундай таърифлайди:(6.20-23).

*йатропарамате читтам нируддхам йога-севайа
йатра чаиватманатманам паийанн атмани тушйати
сукхам атйантикам йат тад буддхи-грахйам атиндрййам
ветти йатра на чаивайам стихатами чалати таттватаҳ
йам лабдхва чапарам лабхам манйате надхикам татаҳ
йасмин стхито на духкхена гурунапи вичалйате
там видйад духкхса-самйога-вийогам йога-самдженитам*

“Йог, камолотнинг транс, ёки *самадхи* деб аталадиган поғонасига эришганида, унинг ақли моддий фаолиятни бутунлай тарк этади. Ақлининг поклиги шарофати билан ундай одам ҳақиқий ўзлигини, "Мен"ини яққол кўра олиш имкониятига эга бўлади, ва ўша ҳақиқий ўзлиги унинг учун туганмас бахт ва шодлик манбаи бўлиб қолади. Қалбида тўла мамнуният ҳосил қилиб, йог ўзининг руҳий хиссиётлари орқали чексиз руҳий лаззат ола бошлайди. Ҳақиқатга эришиб, у ҳеч қачон уни унута олмайди ва "ҳаётда бундан ҳам юксакроқ нарса бўлиши мумкин эмас", деб ҳисоблайди. Шундай одам ҳаётда ҳатто энг катта қийинчиликлар олдида ҳам ўзини йўқотиб қўймайди. Мана шу ҳолат - тирик мавжудотнинг моддий олам билан аралашishi натижасида келадиган барча азоб-уқубатлардан ҳақиқий озод бўлган ҳолатидир”.

Самадхи ҳолатига эришиш - йўқ бўлиб кетиш, ёки бўшлиққа, чексизликка қўшилиб кетиш, дегани эмас. Шунчаки бунинг иложи йўқ. *Клешо "дхикатарас тешам авйактасакта-четасам*. Баъзи бир йоглар ҳар қандай фаолиятни тарк этиш керак, шу йўл билан бутунлай осойишталик ҳолатига эришиш лозим, деб айтадилар. Лекин бунга қандай эришиш мумкин? Тирик мавжудот ўзининг табиатига яраша - фаол, ҳаракатчан руҳдир. Демак, “фаолиятни тарк этиш” деганда моддий фаолиятни тарк этишни ва Кришна онгидаги руҳий фаолият билан машғул бўлишни тушуниш керак. Шунда ҳар хил моддий истақлар бизни безовта қилмайдиган бўлади. Моддий фаолиятни тарк этиб, биз Кришна онгида қилинадиган фаолият билан машғул бўламиз, Кришна онгида фаол ҳаракат қилиш билан эса, биз табиий равишда моддий фаолиятни тарк этамиз.

Мен кўпинча, бу оддий ҳақиқатни тинимсиз, шўх ёш бола мисолида тушунтираман. Тинимсиз ёш болани бир жойда жим ўтиришга мажбур қилиб бўлмайди, шунинг учун унга қандайдир ўйинчоқ ёки чиройли расмлари бор бўлган бир китоб бериб қўйиш керак. Шулар билан алданиб, у тинчланади ва шўхлик қилмайди. Агар унинг ҳар қандай моддий фаолиятни тарк этишини истасак, биз уни Кришна онгидаги фаолият билан бутунлай банд қилишимиз лозим. Руҳий тушунчага эга бўлиб, у ҳеч қачон шўх, бемаъни ҳаракатлар қилмайдиган бўлади. Кришна онгидаги фаолият билан машғул бўлиш учун биз аввало ўзимиз аслида Кришнаники, Унинг ажралмас бир бўлаги эканимизни тушуниб олишимиз лозим. Биз аслида бу моддий оламдан эмасмиз(бу ерда биз вақтинчалик меҳмонмиз). Биз ўзимизнинг ҳозирги ватанимизга ҳам, жамиятимизга ҳам тегишли эмасмиз. Биз у ёки бу ярамаснинг ҳам мулки эмасмиз. Биз фақат Худонинг, Кришнанинг бандасимиз, фақат унинг хизматкоримиз. Мана шу ҳақиқий осойишталик, ҳақиқий ҳаракатсизликдир. Мана шу

хақиқий илм - биз Кришнанинг ажралмас бўлаги эканимиз ҳақидаги илмдир. "Бхагавад Гита"нинг ўн бешинчи бобида (15.7) Худои Таоло бу ҳақда шундай дейди: *мамаивамшио джива-локе* - "Шартланган моддий оламдаги тирик мавжудотлар аслида Менинг мангу ажралмас заррачаларимдир". Мана шу ҳақиқатни англаб етсак, биз шу заҳотиёк моддий фаолиятни тарк этамиз, демак, тўла осойишталик ҳолатига эришамиз. Ана шундай ҳолатда инсон ўзининг руҳини пок ақли билан кўра олади ва ўзидан тўла мамнун бўлиб лаззатланиб яшайди. Ақлни поклаш - биз Кришнанинг ажралмас бир бўлаги эканимизни тушуниб етиш демакдир. Ҳозир бизнинг ақлимиз нопок, чунки биз ўзимизни моддий унсурларга қиёслаймиз. Аммо, агар инсон: "Мен Кришнанинг бир бўлагиман!" - деб ўйласа, унинг ақли покланган бўлади.

Ҳақиқий ўзлигидан тўла қаноат ҳосил қилиш - демак Кришна билан бўлган ўзаро муносабатдан лаззат олиб яшаш демакдир. Кришна - Олий руҳ, бизлар эса - алоҳида руҳлармиз. Алоҳида руҳ Олий Руҳ билан ўзаро муносабатда бўлиб лаззатланадилар. Лаззат олиш учун бизга ҳамиша яна кимдир, биров керак бўлади. Одам ёлғиз ўзи ҳеч лаззатлана оладими? Инсон ёлғиз ўзи лаззат олиб яшай олмайди. Демак, лаззат ҳақида гапирганда, гап икки шахс - алоҳида руҳ ва Параматма, Шри Кришна ҳақида бораётганини тушуниш керак.

Ўзининг Кришнанинг ажралмас бўлаги эканига ишончи комил бўлган киши энг оғир қийинчиликлар олдида ҳам хотиржам бўлиб қолаверади, чунки у Кришна ҳамиша ўзини ҳимоя қилишига аниқ ишонади. Мана шу Кришнага садоқат деб аталади. Қалбимизда ана шундай садоқатни ривожлантириш учун ҳаракат қилиш, фикр юритиш ва ҳамиша Кришнага ишониш лозим. *Баласйа неха шаранам питарау нрсимха*(шб. 7.9.19). Бизни фақат Кришна ҳимоя қила олади. Агар Кришна бизни ҳимоя қилиш лозим деб топмаса, бизнинг ўзимизни ҳимоя қилишга бўлган барча уринишларимиз ҳеч қандай фойда бермайди. Ажал тўшагида ётган одамни жуда кўп тажрибали врачлар даволаши мумкин, лекин бу ҳали, албатта у тирик қолади, дегани эмас. Худонинг, Кришнанинг хоҳиши бўлмаса, уни энг яхши врачлар ҳам, энг яхши дорилар ҳам ажалдан қутқара олмайди. Аксинча, агар Худо, Кришна хоҳласа, у хатто ҳеч қандай врачларнинг, дориларнинг ёрдамисиз ҳам тирик қолади. Ўзини бутунлай Кришнанинг, Худонинг ихтиёрига топшириб, инсон ҳақиқатан ҳам энг бахтиёр одам бўлади, чунки у ўзини Кришна ҳар қандай ҳолатда ҳам ҳимоя қилишига аниқ ишонади. Ўзининг шу ҳолатида у, ота-онаси ҳамиша ҳимоя қилишини билган ҳолда, ўз ихтиёрини бутунлай ота-онасига топшириб қўйган болага ўхшайди. Ямуначаря ўзининг "Стотра-ратна"сида(43) шундай дейди: *кадахам аикантика-нитйа-кинқараҳ прахаршайишйами санатха-дживитам* - "Эй Парвардигор, қачон мен Сенинг мангу

хизматкоринг бўлар эканман ва ўзимнинг шундай буюк, улуғвор хўжайиним борлигидан қувониб юрар эканман?” Агар биз ўзимизнинг қудратли халоскоримиз ва ҳимоячимиз борлигини билсак, ўзимизни чексиз бахтиёр сезмаймизми? Ва аксинча, мен ҳамиша фақат ўзимга ишонадиган бўлсам, ҳамиша фақат ўзимнинг кучимга, ҳаётимга ишониб хавотирда юрсам, қандай қилиб бахтли бўла оламан? Бахтли бўлиш - демак, Кришна онгига эга бўлиш, Кришнанинг ҳимоя қилишига ишониш ва Унга ҳамиша содиқ қолишдир. Чинакам бахтли бўлишнинг бошқа йўли йўқ.

Маълумки, Кришна ҳатто Унга қарши бош кўтарган тирик мавжудотларга ҳам ғамхўрлик қилади, *эко бахунам йо видадхати каман*. Худонинг, Кришнанинг иродасисиз ҳеч бир мавжудот бир дақиқа ҳам яшай олмайди. Аммо, Кришнанинг бизга меҳрибон ва раҳмдил эканини тан ола туриб, биз ҳақиқатан ҳам ўзимизни бахтиёр ҳис қиламиз. Кришна бизни ҳаётимизнинг ҳар бир лаҳзасида ҳимоя қилади, аммо биз буни англамаймиз, чунки, ҳамиша фақат ўзимизга ишонамиз. Кришна бизнинг ҳар биримизга маълум даражада мустақиллик бериб қўйибди: “Ҳоҳлаган ишингизни қилишингиз мумкин. Мен эса, сизларни ҳимоя қилишга ҳаракат қиламан”. Лекин тирик мавжудот ўз ихтиёрини бутунлай Кришнага топширса, Кришна уни бутунлай Ўзининг ҳимоясига олади ва унга алоҳида марҳамат кўрсата бошлайди. Агар фарзанд каттайгандан кейин, ўзи мустақил ҳаракат қила бошласа ва ота-онасининг айтганини қилмаса, отаси нима ҳам қила оларди? Отаси фақат - ”Билганингни қил!” - деб айта олади, холос. Аммо, агар фарзанди ўз ихтиёрини бутунлай отасига топшириб қўйган бўлса, отаси унга тўла ғамхўрлик қилади ва ҳамиша уни авайлаб-асраб, ҳимоя қилиб юради. "Бхагавад Гита"нинг тўққизинчи бобида(9.29) Кришна бу ҳақда шундай дейди:

*само “хам сарва-бхутешу на ме дवेशйо “сти на приях
йе бхаджанти ту мам бхактйа майи те тешу чапи ахам*

“Мен ҳеч кимга душманлик қилмайман, ҳеч кимга боғланиб ҳам қолмаганман. Мен барчага баробар муносабатда бўламан. Лекин, Менга муҳаббат ва садоқат билан хизмат қилаётган киши - Менинг дўстимдир. У Менинг қалбимдан жой олган, Мен ҳам унинг дўстиман”.

Кришна бирор тирик мавжудотга ғаразли ўй билан иш қила оладими? Барча тирик мавжудотлар - Кришнанинг фарзандлари, шунинг учун уларнинг ҳар бирига У меҳрибонлик қилади. Афсуски, бизлар Унинг меҳрибонлигининг қадрига етмаймиз, бизнинг касаллигимизнинг, бахтсизлигимизнинг ҳам сабаби мана шунда. Кришнани ўзимизнинг мангу отамиз ва дўстимиз эканини тан олсак, У бизни ҳамиша ҳимоя қилишини англаб етамиз. Биз шу тарзда ҳақиқий бахтга эришамиз.

*са нишчайена йактавио його “нирвинна-четаса
санкалпа-прабхаван камамс тйактва-сарван ашешатах
манасаивендрийа-грамам винийамйа самантатах*

“Чукур иймон ва шижоат билан, танлаган йўлдан ҳеч қачон четга чиқмасдан йога билан шуғулланиш лозим. Ақлда пайдо бўладиган ҳар қандай моддий истаклардан биратўла воз кечиш, пок ақл ёрдамида барча ҳиссиётларни жиловлаб олиш лозим”.(Бг.6.24).

Аввал айтиб ўтганимиздек, ҳаётда жинсий алоқани тарк этган кишигина ўзида мустаҳкам қатъиятни, шижоатни ривожлантира олади. Жинсий алоқани тарк этиш инсонни жуда қатъиятли қилади, шунинг учун аввал бошданок Кришна айтадики, йог жинсий ҳаётдан воз кечиши керак.

Ҳиссий лаззатларга муккасидан кетган одам қатъиятсиз, иродасиз бўлиб қолади. Шунинг учун, жинсий ҳаётни *гривастха-аирам* қоидалари асосида жиловлаб олиш лозим, ёки ундан биратўла юз ўгириш керак. Албатта, жинсий алоқани бутунлай тарк этган яхши, лекин бунинг иложи бўлмаса, уни қонун-қоидалар билан чеклаб қўйиш керак. Шунда одам ўзида кучли ирода, қатъият шакллантиради. Иродали бўлиш - Кришна онгидаги фаолиятда сабр тоқат ва шижоат билан машғул бўлиш демакдир. Агар биз истаган натижамизга дарров эриша олмасак, Кришна онгидаги фаолиятдан дарров юз ўгириб кетиш керак эмас, қатъият билан ҳаракат қилишда давом этиш лозим. Биз иродали бўлишимиз ва Кришнанинг гапларига ишонишимиз лозим.

Буни ҳаётгий бир мисолда тушунтириш мумкин. Одатда киз бола эрга чиққан заҳоти фарзанд кўришни истайди. “Эрга чиқдимми, менинг фарзандим бўлиши керак” - деб ўйлайди у. Аммо, ҳамиша бунинг имкони бўлавермайди. Шунинг учун келинчак сабр-тоқат қилиши, эрига садоқат билан хизмат қилиб, унга садоқат билан севишда давом этиши лозим. Вақти келиб албатта унинг фарзанди бўлади. Шунга ўхшаб, Кришнани англаш йўлига киргандан кейин, биз албатта камолотга эришамиз, лекин бунинг учун сабр бардош билан ўз вазифамизни бажаришда давом этишимиз лозим. Чидамсизлик иродасизликнинг оқибатидир, иродасизлик эса - жинсий алоқага берилганлик натижасидир.

Сабр-тоқат, кучли ирода ва қатъият билан қуролланиб олиб, инсон йога билан шуғулланиши ва бу йўлдан ҳеч четга чиқмаслиги керак. У охир оқибатда барибир йогада муваффақият қозонишига аниқ ишониши ва бу йўлда учраган ҳар хил ўткинчи қийинчиликларга эътибор бермай, шижоат билан кўзлаган мақсадига интилиши лозим. Йога билан жиддий шуғулланаётган киши шубҳасиз, албатта муваффақиятга эришади. Рупа Госвами бхакти-йога ҳақида

шундай дейди:

*утсахан нишчайад дхаирйат тат-тат-карма-правартанат
санга-тйагат сато вриттех шадбхир бхактих прасидхйати*

“Бхакти-йогада муваффақият қозониш учун одам содиқлар даврасида ўз бурчини шижоат, қатъият ва ихлос билан бажариб юриши, фаолиятини бутунлай эзгулик гунасидаги ишлар билан машғул қилиши лозим”.(Упадешамрита,3).

Шижоат кўрсатишда океанда ўзининг тухумини йўқотиб қўйган кичкина қушчадан ўрнак олиш керак. У океан қирғоғига тухум қўйган эди, лекин океан тўлқинлари унинг тухумини олиб кетади. Қушча жуда қаттиқ хафа бўлади ва океандан тухумини қайтариб беришни илтимос қилади, аммо океан унинг илтимосига ҳатто эътибор ҳам бермайди. Шунда қушча океаннинг ҳамма сувини қуришиб юборишга аҳд қилади ва океан сувини ўзининг кичкина тумшуғи билан олиб, четга ташлай бошлайди. Унинг бу шижоатини кўриб, атрофидаги ҳамма тирик мавжудотлар уни масхара қилиб кула бошлайдилар. Бу воқеа ҳақидаги хабар ҳамма ерга тарқалиб кетади, ва ниҳоят баҳайбат қуш, елкасида Худои Таоло Вишнунинг олиб юрадиган Гаруданинг кулоғига бориб етади. Кичкина синглисига раҳми келиб, Гаруда унинг олдига, океан қирғоғига етиб келади. Кичкинагина қушчанинг шижоати уни ҳайратга солган эди, у қушчага ёрдам беришга қарор қилади. Гаруда океанга тухумни қайтариб беришни буюрди, акс ҳолда қушчанинг ўрнига ўзи ундан қасд олишини айтди. Океан кўрққанидан дарҳол тухумни қайтариб берди. Гаруданинг марҳамати ва ўзининг шижоати туфайли кичкина қушча яна бахтга сазовор бўлди.

Худди шунга ўхшаб, йога билан, айниқса бхакти-йога билан шуғулланиш, яъни Кришна онгида ҳаракат қилиш, аввалига жуда мушкул ишдай туюлиши мумкин, аммо агар одам бхакти-йога қоидаларига тўла ишонч ва қатъият билан амал қилиб юрса, Худои Таоло албатта унга ёрдам беради, чунки ўзига ўзи ёрдам беришни истаган кишига Худо ҳам албатта ёрдам беради.

*шанаих шанаир упарамед буддхйа дхрити-грехйтайа
атма-самстхам манах критва на кинчид апи чинтайет*

“Аста-секин, қадамба-қадам, тўлиқ иймонга суянган тафаккур ёрдамида, йог, транс ҳолатига фарқ бўлиши лозим ва бошқа ҳеч нарса ҳақида ўйламасдан ақлини қалбида мужассам қилиши керак”(Бг.6.25).

Бизлар барчамиз - алоҳида руҳлармиз, Кришна эса - Олий рух. Қуёш нурлари ёғдусида биз ўзимизни ҳам, қуёшни ҳам кўрамиз, қоронғу зулмат ичида эса, биз ҳатто ўзимизнинг танамизни ҳам кўришдан ожизмиз. Танамиз мавжуд, лекин қоронғу зулмат бизни уни кўриш имкониятидан маҳрум қилади. Қуёшнинг нури ёритганда эса, биз ҳеч қийналмасдан қуёшни ҳам, ўзимизни ҳам кўра оламиз. Худди

шунингдек, руҳимизни, ўзимизни кўриш - демак энг аввало Олий Руҳни, Кришнани кўриш демакдир. “Катха-упанишад”да шундай дейилган: *нитийо нитийанам четанаиш четананам*, яъни, “Олий Руҳ - барча мангу руҳларнинг мангу ҳукмдори, барча тирик мавжудот ичида энг олий тирик мавжудотдир”. “Кришна онгида бўлиш” деганда ақлни ҳамиша тўла бутунда, Кришнада мужассам қилишни тушуниш керак. Худди ошқозонимизни овқат билан тўйгазиш ёрдамида бутун танамизга ҳаёт кучи бахш этганимиз, дарахтнинг илдизига сув қуйиш билан дарахтнинг барча шохларини, баргларини, гулларини ва куртакларини ҳам озиклантирганимиз сингари, Кришнага хизмат қила туриб, биз табиий равишда, бутун инсониятга энг катта саодат келтирган, энг буюк хизмат кўрсатган бўламиз.

Аввал айтганимиздек, Худони англаб етган, яъни Кришна онгида бўлган киши ҳеч қачон ишсиз ўтирмайди. Кришнани, Худони англаш илмининг қанчалик муҳим эканини ва уни бошқаларга ҳам етказиш қанчалик зарурлигини у яхши тушунади. Бизнинг жамият аъзолари фақат ўзларини ўйлаб эҳромларига бекиниб олмаганлар. Улар санкиртана гуруҳларига бирлашиб, мунтазам равишда мана шу улуғвор таълимотни тушунтириш учун омма ичига, халқ орасига чиқадилар. Шри Кришна Чайтанья Махапрабху ва Унинг издошларининг бу ҳаётдаги улуғвор вазифаси, бурчлари ана шундан иборат. Бошқа йогларни эса, фақат уларнинг шахсий юксалиши қизиқтиради, шунинг учун улар йога билан хилват жойларда ёлғиз шуғулланадилар. Ундай одамлар учун йога фақат ўзларини қутқариб қолиш чорасидан ўзга нарса эмас. Аммо Худонинг содиқ хизматкорлари фақат ўзларининг руҳий юксалишини, ўзининг шахсий бахтини ўйламайдилар.

*ванча-калпатарубхйаш ча крипа-синдхубхйа эва ча
патитанам паванебхйо вашинавебхйо намо намаҳ*

“Мен барча вайшнавлар, Худонинг содиқ хизматкорлари олдида эҳтиром билан бош эгаман. Уларнинг қалби адашган руҳларга нисбатан ҳамдардлик ҳисси билан тўлиб тошган, ва худди орзулар дарахти сингари, улар ҳар бир тирик мавжудотнинг истакларини рўёбга чиқарадилар”. Худонинг содиқ хизматкорининг қалби шартланган руҳларга нисбатан чуқур ҳамдардлик туйғуси билан тўлган. *крипа* ибораси “раҳмдил”, *синдху* ибораси эса, “океан, уммон” маъносини англатади. Содиқларнинг қалбидаги меҳрибонлиги океандай чексиз, шунинг учун улар ҳамиша бошқаларга ёрдам беришни истайдилар. Худонинг шундай содиқларидан бири Иисус Христос эди. У ўзи Кришнани, Худони англаб етгани билан қаноатланиб қолмади, аксинча, уни бошқаларга ҳам тарқатишни истади. У ўзи ёлғиз яшаши ва ёлғиз ҳолда Худо билан мулоқотда

бўлиб, бахтли бўлиши мумкин эди, - шунда уни ҳеч ким хочга михлаб ўлдирмаган бўларди. Йўқ, Худонинг содиқ хизматкорига хос бўлган ҳамдардлик билан, Худони англаб бошқа одамларнинг ҳам бахтиёр бўлишини истади. Унга тарғибот қилишни ман қилиб қўйдилар, у эса ўзининг ҳаётини хавф остида қолдириб, барибир инсонларни бу дунёнинг азоб-уқубатларидан қутқаришда давом этаверди. Худонинг содиқ хизматкорининг табиати шундай.

"Бхагавад Гита"(18.68-69)да айтилганки, Худонинг илмини тарғибот қилиб юрган содиқлар Худои Таолонинг энг яқин одамларидир.

*йа идам парамам гухйам мад-бхактешв абхидхасйати
бхактим майи парам критва мам эвашиятй асамшайах*

“Менинг бу нодир сиримни содиқларга ошқор қилиб юрган киши шубҳасиз Менга соф садоқат билан хизмат қилишга эришади ва охиروқибатда Менинг даргоҳимга қайтиб келади”.

*на ча тасман манушйешу каишчин ме прийа-криттамах
бхавита на ча ме тасмад анйах приятаро бхуви*

“Бу дунёда Менинг ундан ҳам яқинроқ хизматкорим йўқ, ва ҳеч қачон бўлмайти ҳам”. Шунинг учун, гарчи, баъзан ҳар хил тўсиқларга учрасалар ҳам, Худонинг содиқ хизматкорлари барчага саодат келтирувчи Худонинг илоҳий илмини тиним билмасдан бошқаларга тарғибот қилишда давом этаверадилар. Худонинг содиқ хизматкори баъзи бир одамларни ишонтира олади, баъзи бировларини ишонтира олмайди, албатта шундай пайтларда у қаттиқ хафа бўлади. Лекин барча содиқлар ҳам яхши тарғиботчи бўлавермайди. Одамлар ҳар хил табиатлиси бўлгани сингари, содиқлар ҳам ҳар хил бўлади. Содиқлар иймонининг кучига қараб уч тоифага бўлинадилар. Учинчи тоифага иймони ҳали жуда заиф бўлган содиқлар киради. Гарчи, ташқаридан қараганда, бундай содиқлар садоқатли хизмат қилиш билан шуғулланиб юрган бўлсалар ҳам, улар шахсий манфаат кўзлаб Худого сиғинадилар ва шунинг учун камолотнинг олий поғонасига эриша олмайдилар. Одатда улар эртами-кечми садоқатли хизмат қилиш йўлидан қайтиб кетадилар. Ундай содиқлар анча вақт давомида садоқатли хизмат қилишда ўз вазифаларини бажариш билан шуғулланиб юришлари мумкин, аммо иймони чуқур, эътиқодлари қатъий бўлмагани сабабли уларнинг Кришна онгида узоқ қолишлари қийин. Ўзимнинг тарғиботчилик фаолиятимда мен баъзи бир одамларнинг шахсий манфаат кўзлаб Кришнани англаш ҳаракатига қўшилганини ва ўзларининг моддий, молиявий аҳволини анча яхшилаб олганларидан кейин, руҳий ҳаётни тарк этиб, ўзларининг эски одатларига қайтиб кетганларини бир неча бор учратганман. Кришнани англашда юксалиб бориш учун инсонда кучли ишонч, иймон, эътиқод бўлиши керак. Чуқур иймонга эга бўлган, Худого

садоқатли хизмат қилиш ҳақидаги муқаддас китобларни тўғри тушуниб етган киши биринчи тоифа содиқлар сирасига киради. Муқаддас китобларни унчалик тўлиқ билмайдиган, аммо Кришнага садоқат билан хизмат қилиш(кришна-бхакти)нинг ўзликни англашнинг бошқа усуллардан афзаллигига ҳеч қачон шубҳа қилмайдиган ва бу йўлдан оғишмай бораётган киши иккинчи тоифа содиқлар сирасига киради. Шундай қилиб, мана шу икки тоифага оид содиқлар, мукамал илмга ва чуқур иймон-этиқодга эга бўлмаган, аммо ўзининг соддалиги ва руҳий мулоқотлар шарофати билан бхакти йўлидан боришга ҳаракат қилаётган одамлардан анча устун туради. Иккинчи, айниқса биринчи тоифа содиқларга нисбатан ўлароқ, бу тоифа содиқлар бхакти-йога йўлидан оғиб кетишлари мумкин. Биринчи тоифа содиқнинг руҳий юксалиши ва охир оқибатда камолотга эришишига шубҳа йўқ. Учинчи тоифа содиқлар эса, гарчи улар Кришнага садоқат билан хизмат қилишнинг афзаллигига аниқ ишонч ҳосил қилган бўлсалар ҳам, уларга "Бхагавад Гита" ва "Шримад Бхагаватам" сингари ишонарли манбалардан олинган Кришна, Худои Таоло ҳақидаги илоҳий илм етишмайди. Баъзан шундай одамлар карма ёки гяна-йога билан шуғулланишга мойиллик сезиб қоладилар, баъзида ҳар хил кийинчиликларга дуч келадилар, лекин карма-йога ёки гяна-йога билан қизиқишлари ўтиб кетгандан кейин, улар яна иккинчи, баъзан эса биринчи тоифа содиқлар даражасига кўтариладилар. Кришнага бўлган иймон, ёки Унга бўлган боғланиш ҳам уч поғонага бўлинади. Бу даражалар "Шримад Бхагаватам"нинг ўн биринчи кўшиғида келтирилган.

Қайси тоифага мансуб бўлишидан қатъий назар, Кришнанинг содиқ хизматкори Кришнани англаш сабоқларини бошқаларга албатта ўргатиши лозим. Ҳеч бўлмаганда содиқ бошқаларга Кришна ҳақида гапиришга ҳаракат

қилиши лозим, чунки, тарғибот қилишга ҳаракат қилиш билан у Худои Таолога жуда катта ёрдам берган бўлади. Ҳар қандай кийинчиликларга қарамай содиқ бошқаларни ҳам ҳақиқий ўзлигини англаб етиш даражасига кўтаришга ҳаракат қилиши лозим. Ҳақиқатни англаб етган киши ўзининг вақтини бекорга ўтказа олмайди. У бошқаларга ёрдам беришга интилади. Масалан, Рамануджачаря, Харе Кришна мантрасини бошқалардан сир сақлашга ёки уни ўргатгани учун бошқалардан пул олишга ҳаракат қилмаган эди. У бу улуғвор мантрани ҳаммага баробар улаша бошлаганди. Яқинда бир ҳиндистонлик йог Америкага келиб, уларга қандайдир “яширин мантра” ўргатмоқчи бўлганди. Агар мантра ҳақиқатан ҳам қандайдир қудратга эга бўлса, ундан ҳамма ҳам фойдалана олиши учун, нимага уни баланд овоз билан ҳаммага тарқатиш мумкин эмас? Маха-мантра

барчани ҳам, ҳар бир одамни ҳам қутқаришга кодир бўлган қудратли мантра, шунинг учун биз уни барчага текинга улашамиз. Аммо, ҳозирги даврда одамлар шу қадар нодон, ғофиллик ботқоғига шунчалик ботиб кетганларки, уни рад этадилар. Бунинг ўрнига улар қандайдир ўзини йог деб атаган қаллобга ўттиз беш доллар тўлашга ва ундан қандайдир “яширин, сирли мантра” ўрганишга тайёр. Ҳозирги одамлар алданишни жуда истайдилар. Худонинг содиқ хизматкори ҳамма ерда маха-мантрани текинга, эвазига ҳеч нарса сўрамасдан тарқатиб юрибдилар: “Келинлар! Биз сизга Харе Кришна маха-мантрасини ўргатамиз! Уни такрорланг ва чинакам бахтга эришинг!” Лекин алданиш тузоғига илинган одамлар: - Йўқ, бу бизга тўғри келмайди”, - деб ўйлайдилар. Агар сиз уларни алдасангиз ва бунинг устига улардан пул ҳам олсангиз, улар хурсанд бўлиб ишонадилар ва сизга эргашадилар.

Қайсидир бир ҳинд кўшиғида айтилганидек, ҳозирги дахшатли Кали-юга даврида кимдир одамларга ҳақиқатни айтишга журъат қилса, уни дарров калтаклайдилар. Аммо, агар уларни очикдан-очик алдаса, ёлғон гапирса, одамлар хурсанд бўлиб, унга ишонадилар. Агар одамларга “мен - Худоман!” - десам, ҳамма дарров бунга ишонади: - ”Ҳа, бу Сваמידжи ҳақиқатан ҳам Худо!” - дейдилар. “Сиз қандай бўлиб Худо бўлиб қолдингиз? Худонинг бошқалардан фарқи нимада? Сизда Худога хос бўлган сифатлар борми?” - деб сўрашга ҳозирги даврда яшаётган одамларнинг фаросати етишмайди. Ана шундай саволлар бера олмагани сабабли, улар ҳамиша алданиб қолаверадилар. Шундай аҳволга тушиб қолмаслик учун руҳий юксалиш, руҳий онгга эга бўлиш лозим. Токи инсон руҳий ўзлигини, Олий руҳни англаб етмас экан, уни алдаш осон бўлади. Ҳақиқий руҳий ўзлигини англаш йўли - ҳақиқий йога йўли деб аталади.

*йато йато нишчалати манаши чанчалам астхирам
татас тато нийамйаитад атмани эва ваишам найет*

“Табиатига кўра тинимсиз ва ўзгарувчан бўлган ақл қаерларга қочиб кетса ҳам, йог уни жиловлаб, ҳамиша ҳақиқий ўзлигининг, ҳақиқий “Мен”ининг назорати остига қайтариши лозим”(Бг. 6.26). Ҳақиқий йога машғулоти ана шундай бўлиши керак. Агар сиз ақлингизни Кришнада мужассам қилишга ҳаракат қилсангиз, аммо у қандайдир бошқа бир нарсаларга, масалан кинога боришга чалғиб кетмоқчи бўлса, уни ўзининг ўрнига қайтариб қўйиш керак: - ”Йўқ. Шу ерда ўтирасан, ҳеч қаерга бормайсан!” Мана шу йога деб аталади: ақлга Кришнадан бошқа бирор нарсани ўйлашга имкон бермаслик керак.

Муроқаба ҳолатида ўтириб, ақлни Кришнада мужассам қилишга ўрганиш осон иш эмас. Бунинг учун жиддий тайёргаликдан ўтиш

керак. Ҳеч қандай тайёргарликсиз, тажрибасиз одам ана шундай мууроқаба йогаси билан шуғулланиб юрган одамларга тақлид қилмоқчи бўлса, у албатта ҳеч нарсага эриша олмайди. Ундан кўра Худога садоқат билан хизмат қилиш билан шуғулланиш керак, яъни ҳаётимизда қиладиган барча ишимизни, бутун фаолиятимизни Кришнага бағишлаш керак. Ўзимизнинг кундалик қиладиган ишларимизни шундай ташкил қилишимиз лозимки, уларнинг ҳаммаси Кришна билан боғлиқ бўлсин. Шунда бизнинг ақлимиз ҳамиша Кришнада мужассам бўлади. Аввал айтганимдек, нигоҳини кўзлари ўртасига тикиб, мууроқаба қилиб ўтирадиган йогларга тақлид қилмаслигимиз керак. Йоганинг бу тури бизнинг даврга тўғри келмайди. Ундай усулда мууроқаба йогаси билан шуғулланиш ўрнига, овоз чиқариб Харе Кришна мантрасини зикр қилиш ва уни тинглаш тавсия қилинади. Шунда, ҳатто ақлимиз қандайдир бошқа нарсалар билан банд бўлса ҳам, унинг Худонинг илоҳий муқаддас номларини тинглашдан бошқа иложи қолмайди. Уни ҳар гал бошқа ишлардан орқага қайтариб, жиловлаб олишга уринишга зарурат қолмайди, у ўз ўзидан, табиий ҳолда мантранинг трансцендент товушларида мужассам бўла бошлайди. Масалан, агар биз кўчадан ўтиб бораётган машинанинг товушини эшитсак, дарров ақлимиз унга эътибор беради. Худди шунингдек, биз ҳамиша Харе Кришна мантрасини зикр қилиб юрсак, одатда бошқа нарсалар ҳақида ўйлаб юришга ўрганиб кетган ақлимиз ҳамиша Кришна ҳақида ўйлашга мажбур бўлади.

Ақл тинимсиз ва беқарор, лекин ўзининг руҳий табиатини англаб етган йог, ақлини жиловлаб, уни ўзига бўйсундириши, унинг ўзига хўжайинлик қилишига йўл қўймаслиги керак. Ҳозир бизлар ақлимиз ҳукми остидамиз. У бизга: - "анави чиройли қизга қара!" - дейди, биз унга бўйсуниб шу қизни томоша қила бошлаймиз. У: - "Ресторанга бор!, Вино ич! Сигарета чек!" - дейди, биз унинг айтганини қилиш билан бандмиз. "Уни қил! Буни қил!" - шу тарзда ақлимиз бизга ҳар хил ишларни буюради, биз эса уларни бажариб умримизни хазон қиламиз. Дунёвий ҳаёт кечириш - ақлнинг ёки унинг атрофига тўпланган ҳиссиётнинг, нафсининг қули бўлиб яшаш демақдир. Ақлнинг қули бўлиш - нафсимизнинг, ҳиссиётимизнинг қули бўлиш демақдир, чунки, ҳиссиётлар ақлнинг ёрдамчиларидир. Ақл кўзларга буюради: -"у ёққа қара!" кўзлар унга бўйсуниб у ёққа, бу ёққа, у нарсага, бу нарсага қарайди. Ақл оёқларимизга қаергадир боришни буюради, оёқларимиз бизни шу ерга элтади. Шу тарзда ақлнинг ҳукми остида бўлиб, биз ҳиссиётимизга бўйсунушга мажбур бўламиз. Агар ақлимизни жиловлаб олсак, ҳиссиётимиз бизларга ўз ҳукмини ўтказа олмайди. Ҳиссиётининг, нафсининг ҳукми остида бўлган кишини *годас* деб атайдилар. *Го* ибораси ҳиссиётларни билдиради, *дас*

ибораси эса “хизматкор, кул” маъносини англатади. Ўзининг ҳиссиёти(нафси)ни жиловлаб олган кишини *госвами* деб атайдилар. *Свами* дегани - “хўжайин” деганидир. Шунинг учун *госвами* деган унвон шу кишининг ўз ҳиссиётларини жиловлаб олганини билдиради. Токи инсон ўз ҳиссиётининг ҳукми остида ҳаракат қилар экан, уни *Свами* ёки *Госвами* деб атаб бўлмайди. Ўзининг ҳиссиётларини жиловлаб олмай туриб, ана шундай унвон олиб юрган киши ўзини ҳам, бошқаларни ҳам алдаб юрган одамдир. Шрила Рупа *Госвами* *госвами* унвонини шундай тушунтириб берган. Рупа ва Санатана уларни Худованд Чайтаня Махапрабху ўзига шогирд қилиб олгандан кейин, ана шундай унвонга эга бўлганлар, шунгача улар катта салтанатда вазир эдилар. *Госвами* деган унвон насл орқали мерос қилиб берилмайди; у муайян шахснинг сифатларига қараб берилади. Бундай сифатларни инсон ўзида, ҳақиқий руҳий устознинг кўрсатмаларига амал қилиб ривожлантириш мумкин. Фақат ҳиссиётларини мукаммал жиловлаб олган одамгина *госвами* унвонига эга бўлади ва ўз навбатида руҳий устоз бўла олади. Ўзининг ҳиссиётларини жиловлаб олмаган киши ҳақиқий руҳий устоз бўла олмайди.

Рупа *госвами* бу ҳолатни “Упадешамрита”нинг биринчи кўшиғида тушунтиради:

*вачо вегам манасаҳ кродха-вегам джихва-вегам ударонастха вегам
этан веган йо вишахета дхирах сарвам атимам притхивим са
ишийат*

“Гапиришга бўлган истагини тўхтата оладиган ва ақлининг талабларини бошқара оладиган, ғазабини тўхтата оладиган ва тилини, нафсининг ва жинсий аъзоларининг хуружини жиловлай оладиган хотиржам, вазмин киши ер юзининг ҳамма ерида шогирдлар қабул қилиш учун зарур бўлган барча сифатларга эга бўлади”. Бу ерда Рупа *Госвами* тананинг ҳар хил хуружлари(вегам) ҳақида гапиради. Масалан, ҳожат чиқариш вақти келганда биз қандайдир хуруж таъсирини сезамиз, ва уни рад эта олмаймиз - ҳожатхонага боришга мажбурмиз. Тананинг ана шундай хуружлари *вегам* деб аталади. Рупа *Госвами* таъкидлаб ўтганидек, тананинг олти хил хуружи мавжуд. *Вачо вегам*, ёки ҳар хил бемаъни гапларни гапиришга бўлган хуруж, иштиёқ - тилнинг хуружларидан бири. Бундан ташқари, *кродха-вегам*, ёки ғазаб хуружи бор. Ғазаби қайнаб, хуруж олган киши ўзини умуман бошқара олмай қолиши, ҳатто қотиллик содир қилиши мумкин. Шунингдек, ҳар хил талабларини бажаришимизни талаб қилиб, ақлимиз ҳам бизни безовта қилиши мумкин. *Джихва-вегам* - бу тилнинг ҳар хил ширин таомларга бўлган интилиши, *удара-вегам* эса, - ҳатто тўйиб турган бўлса ҳам, ошқозоннинг ҳар хил овқатлар талаб қилишидир. Ошқозон ва тилнинг барча талаблари бажарилганда,

жинсий аъзолар хуруж қила бошлайди ва жинсий алоқа билан машғул бўлиб, лаззатланишга интила бошлаймиз. Агар одам ўзининг ақлини ёки тилини жиловлай олмаса, у қандай қилиб жинсий аъзоларини жиловлай олади? Шундай қилиб, бизнинг танамиз худди ҳар хил иштиёк, хуружлардан таркиб топганга ўхшайди. Шунинг учун ҳам Рупа Госвами, фақат ана шу интилишларни, ҳиссиёт хуружларини жиловлаб олган кишигина руҳий устоз бўла олади, деган.

Этан-веган йо вишахета дхираҳ сарвам атимам притхивим са шийат -“Гапиришга бўлган истагини тўхтата оладиган ва ақлининг талабларини бошқара оладиган, ғазабини тўхтата оладиган ва тилини, нафсини ва жинсий аъзоларини жиловлай оладиган хотиржам, вазмин киши ер юзининг ҳамма ерида шогирдлар қабул қилиш учун зарур бўлган барча сифатларга эга бўлади”. *Дхира* ибораси “вазмин, жиддий ёки хотиржам” деган маъноларни англатади. Фақат ана шундай одамгина шогирдлар қабул қилиш учун барча сифатларга эга бўлади. Бундай сифатларни ривожлантириш учун белгиланган тайёргарликдан ўтиш керак. Йога билан шуғулланиш - ақл ва ҳиссиётларни Олий Руҳда мужассам қилишни ўрганиш демакдир. Кунига ўн беш минут муруқабга билан машғул бўлиб, сутканинг қолган вақтларида эса, ҳиссиётларнинг талабини бажариб, уларга қул бўлиб юриш билан бунга эришиб бўлмайди. Ҳаётнинг энг муҳим муаммоларини биратўла ҳал қилиш учун, бу - ишониш қийин бўлган, жуда ҳам осон йўл эмасми? Қандайдир қиммат нарсани сотиб олиш учун унга муносиб ҳақ тўлаш керак, аммо, Чайтаня Махапрабхунинг марҳамати билан биз бунга осонгина эришишимиз мумкин: шунчаки Харе Кришна мантрасини зикр қилиб юрсак бас. Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Кришна, Харе Харе, Харе Рама, Харе Рама, Рама Рама, Харе Харе. Маха-мантрани зикр қилиш бизга йога, яъни ҳиссиётларни жиловлашга ўрганиш машқида камолотга эришиш имконини беради. *Иха хаите сарва сиддхи хаибе томара*. Худованд Чайтаня Махапрабхунинг бизга кўрсатиб кетган марҳамати ана шундай. Харе Кришна мантрасини зикр қилиш ёрдамида биз ўзимизнинг руҳий табиатимизни тўла англай оламиз. Ҳозирги Кали-юга даврида одамлар ғофиллик ботқоғига шу қадар чуқур ботиб кетганларки, уларга Худонинг муқаддас номларини зикр қилишдан бошқа ҳеч қандай усул ёрдам бера олмайди. Мана шу улуғвор, энг кучли самара берадиган, айни пайтда амал қилиш жуда осон бўлган усул ёрдамида инсон ўзининг ҳақиқий ўзлигини, “мен”ини таний олади.

"Бхагавад Гита"нинг тўққизинчи бобида(9.2) Шри Кришна бу усулнинг улуғворлиги ҳақида шундай дейди:

*раджа-видйа раджа-гухйам навитрам идам уттамам
пратйакшавагамам дхармйам сусукхам картум авйайам*

“Бу илм - барча илмлар шохи, сирларнинг сиридир. Бу илм - энг пок илмдир, рухий юксалиш орқали ўзимизнинг ҳақиқий табиатимизни англаш имконини бергани сабабли, бу илм ҳақиқий диннинг комил чўкқисидир. Бу илм мангу, уни ўрганиш кишига қувонч келтиради”.

Одам овқатланаётганида, у аста-секин ўзининг очлиги йўқолаётганини сеза бошлайди, худди шунингдек, Кришнани англаш қоидаларига амал қила бориб, биз аслида ҳақиқатан ҳам рух эканимизни қанчалик англай бошлаганимизни ўз ҳаётимизда ҳис қила бошлаймиз.

Олтинчи боб. Олий Рухга эришиш

*прашанти-манасам хй энам йогинам сукхам уттамам
упаити шанта-раджасам брахма-бхутам акалмашам*

“Ақлини Менда мужассам қилган йог рухий лаззат(фароғат)нинг энг олий даражасига эришади. Эҳтирос гунасининг таъсиридан кутулиб, у ўзининг Мутлақ Ҳақиқат билан бир хил эканини англаб етади ва шу тарзда ўзининг аввалги қилган барча қилмишлари оқибат(кармаси)идан озод бўлади.(Бг.6.27).

*йунджанн эвам садатманам йоги вигата-калмашаҳ
сукхена брахма-самспаршам атйантам сукхам ашнута*

“Шундай қилиб, ақлини ва ҳиссиётини жиловлаб олган ҳолда, йога билан бетиним, мунтазам шуғулланиб, аста-секин моддийлик иллатидан бутунлай кутулади ва Худои Таолога илоҳий муҳаббат билан трансцендент хизмат қилишда энг олий, мукаммал бахтга эришади”.(Б.г. 6.28).

Демак, йога жараёнининг камолоти, энг олий поғонаси инсон ўзининг ақлини Кришнада мужассам қила олиши экан. Кришна “Менда” деб турган экан, демак, биз ақлимизни айнан Унда мужассам қилишимиз лозим. Масалан, мен: - “Менга бир стакан сув келтиринг!” - десам, сувни бошқа бировга эмас, менинг ўзимга келтиришни назарда тутаётган бўламан. "Бхагавад Гита"ни Шри Кришнанинг Ўзи айтиб тургани учун, У “ақлингни Менда мужассам қил!” деганида Ўзини назарда тутаяпти. Афсуски, "Бхагавад Гита"га изоҳ ёзган кўпчилик олимлар, қандайдир бошқа манфаатлар кўзлаб, Кришнанинг ана шундай аниқ айтган гапларини онгли равишда бузиб талқин қиладилар.

*сарва-бхута-стхам атманам сарва-бхутани чатмани
акшате йога-йуктатма сарватра сама-даршанах*

"Комил йог барча тирик мавжудотларнинг қалбида ҳам мавжуд бўлган Мени ва Менда мужассам бўлган барча тирик мавжудотларни кўради. Ҳақиқатан ҳам, ўзини тўлиқ англаб етган руҳ Мени, ягона Парвардигори оламни ҳамма ерда кўриб юради".(Бг.6.29). *сарва-бхуастхам атманам* - "Комил йог Кришнани барча тирик мавжудотларда кўради". Бу нима дегани? Баъзи бировлар "Барча тирик мавжудотлар аслида - Худо, шунинг учун албатта атайлаб Худога, Кришнага сиғинишнинг ҳожати йўқ" деб ўйлайдилар. Шундай одамлар ҳар хил саховатли, савобли ишлар билан машғул бўладилар ва бу ишлар Кришнага сиғинишдан кўра муҳимроқ, деб ўйлайдилар. Улар: -"Кришнага сиғинишнинг нима ҳожати бор? Кришнанинг Ўзи айтганки, биз Уни ҳар бир тирик мавжудотда кўра олишимиз лозим. Шунинг учун, яхшиси даридра-нарайанага, ночор одамларга хизмат қилиш керак" - дейдилар. Ундай одамлар ҳақиқатни бузиб кўрсатадилар ва ҳақиқий руҳий устоз раҳбарлиги остида ўрганиш лозим бўлган Кришнага тўғри сиғиниш йўлини билмайдилар.

Аввал тушунтирилганидек, ҳақиқий йог - Кришнанинг содиқ хизматкоридир, энг буюқ, улуғвор содиқлар эса, ҳамиша Кришнани англаш илмини тарғибот қиладилар. Нима сабабдан содиқлар Худонинг илмини ҳамиша тарғибот қиладилар? Чунки, улар ҳар бир тирик мавжудотда Кришнани кўрадилар. Ҳар бир тирик мавжудотни улар Кришнанинг ажралмас бир зарраси деб билади. Бундан ташқари содиқ тушунадики, тирик мавжудотлар Кришнани эсидан чиқариб қўйгани учун, уларга Кришнани эслатиб қўйиш, уларда Кришна онгини уйғотиш - ўзининг Худо олдидаги бурчи. Баъзи бир миссионер-тарғиботчилар жаҳоннинг энг олис жойларига йўл олиб қолоқ, саводсиз одамларга тарғибот қиладилар, чунки уларнинг ҳам инсон эканини, улар ҳам инсон ҳаётининг маъноси ҳақида тўғри фикрга эга бўлишлари лозимлигини англайдилар. Миссионерларнинг қалбидаги бошқаларга бўлган ҳамдардлик, эзгулик туйғуси уларни ана шундай ишларга ундайди, содиқлар ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Содиқ биладики, ҳар бир одам ўзини Кришнанинг ажралмас бир бўлаги деб билиши керак, чунки, уларнинг ҳаётда бошидан кечираётган қийинчиликларининг, азоб-уқубатларининг сабаби - уларнинг Кришнани, Худони унутганлари оқибатидир.

Шундай қилиб, Худонинг содиқ хизматкори Кришнани ҳамма ерда кўриб юради, лекин ҳеч қачон у "ҳар бир тирик мавжудот - Худодир", деган нотўғри фикрга бормади. Худонинг содиқ хизматкори ҳар бир тирик мавжудотни "Худонинг фарзанди" деб билади. Масалан, мен жаноб Жонсоннинг фарзанди билан

гапиришаётган бўлсам, бу - мен жаноб Жонсоннинг ўзи билан гаплашаётирман, дегани бўладими? Албатта йўқ! Мен бу болада жаноб Жонсонни кўришим мумкин, чунки Жонсон - унинг отаси, лекин уларнинг орасида фарқ бор. Агар мен ҳар бир тирик мавжудотни Кришнанинг фарзанди деб қабул қилсам, демак ҳар бир тирик мавжудотда Кришнани кўрган бўламан. Буни тушуниш қийин эмас. Бу қандайдир метафора ёки хомхаёл эмас. Бу рад этиб бўлмайдиган факт, ҳақиқатдир.

Худонинг содиқ хизматкори ҳатто ит ва мушукларда ҳам Кришнани кўради. У биладики, бу тирик мавжудотлар ўзларининг аввалги ҳаётларида қилган қилмишлари, гуноҳ ишлари оқибатида шундай танага эга бўлиб қолганлар. Улар Кришнани унутганлари сабабли шундай ҳолатга тушиб қолган. Худонинг содиқ хизматкори мушукка Кришнанинг прасадини бериб, унга ҳам яхшилик қилади, бу билан у келажакда мушукнинг ҳам Кришнани англаб етишига ёрдам берган бўлади. Шу тарзда у мушукда ҳам Кришнани кўрган бўлади. Худонинг содиқ хизматкори мушукнинг ўзини Кришна деб ўйламайди, шу сабабли уни қучоқлаб ўтирмайди, ёки унга Худога сиғингандай сиғинмайди. Фақат аҳмоқ одамларнинг ҳаёлига ана шундай бемаъни фикрлар келиши мумкин. Фаросатли одам йўлбарсни учратганида ҳеч қачон: - “О ҳурматли йўлбарс, сен - Кришнасан. Марҳамат, мени еяқол!” - демайди. Ҳар бир тирик мавжудотни Кришна деб қучоқлаб, бағрига босишнинг ўрнига, Худонинг содиқ хизматкори уларни Кришнанинг ажралмас бўлаклари деб билиб, уларга нисбатан ҳамдардлик билан меҳрибонлик қилади. Шу тарзда ҳақиқий йог Кришнани ҳар бир тирик мавжудотда кўради. Ана шу - тўғри нуқтаи-назар, ҳаётни тўғри тушунишдир.

Билиб ёки билмасдан қилинганидан қатъий назар, Кришна онгида қилинган ҳар қандай ҳаракат ўзининг яхши мевасини албатта бераверади. Масалан, ёш болалар Кришнага сиғинаётганлари, унинг номларини такрорлашга ҳаракат қилаётганлари ёки киртана пайтида қарсак чалаётганларида, кейинчалик, вақти келиб, қалбида Кришна онгини ривожлантиришга катта ҳисса қўшган, муҳим замин яратган бўладилар. Бу худди, оловнинг ёшми, кексами барчани баробар қуйдиришига ўхшайди. Агар ёш бола оловга қўлини теккизса у албатта пишади. “Бу ҳали ёш болаку. У ҳали олов нима эканини билмайди, шунинг учун олов уни қуйдирмаслиги керак!” - деган фикр ҳеч кимнинг ҳаёлига келмайди. Йўқ, олов ҳамиша олов, у теккан жойини албатта қуйдиради. Худди шунингдек, Кришна онгидаги фаолиятга қўшилган ёш бола ҳам бундан албатта катта руҳий фойда олади, чунки Кришна - олий руҳдир, ва шунинг учун, ёш бола ўзининг ҳаракатларини биладими йўқми, бунинг аҳамияти йўқ. Дунёдаги ҳар

бир тирик мавжудот Худо учун, Кришна онгида қилинаётган ишларга аралашиш имкониятига эга бўлиши лозим, шунда ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида ҳам мавжуд бўлган Кришна албатта уларга Ўз таъсирини кўрсатади. Шунинг учун биз барчани эҳромларимизга, даврамизга келишга ва прасаддан тотиб кўришга таклиф қиламиз, чунки прасадни бир марта тотиб кўрган одам эртами, кечми барибир руҳий юксалиш йўлига киради.

Биз ҳар бир тирик мавжудотда Кришнани кўришимиз лозим, лекин бунда ҳар бир тирик мавжудотни Кришнанинг Ўзи деб қабул қилишдек катта хатога йўл қўймаслигимиз лозим. Кришна ҳамма ерда мавжуд. Нимага энди биз фақат одамлардагина Кришнани кўришимиз лозим экан? "Брахма-самхита"да айтилганки, Кришна ҳар бир атомда ҳам мавжуд: *андантара-стха-параману-чайантара-стхам. параману* ёки "атом" ибораси Кришнанинг ҳар бир заррада ҳам мавжудлигини кўрсатади. "Ҳақиқий йог ҳар бир мавжудотда Мени кўради ва ҳар бир мавжудотни Менда кўради". Нимага ҳақиқий йог ҳар бир тирик мавжудотни Кришнада кўради? Чунки у - кўзимизга кўриниб турган ҳар бир мавжудот Кришнадан фарқ қилмаслигини, Унинг ажралмас қуввати эканини билади. Биз полда ёки гиламнинг устида ўтирибмиз деб ўйлаймиз, аммо аслида биз Кришнанинг устида ўтирибмиз. Нимага? Чунки мана шу гилам ҳам Кришнанинг қувватидан тўқилган. Парвардигори олам сон-саноксиз қувватларга эга, уларни асосан уч турга бўлиш мумкин: моддий, руҳий ва оралик қувват. *Парасйа шактир вивидхаива шруйате*. Бизлар, яъни тирик мавжудотлар оралик қувват таркибига кирамиз, моддий олам моддий қувватни ташкил этади, руҳий олам эса, руҳий қувватдан таркиб топган. Бизлар оралик қувватга кирамиз, чунки, моддий қувват билан ҳам, руҳий қувват билан бирикишимиз, боғланишимиз мумкин. Бошқа ҳолатда бўлишнинг имконияти йўқ. Биз албатта ё моддий қувватнинг, ёки руҳий қувватнинг таъсири остида бўламиз.

Бу дунёда яшаётганда биз моддий қувватга чўмган бўламиз, демак, Кришнада мавжуд бўламиз, чунки Кришнанинг қуввати Унинг Ўзидан ажралмаган. Оловда икки турли қувват мавжуд: иссиқлик қуввати ва ёруғлик қуввати. Иссиқлик ва ёруғлик оловдан ажралмайди, шунинг учун маълум бир жиҳатдан иссиқлик ҳам, ёруғлик ҳам - гарчи ораларида қандайдир фарқ бўлса ҳам, оловнинг ўзидир. Худди шунингдек, моддий қувват ҳам Кришнадан бошқа нарса эмас, ва гарчи биз гиламда ўтирибмиз деб ўйласак ҳам, аслини олганда Кришнада ўтирибмиз. Шунинг учун, ўзининг руҳий ўзлигини англаб етган инсон Парвардигори оламни ҳаммиша, ҳар ерда кўриб юради, деб айтадилар. "Бхагавад Гита"нинг еттинчи бобида(7.8) Худои Таоло Шри Кришна

Аржунга тушунтириб айтадики, уни моддий мавжудликнинг ҳар хил кўринишларида кўриш мумкин:

*расо “ха апсу каунтейа прабхасми шаши-сурайоҳ
пранавах сарва-ведешу шабдах кхе паурушам нришу*

“Эй Кунтининг ўғли, сувнинг таъми - Менман, куёш ва Ойнинг нури, ведавий мантралардаги “оум” бўғини - Менман. Эфирдаги товуш, инсондаги заковат - Менман”.

Сувни ҳамма ичади, одамлар ҳам, паррандалар ҳам. Сув бизга фақат чанқоғимизни босиш учун эмас, балки кийимларимизни ювиш учун ҳам, ерларни суғориш учун ҳам керак. Жанг майдонидаги жангчи ўзи учун сувнинг қанчалик муҳим эканини англаб етиши мумкин. Жанг пайтида жангчилар қаттиқ чанқайдилар, агар сув бўлмаса улар ҳалок бўлиши мумкин. "Бхагавад Гита"да баён этилган фалсафани тўғри тушуна олсак, биз ҳар бир қултум сувда Кришнани ҳис қила олишни ўрганамиз. Биз ҳар куни сув ичиб юрибмизку. Бундун ташқари, Кришна - “Мен - Қуёш ва Ойнинг нуриман” - дейди. Ҳоҳ кечаси бўлсин, ҳоҳ кундузи бўлсин, биз Қуёш ёки Ойнинг нурини ҳар куни кўрамай, шунинг учун биз Кришнани қандай эсдан чиқара оламиз? Биз Уни ҳамиша, ҳар ерда кўрадиган бўламиз. Шу тариқа, Кришнани англаб етиш - йоганинг энг мукаммал усулидир.

*йо мам паийати сарватра сарвам ча майи паийати
тасйахам на пранаийами са ча ме на пранаийати*

“Ҳар бир мавжудотда Мени ва ҳар бир мавжудотни Менда кўрадиган одам учун Мен ҳеч қачон йўқолмайман, унинг ўзи ҳам, ҳеч қачон Мен учун(Менинг назаримдан) йўқолиб кетмайди”.(Бг.6.30). Мана шу ҳамиша Худони, Кришнани эслаб юриш, деб аталади, *сада тад-бхава-бхавитах*. Агар биз ҳаётимизни шундай ташкил қилсакки, унда ҳамиша Кришнани эслаб юра оладиган бўлсак, биз Худони ҳеч қачон йўқотмаймиз ва Унинг ҳам назаридан четда қолмаймиз. Шунда, бу ҳаётимиз тугагандан кейин албатта Унинг даргоҳига эришамиз. Агар биз Кришна учун ҳеч қачон йўқ бўлмайдиган бўлсак, Унинг даргоҳидан бошқа жойга боришимиз мумкинми? "Бхагавад Гита"нинг тўққизинчи бобида(31) Кришна Аржунга шундай дейди: *каунтейа пратиджанихи на ме бхактах пранаийати* - “Эй Кунтининг ўғли, ишонч билан барчага дадил эълон қил - Менинг содиқ хизматкорим ҳеч қачон ҳалокатга учрамайди”.

Биз ҳеч қачон Худони, Кришнани назардан четда қолдирмаслигимиз лозим. Мана шу инсон ҳаётининг комил ҳолатидир. Ҳаётда ҳамма нарсани эсдан чиқариш, унутиш мумкин, аммо Худони, Кришнани ҳеч қачон эсдан чиқармаслик керак. Ҳамиша Худони эслаб юрган одам, гарчи атрофдагилар уни энг камбағал деб ўйласалар ҳам, дунёда энг катта бойлик эгаси ҳисобланади. Гарчи Рупа ва Санатана

Госвамилар аслида ҳаётда жуда бой ҳукумат вазирлари, жуда саводли, билимдон кишилар бўлсалар ҳам, онгли равишда гадой-зоҳидлик, саннаси ҳаёт тарзини қабул қилдилар. Шриниваса Ачаря Госвамиларни “Шри шад-госвами-аштака” асарида шундай таърифлайди:(4).

*тийактва турнам ашеша-мандала-пати-шреним сада туччхават
бхутва дина-ганешакау карунайя каупина-кантхаширитау
гопи-бхава-расамритабдхи-лахари-калолла-магнау мухур
ванде рупа-санатанау рагху-йугау шри-джива-гопалакау*

“Мен чуқур эҳтиром билан олти Госвами - Шри Рупа Госвами, Шри Санатана Госвами, Шри Рагхунатха Бхатта Госвами, Шри Рагхунатха дас Госвами, Шри Джива Госвами ва Шри Гопала Бхатта Госвами олдида бош эгаман. Улар бу дунёнинг обрўли, мартабали одамлари билан ҳар қандай алоқани “бу мутлақа бемаъни иш” деб, тарк этдилар. Шартланган ҳолатда азобланаётган руҳларни қутқариш учун, улар ўзларига фақат биттагина каупина қолдириб, бутун мол-мулкидан воз кечдилар. Аммо, гарчи гадойлардек ҳаёт кечираётган бўлсалар ҳам, улар гопиларнинг Кришнага бўлган лаззатли муҳаббати уммонига ғарқ бўлган ва ҳамиша ана шу муҳаббатнинг тўлқинларида чўмилиб юрадилар”.

Каупина-кантхаширитау ибораси шуни кўрсатадики, улар фақат ички кийим ва белидан тиззасигача ўраладиган мато кийиб юрганлар. Бошқача қилиб айтганда, Госвамилар жуда қашшоқ яшаганлар. Одатда бадавлат, ҳар хил қулайликларга ўрганиб қолган киши бирданига уларнинг барчасидан воз кеча олмайди. Бой-бадавлат одам қашшоқликнинг машаққатли азобларига чидай олмайди, аммо госвамилар қашшоқ бўлиш билан бахтиёр эдилар. Нимага? *гопи-бхава-расамритабдхи-лахари-калолла-магнау мухур \ванде рупа-санатанау рагху-йугау шри-джива-гопалакау*. Аслини олганда госвамилар энг бой одамлар эди, чунки улар ҳамиша гопиларнинг Кришнага бўлган илохий муҳаббатли муносабатлари лаззатига ғарқ бўлиб яшардилар. Гопиларнинг Кришнага бўлган муҳаббатлари ҳақида ҳами-ша ўйлаб юрган киши ҳеч қачон Худонинг назаридан четда қолмайди. Шунинг учун Кришнани ҳеч қачон, бир дақиқа ҳам унутмасдан, ҳамиша эслаб юриш лозим.

Кришна онгида бўлган одам Худои Таолонинг, Шри Кришнанинг ҳамма ерда мавжудлигини ва ҳамма нарса Унда мужассам эканини яққол кўриб юради. Гарчи ташқаридан қараганда, ундай одам ҳам бошқалар сингари, моддий табиатнинг намоён бўлган ҳар хил мавжудотларини кўриб юргандек туюлса ҳам, аслида у, шу мавжудотларнинг ҳар бирида Кришнани кўриб юради, чунки у бутун борлиқ Парвардигори оламнинг намоён бўлган қуввати эканини

билади. Кришна бутун борлиқнинг Парвардигоридир, ҳеч бир нарса Ундан ташқарида мавжуд бўла олмайди. Кришнани англаш таълимотининг асосий мазмуни, моҳияти мана шундан иборат. Нима сабабдан ўзида Кришна онгини ривожлантирган содиқ ҳамма нарсани Кришнанинг намоён бўлган қуввати деб билади? Чунки содиқ ҳаёт ҳақида ҳамиша фалсафий, чуқур ўйлашга одатланган. Масалан, дарахтни кўриб, у “аслида бу нима?” - деб ўйлайди. Содиқ дарахтнинг ҳам, ўзиники сингари моддий танаси борлигини кўради. Дарахт ҳам тирик мавжудот, аммо ўзининг аввалги ҳаётдаги қилмишлари, гуноҳлари оқибатида ҳозир мана шундай азобли, даҳшатли ҳолатга тушиб қолганки, ҳатто ўрнидан қимирлай олмайди. Дарахтнинг танаси моддий, яъни моддий унсурлардан таркиб топгани сабабли, содиқ табиий равишда фикр юрита бошлайди: “Бу унсурлар қаердан пайдо бўлган, ҳа, улар Кришнанинг қувватлари, демак, дарахт Кришна билан боғланган. Тирик мавжудот сифатида у ҳам Кришнанинг ажралмас бир бўлаги”. Шу тарзда, Кришна онгига эга бўлган содиқ ҳатто дарахтда ҳам Кришнани кўради. Мана шу Кришнани англаш, “Кришна онгида бўлиш” деб аталади: сиз кўз олдингизда дарахтни эмас, Кришнани кўрасиз. Ўзида ҳаётга ана шундай нуқтаи-назар уйғотган киши йоғада камолотга, *самадхи* деб аталадиган энг олий поғонага эришган ҳисобланади.

Кришна онгига эга бўлиш - Худога, Кришнага муҳаббат уйғотиш демакдир. Бу ҳолат ҳатто моддий тутқунликдан озод бўлишдан ҳам устун туради. Кришна онгига эга бўлган киши нима сабабдан оддий дарахтга шунчалик эътибор беради? Чунки у Кришнани севади. Агар фарзандингизни севсангиз, лекин у узоқ ерларда юрган бўлса, сиз масалан, унинг туфлисини кўриб ҳам дарров унинг ўзини эслайсиз. Сиз дарров ўйлай бошлайсиз: -”Бу менинг сеvimли болажонимнинг туфлиси”. Албатта, сиз туфлини эмас, ўғлингизни севасиз, аммо туфли сизда ўғлингизни эслатади ва унга нисбатан муҳаббатингизни уйғотади. Шу тарзда ҳар бир тирик мавжудотда Кришнанинг қувватини кўриб, биз уларга нисбатан муҳаббат ҳис қиламиз, чунки аслида биз Кришнани севамиз. Демак, Кришнани севиш - бутун борлиқни, барча тирик мавжудотларни севиш демакдир. Акс ҳолда оламни севиш, “ўзаро умумий муҳаббат ҳақида” гап ҳам бўлиши мумкин эмас, чунки Кришнани, Худони севмай туриб, барча тирик мавжудотларни севишнинг иложи йўқ. Аммо, агар биз Кришнани, Худони севсак, табиий равишда ҳаммани ва ҳар бир тирик мавжудотни севамиз. Кришна онгидан маҳрум бўлган киши одамларга нисбатан меҳрли бўлиши мумкин, сигирни эса, нафсининг, иштахасининг қурбони, ўлжаси деб ўйлайди: -”Сен менинг оғайнимсан, анави ҳам менинг оғайним, кел бирга мана шу сигирни

сўйиб еймиз!” Қандай қилиб бу “ўзаро умумий муҳаббат” бўла олади? Худонинг содиқ хизматкори бошқача фикр юритади: -”Сигир, ит ва бошқа тирик мавжудотлар Кришнанинг ажралмас зарралари, улар қандайдир сабабларга кўра, ман шундай таналарга эга бўлиб қолганлар. Лекин, бу ҳол уларни ўзимнинг оғайниларим деб ҳисобламаслигимга асос бўла олмайдику. Мен қандай қилиб ўзимнинг оғайниларимни ўлдириб, гўштини ейишим мумкин?” Бутун борлиққа нисбатан ҳақиқий муҳаббат мана шундай бўлади: бу муҳаббатнинг асосида Кришнага, Худога бўлган муҳаббат ётади. Кришнани, Худони англаб етмай туриб ҳеч қандай муҳаббат ҳақида гап бўлиши мумкин эмас.

Кришнани англаб етиш инсоннинг шунчаки руҳий ўзлиги - ҳақиқий “мен”ини англашдан устун туради; инсон ўзида Кришна онгини тўлиқ ривожлантирганида ўзининг Худо билан бир эканини англаб етади. Бу бирлик шу маънодаки, Кришна унинг учун ўзининг бутун борлиғига айланади ва унинг қалби Кришнага бўлган муҳаббат туйғуси билан тўлиб тошади. Шунда Худои Таоло билан Унинг содиқ хизматкори орасида ўзаро жуда яқин муносабатлар қайта тикланади. Ана шундай поғонага эришган тирик мавжудот ҳақиқатан ҳам мангуликка эришади, ва Худонинг Олий Шаҳси ҳам, ҳеч қачон унинг назаридан кетмай қолади. Кришна билан қўшилиб кетиш руҳий ўзлигини яқсон қилиш ҳисобланади, ва Худонинг содиқ хизматкори ҳеч қачон бундай хаёлга бормади. "Брахма-самхита"(5.38)да шундай дейилган:

*преманджана-ччхурита-бхакти-вилочанена
сантаҳ садаива хридайешу вилокайанти
йам шйамасундарам ачинтия-гуна-сварупам
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджам*

“Мен мангу Парвардигор Говиндага сажда қиламан. Унинг мафтункор сиймоси, кўзларига Унга нисбатан муҳаббат малҳами сурилган содиқларига ҳамиша яққол кўриниб туради. Шундай содиқлар ҳамиша қалбларида Ўзининг мангу Шйамасундара қиёфасида мавжуд бўлган Парвардигорни томоша қилиб лаззатланиб юрадилар”. Қалбида Кришнага муҳаббат ривожлантира олган киши Уни ҳамиша ўзининг қалбида Шйамасундара, Картамешана қиёфасида кўриб юради. Парвардигор Шри Кришна ҳеч қачон ундай содиқнинг назаридан четга чиқмайди, ўз навбатида, содиқ ҳам Парвардигорни бир нафас ҳам назаридан йўқотмайди. Ўзининг қалбида Парвардигорни Параматма қиёфасида ҳамиша кузатадиган йог ҳам шундай ҳолатда бўлади. Худонинг соф содиқ хизматкори бўлгандан кейин шундай йог Парвардигорни кўрмасдан бир дақиқа ҳам яшай олмайди.

Худони якқол кўра олиш имкониятини берадиган ҳақиқий усул мана шу. Худои Таоло бизларнинг истакларимизни бажаришга мажбур эмас. Биз Ундан: - “Дарров келиб менга Ўзингни кўрсат!” - деб талаб қила олмаймиз. Парвардигор Ўзини бизга очик намоён қилиши учун энг аввало, биз ўзимсизда зарур бўлган сифатларни ривожлантиришимиз лозим. Ана шундай сифатларни ривожлантиргандан кейин биз ҳамиша, ҳар ерда Худони кўриб юрамиз.

*сарва-бхута-стхитам йо мам бхаджатй экатвам астхитаҳ
сарватха вартамано “ни са йоги майи вартате*

“У Мен ва Параматма(Олий Рух) аслида бир эканини англаб, Олий Рухга сиғинади ва Унга хизмат қилади. Ана шундай йог ҳамиша, ҳар қандай ҳолатда Менда, Мен билан бирга бўлиб қолади”(Б.г. 6.31).

Олий Рухга муроқабачилиш билан йог ўзининг қалбида Кришнанинг тўлиқ намоён бўлган қиёфаси - Парвардигор Вишнуни кўради. У тўрт қўлида сур, халқа, гурзи ва нилуфар гулини ушлаб турган бўлади. Йогнинг бутун диққат эътибори мужассам бўлган Парвардигор Вишну Кришнанинг тўлиқ қиёфасидир, бу "Брахма-самхита"да ҳам тасдиқланган:(5.48)

*йасйаика нишвасита-калам атхаваламбхйа
дживанти лома-вила-джа джагад-анда-натхаҳ
вишнур махан са иха йасйа кала-вишешо
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджами*

“Кўплаган Браҳмалар ва моддий оламларнинг бошқа ҳукмдорлари Маха-Вишнунинг танасидаги тешиқлардан пайдо бўлади ва Унинг бир нафаси давомида умр кўрадилар. Мен азалий мангу Парвардигор Говиндага сиғинаман, чунки Маха-Вишну Унинг тўлиқ экспансиясининг бир қисмидир”. Бу ерда *говиндам ади пурушам там ахам бхаджами* ибораси жуда муҳим аҳамиятга эга: -”Мен азалий, мангу Парвардигор Говиндага сажда қиламан”. *ади* ибораси “азалий” деган маънони англатади, пурушам ибораси эса, Парвардигорни бутун борлиқдан лаззатланувчи зотнинг эркак жинсида эканини билдиради.

Тўлиқ экспансияси Маха-Вишну бўлган Парвардигор Говинда ким бўлди экан? Маха-Вишнунинг вазифаси нимадан иборат?

Ҳар бир коинотда энг асосий, Браҳма деб аталувчи биринчи яралган мавжудот бор. Браҳма коинот қанча вақт мавжуд бўлса шунча умр кўради, яъни, Маха-Вишнунинг нафас чиқаришидан то нафас олишигача бўлган вақт оралиғида яшайди. Сабаблар уммонида ястаниб ётган Маха-Вишну нафас чиқарганида, миллионлаган коинотлар кичкина пуфакчалар кўринишида Унинг танасидан ташқарига чиқади ва кейин катта бошлайди. У нафас олганида эса, коинотлар яна Унинг танаси ичига қиради ва коинотларнинг охир-

замондаги яксон бўлиши бошланади. "Бхагавад Гита"да ҳам моддий коинотларнинг бироз вақт давомида мавжуд бўлиб туриши, кейин емирилиши тасдиқланган:

*сарва-бхутани каунтейа пракритим йанти мамикам
калпа-кишайе пунас тани калпадау висриджами ахам*

“Эй Кунтининг ўғли, ҳар бир давр охирида барча моддий оламлар Менинг табиатимга кирадилар, кейинги давр бошланганида эса Мен уларни қайтадан яратаман”.(Бг.9.7). Моддий коинотнинг яратилиши, мажудлигининг таъминланиб туриши ва емирилиши бутунлай Худонинг Олий Шахсининг амрига, ҳоҳишига боғлиқ. “Ҳар даврнинг охирида” дегани Брахманинг ўлиши, унинг моддий оламдаги умрининг тугашидир. Брахма 100 йил умр кўради. Унинг бир куни ер ҳисоби билан 4.300.000.000 йилга тенг, унинг туни ҳам шунча давом этади. Ана шундай ўттиз тун ва кун Брахманинг бир ойини ташкил этади, ўн икки ой эса, унинг бир йилини ташкил этади. Юз йил ўтгандан кейин, брахманинг ўлиши билан коинот емирилади, моддий оламда охир-замон бўлади. Парвардигори олам намоён қилган қувват яна Худои Таолонинг руҳий танасига киради. Бу жараён Маха-Вишну бир марта нафас олганида рўй беради. Кейин, агар зарур бўлса, Парвардигори олам Ўз ҳоҳиши билан яна моддий оламни яратади. Бир Ведавий афоризмда айтилганидек: “Гарчи Мен ёлғиз бўлсам ҳам, Мен Ўзимни кўп қиёфаларда намоён этаман”. Парвардигори олам Ўзини моддий қуввати ичида таратади, ва шунда бутун борлиқ қайтадан пайдо бўлади.

Биргина нафасидан бутун моддий борлиқнинг пайдо бўлиши ва емирилиши юзага келадиган Маха-Вишнунинг улуғворлигини тасаввур қилиш жуда қийин. Шунга қарамай, "Брахма-самхита"да Маха-Вишну шунчаки "азалий Парвардигор Говинданинг, Кришнанинг тўлиқ экспансиясининг бир қисми" деб кўрсатилган. Маха-Вишну Гарбходакашайа Вишну кўринишида ҳар бир коинот ичига киради, Гарбходакашайа Вишну эса, ўз навбагида ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбига Кширодакашайа Вишну кўринишида киради. Шундай қилиб, Худованд Вишну бутун борлиққа сингиб кетади. Йоглар ақлини қалбида мавжуд бўлган ана шу Кширодакашайа Вишнуда мужассам қиладилар. "Бхагавад Гита"нинг охириги шеърида шундай дейилган(18.61):

*шивараҳ сарва-бхутанам хрид-деше “рджуна тиштхати
бхрамайан сарва-бхутани йантратудхани майайа*

“О Аржун, Парвардигори олам ҳар бир зотнинг қалбида мавжуд ва моддий қувватдан қилинган машинада ўтирганда умрўтказаетган тирик мавжудотларнинг бу оламдаги саргардон юришларини бошқариб боради”.

Шундай қилиб, йог муроқабат жараёнида қалбида Кширодакашайа Вишнуни кўради ва ўзининг ақлий назарини Унда мужассам қилади. Йог Кширодакашайа Вишнунинг Кришнадан фарқ қилмаслигини тушуниши лозим. Кширодакашайа Вишну ёки Олий Рух кўринишида Кришна ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида мавжуд. Бундан ташқари, сон-саноксиз тирик мавжудотларнинг қалбларида мавжуд бўлган Олий Рухларнинг бир-биридан ҳеч қандай фарқи йўқ. (Параматма аслида бир, ягона). Масалан, осмонда куёш битта бўлса ҳам, у миллионлаган сувларнинг юзида акс этиб кўринади. Ёки сиз миллион, миллиард одамлардан “куёш қаерда?”, деб сўрашингиз мумкин, уларнинг ҳар бири “куёш менинг тепамда” деб жавоб беради. Куёш битта, аммо унинг акс тасвирларининг сон-саногии йўқ. Ведаларда айтилишича, тирик мавжудотлар жуда кўп, уларнинг саногига етиб бўлмайди. Шунинг учун, худди куёшнинг ҳар ердаги сувлар юзасида акс этгани сингари, Кширодакашайа Вишну, Худонинг Олий Шахси ҳам, ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида мавжуд бўлади. Барча йоглар Кришнанинг ана шу тўлик экспансиясини муроқабат қиладилар.

Кришна онгига эга бўлган киши йогада камолотга эришган ҳисобланади. Шунинг учун Кришнага трансцендент, илоҳий муҳаббат билан садоқатли хизмат қилиб юрган содиқ билан қалбида Олий Рухни муроқабат қилиб ўтирган комил йог орасида ҳеч қандай фарқ йўқ. Самадхи (Вишнуга чуқур муроқабат) ҳолатида ўтирган йог билан Кришна онгида бўлиб, садоқатли хизматнинг ҳар хил турлари билан машғул содиқ орасида ҳеч қандай фарқ йўқ. Гарчи содиқ моддий оламда бўлган ҳолда, Кришна онгида ҳар хил фаолият билан машғул бўлиб юрган бўлсада, ҳеч қандай қўшимча ҳаракат қилмасдан озодликка эришади. "Бхагавад Гита"нинг ўн тўртинчи бобида ҳам айнан шу ҳақда айтилган (14.26).

*мам ча йо “вйабхичарена бхакти-йогена севате
са гунан саматййааитан брахма-бхуйайа калпате*

“Ҳаётини садоқатли хизмат қилишга бутунлай бахшида қилган ва бу йўлдан оғишмай бораётган киши моддий табиат гуналари таъсиридан қутулади ва Брахман даражасига эришади.”

Шундай қилиб, Худои Таолога холис хизмат қилиб юрган содиқ моддий табиат гуналари таъсиридан аллақачон қутулган бўлади. Брахман даражасига етиш - озодликка чиқиш демакдир. Бизларнинг онгимиз мавжуд уч ҳолатдан, уч поғонадан бирида бўлади: тана (ҳиссиётлар) поғонаси, ақл поғонаси ва руҳий поғона. Руҳий поғонани Брахман поғонаси деб атайдилар, шунинг учун озодликка чиққан одамларни Брахман даражасига етган одамлар дейишади. Шартланган руҳларнинг аксарият қисми тана ёки ҳиссиётлар

поғонасида яшайдилар, бироз ривожланган тафаккурга эга одамлар, масалан ҳар хил фикрий мулоҳазаларга берилган файласуфлар - ақл даражасига кўтарилган бўлади. Ана шу даражалардан юқорида озодликка эришиш поғонаси, ёки Брахман поғонаси туради.

Худонинг ҳамиша Кришна онгидаги фаолият билан машғул бўлган содиқ хизматкори табиий равишда озодликка эришиши “Нарада-панчатра”да ҳам тасдиқланган:

*дик-каладй-анаваччхинне кришне чето видхайа ча
тан-майо бхавати кишипрамх дживо брахмани йоджайет*

“Дикқат-эйтиборини ҳар ерда мавжуд бўлган, макон ва замон қонунларига бўйсунмайдиган Кришнанинг илоҳий сиймосида жам қилиб, инсон Кришна ҳақидаги мулоҳазаларга ғарқ бўлади ва У билан руҳий мулоқотдан чексиз лаззат олиб бахтиёр бўлади”.

Кришна онгида бўлиш йога жараёнининг энг олий поғонасидир. Кришна Параматма кўринишида ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида мавжуд эканини англаб етиш инсон қалбини барча гуноҳлардан поклайди. Парвардигори оламнинг англаб бўлмас чексиз қудрати Ведаларнинг қуйидаги шеърида тушунтирилган: *эко “пи сан*

бахудха йа “вабхати

аишварйад рупам экам ча сурйавад бахудхейате

“Вишну ягона ва айни пайтда ҳамма ерда мавжуд. Ўзининг англаб бўлмас қуввати ёрдамида У, гарчи Ўзи бир бўлса ҳам, ҳар ерда мавжуддир. Худди куёш сингари, У бир вақтнинг ўзида ҳамма ерда бўла олади”.

*атмаупамйена сарватра самам нашийати йо “рджуна
сукхам ва йади ва духкхам са йоги парамо матах*

“О Аржун, ҳар бир тирик мавжудотни таҳлил қилиб, уларнинг бахтли ёки бахтсиз бўлишидан қатъий назар, аслида ҳамманинг ўзига тенг эканини англаб етган кишини комил йог деб айтадилар.”(Бг.6.32). Мана шу ҳақиқий руҳий дунёқараш ҳисобланади. Худо фақат одамларнинг қалбида мавжуд, сигирларнинг, ит ёки мушукларнинг қалбида Худо йўқ деб ўйламаслик керак: *сарва-бхутанам* ибораси Худо барча тирик мавжудотларнинг: инсонларнинг қалбида ҳам, ҳатто чумолиларнинг қалбида ҳам мавжудлигини кўрсатади. Фарқи шундан иборатки, ит ва мушук сингари қуйи ҳайвонлар буни англаб ета олмайдилар. Инсон эса, агар у *санкхя* ёки *бхакти-йога* усулидан фойдаланса, Худои Таоло ҳар бир тирик мавжудотнинг қалбида мавжуд эканини англай олади. Ҳаётда инсон бўлиб яшашнинг ягона афзаллиги мана шунда. Фақат инсон ҳаётидагина мавжуд бўлган ана шундай имкониятни кўлдан бой берсак, энг катта зарар кўрган бўламиз, чунки, инсон танасида туғилиш учун биз, саккиз миллиондан кўпроқ ҳаёт турларида, жуда узоқ вақтлар туғилиб-ўлиб, сарсон бўлиб

юрғанмиз. Биз буни эсдан чиқармаслигимиз ва шундай нодир имкониятни қўлдан бой бермаслигимиз лозим. Фақат биздагина инсонгагина хос бўлган тана ва тафаккур, ақл-идрок бор, ва фақат инсонларгина жамият ҳаётини рухий кадриятлар асосида куриши мумкин. Шунинг учун, ҳамиша хавотирда, худди ит ва мушуклар сингари тирикчилик учун курашиш билан умримизни бекорга, мазмунсиз, бемаъни ўтказгандан кўра, умримиздан тўғри фойдаланиб, осойишта яшашга, вақтимизни Худои Таоло билан ўзимизнинг азалий, мангу муносабатларимизни қайта тиклашга сарфлашимиз лозим. "Бхагавад Гита" бизни айнан мана шунга даъват қилади: "Имкониятингизни бой берманг! Фақат инсон ҳаётида келадиган шундай нодир омадингиздан унумли фойдаланиб қолинг!"

Еттинчи боб.

Ҳозирги даврнинг йога усули

арджуна увача

*йо "йам йогас твайя проктаҳ самйена мадхусудана
этасйахам на паийами чанчалатват стхитим стхирам*

"Арджуна шундай деди: О Мадхусудана, Сен таърифлаб берган йога усулидан амалда фойдаланишнинг иложи йўқдай туюляпти, чунки менинг ақлим нотинч ва ҳамиша хавотирда. (Бг.6.33).

Бу ерда Парвардигор Шри Кришна тушунтирган аштанга-йога усулига аниқ баҳо берилган. Аввал айтиб ўтганимиздай, бу йога усули билан шуғулланиш учун одам маълум ҳолатда, мустаҳкам ўрнашиб ўтириб олиши ва фикри назарини қалбида мавжуд бўлган Вишнунинг қиёфасида мужассам қилиши лозим. Аштанга-йога билан шуғулланишни ҳиссиётни жиловлашдан ва муайян қонун-қоидаларга амал қилишдан бошлаш лозим. Кейин, ҳар хил муроқаба ҳолатларини, нафас олишни бошқаришни ўрганиш керак, ақлни юракда мавжуд бўлган Вишнунинг қиёфасида мужассам қилиш ва ниҳоят ана шу гўзал қиёфани томоша қилиб лаззатланишга ўтиш керак. Аштанга-йоганинг саккиз поғонаси мана шулардан иборат. Шри Кришнанинг айтганларини тинглаб бўлиб, Аржун Унга очикдан-очик тан олиб айтяптики, аштанга-йога билан шуғулланиш осон иш эмас. У, "бу усулни амалда қўллашнинг иложи йўқ" деб айтяпти.

Аслини олганда аштанга-йога амалда қўлланишга яроқсиз эмас, акс ҳолда Парвардигор Шри Кришна уни таърифлашга шунча вақт сарфлаб ўтирмаган бўларди. Ундан фойдаланиш Аржунга қийин бўлиб туюляпти, бинобарин, биров бажара олмаган ишни бошқа биров албатта бажаради. Кришна билан суҳбатлашар экан, Аржуна бу ерда ўзини оддий инсонлардай тутяпти. У донишманд ҳам эмас, гадой-саняси ҳам эмас, ўзини худди бизлар сингари оддий инсонлардай тутяпти. У - ўз салтанати учун жанг қилаётган жангчи, шу жиҳатдан уни дунёвий фаолият билан машғул оддий одам деб ҳисоблаш мумкин. У тирикчилик ғамида юрибди, оиласини боқиш ва бошқа дунёвий ташвишлар билан машғул. Оддий одамларнинг кўпчилиги учун аштанга-йога усули ҳаётда қўллашга тўғри келмайди, Аржун ҳам ўзини ана шундай одамлардан қилиб кўрсатяпти. "Бхагавад Гита"нинг бу шеърини айнан ана шу нуқтаи-назардан тушуниш лозим. Аштанга-йога дунёвий ҳаётни тарк этган ва қандайдир муқаддас жойлардаги тоғ қоясида ёки ғорда узлатга чекиниб риёзат чекаётган кишилар учун мўлжалланган. Лекин ҳозирги даврда ким ана шундай ишларни қила олади? Агар ҳатто, машҳур кшатрийлар авлодига мансуб буюк жангчи, ғайритабиий қобилиятларга эга инсон бўлатуриб, Аржун йоганинг бу усулини амалда қўллашга яроқсиз деб ҳисоблаган бўлса, унда оддий одамлар бўлган бизлар нима ҳам дея олардик? Йоганинг бу тури билан шуғулланишга қилган барча уринишларимиз бекор кетиши аниқ.

Кришна *шучау деше* иборасидан бошлаб, *йоги парамаҳ* иборасигача таърифлаб берган сеҳрли йога усулини Аржун рад этади, чунки, бу усулни амалда қўллай олмаслигини билган эди. Айтиб ўтилганидек, Кали-югада яшаётган оддий одам уйини тарк этиб, йога билан шуғулланиш учун тоғда ёки ўрмонда жойлаша олмайди. Ҳозирги давр - одамларнинг умри фақат тирикчилик учун қаттиқ кураш билан ўтадиган давр ҳисобланади, бунинг устига Кали-юга кучга кира боргани сари, одамларнинг ҳаёти ҳам қисқариб, умри камайиб боради. Боболаримиз юз йил ва ундан ҳам кўпроқ умр кўрган, лекин ҳозир одамлар зўрға олтмиш ёки етмиш йил умр кўряптилар. Келажақда инсонларнинг умри бундан ҳам камайиб бораверади. Бунинг устига, бу даврда одамларнинг хотираси ҳам заифлашиб боради, ва улар аста-секин раҳмдиллик ва шу сингари инсонларга хос бўлган эзгу фазилатларни тобора йўқота борадилар.

Кали-югада одамлар, ҳаёт тарзини тартибга солувчи ҳар хил шартлар қўядиган, маълум ҳолатда ўтиришни, муроқаб ва учун махсус жой танлашни, бунинг устига ақлни моддий фаолиятдан бутунлай халос этишни талаб қиладиган аштанга-йоганинг мураккаб усули нари турсин, ҳатто ўзликни англашнинг энг осон усуллари ҳам қўллай

олмайдилар. Гарчи энг юксак қобилиятлар сохиби бўлса ҳам, ҳаётга амалий жиҳатдан, соф ақл кўзи билан қарайдиган одам бўлгани учун, Аржун йоганинг “бу усули билан шуғулланишнинг иложи йўк”, деб ҳисоблайди. Аржун қандайдир ғайритабиий жисмоний машқлар билан ғофил одамларни алдаб, уларни ҳайратга солиш, йўлдан адаштириш билан шуғулланадиган сохта йог бўлишни истамайди. У шунчаки тақлид қилиш билан қимматли вақтини ўтказишни истамаган эди, шунинг учун ҳам очиғини айтиб қўя қолди: ҳаётда жангчи, оила бошлиғи бўла туриб, айна пайтда аштанга-йога қоидаларига амал қилиш билан машғул бўла олмайди, бу унинг учун бекорга вақт ўтказишдир. Аржун шоҳ хонадонига мансуб бўлиб, жуда кўп эзгу фазилатларга эга инсон эди. Жанг илмида унга тенг келадиган одам йўк эди, у бизга қараганда анча узоқ умр кўрган, ва энг асосийси - Шри Кришнанинг, Худонинг Олий Шахсининг якин дўсти эди. Сатя-юга даврида одамларнинг умри юз минг йил бўлган. Трета-югада инсон умри ўн минг йил бўлган. Аржун яшаган Двапара-югада эса, одамлар минг йил яшаган. Биз яшаётган ҳозирги Кали-юга даврида инсон умри юз йилдан ошмайди. Гарчи ўзи яшаган даврда минг йил мобайнида муруқабат йога усули билан шуғулланиш мумкин бўлса ҳам, Аржун аштанга-йога усулини ҳаётда қўллаш қийин деб ҳисоблайди.

Беш минг йил олдин яшаб ўтган Арджун, бизларга қараганда анча кўп имкониятларга эга бўлган, шунда ҳам йога тизимининг бу усулини рад этган. Ҳақиқатан ҳам, ҳеч қаерда Аржуннинг бундай йога билан шуғуллангани ҳақидаги маълумотни учратмаймиз. Демак, Кали-югада яшаётган кўпчилик одамлар учун аштанга-йога усулини ҳаётда қўллашнинг иложи йўк, деб ҳисоблаш керак. Балки бир неча одам бу усулни қўллаши мумкиндир, лекин аксарият одамлар бунинг уддасидан чиқа олмайди. Агар аштанга-йогани ҳаётда қўллаш ҳатто беш минг йил аввал қийин бўлган бўлса, бугунги кунда қандай қилиб ундан фойдаланиб бўларди? Ҳар хил йога мактабларида ва йога жамиятларида йога билан шуғулланишга тақлид қилиб, ўзларича ҳаётдан мамнун бўлиб юрганлар аслида ўз умрларини бекорга сарфлаб юрган одамлардир. Бу одамлар йоганинг ҳақиқий, асл мақсади ҳақида ҳеч қандай тасаввурга эга эмаслар.

Аштанга-йога усули ҳозирги даврга тўғри келмас экан, демак биз ҳаётимизни бхакти-йога билан шуғулланишга бағишлашимиз лозим: бхакти-йогани ҳамма қўллаш олади. Бхакти-йога билан шуғулланиш учун одам ҳеч қандай махсус қобилиятларга эга бўлиши ёки махсус тайёргарлик орқали ўтиши шарт эмас. Киртана пайтида ҳатто кичкина ёш бола ҳам қарсақ чалиб, рақсга тушиши мумкин. Шунинг учун ҳам, Худованд Чайтанья Махапрабху бхакти-йогани бизнинг даврда қўллаш мумкин бўлган ягона усул деб атаган.

*харер нама харер нама харер намаива кевалам
калау настиева настиева настиева гатир аниятха*

“Қарама-қаршиликлар ва иккиюзламачиликлар даври бўлган ҳозирги Кали-юга даврида фақат Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш билангина озодликка эришиш мумкин. Бошқа йўл йўқ. Бошқа йўл йўқ. Бошқа йўл йўқ”. Бундай усул жуда осон ва амалда қўлланилса, сезиларли натижаларга тез олиб келади. *Пратйакшвагамам дхармйам*. Йоганинг бошқа ҳар қандай усули билан шуғулланганда биз қанчалик юксалганимизни била олмаймиз, демак, ҳамisha қоронғида, ғофилликда, ноаниқликда юраверамиз. Ҳаётини бхакти-йогога бағишлаган киши эса, кўп вақт ўтмай, руҳий юксалишда қанчалик юқори кўтарилганини ўзи яққол ҳис қилади. Инсонга ўзининг кейинги ҳаётини кутиб ўтирмасдан, ҳозирги ҳаётидаёқ руҳий табиатини англаб етиш ва озодликка чиқиш имкониятини берадиган ягона усул - мана шу бхакти-його усулидир.

*чанчалам хи манах кришна праматхи балавад дрдхам
тасйахам ниграхам манйе вайор ива судушкарам*

“Ақл нотинч, асов, ўжар ва ниҳоятда кучли, о Кришна, менимча, уни жиловлаш шамолни жиловлашдан ҳам оғир бўлса керак”(Бг. 6.34).

Ақлни Ҳаре Кришна мантраси ёрдамида осонгина жиловлаб олиш мумкин. Кришнанинг муқаддас номини овоз чиқариб зикр қилишимиз биланок ақлимиз Кришнага интила бошлайди, биз шу заҳоти йоганинг олий мақсадига эришган бўламиз. Ҳар хил йога тизимлари инсоннинг ақлини Вишнунинг қиёфасида жамлашга ёрдам бериш учун мўлжалланган, Кришна эса - Худонинг азалий Олий Шахси, Вишнунинг намоён бўлган ҳамма қиёфаларининг манбаи. Кришнани бошқа барча шамларни туташтирувчи биринчи, азалдан ёниб турган шамчирокқа қиёслаш мумкин. Азалий, мангу ёниб турган шамчирокдан ҳоҳлаганча бошқа шамчирокларни туташтириб ёқиш мумкин, бунда у шамчирокларнинг бирортаси ҳам ёруғлик таратишда азалий шамчирокдан қолишмайди. Шунга қарамай, барибир биринчи шамчирок азалий, бошланғич шамчирок бўлиб қолаверади. Худди шундай, Кришнадан миллионлаган Вишну пайдо бўлади, уларнинг ҳар бири ҳеч нарсада Кришнадан қолишмайди, аммо Кришна барибир уларнинг ягона азалий, бошланғич манбаи бўлиб қолаверади. Шунинг учун, фикрини Шри Кришнада, азалий Худонинг Олий Шахсида мужассам қилиш билан инсон йоганинг олий мақсадига эришиб, комил йог бўлади.

ири-бхагаван увача

*асамшайам маха-бахо мано дурниграхам чалам
абхйасена ту каунтейа ваирагйена ча грихйате*

“Парвардигор Шри Кришна шундай деди: - “Эй Кунтининг билаги кучли ўғли, нотинч ақлини жиловлаш албатта жуда қийин. Аммо, маълум машқлар ва дунёвий лаззатлардан воз кечиш орқали бунга эришса бўлади”(Бг.6.35). Кришна бу ерда ақлини жиловлаш осон деб айтаётгани йўқ. У ақлини жиловлашнинг қийин эканини тан оляпти, лекин, айна пайтда махсус, ўзига хос машқлар ёрдамида бунинг иложи борлигини айтяпти. Махсус машқлар деганда ҳамиша Кришнани эслаб юришга имкон берадиган фаолият билан машғул бўлиш назарда тутиляпти. Кришнани англаш жамияти аъзолари ҳаётда ҳар хил ишларни бажарадилар - киртаналар ўтказадилар, эҳромда Худога хизмат қиладилар, прасад тайёрлайдилар, китоблар чоп этадилар, - бундай ишларнинг ҳаммасининг марказида Кришна туради. Шунинг учун, Худонинг содиқ хизматкори қандай иш билан машғул бўлишидан қатъий назар - китоб ёзадими, Кришна учун овқат пиширадими, Кришна учун кўшиқ куйлайдими ёки Кришна ҳақидаги китобларни тарқатадими - у ҳамиша йога билан машғул ва унинг ақли ҳамиша Кришнада мужассам бўлади. Биз ҳам худди дунёвий ҳаётдаги сингари ҳар хил фаолият билан машғулмиз, аммо бизнинг фаолиятимиз тўғридан тўғри, бевосита Кришна билан боғланган. Шу тарзда, у ёки бу иш билан машғул бўлиб, инсон Кришна онгига кўтарилади ва табиий равишда, ўз-ўзидан йоганинг комил даражасига эришади:

*асамйатманна його душпрана ити ме матих
ваийатманна ну йатата шакйо “ваптум упайатах*

“Ақли жиловланмаган киши учун ўзликни англаш жараёни - энг мушкул иш. Аммо, ақлини жиловлаб олиб, мақсадга тўғри йўлдан бораётган киши албатта муваффақиятга эришади. Менинг фикрим шу”.(Бг.6.36). Парвардигори олам тасдиқлаб айтганидай, агар инсон ақлини дунёвий фаолиятдан чалғитишга ёрдам берадиган усулни қўлламаса, ўзлигини англашда муваффақиятга эришиши амри маҳол. Йога билан шуғулланиш билан бир вақтнинг ўзида моддий лаззатлар ҳақида ўйлаш - худди, бир вақтнинг ўзида олов ёкиб, унга сув қуйиб туриш билан баробар. Ақлини жиловлаш асосида ташкил этилмаган йога усули шунчаки бекорга вақт кеташидир. Агар муроқаба билан машғул бўлаётган кишилар ақлини Кришнада мужассам қилсалар, нур устига аъло нур бўларди. Аммо, ҳозирги замонавий йога жамиятларида бўшлиққа ёки қандайлр бирор рангга муроқаба қилишни ўргатадилар. Бошқача қилиб айтганда, йога жамиятларида Вишнунинг қиёфасига муроқаба қилишни тавсия қилмайдилар. Ақлини бўшлиқда ёки қандайдир шахссиз, шакл-шамойилсиз бир нарсада мужассам қилиш, жамлаш жуда мушкул иш. “Бхагавад Гита”нинг ўн иккинчи бобида Шри Кришна бу ҳақда шундай дейди:

*клешо “дхикатарас тешам авйактасакта-четасам
авйакта хи гатир дужхам дехавадхбир авайате*

“Ақли Мутлақ Ҳақиқатнинг намоён бўлмаган, шахссиз кўринишида мужассам бўлган одамлар руҳий юксалиш йўлидан оғир машаққатлар билан борадилар. Шартланган тирик мавжудотлар руҳий юксалиш йўлида ҳар кадамда жуда оғир қийинчиликларга дуч келади”.

Эҳромда Кришнага сажда қилар экан, Худонинг содиқ хизматкори диққатини Кришнанинг шахсий қиёфасида мужассам қилишга ҳаракат қилади. Лекин, бўшлиққа муроқабачилиш жуда мушкул иш, чунки, ақл ўзининг табиатига кўра нотинч. Бўшлиқда диққатни жамлашнинг ўрнига ақл, томоша қилиш учун, ўзига бирор объект кидириб топишга ҳаракат қилади. Ақл ҳамиша бирор нарса ҳақида ўйлаши керак, агар у Кришна ҳақида ўйламаса, албатта майя, алданиш, рўё ҳақида ўйлайди. Шунинг учун, шахссиз, шакл-шамойилсиз бўшлиққа муроқабачилиш - шунчаки вақтни бекорга сарфлашдан бошқа нарса эмас. Албатта, бошқаларга кўз-кўз қилиш учун йога билан шуғулланиш қандайдир моддий манфаат келтириши мумкин, аммо, руҳий ўзликни англаш нуктаи-назаридан бундай машғулот мутлақо бефойда. Мен муроқабачилишни очишим ва шогирдларимнинг медитация позасида ўтирганлари, гоҳида чап, гоҳида ўнг бурнини қисиб нафас олганлари учун улардан пул йиғлаб олишим мумкин, лекин улар йоганинг асл мақсадига эришмасалар, демак, мен уларни алдаётган бўлман ва улар ўзларининг вақтини, пулларини бекорга сарфлаётган бўлади.

Шунинг учун, ақлни ҳамиша Вишнунинг қиёфасида мужассам қилиш ва уни бошқа ҳеч нарсага чалғитмаслик керак. Мана шу ҳолат *самадхи* деб аталади. Кришнани англаш усули, ақлни ҳамиша Худога муҳаббат билан хизмат қилиш жараёнида машғул қилиш ёрдамида уни жиловлаш имконини беради. Агар инсон Кришна онгида қандайдир фаолият билан машғул бўлмаса, у ақлини ҳамиша ўзининг назорати остида ушлаб тура олмайди. Қалбида Кришна онгини ривожлантирган киши табиий равишда аштанга-йогада эришиладиган натижаларга эришади, аммо, агар қалбида Кришна онгини ривожлантирмаса, йога билан шуғулланиб юрган одам йогада ҳеч қандай муваффақиятга эришмайди.

Саккизинчи боб.

Йога билан шуғулланиш жараёнида муваффақият ва омадсизликлар

Фараз қилайлик, инсон ҳаётида ўзининг одатдаги турмуш тарзини тарк этиб, ҳақиқий йога усули билан - Парвардигор Шри Кришна "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида таърифлаб берган йога усули билан шуғуллана бошлади. Агар у, қандайдир сабабларга кўра, йога машғулотида омадсизликка учраса ва бу йўлдан охиригача етиб бора олмаса, ундай одамнинг тақдири нима бўлади? Аржун Шри Кришнага айнан шундай савол билан мурожаат қилади:

аржуна увача

айатиҳ шраддхайопето йогач чалита-манасаҳ

апрапйа йога-самсиддхим кам гатим кришна гаччхати

“Аржун шундай деб сўради: - ”О Кришна, аввалига қатъий ишонч билан руҳий юксалиш йўлидан борган, аммо кейин, дунёвий ишларга берилиб кетиб, бу йўлни тарк этган, ва камолотга эриша олмаган йогнинг тақдири нима бўлади?”(Бг.6.37).

Ҳақиқий ўзликни англаш ёки сеҳргарлик йўли "Бхагавад Гита"да таърифлаб берилган. Ўзликни англашнинг асоси - ҳақиқий ўзлигимиз бўлган “мен” моддий танадан фарқ қилишини ва ҳақиқий бахт, илм ва лаззатга тўла, мангу ҳаётга эришиш эканини англаб олишдан иборат. Мана шу ҳақиқатларни тўлиқ англаб етгунга қадар инсон уларга шунчаки ишониб яшаши лозим. Руҳнинг асл табиати ҳақида - унинг танадан фарқ қилиши, мангу лаззат ва илмга тўла экани - "Бхагавад Гита"нинг энг бошида айтилган.

Бизнинг ҳаётимиз, умримиз эртами-кечми албатта ниҳоясига етади. Йогада мукамалликка эришиш - илм ва лаззатга тўла, мангу ҳаётга эришиш демакдир. Инсон йоганинг қайси тури билан машғул бўлмасин, у йоганинг мана шу олий мақсадини эсидан чиқармаслиги лозим. Йога билан семизликдан қутулиш ёки соғлиқни тиклаб олиш ва ундан кейин яна ҳиссий лаззатларга берилиб яшаш учун шуғулланиш керак эмас. Бундай ўткинчи мақсадларнинг йоганинг ҳақиқий олий мақсадига ҳеч қандай алоқаси йўқ, шунга қарамай, одамларни йога клубларида айнан мана шу нарсаларга ўргатадилар, чунки уларнинг

ўзлари алданишни истайдилар. Ахир, умуман ҳар қандай жисмоний машқларни бажариш ёрдамида ҳам одам ўзининг соғлигини тиклаб олиши мумкин. Соғлиқни тиклашга ва ортиқча вазндан қутулиб, овқат ҳазм бўлишини яхшилашга ёрдам берадиган спортнинг ҳар хил турлари мавжуд. Бундай арзимаган мақсадлар учун йога билан шуғулланишнинг мутлақо кераги йўқ. Йоганинг асл, ҳақиқий мақсади - бизга тана эмаслигимизни, туганмас бахтга, мукамал илмга ва мангу ҳаётга интилишимиз зарурлигини тушунишга ёрдам беришидир. Ҳақиқий йога айнан мана шундай буюк мақсадга олиб келади.

Йоганинг мақсади трансцендент, у тана ва ақл тушунчаларидан устун туради. Руҳий ўзликни англашга олиб борадиган уч йўл мавжуд: илм ўрганиш йўли, ёки гяни, саккиз поғонали сеҳрли йога йўли ва бхакти-йога йўли. Қайси йўлдан боришидан қатъий назар, инсон тирик мавжудотнинг мангу табиатини, унинг Худо билан ўзаро муносабатини англаб етиши ва ана шу, бир пайтлар узилиб қолган муносабатларни қандай қилиб қайта тиклаш лозимлигини тушуниши ва Кришна онги деб аталадиган камолот даражасига эришиши лозим. Уч йўлнинг хоҳлаган биридан бориб, инсон эртами-кечми албатта олий мақсадга эришади. Бу ҳақда Парвардигор "Бхагавад Гита"нинг иккинчи бобида айтади: руҳий юксалиш йўлида қилинган озгина ҳаракат ҳам инсонда ҳаётдаги барча муаммолардан қутулишига умид уйғотади.

Барча усуллар ичида ҳозирги даврда биз учун бхакти-йога усули тўғри келади, чунки у Худони англашнинг энг тўғри ва қисқа йўлидир. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун, Аржун Шри Кришнадан аввалги Ўзи айтган гапини тасдиқлашини сўрайди. Бизнинг ҳозирги даврда фалсафий изланишлар(гяни) ва саккиз поғонали йога йўли аксарият одамлар учун жуда машаққатли ҳисобланади. Шунинг учун, агар одам бу йўллар билан ҳатто самимий ва изчиллик билан ҳақиқий ўзлигини англашга интилса ҳам, жуда кўп сабабларга кўра, ва энг аввало, ўзи танлаган йўлга нисбатан жиддий эътибор бермагани сабабли, барибир омадсизликка учрайди. Руҳий юксалиш йўлига кириш, маълум бир маънода майяга - алданиш ҳиссини юзага келтирадиган Худонинг илоҳий қувватига уруш эълон қилиш демакдир. Ўзликни англашнинг у ёки бу йўлини танлаш билан биз майяни жангга, курашга чақирган бўламиз, ва у албатта бизга халақит беришга ҳаракат қилади. Бу курашда мағлубиятга учрамаслик учун биз ўз қароримизда қатъий туришимиз лозим. Қачонки йог моддий қувват чангалидан қутулишга ҳаракат қилса, майя ҳар хил тузоқлар билан албатта ундан устун келишга ҳаракат қилади. Шартланган руҳ ҳаётда моддий табиат гуналарига ҳайратланиб, маҳлиё бўлиб қолган, шунинг учун, руҳий фаолият билан машғул бўлиб юрса ҳам, барибир яна унинг

тузокларига тушиб, алданиб қолиш хавфи ҳамиша мавжуд бўлади. Шундай ҳолат *йогач чалита-манасах*, “руҳий юксалиш йўлидан адашиш”, деб аталади. Аржун руҳий юксалиш йўлидан адашган ана шундай одамнинг тақдирини нима бўлишини билишни истайди.

Бхагавад Гита"нинг эслатиб ўтилган шеърида(6.37), *йогат* ибораси “йога билан шуғулланиш йўлидан” деган маънони, *чалита* ибораси эса, чалғиш, *манасах* ибораси - “ақл”ни билдиради. Ақлимиз хоҳлаган пайтда йога билан шуғулланиш жараёнидан чалғиб кетиши мумкин. Диққат билан китоб ўқишмоқчи бўлганимизда нотинч ақлимиз, хаёлимиз бизга диққатимизни бир жойга тўплаш имкониятини бермайдиган ҳоллар ҳаммамизга маълум.

Аржуннинг саволи жуда муҳим, чунки йоганинг қайси тури билан машғул бўлмасин, - саккиз поғонали сеҳрли йога биланми, гъяна-йога, яъни фалсафий изланишлар йўли биланми, ёки бхакти-йога, Худога садоқатли хизмат қилиш биланми, ҳар қандай трансценденталистдан ҳам омад юз ўгириши, у йўлдан адашиши мумкин. Бу йўлларнинг ҳар бирида ҳам инсон омадсизликка учраши мумкин, бунинг оқибати қандай бўлишини Шри Кришна кейинги суҳбатлари давомида тушунтириб беради. Аржун савол беришда давом этади:

*каччин нобхайа-вибхрашташ чхиннабхрам ива наийати
апратиштхо маха-бахо вимудхо брахманах патхи*

“О қўли кучли Кришна, йога йўлидан адашган киши, ҳаётида эришган ҳам руҳий, ҳам моддий бойликларидан маҳрум бўлиб, худди ажралиб қолган булут парчаси сингари, ҳеч қаерда кўним топа олмай йўқолиб кетмайдими?”

*этан ме самшайам кришна чхеттум архаси ашешатах
твад-анйах самшайасйасйа чхетта на хй упанадйате*

“Шундай шубҳа ва иккиланишлар мени ташвишга солади, о Кришна. Шунинг учун уларни тарқатиб юборишингни Сендан илтимос қиламан. Бундай гумонлардан мени фақат Сен халос эта оласан”.

ири бхагаван увача

*партха наивеха намутра винашас тасйа видйате
на хи калйана-крит кашчид дургатим тата гаччхати*

“Олий Шахс-Худо шундай деди: - "О Притхининг ўғли, хайрли ишлар қилиб юрган йог бу ҳаётида ҳам, кейинги ҳаётида ҳам ҳеч қандай ҳалокатга учрамайди. Эй дўстим, эзгулик қилиб юрган кишини ҳеч қачон ёмонлик енга олмайди”.

*пратйа пунйа-критам локан ушитва шаиватах самах
шучинам шриматам гехе йога-бхрашто бхиджайате*

“Қамолотга эриша олмаган йог, танаси ҳалок бўлгандан кейин, тақводор зотлар яшайдиган сайёраларда узоқ йиллар давомида

лаззатланиб яшайди, кейин эса, такводор зотларнинг ёки бадавлат ва обрўли одамларнинг хонадонида туғилади”.

*атха ва йогинам эва куле бхавати дхиматам
этад дхи дурлабхатарам локе джанма йад идришам*

“Ёки, (агар у йогада анча юксалишга эришгандан сўнг адашган бўлса,) рухий илмни чуқур эгаллаган содиқлар оиласида туғилади. Бундай омад ҳаётда камдан кам одамга насиб этади”.

*татра там буддхи-самйогам лабхате паурва-дехикам
йатате ча тато бхуйах самсиддхау куру-нандана*

“Шунда, о Куру авлоди, унинг қалбида аввалги ҳаётида эришган илоҳий онги қайта уйғонади, ва у камолотга эришиш ниятида яна йога билан шуғуллана бошлайди”.

*пурвабхйасена тенаива хрийате хй авашо “ни сах
джиджнасур апи йогасйа шабда-брахмативартате*

“Ана шундай илоҳий онг шарофати билан унда ўз-ўзидан йога машғулотига бўлган иштиёқ уйғона бошлайди. Рухий илм олишга интилаётган ана шундай йогни ҳар хил ведавий маросим ва ақидалар қизиқтирмайди”.

Биз ташкил этган “Кришнани англаш Халқаро жамияти” жаҳондаги барча одамларнинг онгини рухий даражага кўтаришда ёрдам беришга мўлжалланган. Ҳозир бизлар қалбимизда илоҳий, рухий онгни ривожлантиришга ҳаракат қиляпмиз, чунки, бизнинг онгимиз ҳатто ўлганимиздан кейин ҳам биз билан бирга қолади. Худди гулнинг муаттар ҳидини шамол бир жойдан иккинчи жойга олиб ўтгани сингари, биз ҳам онгимизни бир танадан иккинчи танага олиб ўтиб юрамиз. Биз ўлганимизда, ер, сув, ҳаво, олов ва эфирдан таркиб топган моддий танамиз яна моддий қувватнинг ана шу унсурларига қўшилиб кетади. Библияда айтилгандай, “одам тупроқдан яратилган, яна тупроққа қўшилиб кетади”. Баъзи бир халқларда ўлик жасадни ёкиб юборадилар, баъзи бирларида дафн қиладилар, баъзи халқларда эса, йиртқич ҳайвонларга берадилар. Масалан, индусларда ўлик жасадни ёкиб юборадилар ва у кулга айланиб кетади. Кул - ернинг таркибий қисми бўлган бир кўринишидир, холос. Христианларда ўлик танани ерга кўмадилар, бу ерда жасад вақт ўтиши билан чириб ерга қўшилиб кетади. Бошқа бир халқлар, масалан, Ҳиндистонда яшайдиган зардуштий(форсий)лар ўлик таналарни ёкмайдилар ҳам, кўммайдилар ҳам. Улар жасадларни йиртқич ҳайвонларга ташлайдилар. Йиртқич ҳайвонлар шу заҳоти жасадни еб ташлайдилар, натижада тана уларнинг ахлатига айланади ва шу тарзда ерга қўшилиб кетади. Шундай экан, биз ҳозир авайлаб, асраб, ювиб-тараб, парваришлаб юрган танамиз охир-оқибатда ахлатга, ёки кулга ёки чириндига айланиб кетади.

Ўлаётган пайтда, онг деб аталувчи нафис тананинг таркибий қисмлари - ақл, тафаккур ва сохта ўзлик, - кичик рухий заррача бўлган жонни янги танага олиб ўтади. Янги танада у ўзининг ҳозирги ҳаётида қилган ишларига қараб ёки лаззатда яшайди, ёки азоб-укубатларга дучор бўлади. Инсоннинг қиладиган ишларини унинг онги белгилайди, шакллантиради. Агар биз ҳаётда ахлатлар билан аралашиб юрган бўлсак, шамол сингари, онгимиз уларнинг бадбўй хидларини ўзига сингдириб олади ва ўлгандан кейин бизни(жонни) қандайдир бир қўланса хид таратувчи танага жойлаб қўяди. Агар бизнинг онгимиз анвойи хидлар таратувчи атиргуллар билан аралашиб юрган бўлса, у уларнинг хидларини сингдириб олиб, бизни аввалги қилган ишларимиз оқибатидан лаззатланадиган танага жойлаб қўяди. Агар биз ҳаётда ҳамиша Кришна онгидаги ишлар билан машғул бўлиб яшашга ўргансак, онгимиз бизни кейинги ҳаётда Кришнанинг олдига олиб боради. Тирик мавжудотнинг навбатдаги танаси унинг онги асосида яратилади, шунинг учун йога қонун-қоидалари асосида ўзимизнинг онгимизни шакллантириб, биз йога билан шуғулланишга яроқли бўлган танага эга бўламиз. Шу тарзда аввалги ҳаётимизда шаклланган Кришна онгини қалбимизда қайта тиклаш имкониятига эга бўламиз. Шунинг учун, юқоридаги шеърда айтилганки, илоҳий онг шарофати билан тирик мавжудотда ўз-ўзидан йога машғулотига иштиёқ пайдо бўлади. Шунинг учун биз қилишимиз лозим бўлган биринчи муҳим вазифа - онгимизни рухийлаштириш, рухлантиришдир. Агар биз рухий ҳаётга интилаётган, рухий юксалишга ҳаракат қилаётган бўлсак, бошқача қилиб айтганда, агар ўз уйимизга, илм ва лаззатга тўла, мангу бўлган Худонинг даргоҳига қайтишни истасак, - қалбимизда илоҳий онгни, Кришна онгини ривожлантиришимиз лозим.

Бунга шундай онга эга одамлар билан бўлган мулоқотлар, суҳбатлар ёрдамида эришиш мумкин, *сангат санджайте камах*. Рухий юксалиш йўлидан бораётган одамлар билан ҳамсуҳбат бўлар эканмиз, биз ўзимизда рухий, илоҳий онгни ривожлантирамиз, иблиссифат, хайвонсифат одамлар билан ҳамсуҳбат бўлиб эса, иблисларнинг онгига эга бўлиб қоламиз. Шунинг учун, онгимизни рухий ривожлантириш учун биз Кришна онгида бўлган кишилар билан кўпроқ ҳамсуҳбат бўлишга ҳаракат қилишимиз лозим. Бу инсон танасида туғилган ҳар бир тирик мавжудотнинг ягона бурчидир, чунки фақат инсонгина ўзининг кейинги ҳаётини тўла рухий ҳаёт даражага кўтара олиши мумкин. Ҳаётда ана шу олий мақсадга эришиш учун биз ўзларида рухий онгни ривожлантираётган одамлар даврасини излашимиз лозим.

прайатнад йатаманас ту йоги самшуддха-килбишах

анека-джанма-самсиддхас тато йати парам гатим

“Шундай одам йога билан самимий, қатъий қарор ва ихлос билан шуғуллана бошлайди, натижада бир неча ҳаётлардан кейин моддийлик асоратидан бутунлай покланиб, руҳий баркамолликка эришади ва олий мақсадга эришади”.(Бг.6.45). Бу шеърдан маълум бўлишича, мукамалликка, камолотга эришиш - машқ қилиш, ҳаракат қилиш натижасида амалга ошади. Ёш бола чекишни ҳам, ичишни ҳам билмайди, лекин, у арокҳўр ва чекадиган одамлар орасида ўсиб-улғайса, унинг ўзи ҳам атрофидагилар сингари ичадиган, чекадиган бўлади. Ёки масалан, бизнесни олайлик. Ҳар хил тижорат уюшмалари бор, уларга аъзо бўлиш инсонга тижоратда муваффақиятга эришиш, омадли бизнесмен бўлиш имконини беради. Биринчи ҳолатда ҳам, иккинчи ҳолатда ҳам ҳамкорлик, бирга бўлиш, ҳамсухбат бўлиш, мулоқот жуда муҳим аҳамиятга эга. *Сангат саджайте камах*. Айнан шу ниятда мен “Кришнани англаш Халқаро жамияти”ни ташкил қилдим: бу ерда одамлар қандай қилиб ўзларида руҳий онгни ривожлантиришни ўрганадилар. Бизлар, ана шу жамият аъзолари, барчани биз билан бирга Ҳаре Кришна мантрасини куйлашга таклиф қиламиз. Бу усул жуда осон, оддий, уни ҳатто ёш бола ҳам ўргана олади. Ҳаре Кришна мантрасини куйлаш учун ҳеч қандай махсус тайёргарликнинг ёки илмий унвон олишнинг кераги йўқ. Биз барчани “Кришнани англаш Халқаро жамияти”нинг аъзоси бўлишга ва Кришна онгини ривожлантиришга чақирамиз.

Худони, Парвардигори оламни "энг пок Зот" деб айтадилар, ва Унинг даргоҳи ҳам энг пок даргоҳдир. Шунинг учун, агар у ерга боришни истасак, биз ўзимиз ҳам бенуқсон пок бўлишимиз лозим. Бу ўз-ўзидан кўриниб турган табиий талаб. Қандайдир бир давра одамлари орасига кириш учун уларнинг сифатларига эга бўлиш керак. Худди шундай, ўзимизнинг азалий уйимизга, Худонинг даргоҳига қайтиб бориш учун ягона бир шартни бажариш лозим, - моддийлик ғуборларидан бутунлай пок бўлиш керак. Ғуборлар деганда нима назарда тутилади? Ҳиссиётларнинг адо бўлмайдиган талабини қаноатлантириш. Ҳиссий лаззатланиш истаги кўринишидаги иллатлардан покланиб биз Худонинг даргоҳига кириш ҳуқуқига эга бўламиз. Моддий иллатлардан покланишга ёрдам берадиган усуллар йога деб аталади. Аввал айтиб ўтганимиздай, ҳиссий лаззатларга берилиб яшаш билан бирга кунига ўн беш минут мураккаб қилишнинг йога усулига ҳеч қандай алоқаси йўқ. Агар бирор касалликдан биратўла қутулишни истасак, биз врачнинг ҳамма кўрсатмаларига тўлиқ амал қилишимиз лозим. "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида йога усули тўла баён этилган, моддийлик иллатидан покланиш учун шу усулдан фойдаланишимиз лозим. Бу йўлда муваффақиятга эришиб,

Парвардигори олам билан ўзимизнинг мангу муносабатларимизни қайта тиклашимиз мумкин.

Кришнани англаш усули Парвардигори олам билан тўғридан тўғри алоқа боғлаш имконини беради. Бу - Худои Таоло Чайтаня Махапрабхунинг бизга бериб кетган алоҳида марҳамати, бебаҳо неъматдир. Бу усул мақсадга энг қисқа йўл билан боришни таъминлаш билан бирга, жуда самарали усулдир. Аввал ҳеч қандай қобилиятга эга бўлмаган кишилар Кришнани англаш ҳаракатига қўшилиб, озгина вақт ичида Кришнани, Худони англашнинг, рухий юксалишнинг энг олий поғоналарига кўтарилиб, бахтли бўляптилар. Ҳозирги даврда инсоннинг умри жуда қисқа, шунинг учун узоқ вақт муроқабани қилишни тавсия қиладиган йога усули аксарият одамларга тўғри келмайди. Кали-юга даврида яшайдиган одамлар жуда бахтсиз, уларнинг ўзаро муносабатлари, суҳбат мавзулари ачинарли даражада бемаъни. Шу сабабдан уларга Худои Таоло билан бевосита боғланиш имконини берадиган усул - *хари нама* усули тавсия қилинган. Кришна Ўзининг муқаддас номида ҳам мавжуд, биз шунчаки Унинг номини тинглаш ёрдамида Худои Таоло билан боғланишимиз мумкин. Худонинг муқаддас номи, Харе Кришна мантриси бизни моддий губорлардан бир пасда поклашга кодир.

"Бхагавад Гита"нинг еттинчи бобида шундай дейилган:

йешам тванта-гатам папам джананам пунйа-карманам

те дванда-моха-нирмукта бхаджанте мам дридха-вратах

“Ҳозирги ва аввалги ҳаётларида хайрли ишлар қилиб юрган ва гуноҳ ишларни биратўла тарк этган киши алдамчи қарама-қаршиликлар таъсиридан халос бўлади ва қатъий ишонч билан ўзини Менга садоқат билан хизмат қилишга бағишлайди”.(Бг.7.28). Бу ерда таъкидлаб айтиляптики, моддий қарама-қаршиликлар таъсиридан биратўла қутулиб, биз Кришна онгида мустаҳкам туришимиз ва фақат эзгу ишлар қилиш билан банд бўлишимиз лозим. Ақлимиз нотинч бўлгани сабабли у ҳамиша қарама-қаршиликлар таъсири остида, хавотирда бўлади. Биз ҳаётда ҳамиша иккиланиб юрамыз: - ”Худонинг содиқ хизматкори бўлсаммикан ёки бошқа ишлар билан шуғуллансаммикан?” Ҳар бир одам бундай муаммога дуч келади, аммо, аввалги ҳаётларида эзгу, савоб ишларни кўпроқ қилган кишининг тафаккури, онги “Мен Худонинг содиқ хизматкори бўлиш йўлини танлайман!” - дея қатъий қарорга келиш имконини берадиган даражада руҳан юксалган бўлади.

Аслини олганда, бизнинг аввалги ҳаётда қандай ишлар қилганимизнинг аҳамияти йўқ, - гуноҳ ишларми, савоб ишларми. Харе Кришна мантриси шундай қудратли кучга эгаки, уни зикр қилиш шарофати билан биз ҳар қандай гуноҳлардан дарров покланамиз.

Лекин поклангандан кейин яна гуноҳ қилишдан эҳтиёт бўлиш керак. Кришнани англаш жамиятига аъзо бўлиб, руҳий фотиҳа олишни истаган ҳар бир одам тўрт қоидага қатъий амал қилиши керак: гўшт емаслиги, маст қилувчи нарсалар истеъмол қилмаслиги, қимор ўйинларида иштирок этмаслиги ва ҳаётида ноқонуний жинсий алоқаларга йўл қўймаслиги лозим. Биз одамларга “жинсий алоқани умуман тарк этинг!” - демаймиз. Ноқонуний жинсий алоқаларни тарк этиш керак. Маст қилувчи нарсаларни истеъмол қилмаслик, деганда фақат ароқ ва бошқа кучли таъсир қилувчи нарсалар эмас, ҳатто чой ва кофе ҳам назарда тугилади. Бундан ташқари, гўшт, тухум, балиқ истеъмол қилиш ва ҳар турли қимор ўйинларидан ҳам воз кечиш керак. Мана шу асосий қоидаларга амал қилиб юришнинг ўзи бутунлай покланиш учун етарли ҳисобланади. Бунинг учун бошқа қандайдир уринишларнинг ҳожати йўқ. Кришнани англаш жамиятига кириб, шу қоидага амал қила бошлаганида, инсон аввал қилган гуноҳлари оқибатидан дарров халос бўлади, лекин яна гуноҳлар ботқоғига ботишдан эҳтиёт бўлиш керак. Шунинг учун мана шу қоида ва қонунларга изчиллик билан қатъий риоя қилиб юриш керак.

Моддийлик ботқоғига ботиш инсондаги мавжуд бўлган тўрт хил мойилликдан бошланади - жинсий алоқага бўлган интилиш, гўштга бўлган иштаҳа, қимор ўйинларига ва маст қилувчи нарсаларга интилиш. Агар биз ўзимизни ана шу интилишлардан мустаҳкам тўса олсак, гуноҳ ишларга биратўла чек қўйган бўламиз. Кришна онгида бўла туриб, биз гуноҳларимиз оқибатидан, барча иллатлардан покланамиз, лекин, муқаддас номларни зикр қилиш қудрати билан барибир покланамизку, деган ўй билан, гуноҳ иш қилишга бўлган интилишимизни давом эттирмаслигимиз керак. Бу шунчаки ўз ўзини алдаш бўлади, бундай фикрда бўлишга мутлақо йўл қўймаслик керак. Бир марта поклана туриб, биз яна гуноҳлар иллатига ботмаслигимиз лозим. Вино ичиб маст бўлиш, жинсий алоқа қилиш ва кейин муқаддас номни зикр қилиб покланиш мумкин, деб ўйламаслик керак. Баъзи бир “дин” деб аталувчи сохта оқимларда шундай тушунча мавжуд, улар ўйлайдиларки, ҳар қандай гуноҳ қилиш мумкин, кейин эса черковга бориб қилган гуноҳлари учун тавба қилиш, шу билан гуноҳларни ювиш мумкин. Шу тарзда одамлар тинимсиз гуноҳ қилиб, тинимсиз тавба қилиб юраверадилар. Лекин Кришнани англаш жамиятида бундай ҳаракатларга ўрин йўқ. Агар сиз гуноҳдан покланган бўлсангиз, бошқа гуноҳ қилмаслигингиз лозим. Акс ҳолда тавба қилишнинг қандай маъноси қолади? Агар “Мен гуноҳ қилиб қўйдим, Ўзинг кечир!” - деб тавба қилсангиз, қандай қилиб яна шундай гуноҳ қиласиз? Агар ўғри бировнинг чўнтагини ўғирлаганига иқрор бўлиб тавба қилса, унинг гуноҳи кечиради, аммо, бу унга яна

кўчага чикиб ўғирлик қилавериш ҳуқуқини бермайдику. Мутлақо бундай эмас. Буни ёш бола ҳам тушунади. Агар тавба қилиш билан гуноҳлар ювиладиган бўлса, биз гуноҳ иш қилишда давом этаверишимиз керак, тавба қилиб покланиб, яна гуноҳ қилаверамиз деб ўйламаслик керак. Тавбанинг маъноси мутлақо ундай эмас.

Гуноҳ қилиш билан яна нопок ҳолга келишимизни тушуниб олиш керак. Шунинг учун, жинсий ҳаётни, аввало Худои Таолога таклиф қилинган ва фақат инсон учун мўлжалланган овқатни ейишни талаб қиладиган, ҳаётни тартибга соладиган қоидаларга қатъий риоя қилиб яшаш, худди Аржун сингари, Худои Таолонинг кўрсатмалари асосида фақат эзгу ишлар қилиш керак. Шунда ҳаётда ҳар қандай иллатлардан йироқ юриб, умримизни бутунлай поклай оламиз. Агар биз умримизнинг охиригача пок, ҳалол яшашга эриша олсак, албатта Худонинг даргоҳига эришамиз. Кришна онгини тўла эгаллаган киши ўлганидан кейин яна бу моддий оламга қайтиш хавфидан бутунлай халос бўлади. Бу ҳақда "Бхагавад Гита"нинг тўртинчи бобида айтилган:

*джанма карма ча ме дивйам эвам йо ветти таттватах
тйактва дехам пунар джанма наити мам эти со арджуна*

“Менинг бу дунёда намоён бўлишимнинг ва кўрсатган қароматларимнинг илоҳий моҳиятини англаб етган киши, бошқа ҳеч қачон моддий оламда туғилмайди. Умрининг охирида танасини тарк этиб, у Менинг мангу даргоҳимга қайтиб келади, О Аржун”.(Бг.4.9). Омади юришмаган йог такводор кишиларнинг ёки обрўли бадавлат кишиларнинг хонадонида туғилади, аммо Кришна онгида мукамалликка эришган киши ҳеч қачон бу дунёга қайтиб келмайди. У Голока Вриндаванага, мангу руҳий оламнинг энг олий сайёрасига эришади. Бу моддий оламга бошқа қайтиб келмасликка биз қатъий ишонч билан ҳаракат қилишимиз лозим, чунки, агар ҳатто бадавлат ёки обрўли хонадонда туғилиш насиб қилса ҳам, ундай имкониятдан ногўғри фойдаланиб, ҳаётда яна гуноҳи азимларга ботиб кетишимиз мумкин. Шундай экан, бундай хатарли ишга қўл уришнинг нима кераги бор? Ундан кўра, ҳамиша Кришна онгида бўлишга ҳаракат қилиш керак, шунда кейинги ҳаётимизда биз албатта руҳий оламга, Голока Вриндаванага, Худонинг даргоҳига эришамиз.

*тапасвибхйо “дхико йоги джанибхйо “ни мато “дхиках
кармибхйаш чадхико йоги тасмад йоги бхаварджуна*

“Йог узлатдаги риёзатчидан, файласуфдан ва ўз меҳнатининг натижасига боғланиб қолган кишидан устун туради. Шунинг учун эй Аржун, ҳар қандай ҳолатда ҳам йог бўлиб қол!”(Бг.6.46). Моддий оламда яшаб туриб, руҳий юксалишнинг ҳар хил босқичларида бўлиш мумкин. Аммо, ҳамиша йоганинг, айниқса бхакти-йоганинг қонун-

қоидаларига амал қилиб юрган киши, мукаммал ҳаёт тарзи билан яшаётган бўлади. Шунинг учун Кришна Аржунга ҳар қандай ҳолатда ҳам йог бўлиб қолишни маслаҳат берапти.

йогинам апи сарвешам мад-гатенантаратмана

ираддхаван бхаджате йо мам са ме йуктатамо матаҳ

“Барча йоглар ичида, ҳамиша қалбида мавжуд бўлган Мен ҳақимдаги мулоҳаза қилиб юрган, чуқур иймонга эга бўлиб, Менга муҳаббат билан хизмат қилиб юрган киши Менга энг қалин ришталар билан боғланган бўлади ва камолотнинг энг юксак чўққисига эришган бўлади. Менинг фикрим шундай”.(Бг.6.47). Бу ерда йогларнинг ҳар хил турлари мавжудлиги кўрсатилган: аштанга-йоглар, хатха-йоглар, гяна-йоглар, карма-йоглар ва бхакти-йоглар. Уларнинг ичида Кришнага чуқур иймон, эътиқод билан ишонадиганлар энг аъло ҳисобланади. Бошқача қилиб айтганда, йогларнинг аълоси Кришна онгида бўлиши керак. Худои Таолонинг гапларига асосан, ана шундай киши барча илоҳиёт кишилари ичида энг аълоси ҳисобланади. Демак, агар инсон йоганинг энг юқори поғонасига кўтарилишни истаса, қалбида Кришна онгини ривожлантириши лозим. "Бхагавад Гита"нинг санкхя-йогага бағишланган олтинчи бобида Шри Кришна берган асосий насиҳат, кўрсатма шундан иборат.

Санскритча *бхаджате* ибораси “хизмат қилиш” деган маънони англатувчи *бхадж* негизидан(*бхадж-дхату*) ясалган. Лекин, Худога ишонмайдиган, ишониб, бўйсуниб, ўзининг бутун ихтиёрини Унга топширмаган киши Худога хизмат қила оладими? Кришнани англаш жамиятида содиқлар текинга, Кришнага бўлган муҳаббати юзасидан холис хизмат қиладилар. Улар бошқа бирор жойда ишлаб, қилган меҳнатлари эвазига ойига юзлаб доллар пул олишлари мумкин эди, аммо уларнинг бизнинг жамиятда қилаётган ишлари, хизматлари(*бхадж*) холис, фақат Худога бўлган муҳаббатлари асосида қурилган. Бундай хизмат ҳар хил бўлиши мумкин: баъзи бир содиқлар гул ўстирадилар, баъзи бировлар китоблар чоп этади, кимдир овқат тайёрлайди, кимдир пол ювади. Бу ишларнинг барчаси Кришна билан, Унга садоқатли хизмат қилиш билан боғлиқ ишлар. Шунинг учун бундай ишлар билан шуғулланар экан, одам ҳамиша Кришна онгида бўлади. Худои Таолога илоҳий хизмат қилиш билан шуғулланиш - йоганинг энг олий туридир. Аввал айтиб ўтганимиздек, йогада мукамалликка эришиш - ақлни, онгни ҳамиша Вишну онгида, Кришна, ёки Олий Шахс-Худо онгида мужассам қилишдир. “Кришнага хизмат қилишда иштирок этиб, ҳатто ёш бола ҳам энг буюк йог бўла олади”, деганимиз шунчаки баландпарвоз, қуруқ гаплар эмас, - барча тан оладиган "Бхагавад Гита"нинг таъкидлаши шундай.

Бу гапларни биз ўзимиз эмас, Парвардигор Шри Кришна, Олий Шахс-Худо айтяпти.

Тўғриси айтганда, сиғиниш ва хизмат қилиш деганда бир хил тушунчани назарда тутмаслик керак. Сиғиниш ҳаминиша бирор манфаат кўзлаш асосида бўлади. Масалан, биз дўстларимизга ёки бирор мартабали одамларга сиғинамиз, чунки, уларни мамнун қилиш натижасида биз қандайдир манфаатга эришамиз. Фаришталарга сиғинадиганлар ҳам улардан қандайдир манфаат кўзлаб сиғинадилар, "Бхагавад Гита"да бу турдаги сиғиниш қораланган:

*камаис таис таир хрита-дженанах прападийанте "ниа-деватах
там там нийамам астхайа пракритйа нийатах свайа*

"Ақлини моддий истаклар ўғирлаб қўйган одамлар фаришталардан нажот истаб, ўзларининг табиатларига мос равишда ведаларнинг кўрсатмалари асосида уларга сиғинадилар". Эҳтирос ва очкўзлик чангалига тушиб қолган кишилар аниқ мақсад-манфаатларни кўзлаб фаришталарга сиғинадилар. Шунинг учун, сиғиниш ҳақида гапирганимизда, қандайдир манфаат кўзланадиган, холис бўлмаган муносабат тушунилади. Лекин, хизмат қилиш умуман бошқа табиатга эга: у ҳар қандай таъмалардан холи ва фақат муҳаббатга асосланган. Она боласига ана шундай ҳолатда хизмат қилади - у севгани учунгина фарзандига хизмат қилади. Атрофидаги ҳамма унинг ўғлидан нафратланиб юз ўгирса ҳам, у ўғлини ҳеч қачон эътиборсиз қолдирмайди. *бхад-джиту* ибораси айнан ана шундай хизмат қилишни назарда тутади - Кришнага бутунлай холис ва муҳаббат асосида хизмат қилиш. Мана шу - Кришна онгининг инсонда намоён бўлган энг олий кўринишидир.

"Шримад Бхагаватам"да ҳам айнан ана шундай хизмат кўрсатилган(1.2.6):

*са ваи пумсам паро дхармо йато бхактир адхокшадже
ахайтукй апратихата йайатма супрасидати*

"Илоҳий Парвардигорга муҳаббат билан холис хизмат қилиш даражасига етишга ёрдам берадиган фаолият барча инсонлар учун энг олий фаолият(дхарма) ҳисобланади. Ана шундай фаолият холис ва узлуксиз бўлсагина руҳни тўла қаноатлантиради". *Йато бхактир адхокшадже*. *Бхакти* ибораси ҳам *бхадж* негизидан ясалган. Ҳақиқий дин бизларга Худони севишга ёрдам бериши билан бошқа сохта динлардан ажралиб туради. Агар одамлар шахсий манфаат кўзлаб, дин ёрдамида моддий эҳтиёжларини қондириш учун бирор дин билан машғул бўлсалар - ундай дин сохта, паст даражадаги э+тикод, диндир. Ундан фарқли равишда, олий, ҳақиқий дин қалбимизда Худого нисбатан муҳаббат уйғотишга қодир. *Ахайтукй апратихата*. Инсон ҳаётда ана шундай комил динга холис ва ҳаминиша амал қилиб яшаши

лозим. "Шримад Бхагаватам"да ва "Бхагавад Гита"нинг олтинчи бобида тавсия қилинган йога усулининг, ёки Кришнани англаш йўлининг белгилари ана шулардан иборат.

Кришнани, Худони англаш шахсий манфаатлардан, таъмагирликдан покликни назарда тутати. Худонинг содиқ хизматкори Кришнага ўзининг моддий эҳтиёжларини қондириш мақсадида хизмат қилмайди. Худонинг содиқ хизматкорлари ҳаётда ҳеч нарсага муҳтож эмас. Кришна онгида бўлган одам камбағал бўлиб қолади, деб ўйламаслик керак. Агар қалбимизда Худо, Кришна бўлса, бизнинг ҳамма нарсамиз етарли бўлади, чунки Кришна - ҳамма нарсанинг манбаидир. Лекин, бу - "биз Кришна билан келишиб олганмиз, энди Худодан "Менга уни бер!", менга буни бер!" - деб бемалол талаб қилишимиз мумкин" - дегани эмас. Кришна бизларнинг эҳтиёжимизни биздан кўра яхшироқ билади. Одатта ёш бола ота-онасидан ҳеч нарса талаб қилмайди. Ота-оналар боласига нима кераклигини яхши билгани сабабли боласининг улардан бирор нарсани талаб қилишининг умуман ҳожати йўқ. Худди шунингдек, Худодан бирор нарсани тилашнинг, сўрашнинг ҳеч қандай маъноси йўқ. Бунинг нима кераги бор? Худо ҳамма нарсага қодир ва ҳамма нарсадан хабардор, шунинг учун У бизнинг нимага муҳтож бўлиб турганимизни билади ва зарур бўлган ҳамма нарсани етказиб беради. Ведалар шуни тасдиқлайди. *Эко бахунам йо видадхати каман.* "Ягона ва қудратли Парвардигор миллион ва миллиард тирик мавжудотларни барча зарур нарсалар билан таъминлаб туради". Биз Парвардигордан ҳеч нарса сўрамаслигимиз керак, чунки бизнинг барча эҳтиёжимиз ўз-ўзидан таъминланган. Ҳаёт учун зарур бўлган ҳамма нарса етарли. Эндиги бизнинг вазифамиз - қалбимизда Худога нисбатан муҳаббат уйғотишдир. Гарчи черковларга бориб Худодан бирор нарса сўраб юрган бўлмасалар ҳам, ҳатто ит ва мушуклар ҳам ҳаёт учун зарур бўлган ҳамма нарса билан таъминланган. Агар Худои Таоло ит ва мушукларга ҳам ғамхўрлик қилаётган бўлса, наҳотки У ўзининг содиқ хизматкорига ғамхўрлик қилмайди? Шунинг учун, Худога у ёки бу илтимос билан мурожаат қилгандан кўра, биз шунчаки Уни севишга ҳаракат қилишимиз лозим. Шунда биз ўзимизнинг барча эҳтиёжларимизни қондирган бўламиз ва йоганинг энг олий поғонасига эришамиз.

Маълумки, тананинг ҳар хил аъзоларининг вазифаси - бутун танага хизмат қилишдир. Масалан, менинг бирор жойим қичишаётган бўлса, қўлим дарров шу ерни қашишга боради. Агар мен бирор нарсани кўрмоқчи бўлсам, кўзларим дарров шу тарафга қарайди. Агар бирор жойга боришни истасам, оёқларим мени шу ерга олиб боради. Худди шунингдек, Худо яратиб қўйган бутун борлиқ Худога хизмат қилади,

аммо Унинг ўзи ҳеч кимга хизмат қилишга мажбур эмас. Агар тананинг барча аъзолари бутун танага хизмат қилса, улар ўз-ўзидан, табиий равишда, ҳаёт учун зарур нарсаларга, ҳаёт кучига эга бўладилар. Биз ҳам шундай, Кришнага хизмат қилиш билан, ҳеч қандай кўшимча ҳаракатларсиз ҳаёт учун зарур ҳамма нарсага эришамиз.

"Шримад Бхагаватам"да биз Парвардигори оламнинг ажралмас бўлаклари эканимиз айтилган. Агар тананинг бирор аъзоси ўзининг вазифаларини бажармай қўйса, у бутун танага азоб беради. Худди шунингдек, Худога хизмат қилмайдиган киши ҳам, Уни безовта қилиб, ҳар хил ташвишларга солади.

Албатта, худди давлат қонунларини бузган киши сингари, ундай одам жазоланади. Жиноятчи ўзи ҳақида жуда юқори фикрда бўлиши мумкин, аммо, ҳукумат қонунларини бузиб, у ҳукуматни ташвишга солади, шунинг учун уни қамаб қўядилар. Агар тирик мавжудотлар Парвардигорга ташвиш келтира бошласа, У уларнинг барчасини тўплаб мана шу ерга, моддий оламга жўнатади. Аслида У шундай тирик мавжудотларга шундай дейди: "Сизлар бутун оламга ташвиш келтиряпсизлар. Сизлар - жиноятчисизлар, шунинг учун сизлар моддий оламда яшайсизлар"

йа эшам нурушам сакиад атма-прабхавам ишварам

на бхаджантӣ аваджананти стханад бхраштах патантӣ адхах

"Барча тирик мавжудотларнинг бобокалони, азалий Парвардигорга хизмат қилмайдиган ва Худонинг олдидаги ўз бурчини бажармайдиган ҳар қандай зот ўзининг азалий ҳолатидан маҳрум бўлади".(Бхаг.11.5.3). Агар бармоғим гангрена билан касалланса, уни олиб ташлаш керак бўлади, акс ҳолда у бутун организмни касал қилиши мумкин. Биз Худонинг қонунига қарши чиққанимиз учун, У бизларни азалий ҳолатимиздан маҳрум қилган. Ана шу ҳолатга қайтадан эришиш учун биз Худога садоқатли холис хизмат қилиш билан банд бўлишимиз лозим. Бошқа йўл йўқ. Акс ҳолда биз ўзимизга ҳам, Худога ҳам ташвиш келтириб юраверамиз. Масалан, агар менинг ўғлим номаъкул ишлар қилса, у менга ҳам озор берган бўлади, ўзи ҳам қийналади. Худди шунингдек, бизлар ҳаммамиз - Худонинг фарзандларимиз, Унинг қонунларига амал қилмай Унга ҳам, ўзимизга ҳам озор берамиз. Яхшиси бундай ҳолатдан қутулишг учун, қалбимизда Кришна онгини ривожлантириб, ҳаётимизни Худога хизмат қилишга бағишлашимиз лозим. Азалдан руҳий оламда, Голока Вриндаванада бўлган ҳақиқий ҳаётимизнинг асл маъноси шундан иборат.

"Шримад Бхагаватам"дан келтирилган юқоридаги шеърда *аваджананти* ибораси ишлатилган, унинг маъноси "тан олмаслик,

эътибор бермаслик, бажармаслик” деганни билдиради. Худони тан олмаслик - “Нимага мен Худога хизмат қилишим керак, мен ўзим Худоман!” - деб ўйлашдир. Жиноятчи ҳам худди шундай ўйлайди: - “Нимага мен ҳукуматга бўйсуним керак? Нима қилишни мен ўзим биламан!” Шундай ўйлар *аваджананти* деб аталади. Агар биз ҳукумат чиқариб кўйган қонунларни тан олмасак, қонунни ҳимоя қилиш органлари бизни жазолайди. Худди шунингдек, Худонинг қонунларини тан олмаганимиз сабабли Унинг моддий қуввати бизни уч турдаги азоб-уқубатларга мубтало қилади. Ана шундай азоб-уқубатлар Худони тан олмайдиган ёки ўзини ва бошқаларни Худо деб эълон қиладиган ярамастар учун мўлжалланган.

Шундай қилиб, йога билан шуғуллана бошлаган киши бир пасда камолотга эришмайди. Аввалига у карма-йогани, яъни натижаларига боғланган ҳолда фаолият кўрсатишни ўрганади. Аксарият одамларнинг турмушдаги барча ҳаракатлари кўпинча гуноҳ ишлардан иборат, аммо карма-йога деганда муқаддас китобларда кўрсатилган ҳалол, савоб ишларни тушуниш керак. Карма-йогада юксалишга эришиб, одам гяна-йога, яъни Худо ҳақидаги илмни ўрганиш билан шуғулланади. Шундан сўнг у *дхйана*, *дхарана*, *пранаяма*, *асана* ва ҳоказо, саккиз поғонадан иборат *аштанга-йога* билан шуғулланишга ўтади. Аштанга-йога ёрдамида ақлини Вишнунинг қиёфасида жамлашга ўрганиб, у бхакти-йога поғонасига кўтарилади. Бхакти-йога - йоганинг энг олий поғонаси ҳисобланади, ва агар одам ҳаётини Кришнани англаш фаолиятига бағишласа, у бирданига ана шу олий поғонага эришган бўлади. Мана шу - Худонинг даргоҳига олиб боровчи энг яқин ва тўғри йўлдир.

Агар одам гяна-йога билан шуғулланиб юриб, йоганинг камолотига эришдим, деб ўйласа, у адашади. У мақсадга эришиши учун ҳали анча юксалиши лозим. Агар биз зинапоя билан юз қаватли бинонинг тепасига чикмокчи бўлсак, ўттизинчи қаватга бориб, мақсадга эришдик, деб ҳисобламаслигимиз керак. Аввал айтиб ўтганимиздек, йога тизимини Худонинг даргоҳига олиб боровчи зинапояга қиёслаш мумкин. Охирги натижага - Олий Шахс-Худога эришиш учун йоганинг энг олий поғонасига, бхакти-йога поғонасига эришиш лозим.

Аммо, агар лифтдан фойдаланиш имконияти мавжуд бўлса, зинапоядан кўтарилишининг нима ҳожати бор? Лифт ёрдамида биз охирги қаватга бир неча дақиқада кўтарилишимиз мумкин. Бхакти-йога бизга йоганинг олий мақсадига энг қисқа вақтда эришиш имконини берадиган энг осон ва тўғри йўлдир. Шу мақсадга аста-секин, поғонама-поғона, барча йога усуллари орқали ҳам эришиш мумкин, бирданига тўғридан-тўғри эришиш ҳам мумкин. Ҳозирги замонда одамлар жуда қисқа умр кўришлари, хамиша хавотирда,

ташвишда юришларини инобатга олиб, Парвардигор Чайтаня Махапрабху Ўзининг англаб бўлмас чексиз марҳамати билан, дарров бхакти-йога даражасига кўтарилди олиш имконини берувчи йўлни кўрсатиб кетган. Бу осон усул - Худои Таоло Чайтаня Махапрабхунинг бизга берган бебаҳо неъматидир ва у Харе Кришна мантрасини такрорлашдан иборат. Рупа Госвами Унга шундай деб эхтиром кўрсатади: *намо маха-ваданйайа кришна-према-прадайя те* - “Сен Худонинг қиёфалари ичида энг саховатлисисан, чунки, Сен барчага Кришнага бўлган муҳаббатни сахийлик билан улашяпсан. Одатда, Кришнага нисбатан соф муҳаббатга эришиш учун одам йоганинг барча поғоналаридан бирма-бир ўтиши лозим, аммо Сен бу муҳаббатни дарров ато этияпсан. Шунинг учун Сендан ҳам саховатлироқ Зот йўқ”.

"Бхагавад Гита"нинг ўн саккизинчи бобида шундай дейилган:

*бхактйа мамабхиджанати йаван йаши часми таттваатах
тато мам таттваато джнатва вишате тад-анантарам*

“Фақат холис, садоқатли хизмат қилиш шарофати билангина Олий Шахс-Худони У аслида қандай бўлса, шундайлигини англаб етиш мумкин. Ўзининг садоқати шарофати билан Худони тўла англаб етган киши Худонинг даргоҳига кириш ҳуқуқига эга бўлади”.(Бг.18.55). Йоганинг бошқа турлари озгина миқдорда бхакти билан аралашган бўлади, лекин бхакти-йога соф садоқатдан иборатдир. Бхакти-йога - Худои Таолога садоқат билан холис хизмат қилишдир. Одатда Худога бирор нарса, ўз истакларимизни амалга оширишни сўраб илтижо қилиш одат тусига кириб қолган бўлса ҳам, Худодан фақат хизмат қилиш имкониятини сўрабгина илтижо қилиш керак. Худодан ўзимизнинг моддий эҳтиёжларимизни қондиришни сўраб илтижо қилмаслик ҳақида Худованд Чайтаня Махапрабху бизга ўзининг илтижоларида ўрناق кўрсатиб кетган. Биз аввалроқ Чайтаня Махапрабхунинг мукамал илтижосини келтириб ўтган эдик:

*на дҳанам на джанам на сундарим кавитам ва джагад-иша камайе
мама джанмани джанманишваре бхаватад бхактир ахаитуки твайи*
“Эй қудратли Худойим, менга бойлик ҳам, чиройли аёллар ҳам, кўплаган издошлар ҳам керак эмас. Сендан фақат Ўзининг чексиз марҳаматинг билан менга умрлар оша Сенга садоқат билан холис хизмат қилиш имконини беришингни сўрайман!”(Шикшаштака-4). Бу ерда Чайтаня Махапрабху Худои Таолога Джагадиша деб мурожаат қиляпти. *Джагат* ибораси “олам”, *иша* ибораси эса, - “хукмдор” маъносини англатади. Худонинг Олий Шахси бутун оламга хукмронлик қилиши барчага маълум. Шунинг учун Чайтаня Махапрабху Ўзининг илтижосида Худога Рама деб эмас, Кришна деб эмас, айнан Джагадиша деб мурожаат қиляпти. Моддий оламда биз

хар хил хоқимиятга эга бўлган ҳукмдорларни учратишимиз мумкин, демак бутун оламнинг ҳам Ўзига яраша ҳукмдори бўлиши керак. Чайтаня Махапрабху бойлик, чиройли аёллар ёки издошлар тилаб Худога илтижо қилаётгани йўқ, чунки бу неъматларнинг барчаси ўткинчи нарсалардир. Жаҳонда кўпчилик одамлар бошқалардан устун бўлишга, дунёда етакчи лавозимларга, мартабага эришишга интиладилар. Улар Форд ёки Рок-феллер сингари бадавлат бўлишни орзу қиладилар, бошқа бировлар давлат президенти бўлишга ёки бошқа қандайдир жамоат арбоби бўлиб, кўплаб одамларга раҳбарлик қилишга интиладилар. Аммо буларнинг барчаси моддий истаклардир: “Бой-бадавлат бўлишни истайман, издошларим кўп бўлишини истайман, чиройли хотиним бўлишини истайман!” Чайтаня Махапрабху буларнинг барчасини рад этади ва очикдан очик айтяпти: -”Менга булар керак эмас!” У Худодан ҳатто озодликка чиқишни ҳам сўраётгани йўқ, - *мама джанмани джанманишваре*. Агар дунёвий одамларни моддий бойликлар қизиқтирса, йоғлар одатда озодликка чиқишга интиладилар. Лекин Чайтаня Махапрабху ҳатто озодликка чиқишни ҳам истамаяпти. У нима мақсадда Кришнага сиғиняпти ўзи? Кришнага умрлар оша садоқат билан хизмат қилишда давом этиш учун. Чайтаня Махапрабху ҳатто Худо уни туғилиш, ўлиш, кексайиш ва касалликлардан озод қилишини ҳам сўрамаяпти. У Худодан ҳеч қандай моддий нарса сўрамаяпти, мана шу - бхакти-йоганинг энг олий поғонасидир.

Харе Кришна мантрасининг зикр қилар эканмиз, биз ҳам Худодан: - “Илтимос, Сенга садоқат билан хизмат қилишга изн бер!” - деб илтижо қиламиз. Бу мантрани бизга Чайтаня Махапрабхунинг Ўзи ўргатиб кетган. *Харе* ибораси Худонинг қувватини билдиради, "Кришна" ва "Рама" иборалари эса, Худонинг муқаддас номларидир. Биз мантра зикр қилаётганимизда, Ундан хизмат қилишга рухсат беришини сўраймиз. Ҳозир биз моддийлик касалига чалинганмиз, бу касалимизнинг ягона сабаби - Худога хизмат қилишни унутиб қўйганимиздир. Алданиш таъсири остида биз: “Мендан бошқа ким Худо бўлиши мумкин? Нимага кимгадир хизмат қилишим керак? Ўзимга ўзим хизмат қиламан, ўзим Худоман!” - деб ўйлаймиз. Мана шу бизнинг касалимиз. Бу - майянинг бизга қўйган охириги тузоғи. Аввалига биз ҳукмдор бўлгимиз келади, президент бўлгимиз, Рок-феллер, Форд ёки яна кимдир бўлгимиз келади, бунга эриша олмасак, ёки эришган мақсадимиз бизга бахт олиб келмаса, хафсаламиз пир бўлганидан, Худо бўлгимиз, яъни президентдан ҳам буюкрок бўлгимиз келади. Президент бўлиш бизга мангу илм ва лаззат бера олмаслигини тушуниб етгандан кейин, биз ҳаётдан яна ҳам юксакроқ нарса талаб қила бошлаймиз. Биз Худо бўлишни истаймиз. Лекин

унда ҳам, бунда ҳам қандайдир юқори лавозимга интиламиз, ана шу бизнинг касаллигимиз белгисидир. Алданиш таъсири остида биз бошқалардан, ҳаммадан устун бўлишга интиламиз. Лекин, бхакти-йога бизни бутунлай қарама-қарши нарсага ўргатади. Бхакти-йога бизни Худонинг хизматкорининг хизматкорининг хизматкори бўлишга ўргатади. Бу йўлга кирган кишининг бошқалардан устун бўлиш хаёлига ҳам қирмайди: бу йўлдаги одам фақат бир нарсани - Худога хизмат қилишни ўйлайди.

Хизматкор бўлиш - бизнинг табиий бурчимиздир, Худога хизмат қилишга бўлган иштиёқ, ихлос эса бизнинг Худога бўлган садоқатимизнинг ягона белгисидир. Моддий ҳаётда ҳам, гарчи буни ўзимиз англаб етмасак ҳам, биз ҳамини кимгадир хизмат қиламиз. Масалан, давлат президенти бўлиш учун сайловчиларга жуда кўп ваъдалар бериш керак. Аслида президентликка номзод бўлган киши: - "Мен барча ватандошларимга хизмат қиламан!" - деб айтиши керак. Агар у шундай деб ваъда бермаса, уни президент қилиб сайлашлари ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Шундай экан, жамиятда энг катта лавозимни эгаллаб туриб ҳам, одам барибир хизматкор бўлиб қолади. Аксарият одамлар буни қийинчилик билан тушуниб етадилар. Аммо, ҳатто ҳукумат бошлиғи ҳам ўзининг халқига хизмат қилишга мажбур. Акс ҳолда, уни ё лавозимидан олиб ташлайдилар, ё ишдан четлаштирадилар ё ўлдирадилар. Моддий ҳаётда бировга хизмат қилиш жуда хавфли. Озгина хато қилсангиз ҳам, сиз дарров ўрнингиздан айрилиб қолишингиз мумкин. Президент Никсоннинг хизмати америкаликларни қаноатлантирмай қўйганида, улар президентни истеъфога чиқишга мажбур қилдилар. Президент Кеннеди ҳам ўзининг хизмати билан кимгадир ёқмай қолган эди, уни ўлдириб юбордилар. Ганди ҳам ана шундай ҳалокатга учради. Уни ҳам ўлдирдилар, чунки баъзи бировлар унинг қилаётган хизматларидан норози эди. Моддий оламда бундай ҳоллар ҳар қадамда учраб туради, шунинг учун кимларгадир ўткинчи, моддий нарсаларга эришиш ниятида хизмат қилишдан воз кечиш учун одам етарли фаросатга, заковатга эга бўлиши керак. Биз Парвардигори оламга, Худои Таолога хизмат қилишимиз лозим, мана шу - инсон ҳаётининг ҳақиқий маъноси, мазмунидир.

Улар эсидан чиқариб, унутиб юрган ана шу ҳақиқатни одамларга эслатиб қўйиш учун мен "Қришнани англаш Халқаро жамияти"ни ташкил қилдим. Моддий оламда яшаб юриб, биз Радҳа-Қришнага хизмат қилишимиз лозимлигини эсимиздан чиқариб қўйганмиз, шунинг учун майя(алданиш)нинг, ўз ҳиссиётимизнинг қули бўлиб юрибмиз. Жамиятимизга келган ҳар бир одамга биз: - "Шунча вақтгача сиз ҳиссиёт(нафс)ингизнинг қули бўлиб келдингиз. Энди

хаётингизни Радҳа-Қришнага хизмат қилишга бағишланг. Сиз барибир кимгадир хизмат қилишингиз керак - ёки майяга, яъни ҳиссиётингизга, ёки Шри Шри Радҳа-Қришнага!" - деймиз.

Моддий оламда ҳамма ҳиссиётларига хизмат қилади, лекин бу хизмат ҳеч кимни қаноатлантирмайди. Биз ҳиссиётимизга қанчалик кўп хизмат қилсак, улар шунчалик кўпроқ лаззатланишни истайди, демак, биз уларга тиним билмай хизмат қилишимиз лозим. Барибир биз хизматкор бўлиб қолаверамиз. Лекин муаммо - биз хизматимиздан ўзимизни бахтиёр сезишни, лаззатланишни истаймизми, йўқми, мана шунда. "Бхагавад Гита" ва бошқа муқаддас китоблар қатъий ишонч билан таъкидлайдиларки, биз ҳиссиётимизга, нафсимизга хизмат қилишдан ҳеч қачон бахтли бўла олмаимиз, чунки, ҳиссиётимиз, нафсимиз - азоб-уқубатларимизнинг манбаидир. Шунинг учун ҳам Чайтаня Махапрабху Қришнадан Унга садоқатли хизмат қилиш имконини бериш ҳақида илтижо қилади. Бундан ташқари У шундай дейди: -

*айи нанда-тануджа кинкарам патитам ма вишаме бхамамбудхау
крипайа тава пада-панкаджа-стхита дхули-садришам вичинтайа*
“О Махараджа Нанданинг ўғли, мен - Сенинг мангу хизматкорингман, лекин қандайдир сабаблар билан бу туғилиб ўлишлар уммонига тушиб қолдим. Сендан илтимос, мени бу уммондан қутқариб ол ва Сенинг оёқларинг пойидаги заррача гардга айлантир” (Шикшаштака-5). Бу Қришнага қаратилган ва хизмат қилиш имконини сўраб илтижо қилинган яна бир муурожаат.

Муҳаббат тўла садоқат билан Худои Таолонинг фақат шахс кўринишидаги қиёфаси - Қришнага, Шямасундарага хизмат қилиш мумкин. Имперсоналистлар кўпинча Парвардигорнинг *вишва-рупа*, яъни фазовий қиёфасига эътибор берадилар, бу ҳақда "Бхагавад Гита"нинг ўн биринчи бобида ҳикоя қилинади. Аммо, шу бобнинг йигирма биринчи шеърида Худонинг фазовий қиёфаси фаришталарни дахшатга солади, деб айтилган. Арджуна ҳам шундай дейди:

*адришита-пурвам хришито “сми дриштва
бхайена ча правйатхитам мано ме*

тад эва ме даршайя дева рупам прасида девеша джаган-ниваса
“Сенинг аввал ҳеч кўрмаган фазовий қиёфангни кўриб, мен қувониб кетяпман, лекин ақлим дахшатга тушиб кетяпти. Шунинг учун Сендан илтимос, марҳамат қилиб, менга яна Ўзингнинг Шахс қиёфасидаги сиймонгни (Қришна ёки Шямасундара кўринишида) намоён қил, эй ҳукмдорлар ҳукмдори ва бутун оламнинг нажоткори!” (Бг.11.45). Вишва-рупага нисбатан ҳеч қандай муҳаббат ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Агар Қришна кўз олдингизда Ўзининг фазовий, оламшумул қиёфасида намоён бўлса, шундай дахшатга тушасизки,

Унга бўлган муҳаббат эсингизга ҳам тушмай қолади. Шунинг учун, имперсоналистларга ўхшаб, Худонинг *вишва-рупа* қиёфасини кўришга интилишнинг ўрнига Кришнага, Шямасундарага муҳаббат тўла садоқат билан хизмат қилиш керак.

Кунларнинг бирида, уруш бўлаётган пайтда(1942 йил Калкуттада) мен Кришна Ўзининг вишва-рупа қиёфасида қандай намоён бўлишини ҳис қилганман. Кутилмаганда бирданига ҳаводан хавф ҳалокат келаётгани ҳақида шошилиш хабар, (тревога)сигнал янгради, бизлар ҳаммамиз бомбадан сақлайдиган жойга чопдик. Бомбалар тушиб, портлашлар бошланди. Мен атрофга қараб фикр юрита бошладим: - "Албатта, мана шу вишва-рупа - Кришнанинг бир қиёфаси, аммо у ҳаммани ўзига жалб қиладиган даражада жозибадор эмас". Содиқ Кришнани фазовий қиёфасида эмас, Унинг азалий қиёфасида севишни истайди. Худо хоҳлаган қиёфага кириши мумкин, лекин Унинг қиёфаларининг ичида энг жозибадори, ҳаммани ўзига мафтун этувчи қиёфа - Кришна, Шямасундара қиёфасидир. Масалан, полиция бўлиб ишлайдиган киши ўзининг уйида оиланинг шунчаки суюкли отаси ҳисобланади. Агар у ишдан келиб ҳам, ҳатто уйида ҳам пистолетдан ўқ ота бошласа, унинг фарзандлари у ўзларининг сеvimли отаси эканини унутиб қўядилар. Фарзандлар отасини уйда, табиий ҳолда қандай бўлса, шундайлигича севишга ўрганганлар. Худди шунингдек, биз ҳам Кришнани Унинг Шямасундара қиёфасида севамиз, ана шу қиёфасида У Ўзининг мангу даргоҳида яшайди.

Ўзини Худо деб эълон қиладиган ярамасларнинг фирибларига йўл қўймаслик учун Парвардигор Шри Кришна Аржунга Ўзининг *вишва-рупа* қиёфасини намоён қилди. Аржун Кришнадан *вишва-рупа* қиёфасини намоён қилишни илтимос қилди, шу билан у Худонинг намоён бўлган аватараларининг ҳақиқийлигини текшириб кўриш мезонини билиш имконини яратди. Бошқача қилиб айтганда, агар кимдир ўзини Худо деб эълон қилса, унга: - "Агар сен ҳақиқатан ҳам Худо бўлсанг, вишва-рупа қиёфангни кўрсат!" - деб айтишнинг ўзи кифоя. Ишончингиз комил бўлсинки, ҳеч бир фирибгар-муттаҳам бунга қодир эмас.

Албатта, Аржун Кришнанинг вишва-рупа қиёфасига чуқур эҳтиром кўрсатди. Барчага ҳурмат кўрсатиш, сертавозелик содиқларга хос фазилатдир. Содиқ ҳатто фаришта Дургага, ёки Майяга ҳам ҳурмат кўрсатади, чунки Майя тимсолида у Кришнанинг қувватини кўради. Агар биз Кришнага эҳтиром кўрсатсак, ҳаммага, ҳатто чумолига ҳам эътиборли бўлишимиз лозим. Шунинг учун Брахма ўзининг илтижосида шундай дейди:

*сришти-стхити-пралайя-садхана-шактир эка
чхайэва йасйя бхуванани бибхарти дурга*

*иччханурупам апи йасйа ча чештате са
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджам*

“Ташки қувват, Майя, - бу Худонинг рухий *чит* қувватининг соясидир. Одамлар унга моддий оламни яратадиган, мавжудлигини таъминлаб турадиган ва яқсон қиладиган Дурга сифатида сиғинадилар. Мен азалий, бошланғич Парвардигор Говиндага сажда қиламан, Дурга ана шу Парвардигорнинг амрини бажариб юради”. (“Брахма-самхита”5.44). Шундай экан, Кришнага сиғинар эканмиз, биз айни пайтда Дургага ҳам сиғинаётган бўламиз, чунки Дурга - Кришнанинг қувватидир. Дургага сиғинганда эса, биз Кришнага мурожаат қилган бўламиз, чунки Дурга Унинг ҳукми остида ҳаракат қилади. Майянинг намоён бўлган ҳар қандай кўринишида ҳам содиқ Кришнани кўради, чунки содиқ биладики: Майя Кришнанинг ҳукми остида. Биз полициячига ҳурмат билдирганимизда, аслида ҳукуматга ҳурмат билдирган бўламиз. Моддий қувват, Дурга жуда қудратли: у бутун коинотларни яратишга, мавжудлигини таъминлаб туришга ва яқсон қилишга қодир, аммо бу ишларнинг барчасини у Кришнанинг амри билан қилади.

Бхакти, Кришнага соф садоқат билан химат қилиш ёрдамида Майянинг чангалидан қутулиб, Кришна билан мангу ҳамроҳ бўлиб юрганлар даврасига кириши мумкин. Кришнанинг дўстларининг баъзилари - Унинг мангу ҳамроҳлари, кўплари эса, бундай мартабага Худонинг марҳамати билан эришганлар. Агар Кришна билан фақат Унинг мангу ҳамроҳларигина ўйнаб, лаззатланадиган бўлса, бизнинг Кришна онгига эришиш учун интилишимизнинг ҳеч қандай маъноси қолмаган бўларди. Лекин, узоқ умрлар давомида эзгу ишлар қилиб, биз ҳам Кришнанинг мангу ҳамроҳлари даврасига киришимиз мумкин. Аслида, Кришнанинг моддий оламдаги Вриндавандаги ҳамроҳларининг кўпчилиги аввал шартланган ҳолатда бўлган, кейин қалбида Кришна онгини ривожлантирган руҳлар сирасига киради. Аввало бундай тирик мавжудотларга, Кришнанинг ўйинлари бўлиб ўтадиган сайёраларининг бирида Кришна билан мулоқотда бўлиш имконияти берилади, кейин улар рухий оламга Голока Вриндавана деб аталадиган илоҳий сайёрага кўтариладилар. Шунинг учун “Шримад Бхагаватам”да (10.12.11) *крита-пунйя-пундждах* - дейилган.

Бхакти-йоганинг маъноси Худои Таоло, Кришна билан муносабат ўрнатиб, Унинг мангу ҳамроҳи бўлишдан иборат. Бхакти-йога қандайдир бошқа мақсадни кўзлаши мумкин эмас. Масалан, буддизмни бхакти-йога деб атаб бўлмайди, чунки бу дин фалсафаси Олий Шахс-Худонинг мавжудлигини рад этади. Буддизмдан фарқлироқ христиан дини бхакти-йоганинг бир тури, чунки, христианлар Иисус Христосга Худонинг ўғли деб сиғинадилар, демек,

Худонинг ўзи ҳам борлигига ишонадилар. Бошқача қилиб айтганда, агар одам Худонинг борлигига ишонмаса, бхакти-йога ҳақида ҳеч қандай гап бўлиши мумкин эмас. Христианлар Худонинг борлигини тан олганлари сабабли, бу динни вайшнавизмнинг бир кўриниши деб ҳисоблаш мумкин. Шунга қарамай Худони англаб етишнинг ҳар хил поғоналари мавжуд. Христианлар Худонинг буюклигини тан оладилар, бу жуда яхши, лекин Худонинг нақадар буюклигини фақат "Бхагавад Гита" ва "Шримад Бхагаватам" муқаддас асарларини ўрганибгина англаб етиш мумкин. Худонинг буюклигини тан олиш - бхактининг биринчи поғонаси. Мусулмонлар ҳам бхакти-йога билан шуғулланидилар, чунки ислом динининг мақсади Худога қовушишдир. Лекин, Худонинг шахс эканини тан олмайдиган диний таълимотлар имперсонализм фалсафаси асосида қурилган ва бхакти-йогага ҳеч қандай алоқаси йўқ ҳисобланади. Бхакти-йога уч нарсани ўз ичига олади: хизматкор, хизмат ва хизмат қилиш объекти, яъни Худо Шахси. Хизмат қиладиган шахснинг ўзи, хизматни қабул қиладиган шахс бўлиши шарт. Хизмат қилиш жараёни, бхакти-йога ана шу икки шахсни боғлаб турувчи восита. Лекин, агар хизмат қилиш лозим бўлган Шахс бўлмаса, бхакти-йога ҳақида қандай гап бўлиши мумкин? Шунинг учун ҳам бхакти-йога усулини Олий Шахс-Худони тан олмайдиган дин ёки мавҳум фалсафий қарашларда қўллаб бўлмайди.

Бхакти-йогада руҳий устознинг вазифасига жуда катта ҳаамият берилади. Гарчи руҳий устоз, то ўзининг шогирдлари Худони англаб етмагунча, уларни руҳий оламга қайтариб олиб кетиш учун, моддий оламга қайтиб келаверишга тайёр бўлса ҳам, руҳий устознинг бу ҳолатини суистеъмол қилиш керак эмас. Руҳий устозни ташвишга солмаслик учун, бхакти-йогада шу ҳаётнинг ўзидаёқ юксак камолотга эришиш лозим. Шогирд руҳий устозига хизмат қилишга жуда жиддий эътибор бериши керак. Фаросатли содиқнинг фикри куйидагича бўлади: - "Мен ҳаётда руҳий устозим мени қутқариш учун яна моддий оламга келишга мажбур бўладиган тарзда яшамаслигим керак. Яхшиси Кришнани шу ҳаётнинг ўзида тўла англаб етишим ва Олий мақсадга эришим лозим!" Мана шу тўғри фикрлаш бўлади. Ҳеч қачон: - "Руҳий устоз барибир мени қутқариб олади. Шунинг учун мен хоҳлаган ишимни қилавераман!" - деб ўйламаслигимиз керак. Агар руҳий устозимизни озгина севсак, уни яна бу оламга қайтиб келишга мажбур қилмасдан, шу ҳаётнинг ўзидаёқ камолотга эришишга интилишимиз лозим. Шу ерда буюк содиқ Билвамангала Тхакурни эслаб ўтиш ўринли. У аввалги ҳаётида садоқатли хизмат қилишнинг энг олий поғонасига, *према-бхакти* даражасига етишига оз қолган эди. Аммо, ҳатто содиқ ҳам адашиши мумкин бўлгани сабабли, қандайдир сабабларга кўра Билвамангала ҳам бхакти-йога йўлидан адашди.

Кейинги хаётида "Бхагавад Гита"нинг 6.4 шеърида айтилгандек, *шучинам шриматам гехе* - у жуда бой брахманларнинг оиласида туғилди. Бахтга қарши, одатда аксарият бой оилаларнинг болалари орасида бўлгани сингари, унинг бир фоҳиша аёлга ишқи тушиб қолди. Шунда руҳий устоз унга фоҳиша аёлнинг оғзидан шундай деди: - "Сен оддий гўшт ва суякларга шунчалик муҳаббат қўйгансан! Агар сен шундай муҳаббат билан Кришнани севганингда аллақачон руҳий оламга эришган бўлардинг!" Фоҳишадан бу гапларни эшитиб, Билвамангала дарров *бхакти-йога* йўлига қайтди.

Рухий устоз ўзининг шогирдлари олдида катта маъсулият олади, лекин унинг бу жавобгарлигини суистеъмол қилмаслик керак. Шогирд ҳамиша руҳий устозини мамнун қилишга ҳаркат қилиши лозим (*йасйя прасадад бхават-прасадах*). Рухий устозни бизни фоҳишахонадан чиқариб оладиган ҳолатга солиб қўймаслигимиз керак. Лекин, агар зарур бўлса, руҳий устоз шундай қилади ҳам, чунки шогирдни қабул қилаётиб, у унинг учун барча жавобгарликни ўз зиммасига олади.

Биз бхакти-йога йўлини мана шу хаётимиз давомида охиригача албатта босиб ўтишимиз лозим, чунки ҳозир бизда Кришна онгини тўлиқ англаб етиш учун барча имконият мавжуд. Бизларда ҳамма шароит бор: мриданга, бронзадан қилинган караталалар, ва тилимиз. Бошқа асбоблардан фарқли равишда тилни сотиб олишнинг ҳожати йўқ. Бундан ташқари бизнинг қулоғимиз бор, унинг ёрдамида тилимиз зикр қилган муқаддас номларни тинглашимиз мумкин. Шундай қилиб, бизга зарур бўлган ҳамма нарса ҳамиша ёнимизда, ва бхакти-йогада камолотга эришиш учун биз Харе Кришна мантрасини куйлаб тингласак бас. Бунинг учун буюк олим ёки файласуф бўлишнинг ҳожати йўқ.

Шундай қилиб, камолотга эришишга ҳалақит берадиган ҳеч қандай қийинчилик, муаммо йўқ, чунки Худонинг яратиб қўйган ҳамма нарсаси мукаммал. *Пурнам адах пурнам идам*. Масалан, бизнинг сайёрамиз ҳам мукаммал қилиб яралган: океанларда сувлар тўла, улар кўёш нури ҳароратида буғланиб булутларга айланади ва ерни суғоради, шу билан уруғларнинг кўкаришига ёрдам беради. Бундан ташқари тоғ қояларидан келадиган дарёлар одамларни тоза сув билан таъминлаб туради. Атиги бир неча литр сувни буғлантириш учун биз қанча ҳаракат қилишимиз лозим, аммо олам шунчалик мукаммал яратилганки, ғалла ва ўсимликларни етиштириш учун зарур бўлган миллионлаган тонна сув ўз ўзидан океандаги сувлардан буғланиб кўтарилади, булутга айланиб, муз кўринишида тоғ қояларида тўпланади, кейин ерларга оқиб келади. Олам мукаммал яратилган, чунки у мукаммал манбадан чиққан. Худди шунингдек, бизнинг танамиз ҳам руҳий юксалишга эришиш, руҳий ўзликни англаш

имкони берадиган даражада мукамал яратилган. Бизда бунинг учун мукамал асбоб - инсон танаси мавжуд. Моддий табиатнинг бизга келтираётган барча азоб-укубатларидан кутулиш учун биз фақат шу танадан фойдаланиб, Харе Кришна мантрасининг илоҳий товушларини куйлаб, тинглашимиз лозим.

Тўққизинчи боб. Кейинги ҳаётида йог нимага эришади.

*сарва-дварани самйамйа мано хриди нирудхйа ча
мурдхни адхйатманаҳ пранам астхито йога-дхаранам*

“Йог ҳиссиётларнинг фаолиятини бутунлай тўхтатиши керак. Тананинг барча эшикларини бекитиб, ақлини қалбига жамлаб ва ҳаёт нафасини калласининг юқори қисмига кўтариб, транс ҳолатига кириши лозим”.(Бг.8.12).

йога иборасининг маъноларидан бири - “қўшиш, қўшилиш”, яъни айириш, ажратиш сўзларининг аксини билдирувчи, антоним сўздир. Ҳозир бизнинг онгимиз моддий қувват билан булғангани сабабли биз Худодан ажралганмиз. Лекин биз Худованд билан қўшилганимизда, яъни Уни ўзимизнинг борлигимизга, ҳаётимизга қўшганимизда, бизнинг ҳаётимиз мукамал бўлади. Бу ишни ажал етмасдан бурун қилиш керак. Ажал етганда танани тарк эта туриб, Парвардигори оламни, Кришнани эслай олиш учун, ҳали тирик бўлган пайтимиздаёқ комил ҳаёт тарзига эришишимиз керак.

*прайана-кале манасачалена
бхактйа йукта йога-балена чаива
бхрувор мадхйе пранам авешйа самйак
са там парам нурушам упаити дивйам*

“Ажали етганда йога усули ёрдамида ҳаёт нафасини қошлари ўртасида жамлаган, ақлини жиловлаб олиб, уни Кришнада мужассам қилган, Худо ҳақида муҳаббат ва садоқат билан фикр юритган киши албатта Олий Шахс-Худонинг даргоҳига эришади”.(Бг.8.10). *пранайа-кале* сўзи “ажали етганда” деган маънони англатади. Аслини олганда инсон ҳаёти - ўлимга, охириги имтиҳонга ўзига хос тайёргарлик

жараёнидир. Агар биз ана шу имтихондан муваффақиятли ўта олсак, биз руҳий оламга эришамиз. Бенгалликларнинг машхур мақоли бор: “Руҳий юксалиш йўлида қанчалик юқори кўтарилганинг ажалинг етганда маълум бўлади”.

Йога жараёнида ҳиссиёт эшиқларини ёпиш усули санскрит тилида *пратяхара* - “бутунлай акси” деб аталади. Ҳозир бизнинг сезгиларимиз моддий, ташқи гўзалликни қабул қилиш билан машғул. Бунинг бутунлай акси - йогнинг ҳиссиёти ташқи гўзалликдан ажратилиб, ички гўзалликка қаратилган ҳолатдир. Ўзининг эшитиш қобилятини йог ичида *омкара* товушини тинглашга жалб қилади, ва шу тарзда бошқа сезгиларини ҳам ташқи фаолиятдан тўхтатиб ички фаолиятига йўналтиради. Кейин у ақлини қалбидаги Вишну-муртига жамлайди, *манаҳ хриди нирудхйа*. *Нирудхйа* ибораси “ақлни қалбга жойлаш” деган маънони англатади. Шу тарзда ҳиссиётини ичига қаратиб, ақлини жиловлаб, йог ҳаёт нафасини бошининг юқори қисмига кўтаради, ва қаерга жўнаш кераклигини ҳал қилади. Коинотда сон-саноксиз сайёралар бор, ундан ташқарида эса, чексиз руҳий олам ястаниб ётибди. Худди мен Америкага келишимдан олдин, унинг мавжудлигини китоблардан, бошқа одамлардан билиб олганим сингари, йоглар ҳам бу сайёралар ҳақида, руҳий олам ҳақида барча маълумотларни ведавий битиклардан билиб олганлар. Руҳий оламнинг барча сайёралари ведавий битикларда батафсил таърифлангани учун, йог улар ҳақида ҳамма нарсани билади, ва ўзи ҳоҳлаган сайёрасига йўл олиши мумкин. Бунинг учун унга космик кеманинг ҳожати йўқ.

Шунча йиллар давомида олимлар космик кемалар ёрдамида бошқа сайёраларга боришга уриняптилар, лекин уларнинг уринишларидан ҳеч қандай фойда йўқ. Ҳатто бир икки космонавт бошқа бирор сайёрага боришга муваффақ бўлса ҳам, аксарият одамлар бундай йўл билан бошқа сайёраларга бора олмайдилар. Одатда, олий сайёраларга эришишни истаган кишилар гяна-йога билан шуғулланадилар. Бхакти-йога эса, ҳеч қандай моддий сайёраларга эришишни мақсад қилиб қўймайди, бхакти-йога бундай мақсадлар учун мўлжалланмаган.

Худонинг содиқ хизматкори, содиқлар моддий оламнинг бирорта сайёрасига қизикмайдилар, чунки биладиларки, бу оламнинг барча сайёрасида азоб-уқубатларнинг тўрт тури албатта мавжуд: туғилиш, кексайиш, касаллик ва ўлим. Олий сайёраларда ерга қараганда анча узок умр кўриш мумкин, лекин барибир ўлим у ерда ҳам бор. Шунинг учун Кришнани англаб етган содиқлар моддий дунёдаги ҳаётга умуман бефарқ қарайдилар: уларни азоб-уқубатларнинг тўрт туридан бирортаси ҳам бўлмаган руҳий, мангу ҳаёт қизиктиради. Фаросатли одам моддий оламнинг бирор сайёрасига эришишни мақсад қилиб қўймайди. Олий сайёраларга бориш учун ўша сайёрада яшашга

яроқли бўлган танага эга бўлиш керак. Олий сайёраларга механик, моддий курилмалар ёрдамида эришиб бўлмайди. Бунинг учун ўша сайёраларга хос бўлган, у ерда яшашга мослашган танага эга бўлиш керак. Одам сувнинг остида атиги бир неча минут тура олади, балик эса, сув остида бир умр яшайди. Аксинча, баликнинг танаси курукликда яшаш учун мўлжалланмаган. Худди шунингдек, олий сайёраларда яшаш учун шунга мос келадиган танага эга бўлиш керак.

Ведавий битиклардан маълумки, олий сайёралардаги бир кун - ердаги вақт ҳисоби бўйича олти ой давом этади, ва у ерда яшайдиган аҳоли ўн минг йил умр кўради. Олий сайёраларда ҳаёт - ўн минг йилми, йигирма минг йил, миллион йилми - қанчалик узоқ давом этмасин, барибир у ерда ҳам ўлим муқаррар. Лекин "Бхагавад Гита"нинг бошида айтилганки, аслида биз мангу руҳмиз.

на джайате мрийате ва кадачин найам бхутва бхавита ва на бхуйах аджо нитйах шаивато "йам пурано на ханйате ханйамане шарпире
"Рух туғилмаган ва ўлмайди ҳам. У ҳеч қачон пайдо бўлмаган, пайдо бўлаётгани ҳам йўқ, пайдо бўлмайди ҳам. У туғилмаган, мангу, ҳамиша мавжуд ва азалий. Тана ҳалокатга учраганда у ўлмайди".(Бг.2.20). Бу ерда Кришна айтяптики, бизлар - мангу руҳлармиз. Шундай экан, нимага биз ўзимизни ўлиб-тирилишларга мубтало қиляпмиз. Тафаккури етарли ривожланган ҳар бир одам буни тушуна олади. Кришна онгига эга бўлган киши ажал, ўлим муқаррар бўлган сайёрага боришга интирмайди: унинг мақсади - Худоники сингари мангу танага эга бўлиш учун мангу руҳий оламга эришишдир. *Ишварах парамах кришнах сач-чит-ананда-виграхах.* Худонинг танаси мангу, илм ва лаззатга тўла. Шунинг учун Кришнани "чексиз лаззат манбаи" деб атайдилар. Агар, танамизни тарк этгандан кейин руҳий оламга - Кришнанинг сайёрасига ёки бошқа ҳоҳлаган руҳий сайёрага - кўтарилсак, биз ҳам сач-чит-анандага тўла танага эга бўламиз.

Моддий танага қамалган жон - аслида кичкина руҳий заррачадир. Моддий танадан фарқли равишда, жон, руҳ кўзга кўринмаса ҳам, у тананинг мавжудлигини, ҳаётини таъминлаб туради. *Сат-чакра-його* ёрдамида руҳни калланинг юқори қисмига кўтариш мумкин. Шундай қилиб, дхяна-йогода камолотга эришган киши ўзи ҳоҳлаган олий сайёраларнинг бирига кўтарилиши мумкин. Дхяна-йог - ўзига хос саёҳатчидир, у ўзича шундай деб ўйлайди: - "Аввал мен Ойга бораман, у ерда нима қизиқ бор экан, кейин ундан ҳам юқорироқ сайёраларга кўтариламан". Худди одамлар ерда аввал Нью-Йоркдан Калифорнияга, кейин Канадага сайр қилганлари сингари, йог ҳам коинот бўйлаб сайр қилиб юради. Лекин, Кришна онгида бўлган кишини моддий коинотдаги сайёралар бўйлаб қилинадиган саёҳат қизиқтирмайди.

Бундай одам Кришнага садокат билан хизмат қилиб руҳий оламга кўтарилишга интилади.

*ом итй эакаишарам брахма вйахаран мам анусмаран
йах прайати тйаджан дехам са йати парамам гатим*

“Мана шу йога билан мунтазам шуғулланиб юрган киши танасини тарк этаётиб, Мени, Худонинг Олий Шахсини эсласа, муқаддас "ОУМ" бўғинини талаффуз қилса, у албатта руҳий олам сайёраларига эришади.(Бг.8.13). *Оум*, ёки *омкара* - руҳий товушнинг қисқарган, шахсиятсиз кўринишидир. Оум бўғинини талаффуз қилиш билан бирга дхяна-йог Кришна, ёки Вишну, Олий Шахс-Худо ҳақида ўйлаши керак. Бу бўғин Кришнанинг шахсиятсиз, товуш шаклидаги қиёфасидир ва Харе Кришна мантрасининг таркибига ҳам киради. Шундай қилиб, йоганинг барча усулларининг вазифаси - одамга бутун диққатини Вишнуда мужассам қилишга ёрдам беришдан иборат. Лекин, Вишнунинг қиёфасини кўз олдига келтиришга уринаётган имперсоналистлардан фарқли равишда, содиқлар ҳақиқатан ҳам Худонинг Олий Шахсини яққол кўрадилар. Нима бўлганда ҳам йог ўзининг фикрий назарини Вишнуда жамлаши керак. Бу ерда ишлатилган *мам* ибораси Олий Шахс-Худога, Вишнуга тегишли. Агар одам ажали етганда Вишну ҳақида ўйлай олса, у руҳий оламга эришади.

Руҳий ўзлигини англаб етган ҳар бир ақлли, фаросатли одам албатта ўйланиши керак: - ”Агар мен - мангу рух бўлсам, ўткинчи нарсаларга эгалик қилишга интилишнинг нима кераги бор?” Масалан, ҳеч кимнинг бирор нарсага вақтинча эга бўлгиси келмайди. Агар биз бегона квартирада яшасак, унинг эгаси хоҳлаган пайтда сиздан квартирани бўшатишни илтимос қилиши мумкин, сиз кетишга мажбурсиз, ва бундан ҳечам хурсанд бўлмайсиз. Гарчи биз ундан ҳам яхшироқ квартира топишимиз ва кўчганимизга пушаймон бўлмасак ҳам, барибир, ҳеч қаерга кўчмасдан, ҳамиша бир жойда яшагимиз келади. Буни, аслида ўзимиз мангу рух эканимиз, ўзимизнинг мангу ҳолатимизга интилаётганимиз деб тушунтириш мумкин. Биз мангуликка интиламиз ва шу боис ўлишни истамаймиз. Биз туғилиш, кексайиш, касалланиш ва ўлиш билан боғлиқ бўлган азоб-уқубатларга мубтало бўлишни истамаймиз. Моддий табиат бизга рўпара қилаётган бу азоблар бизнинг истагимизга қарши, худди касалликдай, ўз-ўзидан келверади. Касалликдан қутулиш учун қандайдир чора кўриш керак. Худди шунингдек, мана шу азоб-уқубатлардан халос бўлиш учун моддий танадан қутулиш керак, чунки азоб-уқубатлар моддий ҳаётнинг ажралмас қисмидир.

Танасини тарк этаётиб, *оум* бўғинини талаффуз қилган ва Худои Таоло ҳақида ўйлаган йог руҳий оламга эришади. Имперсоналистлар учун эса, Худованд Шри Кришнанинг руҳий сайёрасига киришга йўл йўк. Улар руҳий оламнинг ташқарисиди, *брахмаджйоти* нурларида яшашга маҳкум. Куёш нурлари куёшдан фарқ қилмагани сингари, Олий Шахс-Худо таратаётган *брахмаджйоти* нури ҳам Унинг Ўзидан фарқ қилмайди. Имперсоналистлар брахмаджйотига тушиб, у ерда кичик зарралар кўринишида қоладилар. Биз аслида руҳий заррачалармиз, ва брахмаджйотида ана шундай руҳий зарралар сон-саноксиз равишда кўп. Имперсоналистлар Худои Таолонинг руҳий борлиғи билан кўшилиб кетадилар, лекин барибир ўзларининг алоҳида шахс сифатини сақлаб қоладилар. Алоҳида шахс сифати - руҳнинг ажралмас хусусияти, сифатидир, лекин имперсоналистлар ўзлари шахсий хусусиятларга эга бўлишни истамаганлари сабабли, шахсиятсиз брахмаджйоти ёғдуси таркибида, куёш нурлари сингари, руҳий зарралар кўринишида мавжуд бўладилар. Брахмаджйотидаги алоҳида руҳий заррачалар худди бирга кўшилиб кетгандек бўлиб кўринадилар.

Тирик мавжудот сифатида биз барчамиз лаззатланишга интиламиз. Биз шунчаки мавжуд бўлиш билан қаноатлангимиз келмайди. Ўзимизнинг асл табиатимизга кўра биз *сач-чид-ананда*: мангу-*сам*, илм - *чит* ва лаззат - *ананда*га тўламиз. Шахсиз брахмаджйотига тушган киши фақат Браҳман билан бириккани ҳақидаги илми билан қаноатланиб, у ерда узоқ қола олмайди. Узоқ йиллар давомида ким ҳам бир хонада ёлғиз ўзи, қандайдир китобни ўқиб лаззатланиб яшай оларди? Биз ҳамиша ёлғиз яшаб, мангу лаззатлана олмаймиз. Эртами-кечми албатта хонадан чиқамиз ва ўзимизга ҳамсуҳбат излай бошлаймиз. Бошқалар билан дилдан, самимий ҳамсуҳбат бўлиш - бизнинг табиий эҳтиёжимиздир. Шунинг учун, Худонинг шахсиз борлиғидаги ёлғизлик ҳолатидан қаноат ҳосил қила олмай, имперсоналистлар яна бу моддий оламга қайтиб келадилар. "Шримад Бхагаватам" шуни тасдиқлайди:(10.2.32).

*йе “нйе “равиндакша вимукта-манинас
твай аста-бхавад авишуддха-буддхайаҳ
арухйа криччхрена парам падам татаҳ
патантй адхо “надрита-йушмад-ангхрайаҳ*

“Эй нилуфар кўзли Парвардигор, гарчи қаттиқ риёзатлар ёрдамида руҳий юксалишга интилаётган содиқлар озодликка эришдим деб ўйласалар ҳам, уларнинг тафаккури барибир пок эмас. Сенинг нилуфар қадамларинг пойини тан олмагани сабабли улар ўзларининг бошқалардан сохта устунлигидан дарров маҳрум бўладилар”.

Имперсоналистларни қайсидир бошқа сайёраларга учадиган космонавтларга ўхшатиш мумкин. Агар улар ўша сайёрада қола олмасалар, яна қайтиб Ерга келишга мажбур бўладилар. "Шримад Бхагаватам"нинг мана шу шеърида айтилганидай, имперсоналист моддий оламга қайтиб келишга мажбур, чунки у муҳаббат ва садоқат билан Худои Таолога хизмат қилишни истамади. Биз ерда яшаган пайтимизда Парвардигор Кришнага хизмат қилишни ва Уни севишни ўрганишимиз лозим: шунда биз Унинг руҳий сайёрасига кўтариламиз. Қалбимизда Кришнага нисбатан муҳаббат уйғотмай туриб, биз имперсоналистлар сингари фақат брахмаджйотига эриша оламиз, унда яна моддий оламга тушишга мажбур бўламиз, чунки у ердаги ёлғизлик бизни шунга мажбур қилади. Аслини олганда ҳар биримиз Худои Таоло билан мангу мулоқотда бўлишга интиламиз, чунки ўзимизнинг табиатимиз шундай - илм ва лаззатга тўла, мангу. Ёлғиз қолиб, Худои Таоло билан алоқамизни йўқотиб, биз ҳеч қачон ҳам ҳаётдан лаззатлана олмаймиз. Агар ҳаётдан лаззат олмасак ҳеч қачон ҳам мамнунлик, қаноат ҳосил қилмаймиз. Ҳаётда лаззатланишга интилиш бизни ҳар қандай алоқага, ҳар қандай мулоқотга ва ҳар қандай эрмакка, кўнгилхушликка ундайди. Ҳафсаламиз пир бўлиб, биз яна моддий лаззатларга қайтамыз. Мана шу имперсоналистлар олдида турган катта хатар ҳисобланади.

Дунёвий ҳаётда ҳиссиётларга энг кучли лаззатни жинсий алоқа беради. Ана шу лаззат руҳнинг руҳий оламда Кришна билан ўзаро мулоқотидан оладиган лаззатининг бузилган аксидан бошқа нарса эмас. Агар руҳий оламда жинсий алоқа бўлмаса, у моддий оламда ҳам бўлмасди. Лекин шуни тушуниш лозимки, бу ерда жинсий алоқа бузиб акс эттирилган. Фақат Кришна билан боғлиқ нарсаларгина ҳақиқий бўлиши мумкин. Кришна лаззатга тўла, ва агар биз Унга Кришна онгида садоқат билан хизмат қилишни ўргансак, кейинги ҳаётимизда руҳий оламга - Кришналоқага, Кришнанинг сайёрасига - эришамиз ва Унинг даврасида чексиз лаззатланиб яшаймиз.

Кришнанинг сайёраси "Брахма-самхита"да шундай таърифланади:(5.29).

*чинтамани-пракара-садмасу калпа-врикша-
лакшавритешу-сурабхир абхипалайантам
лакшми-сахасра-шата-самбхрама-севйаманам
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджами*

“Мен барча тирик мавжудотларнинг бобокалони бўлган азалий Парвардигор Говиндага сажда қиламан. У барча истакларни рўёбга чиқарувчи сигирларни боқади. У фалсафа тошидан қурилган саройда яшайди, сарой миллионлаган орзулар дарахти билан ўралган. У ерда Унга минглаб равнақ фаришталари муҳаббат ва садоқат билан хизмат

киладилар.” Бу ерда айтилганки, Кришналокада барча иморатлар фалсафа тошлари, чинтаманидан қурилган. Ана шундай тошнинг бир зарраси темир бўлагига тегса, темир шу заҳоти олтинга айланади. Моддий оламда албатта бундай тош йўқ, лекин, "Брахма-самхита"да айтилишига кўра, Кришналокада барча иморатлар ана шундай тошлардан қурилган. Бундан ташқари Кришналокада орзулар дарахти мавжуд, *калтаврикиша*. Уларнинг шундай аталишининг сабаби шундаки, улар ҳар қандай орзуни рўёбга чиқаришга қодир. Бу дунёда манго дарахти фақат манго мевасини беради, лекин Кришналокадаги дарахтлар бизнинг истагимизга яраша ҳоҳлаган мевани бериши мумкин, чунки уларнинг барчаси орзулар дарахти ҳисобланади. Бу Кришналоканинг, Кришнанинг руҳий оламдаги мангу даргоҳининг озгина таърифи, холос.

Шундай қилиб, бизнинг моддий коинотдаги бирор сайёрага тушишга интилишимизнинг ҳеч қандай маъноси йўқ, чунки, уларнинг барчасида туғилиш, ўлиш, кексалик ва касаллик билан боғлиқ бўлган азоб-уқубатлар албатта мавжуд бўлади. Ҳозирги замондаги олимлар ўзларининг илмий ютуқлари билан жуда гердаядилар, аммо, улар ҳалигача кексаликни, касаллик ва ўлимни енга олганлари йўқ. Аксинча, улар одамларнинг ажалини яқинлаштирадиган нарсалар яратишга эришдилар холос, лекин ажални тўхтатиш уларнинг қўлидан келмайди. Ақл-заковати етарли киши туғилиш, касаллик, кексайиш ва ўлишлардан бирагўла халос бўлиб, чексиз илм, лаззат мангу ҳукм сурадиган руҳий оламга киришга интилиши лозим. Бхакти-йог бунинг учун ҳозир Кришна онгида яшаш ва ажал етганда Кришна ҳақида ўйлаш кераклигини билади.

*ананйя-четах сататам йо мам смарати нитйашаҳ
тасйахам сулабхах партха нитйя-йуктасйа йогиनाҳ*

“О Притхининг ўғли, ҳамиша Мени ўйлаб юрган киши Менга осон эришиши мумкин, чунки У ҳамиша Менга хизмат қилади”.(Бг.8.14). *нитйя-йукта* ибораси “ҳамиша транс ҳолатида бўлиб” деган маънони англатади. Ҳамиша Кришнани ўйлаб юрган киши ва ҳамиша Кришна онгидаги фаолият билан машғул бўлган одам йогларнинг энг аълоси ҳисобланади. Унинг диққати гяна-йога, дхйана-йогага ёки ўзликни англашнинг бошқа усуллариغا чалғимайди. Унинг ҳаётда фақат битта мақсади бор - Кришна. *Ананйя-четах* дегани “адашмасдан, чалғимасдан” деган маънони англатади. Кришнанинг содиқ хизматкорини ҳеч нарса чалғитмайди, ташвишга сола олмайди, чунки унинг фикру-хаёли ҳамиша Кришна билан банд. *Сататам* ибораси содиқнинг ҳамиша ва ҳар ерда Кришнани ўйлаб юришини кўрсатади. Ерга ташриф буюрганида Кришна вақтини Вриндаванда ўтказди. Гарчи мен ҳозир Америкада яшаётган бўлсам

хам, барибир Вриндаванда яшаётган бўлиб қолавераман, чунки ҳамиша Кришна ҳақида ўйлайман. Одам Нью-Йоркда яшаши мумкин, аммо, унинг фикру-хаёли Вриндаванда бўлса, бу унинг ўзи Вриндаванда яшагани билан баробар.

Кришна онгида бўлиш - Кришна билан Унинг мангу рухий сайёрасида яшаш демакдир. Агар биз Кришнани англаб етган бўлсак, биз У билан бирга яшаётган бўламиз. Биз шунчаки моддий танамизни тарк этадиган ва рухий оламга кўтариладиган пайт келишини кутишимиз керак, холос. Ҳеч нарсага чалғимасдан, ҳамиша Кришнани ўйлаб юрган киши Унга ҳеч қийналмасдан эриша олади. *Тасйахам сулабхаха партха* дейди Кришна, - "Мен ҳамиша унинг ёнида бўламан". Бхакти-йога билан шуғулланиб, ҳеч қийналмасдан биз энг нодир, бебаҳо неъматга, Кришнага осонликча эришишимиз мумкин. Агар бхакти-йога ёрдамида Унга эришиш осон, деб Кришнанинг Ўзи айтган бўлса, бунинг учун қандайдир бошқа қийин ишларни қилишнинг нима кераги бор? Биздан фақат ҳамиша Харе Кришна мантрасини зикр қилиб юриш талаб этилади: Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Кришна, Харе Харе, Харе Рама, Харе Рама, Рама Рама, Харе Харе. Буни кўчада ҳам, метрода кетаётиб ҳам, уйда ва ишда ҳам қилиш мумкин. Харе Кришна мантрасини такрорлаш учун ҳеч қандай қонун қоидалар йўқ, бунинг устига ҳеч қандай пул ҳам тўланмайди.

Кришна қудратли, демак энгилмас, лекин шунга қарамай, садоқатли хизмат қилиш ёрдамида нафақат Унга эришиш, ҳатто Уни энгиш ҳам мумкин экан. Аввал айтиб ўтганимиздек, Олий Шахс-Худони англаб етиш жуда мушкул; шунинг учун Парвардигори оламни одатда Аджита, энгилмас, деб атайдилар. "Шримад Бхагаватам"да Тангри Брахма Аджитага шундай илтижо қилади:

*джнана прайасамуданасйа наманта эва
дживанти сан-мукхаритам бхавадийа-вартам
стхане стхитах шрути-гатам тану-ван-манобхир
йе прайашо "джита джито "ни аси таис три-локйам*

"Эй Аджита(енгилмас), Парвардигор, шахсиятсиз қиёфадаги Мутлак Ҳақиқат тасаввурини рад этган, фикрий мулоҳазаларга қизиқмайдиган содиқлар, рухий ўзлигини англаб етган одамлар тилидан Сенинг муқаддас номларинг, қиёфанг, кароматларинг ва сифатларинг ҳақидаги ҳикояларни тинглаши лозим. Содиқлар ноқонуний жинсий алоқани, кимор ўйинларини, маст қилувчи нарсаларни ва тирик мавжудотларни ўлдиришни тарк этишлари лозим ва садоқатли хизмат қилишнинг барча қоидаларига изчил риоя қилишлари керак. Танаси, тили ва ақли билан Сенга хизмат қилиб, улар истаган варна ва

ашрамнинг хизматини қилишлари мумкин. Гарчи Сен енгилмас бўлсанг ҳам, шундай содиқлар Сени енгилма қодирдирлар”.

Джнана прайасам ибораси бу ерда йиллар, умрлар оша Худони, ёки Мутлақ Ҳақиқатни илм орқали излаб юрган файласуф олимларни назарда тутди. Ўзининг уринишлари билан улар қудуқдан чиқмай туриб, Тинч ёки Атлантик океанининг катталигини ўзи яшаётган қудуққа қиёслаб, кўз олдига келтиришга уринаётган қурбақани эслатадилар. Агар биз, ҳатто оддий бир коинотнинг ўлчамларини билмасак, англай олмасак, Худои Таолони, Парвардигори оламнинг улуғворлигини англаб етишга уринишнинг қандай маъноси бўлиши мумкин? Бундай уринишларнинг фойдаси йўқ. Шунинг учун "Шримад Бхагаватам" бизга бундай уринишларни тарк этишни тавсия этади. Ҳар қандай ақл-фаросатли одам ҳам, чекланган илм ёрдамида Худони ўрганишнинг ҳеч қандай маъноси йўқлигини тушуниб этади. Бунинг ўрнига биз қалбимизда камтаринлик, ночорлик туйғусини ривожлантириб, бу яралган оламда ўзимизнинг *арзимас зарра* эканимизни тушунишга ва ожизлигимизни тан олишга интилишимиз лозим. *наманта* иборасининг маъноси шуки, биз шунчаки камтаринлигимиз, мискинлигимиз шарофати билан ишонарли манбадан Парвардигори олам ҳақида аниқ илмга эга бўла оламиз. "Ишонарли манба" деганда нима назарда тугилади? *Сан-муххаритам*: ўзининг руҳий табиатини англаб етган зоғлар. Аржун Худо ҳақидаги илми Худои Таолодан, Кришнанинг Ўзидан тинглади, биз эса, ўз навбатида, Худо ҳақидаги илми Аржундан ёки унинг вакилидан тинглашимиз лозим. Ким бўлишингизнинг аҳамияти йўқ - индусмисиз, америкаликми, японияликми ёки мусулмонми. Бунинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ. Биз шунчаки эшитган нарсамизни тушунишга ва уни ҳаётда қўллашга ҳаракат қилишга ҳаракат қилишимиз лозим. Қалбимизда камтаринлик, мўминлик, итоаткорлик ҳолатини ривожлантириб, аниқ манбадан илм ўрганиб ва уни ҳаётда қўллаб, инсон ҳатто Худои Таолони ҳам енгилма қодир бўлади. Шу йўл билан бораётган одам осонлик билан Парвардигорга, Кришнага эришади. Одатда Худои Таолони англаб етиш жуда мушкул, лекин Худо ҳақидаги ҳикояларни мўмин, камтар ҳолда тинглаётган киши учун, *шрути-гатам*, бунинг ҳеч қандай қийин жойи йўқ.

Ўрганишнинг икки йўли мавжуд: *арохапантха* - пастдан юқорига, ва *авароха-пантха*, юқоридан пастга. Биринчи усулга одамнинг ўзи фалсафий фикрлашлар ёки мулоқот билан Худони англашга интилиши киради. Иккинчи усул эса, илми ишонарли манбадан - ҳақиқий руҳий устоздан ва муқаддас китоблардан ўрганиш киради. Пастдан-юқорига усулида ўрганиш ҳақида "Брахма-самхита"да шундай дейилган:(5.34).

*пантхас ту котти-шата-ватсара-сампрагамйо
вайор атхати манасао муни-пунгаванам
со “ни асти йат-прапада-симнй авичинтйа-таттве
говиндам ади-пурушам там ахам бхаджам*

“Осмонда миллиард йил давомида шамол ёки хаёл тезлигида ҳаракат қилиб, йог ва гяниллар мен сиғинадиган азалий Парвардигор Говинданинг қадамлари пойининг бармоқларигагина эришишлари мумкин”. Хаёлнинг тезлиги қанчалик катта эканини тасаввур қилиш мумкин. Гарчи, мен ҳозир Нью-Йоркда бўлсам ҳам, дарров бу ердан минглаб километр узоқда бўлган Ҳиндистон ҳақида ўйлашим мумкин. Бу ерда айтилганки, агар одам миллиард йил ана шундай тезликда ҳаракат қилса ҳам, у барибир Кришнага эриша олмайди. *Муни-пунгаванам* ибораси оддий одламларни эмас, буюк файласуфларни назарда тутати. Агар ҳатто буюк мутафаккир осмонда хаёл тезлигида миллиард йил давомида ҳаракат қилса ҳам, Парвардигори олам унинг учун эришиб бўлмас орзу бўлиб қолаверади. Аксинча, агар одам Кришнани англаш йўлидан оғишмай борса, осонлик билан Кришнага эришади. Нимага? Кришна бу саволга шундай жавоб беради: *нитйа-куйтасйа йогинах*. - “Чунки, ундай одам ҳамиша Менга садоқат билан хизмат қилиб юради, ва Мен ундай одамни унута олмайман”. Кришнани англаш усулининг мазмуни мана шундан иборат. Худонинг назарига тушиш учун фақат қалбимизда муслимлик, мўминлик, бўйсунуш, итоаткорлик сифатини ривожлантириб, Унга хизмат қилиш керак. Менинг руҳий устозим ҳамиша “Худони кўришга ҳаракат қилманг. Бунинг ўрнига Унга шундай хизмат қилингки, Худонинг Ўзи сизни кўришни истаб қолсин. Худои Таоло албатта сизга Ўзининг илоҳий назарини ташлайди, лекин сиз Уни кўришга интилманг!”

Биз кўришни истаган заҳоти, Худои Таоло худди хизматкордек олдимизда пайдо бўлади, деб ўйламаслик керак. Худои Таоло бизнинг истақларимизни бажариши шарт бўлмагани сабабли, фақат муҳаббатимиз ва садоқатли хизматимиз билан Уни ўзимизга қарата оламиз. Давлатнинг шохини ёки президентни учратиш қанчалик қийин эканини ҳамма яхши тушунади. Бир марта чақирганда унинг ёнимизга келиши у ёқда турсин, ҳатто, оддий одамнинг ҳукумат бошлиғи билан учрашишининг деярли иложи йўқ. Шунга қарамай, барибир одамлар Худонинг, Парвардигори оламнинг дарров уларнинг олдида пайдо бўлишини истайдилар. Биз Кришнага нисбатан табиий равишда маҳлиё бўлиб боғланиб қоламиз, чунки бутун оламда ҳеч ким Кришнадай жозибадор, чиройли, бой, қудратли, билимдон ва машхур эмас. Мана шундай сифатлар ҳаммани ўзига жалб этади, Кришна эса - ана шу сифатларнинг туганмас манбаидир. Барча сифатлар Кришнадан чиқади(*расо ваи пумсах*), шунинг учун, агар биз

гўзалликка, қудратли бўлишга, илмли бўлишга ёки шон-шухратга интилаётган бўлсак, диққат-этиборимизни Кришнага қаратишимиз лозим. Шунда бизнинг барча орзу-истакларимиз ўз ўзидан амалга ошади.

Ўнинчи боб. Камолот йўли

*мам унетйа пунар джанма духкхалайам ашашватам
напнуванти махатманах самсиддхим парамам гатах*

“Менга эришганларидан кейин, содиқ-йоглар, буюк рухлар ўткинчи, азоб-укубатларга тўла бу дунёга бошқа қайтиб келмайдилар, чунки улар камолотнинг энг юксак чўққисига кўтарилган бўладилар”.(Бг.8.15).

Бу оламни яратган Парвардигори оламнинг, Худои Таолонинг айтишига кўра моддий олам - *духкхалайам*, яъни “азоб-укубатлар макони”, шундай экан, биз уни қандайдир илмий-техник тараққиёт ёрдамида ўзгартира олармидик? *Духкха* дегани “бахтсизлик ёки азоб-укубат, мусибат” деганни билдиради; ҳақиқий мусибатлар бу - туғилиш, ўлиш, қарилик ва ўлиш ҳисобланади. Мана шулар тирик мавжудот ҳаётининг энг муҳим, жиддий муаммоларидир, аммо одамлар бу ҳақда ўйлашни истамайдилар, чунки уларни бартараф этишга қодир эмаслар. Олимлар фақат атом бомбалари ва космик кемалар яратиш билан машғул, лекин шундай савол туғилади: нимага улар одамларга шунча мусибатлар келтириб турган мана шу энг муҳим муаммолар билан шуғулланмайдилар? Кўриниб турибдики, бу муаммоларни ҳал қилиш уларнинг қўлидан келмайди.

Аммо, юқоридаги шеърда Шри Кришна бу муаммоларни ҳал қилиш йўлини айтяпти: *мам унетйа пунар джанма* - “Менинг даргоҳимга эришган киши, азоб-укубатларга тўла бу дунёга бошқа келмайди”. Бахтга қарши, ғофил одамлар ўзларининг ночор аҳволда, мусибатлар ичида яшаётганларини билмайдилар ҳам. Хайвонларнинг ҳаёти ҳам азоб-укубатларга тўла, аммо улар ўзларининг шу аҳволини англамайдилар, чунки уларнинг фаросати, заковати, тафаккури ривожланмаган. Хайвондан фарқли равишда, инсон чуқур тафаккур

сохиби ҳисобланади, у ўзининг фаросати, заковати ёрдамида аслида мусибатда, азоб ичида яшаётганини англай олади, афсуски, ҳозир биз яшаётган Кали-юга даврида одамлар ақл-фаросатини фақат ҳайвоний сифатларни ривожлантиришга ишлатадилар. Тафаккур, идрок, заковат одамга мусибатлардан қутулиш учун берилган. Агар биз ҳаётда ҳамиша Кришна онгида қилинадиган фаолият билан машғул бўлиб юрсак, ҳеч қачон бошқа ишларга чалғиб кетмасак, умримизнинг охирида албатта Кришнанинг даргоҳига эришамиз ва мусибатларга тўла бу дунёда яна туғилиш хавфидан биратўла қутуламиз. *Махатманаҳ самсиддхим парамам гатах*: камолотга - Кришнани англашга эришган буюк руҳлар, азоб-уқубатлардан биратўла халос бўладилар. Бу ерда ишлатилган *махатма* ибораси, Кришнани англаб етган одамни назарда тутади. Ана шундай одам Худонинг, Кришнанинг даргоҳига кириш ҳуқуқига эга бўлади. Махатма ибораси Махатма Ганди сингари сиёсий арбобларни эмас, буюк руҳларни, Худонинг содиқ хизматкорларини назарда тутади.

Кришна махатмалар Менинг даргоҳимга кирадилар деганида, Ўзининг руҳий даргоҳини, Голока Вриндаванани назарда тутяпти. Мен келган жой *Бхаума Вриндавана* деб аталади, яъни “Ер сайёрасига тушган Вриндавана” деб аталади. Кришна Ўзининг ички қуввати ёрдамида бу сайёрага ташриф буюради, худди шунингдек, Унинг дхамаси, даргоҳи ҳам, ерга тушади. Бошқача қилиб айтганда, Кришна бизнинг сайёрамизга ташриф буюрганида, айнан Вриндаванда Ўзини намоён қилади, ва шунинг учун Вриндаван муқаддас жой ҳисобланади. Бундан ташқари руҳий оламда Кришнанинг мангу даргоҳи бор, ана шу даргоҳи Голока Вриндавана деб аталади.

Махатма ўзининг бу ердаги ҳаётида Кришнанинг руҳий даргоҳига кириш учун тайёрланади. Ҳайвонлардан фарқли равишда, инсон танасида яшаш бизга мана шундай энг олий мақсадга эришиш имконини беради. Шу имкониятдан фойдаланиб қолиш ва уч хил азоб-уқубатларга тўла бу дунёга қайтиб келмаслик учун, махатма даражасига эришишга ҳаракат қилиш керак. Уч хил азоб-уқубатлар - булар: тана ва ақлимиз, табиий офатлар ва бошқа тирик мавжудотлар келтирадиган мусибатлардир. Моддий оламда қандай мартабада бўлмайлик, қандай ҳолатда яшамайлик, албатта у ёки бу мусибатларга дучор бўламиз. Шри Кришна тўғридан-тўғри айтяптики, моддий оламда азоб-уқубатлардан, мусибатлардан қутулиб бўлмайди, чунки, моддий олам тирик мавжудотларга азоб бериш учун мўлжалланган жойдир. Агар бу ерда мусибит, азоб-уқубат бўлмаса, биз Кришнани, Худони англаш даражасига етмаган бўлардик. Мусибатлар бизларнинг онгимизни ривожлантириб, махатма даражасига кўтарилиш имконини беради. Фаросати бор ҳар бир одам билადики,

гарчи қийналишни истамаса ҳам, мусибатлар ўз-ўзидан келаверади. Ҳеч ким ҳаётда қийналишни, азоб чекишни истамайди, шунинг учун, агар ақл-фаросати етарли бўлса, инсон ўйланиши керак: “Нимага менинг истаганим бўлмаяпти, нимага истамасам ҳам азобланишга мажбур бўляпман?” Афсуски, ҳозирги одамлар ўзларининг мусибатлари, чекаётган азобларининг сабабини излашга ҳаракат қилмайдилар, бунинг устига қандайдир маст қилувчи ичимлик билан уларни унутишга ҳаракат қиладилар. Лекин, маст қилувчи нарсалар ёрдами билан ҳаёт муаммоларини ҳал қилиб бўлмайди. Мастлиги тарқагандан кейин инсон яна ўзининг аввалги муаммоларига рўпара бўлади. Моддий тирикчиликнинг азоб-уқубатларига фақат руҳий ўзлгимизни, Кришнани, Худони англаш билангина чек қўйиш мумкин. Агар биз ҳамиша руҳий ўзлгимизда бўлиб, Кришнага хизмат қилиш ёрдамида ҳамиша Уни эслаб юрсак, ажалимиз етганда моддий танамизни тарк этиб, Кришнанинг мангу руҳий сайёрасига кўтариламиз. Мана шу энг олий мақсад, комиллик чўққисидир.

Кимдасиз савол пайдо бўлиши мумкин: - “Сиз Кришнанинг сайёрасига эришиш - энг олий мақсад, деб айтяпсиз. Биз эса Ой сайёрасига эришишни истаймиз. Буни камолот чўққиси деб бўлмайми?” Албатта, олий сайёралар инсонни ўзига жалб этади. Шунинг учун ҳам тирик мавжудотларни *сарва-гата* деб атайдилар; у ҳамиша сайр, саёҳат қилишни яхши кўради. Тирик мавжудотнинг табиати шундай. Бадавлат Америкаликлар ҳордиқ чиқариб, дам олиш учун Ҳиндистонга, Европага ёки бошқа ерларга саёҳатга чиқадилар. Саёҳат қилиш истаги бизга табаитан хос бўлган хусусиятдир, шунинг учун ҳам биз Ойга ёки яна қаергадир саёҳат қилишни истаймиз. Лекин Кришна бизга айтяптики, ҳатто моддий оламнинг энг буюк сайёрасига борсак ҳам, моддий азоб-уқубатлардан қутула олмаймиз.

*а-брахма-бхуванал локах пунар авартино “рджуна
мам упетйа ту каунтейа пунар джанма на видйате*

“Моддий оламнинг ҳамма сайёралари - энг олий сайёрадан то энг қуйи сайёрагача, - азоб-уқубатлар масканидир. Бу ерда ҳар бир тирик мавжудот такрор ва такрор туғилиш ва ўлишга маҳкум. Лекин, Менинг даргоҳимга эришган киши, эй Кунтининг ўғли, ҳеч қачон бу ерда туғилмайди.”(Бг.8.16).

Моддий коинот сайёралари ўн тўрт тизимга бўлинади(*чатурдаша-бхувана*) - етти олий ва етти қуйи сайёралар тизими. Ер сайёраси уларнинг ўртасида. Бу ерда Шри Кришна айтяптики, *а-брахма-бхуванал локах* - ҳатто энг олий сайёрада, Брахмалокада ҳам туғилиш ва ўлиш мавжуд. *Пунар-авартинах* ибораси “яна келиш”, ёки “туғилиб ўлиш жараёни орқали такрор

ўтиш” маъносини англатади. Биз худди кийимларимизни алмаштиргандек, танамизни алмаштириб, бир танани ташлаб, иккинчисига кириб юрамиз. Ҳамма сайёраларда тирик мавжудотлар яшайди. “Фақат Ер сайёрасидагина ҳаёт бор” деб ўйламаслик керак; тирик мавжудотлар олий сайёраларда ҳам, қуйи сайёраларда ҳам яшайди. Атрофимизга назар солиб, Ер сайёрасида тирик мавжудотлар яшамайдиган бирон жой топилмаслигини кўришимиз мумкин. Ерни қазий бошласак, у ерда яшаётган чувалчангларни учратамиз, океан тубига тушсак сув ости ҳайвонларини учратамиз. Осмонда қушлар учиб юрибди, ҳатто ернинг яқин орбитасида, космосда ҳам, - агар яхшилаб ўрганадиган бўлсак, ҳар хил тирик мавжудотларни учратиш мумкин. Шунинг учун бошқа сайёраларда ҳаёт йўқ деб ўйлаш мантиққа тўғри келмайди. Аксинча, улар сон-саноксиз тирик мавжудотлар билан тўла.

Шундай қилиб, Кришна тушунтириб айтяптики, ҳамма ерда, - олий сайёраларда ҳам, қуйи сайёраларда ҳам, - туғилиш ва ўлиш ҳамиша бир бирини алмашиб юради. Лекин, аввалги шеърдаги сингари У шундай дейди: *мам унетйа* - “Агар сен Менинг даргоҳимга келсанг, мусибатга тўла бу моддий дунёга қайтиб келмайсан!” Мана шу ҳақиқатнинг муҳимлигини таъкидлаш учун Кришна такрорлаб айтяптики, Голока Вриндаванага, Унинг мангу даргоҳига эришган киши туғилиб-ўлишлардан биратўла халос бўлиб, мангу ҳаётга эришади. Моддий қийинчиликлардан кутулиб, илм ва лаззатга тўла мангу ҳаётга эришиш - инсоннинг бурчидир. Бахтга қарши, ҳозирги давр одамлари яшашдан мақсад нима эканини унутиб, эсларидан чиқариб қўйганлар. Нима учун? *Дурашайа йе бахир-артхаманинаҳ*.(шб.7.5.31). Одамлар моддий тараққиётнинг, зафарларининг алдамчи жилолари билан алданиб, моддий оламнинг сохта гўзаллигига маҳлиё бўлиб қолганлар: уларни осмонўпар бинолар, катта заводлар, сиёсат ва шу каби нарсалар қизиқтиради. Уйлари қанчалик баланд бўлмасин, унинг ичида мангу яшай олмаслигини улар сира англаб етмайдилар. Биз ўз кучимизни катта-катта шаҳарлар барпо этишга сарфламаслигимиз лозим: биз ўз қудратимиздан Кришнани, Худони англаб етиш даражасига кўтарилиш учун фойдаланишимиз лозим. Кришнани, Худони англаш илмини қандайдир диний дунёқараш ёки шунчаки маънавий вақт ўтказиш деб ўйламаслик керак. Кришнани, Худони англаш - инсоннинг ҳаётдаги энг муҳим вазифаси бўлиши керак.

Одамлар юқори сайёраларга эришишга интиладилар, чунки у ерда лаззатланиш даражаси бу ердагига караганда бир неча минг марта яхшироқ ва узоқроқ давом этади. “Бҳагавад-Гита”да айтилагки,(8.17)

*сахасра-йуга-парйантам ахар йад брахmano видух
ратрим йуга-сахасрантам те “хо-ратра-видо джанах*

Моддий коинотнинг мавжудлик вақти чекланган. Уни *кална* цикллари билан ҳисоблайдилар. *Кална* - Брахманинг бир кунидир. Брахманинг бир куни тўрт юга: Сатя, Трета, Двапара ва Кали-югадан иборат бўлган минг циклдан таркиб топган. Сатя-югада одамлар хаамиша эзгу ишларга берилган, донишманд ва тақводор бўладилар: бу даврда ғофиллик ва гуноҳ ишлар деярли учрамайди. Сатя-юга 1.728.000 йил давом этади. Трета-югада гуноҳ ишлар пайдо бўла бошлайди, бу юга 1.296.000 йил давом этади. Двапара-югада ғофиллик яна ҳам кўпаяди, эзгу ишлар камайиб, худосизлик кучаяди, бу юга 864.000 йил ҳукм суради. Ва ниҳоят Кали-юга, 5000 йил аввал бошланган, ва ҳозир биз яшаётган давр. Бу давр - ғофиллик, жанжаллар даври, динсизлик авжига чиқиб, гуноҳ ишлар кўпайган давр. Бу даврда эзгу ишлар деярли учрамайди. Кали-юга 432.000 йил давом этади. Кали-югада худосизлик шу қадар кучайиб кетадики, унинг охирида Худонинг Олий Шахси Калки-аватара қиёфасида келиб, барча иблисларни яксон қилади ва содиқларни озодликка чиқариб, янги Сатя-югани бошлаб беради. Кейин тўла цикл яна қайтадан бошланади. Минг марта такрорланган мана шу даврлар Брахманинг бир кунини ташкил қилади. Брахма - моддий коинотни яратишга маъсул бўлган фаришта. Унинг туни ҳам шунча вақт давом этади. Брахма шу тарзда юз йил яшайди, кейин “ўлади”. Брахманинг юз йиллик умри Ердаги вақт ҳисоби бўйича 311 триллион 40 миллион йилни ташкил қилади. Ерда яшайдиган бизлар учун Брахманинг умри жуда узундай, ҳатто мангудай туюлади, аммо мангуликка нисбатан олиб қараганда, у худди яшин чакнашидек қисқа вақтдир. Худди Атлантик океанидаги сувнинг сон-саноксиз тўлқинлари устида пайдо бўладиган кўпиклар сингари, Сабаблар уммонида ҳам сон-саноксиз Брахмалар пайдо бўлиб ва йўқолиб туради. Брахма ҳам, у яратган моддий коинот ҳам моддий оламнинг бир бўлагидир, ва шунинг учун улар мангу мавжуд бўла олмайдилар.

Моддий оламда ҳатто Брахма ҳам туғилиш, кексайиш, касалланиш ва ўлишга маҳкум. Аммо Брахма, моддий коинотни бошқариш билан бевосита Худои Таолонинг Ўзига хизмат қилаётгани сабабли, у дарров озодликка эришади. Улуғвор саньясилар ўлимидан кейин Брахманинг сайёрасига, моддий коинотнинг энг буюк сайёраси - Брахмалокага эришадилар. Бу сайёра ҳатто олий, жаннатий сайёралар яксон бўлганида ҳам мавжуд бўлиб тураверади, лекин, вақти келганда Брахманинг ўзи ҳам, Брахмалокада яшайдиган бошқа тирик мавжудотлар ҳам, моддий табиатнинг бешафқат қонунларига бўйсунган ҳолда ҳалок бўладилар:

*авйактад вйактайах сарваҳ прабхаванти ахар-агаме
ратра-агаме пралиянте татраивавйакта-самджнаке*

“Брахманинг кундузи бошланганида барча мавхумлик ҳолатидаги тирик мавжудотлар мавжудлик ҳолатига ўтадилар, кейин Браҳманинг тунни кирганида эса, улар яна мавхумлик ҳолатига кирадилар”.(Бг.8.18).

Бизлар то рухий оламга эришмагунча қайта-қайта тақрорланаверадиган туғилиб-ўлишлар, яралиш ва яксон бўлиш жараёнларидан кутула олмаимиз. Браҳманинг ҳар бир куни тамом бўлганида моддий оламнинг барча сайёралари сув остида қолади, янги кун бошланганида эса, улар қайтадан яратилади. *Ахар* ибораси “кун давомида” деган маънони англатади, Браҳманинг куни эса, ўн икки соат давом этади. Мана шу вақт давомида моддий оламнинг сайёралари мавжудлик ҳолатида бўладилар, Браҳманинг тунни кирганида эса, уларнинг барчаси сув тошқини остида қолиб кетади, - яксон бўлиш, емирилиш жараёни мана шундан иборат. *Ратри-агаме* дегани “тун кириши билан” деган маънони англатади. Браҳманинг бутун тунни давомида сув остида қолган сайёралар кўзга кўринмайдилар. Шу тарзда яратиш ва яксон қилиш жараёни алмашиб туради. Бу жараён моддий олам мавжудлигининг табиий ҳолатидир.

*бута-грамаҳ са эвайам бхутва бхутва пралияте
ратри-агаме “ваиаҳ партха прабхаватй ахар-агаме*

“Ҳар гал Браҳманинг кундузи бошланганида барча тирик мавжудотлар дунёга келадилар, тун кириши билан эса, ўзлари истамаган ҳолда мавхумликка кетадилар”.(Бг.8.19). Бутун моддий оламда охир-замон муқаррар бўлиб туради, ҳеч ким бундан четда қололмайди. Браҳманинг тунни кирганида бутун дунё сув остига киради, унинг кундузи бошланганида эса, сув аста-секин қайтиб кетади. Масалан, маълумки, гарчи ҳозир Ер юзининг тўртдан уч қисми сув билан қопланган бўлса ҳам, куруқлик тобора каттайиб борапти. Бир пайтлар шундай кун келадикки, умуман ер юзида сув қолмайди, Ер юзи бутунлай куруқликка айланади. Бундай жараёнлар бутун моддий олам бўйлаб рўй бериб туради.

*нарас тасмат ту бхаво “нио “вйакто “вйактат санатанаҳ
йах са сарвешу бхутешу наийатсу на винаийати*

“Аммо, бундан бошқа мангу, намоеён бўлмаган табиат ҳам мавжуд - у гоҳ пайдо бўладиган, гоҳ йўқолиб кетадиган бу моддий оламдан ташқарида жойлашган. Ана шу олий табиат мангу, ҳеч қачон емирилмайди. Моддий оламда ҳамма нарса яксон бўлганда ҳам, у табиат ўзгармай қолаверади”(Бг.8.20).

Биз ҳатто ўзимиз яшаётган коинотнинг ўлчамини билмаймиз, моддий оламда эса, бундай коинотлар сон-саноксиз. Моддий оламнинг ташқарисида рухий олам ястаниб ётибди, у ердаги

сайёраларнинг барчаси мангу. Шунингдек у сайёралардаги ҳаёт ҳам мангу. Моддий олам бутун борлиқнинг атиги тўртдан бир қисмини ташкил этади. *Экамшиана стхито джагат. Экамшиана* ибораси “чорак” деган маънони англатади. Қобиклар билан ўралган ва катта шарга ўхшайдиган моддий оламдан ташқарида Борлиқнинг тўртдан уч қисми ястаниб ётади. Ана шу қобикларнинг қалинлиги миллиард километрни ташкил этади, ва фақат шу қобиклардан ўтгандан кейингина руҳий оламга - мангу ва чексиз маконга эришиш мумкин. Бу ерда *парас тасмат ту бхаво* “*нйах* - “Лекин, бошқа табиат ҳам бор”, дейилган. *Бхаво* ибораси “табиат” деганни билдиради. Биз ҳаётдаги тажрибамизда моддий табиатдан бошқа нарсани била олмаймиз, аммо, “Бхагавад Гита”ни ўқиб, руҳий табиат ҳам борлигини англашимиз мумкин: у моддий оламдан ташқарида ётибди. Асл табиатимизга кўра бизлар ҳам руҳий зарралармиз, чунки барча тирик мавжудотлар - руҳий табиатга эга бўлган жонлардир, аммо, биз ҳозир моддий танага тушиб қолганмиз, шунинг учун ҳозир моддий ва руҳий табиатнинг бирикмасимиз. Шунинг англаб етсак, моддий оламдан ташқарида руҳий олам мавжуд эканини бемалол англай оламиз. Руҳий табиатни олий табиат деб атайдилар, чунки, айнан руҳий табиатга эга бўлган жон моддани, танани ҳаракатга келтириб туради.

Руҳий табиатни экспериментал, эмпирик, дунёвий илм-фан орқали англаб бўлмайди. Сиз телескоп орқали соатлаб юлдузларни томоша қилишингиз, кузатишингиз мумкин, лекин бу билан уларга бир қадам ҳам яқинлаша олмайсиз. Худди шунингдек, биз ўзимизнинг ҳозирги мукамал бўлмаган ҳиссиётларимиз ёрдамида руҳий табиатни англаб етишга бир қадам ҳам яқинлаша олмаймиз. Шунинг учун ҳам биз Худони ва Унинг даргоҳини илмий тадқиқотлар орқали англаб етишга уринмаслигимиз керак. Руҳий илм олишнинг ягона йўли - Худои Таолонинг Ўзи айтган “Бхагавад Гита”да келтирилган насиҳатларга амал қилиш. Агар биз отамиз ким эканини билмоқчи бўлсак, онамизнинг гапига ишонишимиз лозим, чунки бошқа иложимиз йўқ. Худди шунингдек, Худони ва Унинг даргоҳини англаб етиш учун биз “Бхагавад Гита”да айтилган гапларни ўзлаштириб олишимиз лозим. Бу илмни тадқиқотлар йўли билан ўргана олмаймиз. Ўзида Кришна онгини ривожлантириб, одам Худони ва Унинг табиатини тушунишга эришади, шунда унга ҳамма нарса аён бўлади: “Ҳа, Худо ва Унинг мангу даргоҳи мавжуд, шунинг учун мен шу даргоҳга боришим керак. Мен руҳий оламга қайтишга тайёрланишим керак”.

Вякта ибораси “намоён бўлган” деган маънони англатади. Биз қисман кўриб турган моддий олам “намоён бўлган” деб аталади. Масалан, тун қоронғусида осмонда биз сон-саноксиз юлдуз ва сайёраларни кўришимиз мумкин. Лекин, *вякта*, намоён бўлган бу

оламдан ташқарида бошқа олам бор, шу олам *авйакта*, “намоён бўлмаган” деб аталади. Ана шу олам - ўзининг табиатига кўра мангу, *санатана* бўлган руҳий оламдир. Моддий табиатнинг бошланиши, аввали ва охири бор, руҳий табиат эса мангу. Моддий олам *махат-таттва*, моддий унсурлар билан қопланган. Уни булутга қиёслаш мумкин. Ёмғир ёғаётганда бутун осмонни булут қоплаб олгандек туюлади, аммо аслида булут осмоннинг кичкина бир қисмини қоплаган бўлади, холос. Биз ўзимиз жуда кичик бўлганимиз сабабли, кўзимизга гўё бутун осмонни булут қоплаб олгандай бўлиб кўринади. Аслида булут осмоннинг бир неча километр қисмини қоплаган бўлади. Шамол булутларни тарқатиб юборган заҳоти бутун осмон яна кўз ўнгимизда намоён бўлади. Махат-таттва ҳам ана шу булутлар сингари чекланган. Булутнинг ҳам боши ва охири бўлганидай, моддий тана ҳам, моддий табиатнинг бир қисми бўлгани сабабли, маълум бир вақт давомида пайдо бўлиб туради. Тана маълум вақт давомида пайдо бўлади, ўсади, бироз вақт бир хилда мавжуд бўлиб туради, насл қолдиради, кексади ва ниҳоят ўлади. Моддий оламдаги ҳамма нарса мана шу олти хил ўзгаришга маҳкум, ва охир-оқибатда ҳаммаси емирилади. Лекин бу ерда Кришна айтяптики, емирилишга маҳкум бўлган моддий табиатдан ташқарида мангу мавжуд бўлган руҳий, олий табиат бор. *Йах са сарвешу бхутешу наийатсу на винашайати*. Моддий олам емирилганида руҳий олам мавжудликда давом этаверади. Мана шу *авйакто* “*вйактат*” деб аталади.

"Шримад Бхагаватам"нинг иккинчи кўшиғида руҳий оламнинг ва унда яшовчиларнинг таърифи келтирилган. Биз бундан у ерда яшаётганларнинг қандайлигини, уларнинг қандай сифатларга эга эканини биламиз. Биз руҳий оламда ҳам ҳаво кемалари мавжудлигини, у оламда яшаётган тенгсиз гўзалликка эга бўлган озод руҳлар ана шу ҳаво кемаларида руҳий олам бўйлаб бемалол сайр қилиб юришларини билиб оламиз. Моддий олам, - биз яшаб турган мана шу дунё - шунчаки руҳий оламнинг акси, холос; бу ерда биз кўриб турган нарсаларнинг барчаси руҳий оламда мавжуд бўлган нарсаларнинг бузилган, хира аксидир холос. Моддий оламни кино билан қиёслаш мумкин: экранда биз фақат ҳаётнинг сохта аксини кўрамыз, холос. Моддий олам - руҳий оламнинг шунчаки сояси, холос. "Шримад Бхагаватам"да (1.1.1.) шундай дейилган: *йатра три-сарго* “*мриша* - “сохта моддий олам моддий унсурлар бирикмаси холос”. Магазин ойнасидан биз ҳар хил чиройли манекенларни кўришимиз мумкин, аммо бирорта акли бор одам уларни одам деб ҳисобламайди, чунки тушунадикки, манекен шунчаки одамга ўхшатиб ясалган кўғирчоқ, сохта тана. Худди шунингдек, моддий оламда бизни жуда гўзал, турли-туман киёфалар ўраб турибди, аммо мана шу гўзалликнинг

хаммаси рухий, мангу оламда мавжуд бўлган ҳақиқий гўзалликнинг шунчаки хира акси, холос. Шридхара Свами айтганидек, *йат сатйатайа митхйа сарго* “*ни сатйават пратийате* - рухий олам реал, ҳақиқийдир, алдамчи, саробий бўлган моддий олам эса ҳақиқийдек туюлади, холос. Ҳақиқий нарса ҳеч қачон емирилмас бўлишини, ҳеч қачон йўқолмас бўлишини англаб олиш керак. Аслини олганда ҳақиқийлик, реаллик деганда мангуликни тушуниш керак. Шунинг учун ўткинчи моддий лаззатларни ҳақиқий лаззат деб ҳисобламаслик керак; ҳақиқий лаззат - Мангу Кришнадаги лаззатдир. Шунинг учун ҳақиқий лаззат, ҳақиқий қадрият излаб юрган киши бу дунёнинг ўткинчи нарсаларига эътибор бермайди, ҳаётда улар билан алданиб, қаноатланиб қолмайди.

Шундай қилиб, ҳамма нарса емирилиб кетадиган бу моддий оламдан фаркли равишда, рухий олам мангу, ҳамиша мавжуд бўлиб қолади. Шунинг учун, инсон ҳаётининг мазмуни, мақсади ана шу мангу рухий оламга эришишдир. Бахтга қарши, одамлар ана шу рухий даргоҳ ҳақида ҳеч нарса билмайдилар. "Шримад Бхагаватам"(7.5.31)да шундай дейилади: *на те видух свартха-гатим хи вишнум* - одамлар ўзлари учун энг олий, ҳақиқий саодат нима эканини билмайдилар. Инсон бўлиб яшашдан мақсад - рухий, ҳақиқий нарсаларни англаб етиш ва мангу рухий оламга эришиш учун тайёрланиш эканини улар билмайдилар. Моддий оламда ҳеч ким мангу яшай олмайди. Бу ҳақда бизга барча муқаддас китоблар таълим беради. *Тамаса джйотир гама:* - ”Бу зулмат ичида қолиб кетма, ёруғликка чиқ!” ”Бхагавад Гита”нинг ўн бешинчи бобида шундай дейилади:(15.6)

*на тад бхасайате сурйо на шашанко на павакаҳ
йад гатва на нивартанте тад дхама парамам мама*

“Менинг олий даргоҳим на куёш, на ой, на электр қуввати билан ёритилмайди. Унга эришган киши моддий оламга бошқа қайтиб келмайди”. Моддий олам ҳамиша зулмат билан қопланган, шунинг учун уни ҳамиша сунъий равишда олов ёки электр қуввати билан ёритишга тўғри келади. Бошқача қилиб айтганда, зулмат - моддий оламга хос хусусиятдир, лекин рухий олам ҳамиша ёруғ. Куёш, ёруғлик бор жойда зулмат бўлмайди. Худди шунингдек, ҳар бир сайёра ўзидан нур таратиб тургани сабабли рухий олам ҳамиша ёруғ. Шундай экан, рухий оламни куёш, ой ёки электр қуввати билан ёритишнинг ҳожати йўқ. *Сурйо* ибораси “куёш” деганидир, *шашанко* эса, ойни билдиради, *павакаҳ* ибораси эса, “олов” ёки “электр” деган маънони англатади. Рухий оламда мана шу ёруғлик манбаларининг бирортасига ҳожат йўқ. Юқоридаги шеърда Кришна: *йад гатва на нивартанте тад дхама парамам мама* - “Менинг олий даргоҳим шундай, унга эришган киши бошқа бу моддий оламга қайтиб

келмайди”, дейди. "Бхагавад Гита"да бу ҳақда жуда кўп айтилган. "Бхагавад Гита"нинг саккизинчи бобида Кришна шундай дейди:

*авйакто “кишара итй уктас там ахух парамам гатим
йам праййа на нивартанте тад дхама парамам мама*

“Ведантистлар намоён бўлмаган ва емирилмас деб атайдиган, ҳаётнинг олий мақсади деб ҳисоблайдиган, эришган одам қайтиб бу моддий дунёга келмайдиган жой - Менинг Олий даргоҳимдир”.(8.21). Бу ерда ҳам *авйакта*, “намоён бўлмаган” ибораси ишлатилипти. *Акишара* ибораси “емирилмас” ёки “ҳар хил нуқсонлардан, номукамалликлардан холи” деган маънони англатади. Бу демак, олий даргоҳ мангу ва шу боис, у биз юқорида айтиб ўтган олти хил ўзгаришларга маҳкум эмас.

Ҳозир биз моддий ҳиссиётлардан тикилган моддий тана билан қопланган бўлганимиз сабабли, руҳий оламни кўра олмаймиз, шунинг учун руҳий табиатга эга бўлган жоннинг табиатини тўлиқ англай олмаймиз. Шунга қарамай, танамизда моддий бўлмаган нимадир бор эканини ҳис қилишимиз мумкин. Ҳатто, руҳий жиҳатдан мутлақо саводсиз одам ҳам ўзида, ичида қандайдир руҳий зот мавжудлигини сезиши мумкин. Бунинг учун шунчаки ўзимизга бир неча саволлар билан мурожаат қилиб, чуқурроқ ўйланишимиз лозим: “Мен кимман ўзи? Мана шу бармоқ, сочлар, қорин - менми? Йўқ, мен униси ҳам, буниси ҳам эмасман. Мен - бу танамдан бошқа бир нарсаман. Мен ўзи кимман? Мен - руҳман”. Шу тарзда фикр юритиш натижасида биз танамизнинг ичида руҳий табиатга эга бўлган бир зот борлигини англаймиз. Ўлган тананинг ичида руҳнинг, жоннинг йўқлигини тушуниш қийин эмас. Агар ўлаётган одам кузатиб турилса, ўлаётган пайтида унинг танасидан бир нарса(жон) чикиб кетишини сезиш мумкин. Гарчи биз уни кўзимиз билан кўришга қодир бўлмасак ҳам, ана шу “нарса” руҳий табиатга эга эканини англаб олиш мумкин. Моддий танада руҳнинг мавжудлиги "Бхагавад Гита"нинг бошида тушунтирилади: (2.17)

*авинаши ту тад виддхи йена сарвам идам татам
винашам авайасйасйа на кашчит картум архати*

“Билгинки, бутун танага сингиб кетган нарса емирилмасдир. Мангу руҳни ҳеч ким йўқ қила олмайди”.

Руҳий борлиқ мангу, тана эса ўткинчидир. Яна маълумки, руҳий табиат *авйакта*, намоён бўлмаган. Ундай бўлса, биз уни қандай қабул қила оламиз, сеза оламиз. Бунинг жавоби битта: бунинг учун Кришнани англаш усулини қўллаш керак. Кришнани англаш усулининг мақсади - бизнинг сезгиларимизни намоён бўлмаган руҳнинг табиатини сезадиган қилиш. "Падма-пурана"да шундай дейилади.

*атах шири-кришна-намади на бхавед грахйам индрийаих
севонмукхе хи джихвадау свайам эва спхурати адах*

“Асл ҳолида Кришна қандай эканини ҳеч ким ўзининг қўпол моддий сезги органлари билан сеза олмайди. Аммо, садоқат билан қилаётган хизматидан мамнун бўлиб, Кришна содиқ хизматкорларига Ўзини намоён қилади”. *Индрийаих* ибораси сезги органларини билдиради. Бизнинг атрофимизни ўраб турган оламни сезадиган, қабул қиладиган беш органимиз (кўзлар, кулоқлар, бурун, тил, тери), ҳаракат қиладиган ҳам беш органимиз бор(гапириш органи, қўллар, оёқлар, жинсий орган ва анус). Ана шу ўн орган ақлга бўйсунган. "Падма-пурана"дан келтирилган шеърда айтилишича, мана шу қўпол сезги органлар ёрдамида Кришнани - на Унинг муқаддас номини, на қиёфасини, ва на Худо билан боғлиқ бўлган бирор нарсани сезиб бўлмайди. Нимага? Чунки, Кришна - бутунлай руҳий ва мутлақ табиатга эга. Демак, Унинг номи, қиёфаси, ва У билан боғлиқ нарсаларнинг ҳаммаси руҳий табиатга эга. Ҳозир биз моддий мавжудлик билан шартланиб қолганмиз, моддий оламда тутқунмиз, шунинг учун руҳий табиатни англай олмаймиз. Лекин, агар Ҳаре Кришна мантрасини мунтазам такрорлай бошласак, бундай ғофилликдан қутулишимиз мумкин. Ухлаётган кишини товуш ёрдамида уйғотиш мумкин: бунинг учун унинг номини айтиб чақириш кифоя: -”Уйғон! Турадиган вақт бўлди!” Гарчи ухлаётган одамнинг онги уйқуда бўлса ҳам, унинг эшитиш қобилияти уйғоқ, шунинг учун товуш одамни уйқудан уйғотади. Худди шунингдек, моддийлик шартларига қамалган ҳолатда қарахт бўлгани учун бизнинг руҳий онгимиз ҳам уйқуда ётибди, биз уни трансцендент, илохий товушлар ёрдамида уйғотишимиз мумкин: Ҳаре Кришна, Ҳаре Кришна, Кришна Кришна, Ҳаре Ҳаре, Ҳаре Рама, Ҳаре Рама, Рама Рама, Ҳаре Ҳаре. Аввал айтиб ўтганимиздек, Ҳаре Худонинг қувватига мурожаат этишдир, Кришна ва Рама эса - Худонинг Ўзи. Демак, биз мантра такрорлаётганда, Худога илтижо қилиб ёлворамиз: -”Эй Худойим, эй Худонинг қуввати, илтимос, мени қабул қил!” Биз фақат шуни сўраб илтижо қиламиз: “Илтимос, мени қабул қил!” Худои Таоло Чайтаня Махапрабху ўргатиб кетганки, Худодан бизни қабул қилишини сўраб, кўзимизда ёш билан самимий илтижо қилишимиз лозим. Чайтаня Махапрабхунинг Ўзи шундай зорланиб илтижо қилган:

*айи нанда-тануджа кинкарам патитам мам вишаме бхамвбудхау
крипайа тава пада-панкаджа-стхита-дхули-садришам вичинтайа*

“О Кришна, Нанданинг эркатойи, қандайдир сабаблар билан мен мана шу ғофиллик ботқоғига ботиб қолдим. Илтимос, мени шу ғафлат уммонидан қутқариб ол ва Сенинг қадамларинг пойида бир зарра бўлишимга ёрдам бер!” Океанда чўкиб бораётган одамнинг қутулиш

учун биргина имконияти бор: кимдир унга ёрдамга келиши керак. Уни сувдан чиқариб олган захоти у енгил тортади. Худди шунингдек, Кришнани англаш йўлига киргандан кейин, биз ҳам ҳаётдаги барча азоб-укубатлардан биратўла кутулиш йўли борлигини дарров сезишимиз мумкин.

Моддий оламдан ташқарида руҳий табиатнинг мавжудлигига шубҳа қилмаслик керак. "Бхагавад Гита"ни Худонинг Ўзи айтган, ва биз Унинг гапларини иккиланмасдан қабул қилишимиз лозим. Бизнинг вазифамиз Худои Таолонинг бизга айтаётган гапларини, ҳақиқат илмини тушунишга ва англаб олишга ҳаракат қилишдан иборат. Ана шу илмини қабул қилиш ва тушуниб олиш, англаш қобилиятимиз Харе Кришна мантрасини мунтазам зикр қилиш шарофати билан ўсиб боради. Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш шарофати билан биз руҳий оламнинг ва руҳнинг табиатини англай оламиз, бизга моддий олам, Худо ҳақидаги илм очилади, ўзимизнинг шартланган ҳолатимизни, ана шу шартланганлик ҳолатидан кутулиш йўлини ва бошқа жуда кўп нарсаларни англаб етамиз. Мана шу жараён *чето дарпана марджанам*, аклимиз ойнасини тозалаш, покланиш деб аталади.

Ҳар ҳолда биз Худонинг, Шри Кришнанинг гапларига ишонишимиз лозим. "Пан-Американ" ёки "Эйр Индия" компаниясининг билетларини сотиб олар эканмиз, уларнинг бизни кўзлаган манзилимизга олиб боришига албатта ишонамиз. Бу ерда бизнинг ишончимиз авиакомпанияларнинг ҳамма томонидан тан олинганига асосланган. Биз кўр-кўрона ишонмаслигимиз керак: ишонарли, мўътабар одамлар тан олган, ишонган нарсага ишониш керак. Ҳиндистонда "Бхагавад Гита"ни азалдан, бир неча минг йиллардан бери муқаддас китоб деб, одамлар унга ишониб келадилар. Ҳатто Ҳиндистондан ташқарида ҳам жуда кўп дин арбоблари, олимлар ва файласуфлар "Бхагавад Гита"ни тан оладилар. Маълумки, Алберт Эйнштейндай машҳур олим ҳам мунтазам равишда "Бхагавад Гита"ни ўқиб юрган, шунинг учун унинг ҳақиқатан ҳам ишонарли манба эканига ҳеч қандай шубҳа бўлмаслиги керак.

Шундай қилиб, Кришна айтадики, олий, мангу даргоҳ мавжуд ва биз шу жойга эриша оламиз, демак, Унинг гапларига ишонишимиз керак. Кўп файласуфлар "руҳий даргоҳ - бўшлиқ, шахсиз чексизликдир", деб ҳисоблайдилар. Йўқлик, бўшлиқ таълимотини тарғибот қилувчи имперсоналистлар ва буддистлар шундай фикр юритадилар. Аммо, "Бхагавад Гита" ундай гаплар билан бизнинг умидимизни пучга чиқармайди. Бўшлиқ фалсафаси атеизмнинг вужудга келишига сабаб бўлди. Рух ўзининг табиатига кўра лаззатга тўла бўлгани учун ҳамиша лаззатга интилади. Бу моддий оламда яшар

экан, у келажакда бўшлиққа, йўқликка маҳкум эканини, келажакда ҳеч қандай лаззат йўқлигини “билиб”, ҳозирги моддий шартланган ҳолатида лаззатланиш чораларини излай бошлайди. Шу тариқа имперсонализм моддий лаззатларга боғланиб қолишни ва фалсафий сафсатабозликни келтириб чиқаради. Инсон фалсафий фикрлашларга қанчалик берилмасин, бундан ҳеч қандай руҳий фойда келиб чиқмайди.

Шастраларда шундай дейлади: *бхактах парешанубхаво вирактир аниятра ча*(ШБ.11.2.42). Инсон қалбида Парвардигорга садоқат руҳини ривожлантирган заҳоти унда моддий лаззатларга нисбатан қизиқиш ўз-ўзидан сусайиб, йўқолиб кетади. Одам овқатлана бошлаганида у очлик туйғусидан қутула бошлайди, қорни тўйгандан кейин эса у: “Бўлди, мен бошқа емайман; мен тўйдим!” - дейди. Фароғат, осойишталик, хотиржамлик - Кришна онгида бўлган, Худони англаб етган кишини бошқалардан ажратиб турадиган атлардир.

*брахма-бхутах прасаннатма на шочати на канкшати
самах сарвешу бхутешу мад-бхактим лабхате парам*

“Трансцендент, илоҳий даражага эришган одам Олий Брахманнинг табиатини дарров тушуниб етади, ва унинг қалби қувончга тўлади. У ҳеч нима ҳақида қайғурмайди, ҳеч нарсени истамайди ва барча тирик мавжудотларга бир хил муносабатда бўлади. Шу пайтдан бошлаб у ўзини Менга соф садоқат билан холис хизмат қилишга бағишлайди”.(Бг.18.54).

Рухий ўзлигини англаш даражасига эришган одам бутунлай хотиржам, фароғатда бўлади, моддий оламнинг ўткинчи лаззатлари бошқа уни қизиқтирмай қўяди. "Бхагавад Гита"да шундай дейилган:(2.59)

*вишайа винивартанте нирахарасйа дехинаҳ
раса-варджем расо “ни асйа парам дриштва нивартате*

“Ҳатто ҳиссий лаззатлардан ўзини тутиб турганда ҳам, танага мужассам бўлган руҳ, аввалгидай лаззатларга интилаверади. Аммо, буюқроқ, улўроқ лаззатни тотиб кўргандан кейин, моддий лаззат келтирадиган нарсаларга қизиқмай қўяди ва руҳий ўзлигида, руҳий онгида мустаҳкам ўрнашиб олади”. Одатда врач беморга жуда кўп нарсаларни таъқиқлаши мумкин: - ”Уни еманг, буни еманг, жинсий алоқа қилманг, ўрнингиздан турманг, кўчага чиқманг”. Шу тарзда бемор кўп нарсалардан маҳрум бўлиши мумкин, лекин у ичида ўйлаши мумкин: “Агар шуларнинг ҳаммасини қилишга менга рухсат берса, қандай зўр бўларди!” Истақлар барибир қолади. Аммо, Кришна онгида мустаҳкам турган киши шундай ирода кучига эга бўладики, ҳиссий лаззатлар ҳақида у ҳатто ўйламайди ҳам. Гарчи у импотент,

жинсий ожиз бўлмаса ҳам, жинсий алоқа қилиш лаззати уни қизиқтирмайди. Ундай одамнинг фарзандлари кўп бўлиши мумкин, ammo у уларга боғланиб, кул бўлиб қолмайди. *Парам дриштва нивартате*. Буюкроқ нарсага эга бўлган кишининг табиий равишда пастроқ нарсага қизиқиши камайиб кетади. Олий нарса - Кришна, Худои Таоло, Олий Шахс. Атеизм ва имперсонализм бизни Худога яқинлаштира олмайди. Фақат соф, холис садоқат шарофати билангина Худога эришиш мумкин.

*пурушаҳ са парах партха бхактйа лабхйас тв ананийайя
йасйантах-стхани бхутани йена сарвам идам татам*

“О Притхининг ўғли, фақат соф садоқат йўлидан бориш билангина тенгсиз Парвардигори оламнинг даргоҳига эришиш мумкин. Парвардигор ҳамиша Ўзининг даргоҳида, айна пайтда У ҳамма ерда мавжуд ва бутун борлиқ Унда мужассам”.(Бг.8.22). *пурушаҳ са параҳ* ибораси улуғворликда барча шахслардан устун бўлган олий шахсни билдиради. Бу бўшлиқ эмас, шахс сифатларига мукамал эга бўлган алоҳида шахсдир. Олий даргоҳга эришиб, Худони яққол кўра оламиз ва У билан, худди мен ҳозир сизлар билан гапиришиб ўтиргандек, гапириша оламиз. У билан ўйнашимиз, овқатланишимиз ва бошқа хилма-хил ишларни қилишимиз мумкин. Бундай имкониятларга ақлий фикрлашлар ёрдамида эришиб бўлмайди: унга фақат Худога муҳаббат ва садоқат тўла хизмат қилиш билангина эришиш мумкин(*бхактйа лабхйаҳ*) *тв ананийайя* сўзи *бхакти*(Худога бўлган муҳаббат)нинг ҳеч қандай аралашмаси бўлмаслиги кераклигини билдиради. Ҳақиқий муҳаббат соф, пок бўлиши керак.

Олий Худо шахс бўлишига қарамай, руҳий оламда Унинг Ўз салтанати, даргоҳи бор, У Ўзини ҳамма ерга таратиб сингдириб қўйган, ва бутун борлиқ Унда мужассам бўлган. У ҳар бир нарсанинг ҳам ичида, ҳам ташқарисида мавжуд. Гарчи Худо ҳамма ерда мавжуд бўлса ҳам, У Ўзининг руҳий мангу салтанатида, Ўзининг даргоҳида яшайди. Қуёш ўзининг нурлари билан бутун оламни ёритиб туради, лекин у барибир сайёра сифатида бир ерда мажуд.

Ўзининг олий даргоҳида Олий Шахс-Худонинг рақиблари йўқ. Биз биламизки, ҳар қандай жамиятнинг раҳбари, йўлбошчиси бўлади. Масалан, Қўшма Штатларда президент бор. Лекин сайлов вақтида маълум бўладигани, президентнинг жуда кўп рақиблари бор экан. Аксинча, Худонинг руҳий оламда ҳеч қандай рақибни йўқ. Худо билан рақиб бўлишни истаганлар моддий оламга тушадилар, ва улар учун моддий табиат ҳозирлаб қўйган шарт-шароитларнинг ҳукми остида яшашга мажбур бўладилар. Руҳий оламда рақобат йўқ, ва у ерда яшайдиган зотларнинг барчаси озод руҳлардир. "Шримад

Бхагаватам"дан биз биламизки, рухий оламда яшайдиган зотлар илохий даражада чиройли бўладилар. Баъзи сайёраларда Худо ўзини икки қўллик киёфада, баъзи сайёраларда эса, тўрт қўллик киёфада намоен этади. Бу сайёралардаги тирик мавжудотлар ҳам худди шундай киёфага эга, ва уларни Худодан ажратиш қийин. Озодликка эришишнинг ана шу турини *сарупя-мукти* деб атайдилар. Сарупя-муктига эришган киши худди Худонинг Ўзига ўхшаган танага эга бўлади. Озод рухларнинг беш тури мавжуд: сарупя, *саюджя, салокия, саршти, ва самипя*. Саюджя-мукти дегани Худонинг шахсиятсиз ёғдуси, брахмаджйоти билан қўшилиб кетиш демакдир. Озодликнинг бу турини аввал муҳокама қилгандик ва шахс сифатини йўқотиб, брахмаджйотига қўшилиб кетиш нотўғри ва хавфли эканига амин бўлган эдик. Сарупя-муктига эришиш - Худоники сингари танага эга бўлиш демакдир. Салокия-мукти Худо билан бир сайёрада яшаш имконини беради, саршти-мукти эса, - Худоники сингари фазилатларга эга бўлиш имконини беради. Масалан, Худо жуда қудратли, ва биз ҳам Худодай қудратли бўлишимиз мумкин. Мана шу саршти деб аталади. Самипя-мукти - ҳеч қачон Ундан ажралмасдан, ҳамиша Худо билан бирга бўлиш демакдир. Масалан, Арджун, Кришнанинг дўсти сифатида ажралмасдан ҳамиша Унинг ёнида юради, озодликнинг мана шу турини самипя-мукти деб атайдилар. Биз ана шу беш турдаги озодликнинг хоҳлаган турига эришишимиз мумкин, лекин, вайшнавизм нуқтаи-назаридан саюджа-мукти, - Худонинг шахсиятсиз борлиғига қўшилиб кетиш - қабул қилиб бўлмайдиган фикр деб ҳисобланади. Биз Худога шахс сифатида сиғинамиз, хизмат қиламиз ва ўзимиз ҳам, ҳамиша Унга хизмат қилиш имкониятига эга бўлиш учун шахс бўлиб қолишни истаймиз. Майявади, имперсоналистлар таълимотининг издошлари эса, ўзларининг шахс сифатларини йўқотишга интиладилар ва Худонинг борлиғига қўшилиб кетишни истайдилар. Бу ўзини ўзи ўлдириш билан баробардир, ва Кришна "Бхагавад Гита"да бу йўлдан боришни тавсия қилмайди. Худога ҳижрон, айрилиқ кайфиятида сиғинишни тарғибот қилган Чайтаня Махапрабхунинг Ўзи ҳам бу йўлни рад этган. Аввал айтиб ўтганимиздек, Худонинг содиқ хизматкори озодликка эришишга интилмайди; у умрлар оша Худонинг содиқ хизматкори бўлиб қолишни илтижо қилади. Чайтаня Махапрабхунинг илтижоси шундай. "Умрлар оша" деган сўз Унинг озодликни назарда тутмаётганини билдиради. Худонинг содиқ хизматкорини озодликка чиқиш ёки чиқмаслик қизиқтирмайди; у ҳамиша Кришна онгида бўлишни, Худога хизмат қилишни истайди. Худога трансцендент, илохий муҳаббат билан хизмат қилишга бўлган ўзгармас интилиш, истак, иштиёқ - соф садокат белгисидир. Аслини олганда, содиқ

каерда бўлмасин, ҳатто унинг моддий танаси бўлса ҳам, у ҳамиша Вайкунтхада бўлади. У ҳеч қандай озодликка чиқишни истамайди, бошқалардан устун бўлишга ёки ўзи учун қандайдир қулайликлар яратишга интилмайди. Шунинг учун бизлар фақат бир нарсани исташимиз: руҳий оламда Худои Таоло билан бирга бўлиш учун Унинг соф содиқ хизматкори бўлишни исташимиз лозим.

Соф садоқат даражасига эришмаганларга, озодликка эришиш учун қандай вақтда танани тарк этиш лозимлигини Кришна шундай тушунтиради:

*йатра кале тв анавриттим авриттим чаива йогиनाҳ
прайата йанти там калам вакийами бхаратаршабха*

“О Бхаратлар аълоси, ҳозир Мен сенга йоглар таналарини тарк этадиган пайтларни айтаман. Йогнинг бу оламга қайтиб келиш-келмаслиги унинг қайси вақтда танасини тарк этганига боғлиқ.(8.23). Ғарбий астрологиядан фарқли равишда Ведавий астрология илми, одам туғилган вақтдаги юлдузларнинг ҳолатига қараб, унинг келажагини аниқ айтиб бера олади. Бундан ташқари, одамнинг қандай вақтда танасини тарк этганига қараб, ўлганидан кейин унинг кейинги ҳаётида қандай шароитга тушганини аниқлаш мумкин. Буларнинг ҳаммаси астрологик ҳисоб-китоблар натижасида аниқланади. Астрология қонун-қоидаларини тасдиқлаган ҳолда, Кришна маълум пайтда танасини тарк этган йог озодликка эришиши мумкинлигини айтяпти. Танасини қачон тарк этганига қараб руҳ озодликка эришиши ёки яна бу моддий оламда туғилиши мумкин. Бу албатта тасодиф, лекин, барибир тирик мавжудот шунчаки тасодиф қурбони эмас. У фақат тасодиф сабаблигина у ёки бу нарсага эришмайди. Лекин Худонинг содиқ хизматкори ҳеч қандай тасодифга боғлиқ эмас. Агар одам ҳамиша Кришна онгида бўлса, у танасини тарк этаётганда юлдузлар қандай ҳолатда бўлмасин, барибир озодликка эришади. Бошқалар эса бутунлай тасодиф амрига боғлиқ - агар улар яхши, шарофатли вақтда танасини тарк этсалар, озодликка эришадилар ва руҳий оламга кўтариладилар, акс ҳолда - яна моддий оламда туғилишга мажбур бўладилар.

*агнир джйотир ахах шуклаҳ шан-маса уттарайанам
татра прайата гаччханти брахма брахм-видо джанаҳ*

“Олий Брахманни англаб етган одам, агар танасини кундуз куни, олов ва ёруғлик фариштаси ҳукмрон бўлган пайтда, ой тўлишаётган икки ҳафта ичида ва куёш шимолий ярим шар бўйлаб юрган олти ой давомида тарк этса, Худонинг даргоҳига киради”.(Бг.8.24). Маълумки, куёш йилнинг турли фаслида ҳар хил ҳаракат қилади. Олти ой давомида у кўпроқ шимолий ярим шар устида туради, олти ой давомида эса, кўпроқ жанубий ярим шар устида туради. Ведавий

битикларга, шу жумладан "Шримад Бхагаватам"га кўра, Қуёш сайёраси ҳам ўзининг орбитасига эга ва коинотнинг марказида жойлашган. У ҳам коинотнинг барча сайёралари сингари ҳаракат қилади; унинг ҳаракат тезлиги секундига йигирма олти минг километрни ташкил қилади. Агар одам қуёш шимолий ярим шар устида вақтида ўлса, у озодликка эришиши мумкин. Бу фақат "Бхагавад Гита"да эмас, бошқа битикларда ҳам кўрсатилган:

*дхумо ратрис татха кришнаҳ шан-маса дакшинайанам
татра чандрамасам джйотир йоги прайя нивартате*

“Танасини тунда, тутун фариштаси ҳукмронлик қилаётган пайтда ой камайиб бораётган икки ҳафта давомида ва қуёш жанубий ярим шар устида ҳаркат қилаётганда тарк этган йог, Ой сайёрасига боради, лекин яна Ерга қайтиб келади”.(Бг. 8.25) Қачон ўлишини ҳеч ким билмайди, шунинг учун ажал ҳамиша кутилмаганда келади. Лекин Худонинг содиқ хизматкори кутилмаган тасодифга боғлиқ эмас.

*шукла-кришне гати хи эте джагатаҳ шашивате мате
экайя йатй анаврриттим анййавартате пунаҳ*

“Ведаларда бу оламдан кетишнинг икки йўли кўрсатилган: қоронғуда ва ёруғда. Ёруғ йўл билан танасини тарк этган киши бу ерга бошқа қайтиб келмайди, қоронғуда кетган киши эса, қайтиб келишга мажбур”.(Бг.8.26). Шунга ўхшаган далилни Баладева Видябхушана ачаря “Чхандогя-упанишада”дан ҳам келтиради. Кармали фаолият билан, ақлий, фалсафий фикрлашлар билан машғул кишилар қадим замонлардан бери бу дунёга келиб, кетиб юрадилар. Улар ўз ихтиёрини Кришнага топширмагани сабабли бу моддий оламдан биратўла қутулиб кета олмайдилар.

*наите срити партха джанан йоги мухйати кашчана
тасмат сарवेशу калешу йога-йукто бхаварджуна*

“О Аржун, Менга садоқат билан хизмат қилаётганлар бу икки йўлни биладилар, аммо бу уларни қизиқтирмайди. Шунинг учун ҳамиша садоқатли хизмат қилиш билан банд бўл!”(Бг.8.27). Бу ерда Кришна садоқатли хизмат қилиш билан банд бўлган кишининг тасодиф қурбони бўлмаслигини тасдиқлапти, чунки, ундай одамнинг ўлиmidан кейин борадиган жойи аллақачон тайёрлаб қўйилган. Худонинг содиқ хизматкори учун танасини қачон тарк этишнинг ҳеч қандай фарқи йўқ - қуёш шимолий ярим шар устидами, жанубий яримшар устида тургандами. Аввал айтиб ўтганимиздай, агар одам танасини тарк этаётиб, Кришнани ўйлаб ўлса, у шу заҳотиёқ Кришнанинг даргоҳига эришади. Шунинг учун Кришна Аржунга ҳамиша Кришна онгида бўлишни маслаҳат берапти. Ҳамиша Кришна онгида бўлиш учун Харе Кришна мантрасини мунтазам зикр қилиб юриш керак. Кришна ва Унинг илоҳий даргоҳи мутлақ табиатга эга

бўлгани сабабли, улар бир биридан фарқ қилмайди, худди шунингдек, Кришна ва Унинг муқаддас номи, Унинг товуш қиёфаси орасида ҳам ҳеч қандай фарқ йўқ. Шунчаки Унинг номини зикр қилиш билан биз Кришна билан мулоқотда бўламиз. Биз Харе Кришна мантрасини зикр қилиб кўчада кетаётганда Кришна ҳам биз билан бирга кетаётган бўлади. Агар кўчада кетаётиб осмонга қарасангиз, ой ёки қуёш ҳам сиз билан бирга кетаётганини кузатиш мумкин. Эсимда, бундан эллик йилча олдин, оилали пайтимда, иккинчи ўғлим билан кетаётган эдик, у ҳали тўрт ёшларда эди, - у менга шундай деган эди: -"Нимага ой ҳам бизлар билан бирга кетяпти?"

Агар Ой сингари моддий нарса бизлар билан бирга юра олса, ҳар нарсага қодир бўлган Олий Шахс, Худои Таоло ҳақида бирор нарса дейиш мумкинми? У ҳамиша биз билан бирга бўла олади. Худо учун иложи йўқ нарсанинг ўзи йўқ. Ҳамиша биз билан бирга бўлиш Унинг учун қийин иш эмас, лекин ҳамиша Худонинг ёнида бўлишга бизнинг ўзимиз лойиқ бўлишимиз керак. Соф содиқлар ҳамиша Худо ҳақидаги ўйларга фарқ бўлиб юрадилар, ва ҳамиша Кришна ўзининг ёнида эканини эсида сақлайдилар. Тангри Чайтаня Махапрабху "Шикшаштака" шеърида Кришнанинг мутлақ табиатини тасдиқлайди:(2)

*намнам акари бахудха ниджа -сарва-шактис
татрарпита нийамитах смаране на калах
этадришии тава крипа бхагаван мамати
дурдаивам идришам ихаджани нанурагах*

"Эй Худойим, эй Худонинг Олий Шахси, Сенинг муқаддас номинг тирик мавжудот учун энг олий саодат келтиради, шунинг учун Сенинг Кришна, Говинда сингари номларинг жуда кўп. Ана шундай номлар ёрдамида Сен Ўзингни ҳар ерда намоён этасан. Сен муқаддас номларингга бутун қудратингни мужассам қилгансан, уларни зикр қилишнинг ҳеч қандай қийин қоидалари ҳам йўқ. Эй Худойим, гарчи Сен адашган, шартланиб қолган руҳларга Ўзингнинг қудратли муқаддас номларингни саховат билан ҳадя қилиб, марҳамат кўрсатаётган бўлсанг ҳам, мен шунчалик бахтиқаро, омадсизманки, уларни ҳақорат билан зикр қиламан, ва шунинг учун ўзимда уларга нисбатан ҳеч қандай боғланиш сезмайман".

Агар биз Кришна учун эҳром қурмоқчи ёки эҳромни ташкил этмоқчи бўлсак, бунинг учун катта маблағ сарфлашимиз ва жуда кўп қонун ва қоидаларга амал қилишимиз керак бўлади. Бунинг устига, эҳромни таъминлаб туриш учун ҳамма нарсани йўлга қўйишимиз керак бўлади. Аммо, бу ерда тасдиқланганидек, Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш шарофати билан ҳар қандай одам ҳам энг олий мукофот, Худо билан мулоқотда бўла олади.

Худди Аржун ўзининг аравасида Кришна билан суҳбатлашиш шарофати билан энг буюк бахтга эришгани сингари биз ҳам шунчаки Харе Кришна мантрасини зикр қилиш шарофати билан Худо билан бевосита мулоқотда бўлишимиз мумкин. Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Кришна, Харе Харе, Харе Рама, Харе Рама, Рама Рама, Харе Харе. Бу маха-мантрани мен ўзим йўлаб топганим йўқ. У ишонарли мантра, чунки уни Худои Таоло, Чайтаня Махапрабхунинг Ўзи бериб кетган. Уни барча илоҳиёт одамлари нафақат руҳий илмнинг ишонарли манбаи деб, балки Худованд Кришнанинг навбатдаги аватараси деб тан олганлар. Айнан Чайтаня Махапрабхунинг Ўзи шундай деб айтяпти: -”Эй Худойим, Сен моддий оламда яшаётган одамларга нисбатан шунчалик меҳрибонсанки, улар Сен билан мулоқотда бўла олишлари учун Ўзинг муқаддас ном қиёфасида таширф буюргансан”.

Гарчи маха-мантра санскрит тилида айтилса ҳам, ва кўплар унинг маъносини тушунмасалар ҳам, барибир у шу қадар жозибадорки, Худонинг содиқ хизматкорлари уни қандай зикр қилаётганини кўриб, бошқалар ҳам уларга қўшиляптилар ва ўзлари ҳам уни қуйляптилар. Биз маха-мантрани зикр қилаётганимизда, ҳатто энг қийин, хатарли, даҳшатли шароитда бўлсак ҳам, тўла хавф-хатарсиз ҳолатда бўламиз. "Шримад Бхагаватам"да шундай дейилган: *падам падам йад випадам на тешам*. Моддий оламда биз ҳамини ҳар хил хавф-хатарлар остида яшаймиз. Лекин мана шу мусибат ва азоб-уқубатлар макони - Худонинг содиқ хизматкорининг жойи эмас, улар бу ерда узоқ қолиб кетмайдилар. Демак, ҳозир биз инсон танасида эканмиз, қалбимизда Кришна онгини ривожлантириш учун илоҳи бўлган ҳамма нарсани қилишимиз лозим, шунда биз албатта туганмас, ҳақиқий мукамал бахтга эришамиз.

Оммабоп Бхакти-йога

Буюк донишмандлар, табаррук авлиёлар ва такводор шоҳлар қадим замонлардан бери Худои Таолога садоқат билан холис хизмат қилиб келганлар. Қадимда машҳур шоирлар Худога садоқат билан хизмат қилишни олқишлаб ғазаллар ёзган, Худои Таолога бўлган соф мухаббатини қўшиқларда шарафлаб қуйлаганлар.

Биз яшаётган ҳозирги кунда Худога садоқат билан хизмат қилиш - бхакти-йога, минг йил аввалгига қараганда ҳам зарурроқ, муҳимроқ бўлиб қолган, чунки, Худо билан боғланишни тарғибот қиладиган бошқа йўлларнинг, бошқа динларнинг ҳар хил кўрсатма ва қонун-қоидаларини бажаришга ҳозирги одамларнинг вақти ҳам, имконияти

хам йўқ. Аммо ҳаётда Худони англашнинг бхакти-йога усулига амал қилиш жуда қулай. Бхакти-йога билан шуғулланиш инсонга ўзида барча улуғвор, эзгу фазилатларни ривожлантиришда ва ҳаётда ҳар бир одам интилиб юрган нодир бахт - мангу ҳаёт, мангу лаззат ва мукамал илмга эришиш имкониятини беради.

Ҳаётда ким бўлишидан қатъий назар, ҳар бир одам бхакти-йога билан шуғуллана олади. Бунинг учун таркидунё қилишнинг, ишлаётган ишимизни, оиламизни ёки уйимизни тарк этишнинг, ёки катта харажатлар қилишнинг ҳожати йўқ. Биз ҳаётимизнинг энг муҳим, асосий мақсадини Парвардигор Кришна қилиб олсак бас. Кундалик турмушдаги барча ўй-фикрларимиз, орзу-истакларимиз ва қиладиган барча ишларимизни Худои Таолога бағишлашимиз лозим. Агар биз муҳаббат ва садоқат билан Худонинг муқаддас номларини - Ҳаре Кришна мантрасини мунтазам зикр қилиб юрсак, бхакти-йога қонун-қоидаларига амал қилиб, Ҳазрат Прабхупаданинг китобларини мунтазам ўқиб, пиширган овқатларимизни аввал Худои Таолога таклиф қилиб юрсак, албатта Парвардигор бизнинг қалбимиздан жой олади ва биз ҳаётда энг бахтиёр одам бўламиз.

Муроқаб а усули

Ҳаётда барча мусибат ва ташвишлардан биратўла халос бўлиб, ҳақиқий бахтга эришишга интилаётган киши учун мууроқаб а билан шуғулланиш жуда муҳим аҳамиятга эга.

Муроқаб а дегани "хаёлан кўз олдига келтириш" демақдир. Одамнинг ақлини банд қилиб юрган кундалик турмуш ташвишларидан халос бўлиш учун инсон ҳаёт ҳақидаги моддий тасаввурлардан устун турадиган илоҳий даражага кўтарилиши лозим. Бундай ҳолатга мунтазам равишда Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш, шу тарзда Худои Таоло билан мулоқотда бўлиш натижасида эришиш мумкин.

Ҳар хил муқаддас китобларнинг тасдиқлашига кўра Худои Таолонинг номлари кўп: Кришна, Рама, Иегова, Оллоҳ, Будда ва ҳоказо. Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш инсоннинг қалбини поклаб, ҳаёт ҳақидаги моддий тасаввурлардан руҳий даражага кўтарилишда ёрдам беради. Ҳиндистоннинг авлиё одамлари қадимдан Худонинг муқаддас номларини мантралар кўринишида зикр қиладилар. Санскрит тилидан олинган "мантра" ибораси "Инсон ақлини ҳар хил ташвишлардан поклайдиган илоҳий товушлар бирикмаси" деган маънони билдиради.

Муқаддас китобларда чексиз поклаш қудратига эга бўлган маха-мантра, яъни "буюк мантра" мавжудлиги ҳақида маълумотлар берилган. "Кали-сантарана-упанишад" деган муқаддас китобда ўн олти бўғиндан иборат бўлган ана шу маха-мантрани зикр қилиш ҳозир биз яшаётган Кали-юга - ўзаро жанжаллар, иккиюзламачилик ва ташвишлар авж олган даврда руҳий юксалишга эришиш воситаси сифатида алоҳида тавсия қилинган: Ҳаре Кришна, Ҳаре Кришна, Кришна Кришна, Ҳаре Ҳаре, Ҳаре Рама, Ҳаре Рама, Рама Рама, Ҳаре Ҳаре. Худонинг муқаддас номлари бўлган Кришна, "ҳаммани Ўзига маҳлиё қиладиган", Рама - "барчага лаззат бағишлайдиган" деган маънони, Ҳаре ибораси эса, Худога садоқат билан хизмат қилиш қувватига мурожаат қилишни билдиради. Яъни, маха-мантранинг мазмуни тахминан қуйидагича: "Эй ҳаммани Ўзига маҳлиё қиладиган, барчага лаззат бағишлайдиган Парвардигор, эй Худонинг чексиз қудрати! Мени Ўзингга садоқат билан хизмат қилишга мушарраф қил!"

Бу мантрани истаган жойда, истаган оҳангда, истаган вақтда зикр қилиш мумкин. Мантрани якка ҳолда тасбеҳда зикр қилиш - "жапа" деб, жамоа, кўпчилик билан биргаликда зикр қилиш эса - "киртан" деб аталади. Киртан одатда ҳар хил мусиқа асбоблари жўрлигида қуйланади.

Жапа

Зикрий муроқабанинг бу тури билан шуғулланиш учун тасбеҳ керак бўлади. Тасбеҳ ипга тизилган 108 дона кичик мунчоқ ва бир дона каттароқ мунчоқдан иборат. Каттароқ мунчоқ "Кришнанинг мунчоғи" деб аталади ва унда мантра ўқилмайди. "Кришна мунчоғи"нинг ёнидагидан бошлаб, биринчи мунчоқни, катта ва ўртанча бармоқлар билан ушлаб туриб, маха-мантрани тўлиқ талаффуз қилиш керак: Ҳаре Кришна, Ҳаре Кришна, Кришна Кришна, Ҳаре Ҳаре, Ҳаре Рама, Ҳаре Рама, Рама Рама, Ҳаре Ҳаре. Кейин иккинчи, учинчи ва ҳоказо. То "Кришна мунчоғи"га етгунча, 108 мунчоқнинг ҳаммасида айтиб чиқсангиз, бир "доира" зикр қилган бўласиз. Кришнанинг мунчоғида мантра айтмасдан, зикрнинг иккинчи доирасини тасбеҳда Кришна мунчоғидан ўтмасдан, тескари йўналишда айтиш керак. Тасбеҳ билан мантра айтганда одамнинг руҳий юксалиши, покланиш жараёни тезлашади, чунки муроқабая жараёнига унинг тили, ақли ва қулоғидан бошқа бармоғи ҳам жалб қилинган бўлади. Мантра ибораларини диққат билан аниқ талаффуз қилиб, уни тинглашга ҳаракат қилиш керак. Шунинг учун мантра сўзларини эшитарли даражада овоз чиқариб талаффуз қилган маъқул.

Албатта тек турмас ақл, хаёл бошқа нарсаларга чалғиб кетишга интилади, лекин уни ҳамиша мантранинг ҳар бир иборасини диққат билан тинглашда ушлаб туришга ҳаракат қилиш керак. Айниқса, куннинг эрталабки пайтларида зикр мувоқабаси билан шуғулланиш кишига жуда катта руҳий самара беради. Иложи борича ҳар куни аниқ бир вақтда мувоқабат қилишга одатланиш лозим. Тажриба учун кунига бир ёки икки доира жападан бошлаш мумкин, руҳий камолотга эришишга жиддий интилаётган киши аста-секин доиралар сонини кўпайтириб бориши мумкин. Ҳар бир доирага тахминан 7-12 минут вақт кетади.

Биринчи боб. Йоганинг фаолият сифатида кўриниши - 1

Иккинчи боб. Ақл ва ҳиссиётларни жиловлаш - 9

Учинчи боб. Худони кўришга ўрганиш - 18

Тўртинчи боб. Йога жараёнида ҳиссиётларни жиловлаш - 29

Бешинчи боб. Йога билан шуғулланишда қатъият ва шижоат - 45

Олтинчи боб. Олий Рухга эришиш - 55

Еттинчи боб. Ҳозирги даврнинг йога усули - 65

Саккизинчи боб. Йога билан шуғулланиш жараёнида

муваффақият ва омадсизликлар - 69

Тўққизинчи боб. Кейинги ҳаётида йог нимага эришади - 87

Ўнинчи боб. Камолот йўли - 95